

ԿՄԱՐԱՌՅՈՒ

ԵՐԿԵՐԻ

ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

Ե

ՀԱՏՈՐԱՎ

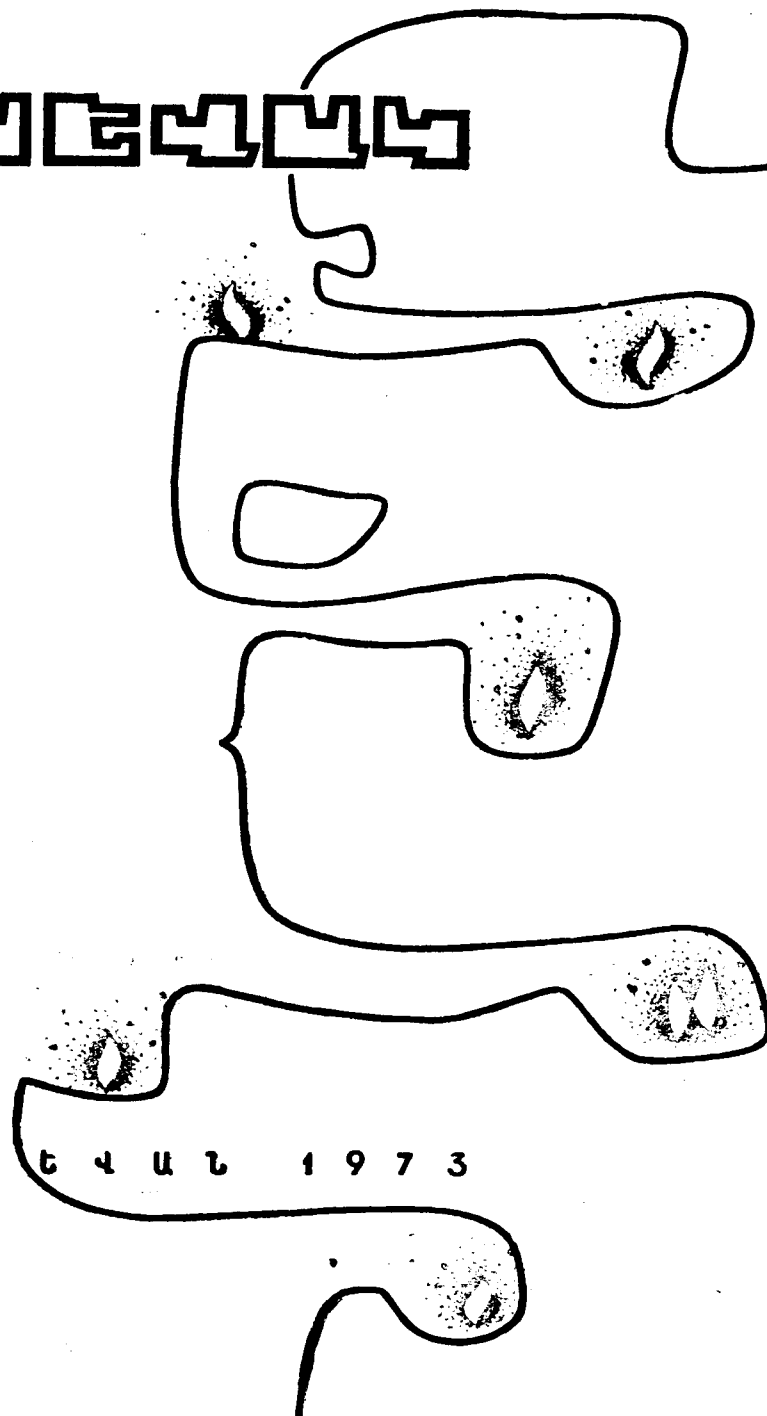
ՀԱՏՈՐ

Յ

Պ Ո Ւ Ն Ե Ր

..ՆԱՅԱՍՏԱՆ.. ԿՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ

ՄԵՎԿԿ

Ե Ր Ե Վ Ա Ն 1 9 7 3

Ար-2
Ա-41

Ս 07-4-3 (114) 109, 73 «Տ»
701 (01) 73

Կազմող՝ Ա. Վ. Արիստակեսյան

Խմբագրական կոլեգիա՝

Մ. Հ. Դավթյան

Լ. Վ. Միրիջանյան

Վ. Ա. Մկրտչյան

Վ. Ա. Մնացականյան

Հ. Ս. Սահյան

П АРУЙР РАФАЕЛОВИЧ СЕВАК

СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ
В 6 ТОМАХ

Том III

П О Э М Ы

(На армянском языке)

Издательство „Айастан“
Ереван, 1973

UZUZS

USEPWAARZAN

ԳԼՈՒԽ ԱՌԱՋԻՆ

ՊԱԼԱՏԸ

I

Միծեռնականների և սարյակների շուտասելուկից
Քորգոմն արթնացավ: Դեռ արև չկար:
Հեռվում երկինքը շառագունել էր արևածագից՝
Գծելով ծանոթ մի բնանկար:

Կաթնագույն մուժը, մացառների մեջ ծվեններ թողած,
Դանդաղ ցրվում էր այգուց ու բակից,
Լայն պատշգամբում ավերուկների հյուսերը կանաչ
Օրորվում էին մեղմիկ ու հանգիստ:

Բացվում էր օրը: Գյուղն արթնացել էր արևից առաջ:
Նոր թխած հացի բուրմունք էր գալիս:
Պարզորոշ լավեց հորթուկին կանչող մի կովի բառաչ,
Մի բահ զրնգաց՝ զարնվելով քարին:

Քորգոմը նստեց: Ինչ-որ ծանրութուն ճնշում էր հոգին,
Մանրացած գլխում կարծես թե կար մեզ:
Այդպես է լինում հետևյալ օրը թունդ գինարբուքի:
Իսկ նա չէր խմել: Որտե՞ղ էր երեկ:

Եվ հիշեց հանկարծ, ու քունը փախավ: Վեր թռավ տեղից:
Արևն էր երևում պոնկից լեռան:
Լեռնալանջերին թառած արտերը կանաչադեղին
Շեղեցին մի պահ մտքերը նրա:

Շուտով դեզերը շուրջպար կբռնեն արծակ կալերում
(Ոսկեվորովում են արտերը արդեն),
Վրա կհասնեն բերքահավաքի օրերը եռուն,
Մինչ շենքն ակումբի անավարտ է դեռ:

Եվ մոռանալով այն ծանրությունը, որ մի պահ առաջ
ձնշում էր հոգին, ժպտաց ինքնագոհ:
Շքեղ շինություն կամարները կոր և թևատարած
Ողորկ սյուները կապույտ երանգով

Վերստին նրա սիրտը լցրեցին խնդրությամբ այն տաք,
Որ լավ ծանոթ է սիրահարվածին:
Եվ նախագահի՝ Թորգոմի սրտով անցավ մի խայտանք,
Երբ աչքը ընկավ շենքի զանգվածին:

Ակումբ էր կոչվում, բայց իրականում պալատ էր շքեղ,
Սյունաշարավոր շրջանը նրա
Գյուղի կենտրոնում բազմել էր խրոխտ ու կամարագեղ,
Ինչպես նոր բլուր՝ բլուրի վրա:

...Երբ պատերազմը վերջացավ փառքով, երբ վերադարձան
Հաղթողներն իրենց տները նորից,
Ամեն գյուղի մեջ բարձրացավ մի սեզ Աղբյուր-հուշարձան՝
Սրբատաշ բազալտ և կամ տուֆ քարից:

Թորգոմն էլ հայտնի իր սովորություններ՝ կառուցել տվեց
Իր լավագույնը լավերի շարքում:
Ուրիշներինը մեկ ծորակ ուներ, իսկ սա ուներ՝ վեց,
Մեկ կամարի տեղ սա ուներ երկու:

Հետո շինություն գովելի տենդը գյուղից գյուղ անցավ.
«Նոր ուղին» շինեց նոր գրասենյակ,
Ամբողջ մի տարի խոսք ու գրույցի առարկա դարձավ
«Կարմիր դրոշի» ակումբը մենակ:

Վարդաձորեցիք ետ շմնացին իրենց դրացուց.
Տանձուտն իր հերթին հետևեց նրան:

Ամեն մի կոլխոզ ճարտարությունն իր դրել էր ի ցույց:
Մրցման մեջ էին գյուղերն հարևան:

Սովետաշենը դեռ չէր երևում: Զգիտես ինչո՞ւ,
Դեռ դանդաղում էր Թորգոմը, լուռ:
Սակայն շրջանում շատ լավ հայտնի էր, որ ամեն ինչում
Նա լավագույնն է լավի մեջ սիրում:

Նա սպասում էր համագյուղացի ճարտարապետին,
Որին և հայտնել բավականություն,
Թե կառուցելիք իր նոր ակումբը անպատճառ պիտի
Իր ձևով անշուշտ, ոչ թե մեծությամբ,

Խիստ նման լինի փառահեղ շենքին այն օպերայի,
Որ կառուցվել է մայրաքաղաքում:
Փոքրիկ մի Մասիս՝ նա պիտի ուղիղ Մասիսին նայի,
Միակը լինի ողջ շրջակայքում:

Նա պիտի բազմի գյուղի կենտրոնում, բլուրի վրա,
Իսկ հետագայում՝ ճառագայթաձև
Հայն փողոցները պիտի գան հեռվից և հասնեն նրան՝
Նոր գյուղին տալով մեծ անկիլի ձև:

Գրասենյակը, դպրոցը, շենքը հիվանդանոցի
Ուրվագծում են արդեն հենց հիմա
Մոտավոր տեսքը գյուղի առաջին այն նոր փողոցի,
Որ և կասֆալտվի՝ քաղաքի նման:

Նորավարտ հսկա պահեստի շենքով սկիզբ է առնում
Երկրորդ փողոցը, որ արդեն, նայի՛ր,
էլեկտրաղացով ու դարբնոցով է հիմա վերջանում
Եվ ձգտելու է այս օպերային...

Իսկ բնակելի տների շարքը կձգվի հետո,
Կոլխոզը քիչ էլ երբ հարստանա:
Ամեն ինչ կլինի, ամեն ինչ, այո՛, միայն թե հերթով:
Նախ՝ այսպես պալատը պիտի վերջանա:

Իսկ այդ պալատը, թեկուզ անցել է մեկ ու կես տարի,
Գեո նոր է միայն իր ձևն ստանում:
Շինանյութերով ծածկված բրուրի բարձր կատարին
Նրա մի հարկն է միայն բարձրանում:

Գե ստիպված ես բերքահավաքի եռուն շրջանում
Եվ բրիգադից շինարարական
Շատերին վերցնել, որ հնձի գնան, աշխատեն կալում՝
Բրիգադներում դաշտավարական:

Վրա է հասնում ամառը նորից: Պետք է շտապել,
Որ սյունաշարը գոնե վերջանա...
Եվ «բարի լույս»-ը ստիպեց հանկարծ նրան սթափվել:
Աղջիկն էր կանգնած թորգոմի առաջ:

— Ինչպե՞ս ես, հայրի՛կ, ի՞նչ է պատահել, ինչ շա՛տ ես
քնում,—

Վերհիշել տվեց ձայնը աղջրկա
Անցյալ գիշերվա վարչության նիստը, վեճի առարկան,
Եվ վիրավորված դառը վերհուշից՝
Նա պատասխանեց.

— Շնորհակալ եմ, ընկեր Երազիկ,
Լավ ծեծից հետո միշտ լավ են քնում:

Եվ երեխայի խոռվկան տեսքով, թորգոմը դժգոհ
Բարձրադիր տնից ցած իջավ արագ:
Անփուլթ սուլոցով անցնում էր հանդարտ շորորվող այգով
Ամառնամուտի գեփշուռը բարակ:

II

Թորգոմն իջավ: Աչքի առաջ
Գյուղն էր փռվել թևատարած՝
Մանոթ այնքան և անճանաչ:
...Չկան արդեն տներն այն խեղճ,
Խոնավ, մթին ու ծխախեղդ,

Կքված, թեքված իրար վրա՝
Մեկը վերև, մեկը՝ ցածում,
Մեկը մեկից խարխուլ ու ծուռ...
Հյուղակներն այն, որոնց վրա
Փռվում էր մի համատարած,
Խարխուլ կտուր—բարձր մի տեղ,
Մի տեղ ցածր. կտուր, որտեղ
Որ վերևից դիտող մեկին
Պիտի թվար մի անսխստեմ
Ինչ-որ շենքի անկապակից
Զվերծանվող հատակագիծ...
Կտուրներն այն, որոնց վրա
Խոտն էր աճում դեղնականաչ,
Կտուր, որտեղ ծուռտիկ մեջքով,
Իր իսկ տեսքից ինքն էլ դժգոհ,
Խոտի դեզն էր թառում, որի
Ավելի խեղճ օրինակը՝
Մուռտիկ դեզը շոր աթարի
Չարդարում էր տան նեղ բակը...
Իսկ ճեղքերից խարխուլ դռան
Ներս էր խուժում մայրամուտին
Հոնդացող քամին լեռան՝
Ստիպելով պառավ տատին
Սոսնձի տեղ խմոր քսել
Այդ ճեղքերին լայնաբերան
Ու փակցրնել նրանց վրա
Ինչ-որ թղթեր դեղնած ու սև՝
Զիմանալով, որ իր ձեռքին
Էջերն են հին ժամագրքի...

Անց է կացել քանի՞ տարի:
Իսկ հապա դու շուրջդ նայիր:
Նոր քարաշեն տներն ահա
Իրենց արձակ պատշգամբով,
Այգիների սաղարթն ահա՝
Ալիքավոր իրենց թմբով.

Լայն խճուղին, որ գետի պես
Հեռվից եկել ու վարարել,
Նեղ ու ծուռտիկ քուչաների
Կերպարանքն է ջնջել տարել:
Եվ դպրոցին հապա նայիր՝
Տուֆաքարե այդ հսկային,
Նայիր կալին կոլխոզային,
Որ այնպես է հարթված ու լայն,
Ասես լինի մեծ քաղաքի
Օդանավի արձակ կայան:
Եզրին նրա, իրար հանդեպ,
Մեծ ու Փոքր Մասիսների
Խստաբարո հայացքի դեմ,
Բարձրանում են երկու մեծ դեզ,
Ի՛նչ դեզ: Կարծես մեկը դիտմամբ
Մտածել է խոտից սարքել
Մեծ ու Փոքր Մասիսների
Հսկայական երկու մակետ...

III

Իրարանցում է գոմերի առաջ:
Ասես ողջ գյուղը քնից վեր թռած
Ոտքի է ելել, հավաքվել այնտեղ:
Դեռ առավոտը չի բացվել կարգին,
Լոկ հորիզոնն է սփրթնել տեղ-տեղ,
Մինչ քարափնեքում, լանջերում լեռան
Գիշերվա մութն է դեռ նստել հանգիստ:

Վաղ առավոտվա մթնոլորտը ջինջ
Լցված է հիմա հազար ձայներով:
Դուփերով հողը իր սմբակներով՝
Զիլ խրխնջում է հովատակ մի ձի,
Եվ կարծես դաղված այդ հզոր կանչից,
Տրտինգ է տալիս զամբիկը ջահել՝
Պատրաստ մոտակա սարերն արշավել:

Հարևան գոմում՝ հորթ, երինջ ու կով,
Եվ փոքր-ինչ այն կողմ՝ հոտը ոչխարի:
Այնտեղ էլ արդեն այծի մկմկոց,
Հորթերի բառաչ ու մայուն գառի:
Եվ մեծ զարթոնքից այդ աղմուկալի
Նույնիսկ արեն է քնից արթնանում,
Ուր մնաց մարդիկ, որ արդեն վաղուց
Ոտքի են ելել, գնում են գալիս:

— Շուտ արա, ա՛յ մարդ, օրը ճա՛շ դառավ,—
Ամբողջ կալով մեկ զիլ ձայնն է թնդում
Նորից Հեղուշի, որ ամեն տարի
Դանդաղելու մեջ մարդուն կշտամբում,
Շտապեցնում է, փնքն էլ շտապում,
Եվ ամեն տարի (դարձել է առած)
Յայլաղ է հասնում ամենից առաջ:

Իսկ նրա մարդը, հայտնի գառնարած,
Որ հանգերով է շատ հաճախ խոսում,
Եվ այդ պատճառով կոլխոզում նրան
«Առանց քյամանչի աշուղ» են ասում,—
Հենց այդ խոսքին է կարծես սպառում.
— Օրը ճա՛շ դառավ, օրը ճա՛շ դառավ...
Ա՛յ դու երեսուն տարեկան պառավ,
Դու էդ քո ստով գլուխս տարար:
Թե ճաշ չի դառել, թող դառնա խաշի՛լ,
էլ բավակա՛ն է, հոգիս մի՛ մաշիր:
Ես շունեմ քեզ հետ էլ ոչ մի հաշիվ:
Ոչ օրն է հինը, և ոչ էլ Արտոն.
Իմ շալակի տեղ՝ ահա ԶԻՍ ավտոն:
Դե, խնդրեմ նստիր, ուր կուզես բշիբ,
Եվ թող, որ Արտոդ իր հոտը բշի...

Պատճառեղով ուրախ ծիծաղ՝ իսկույն Արտոն
Իր գառների հոտն է բշում սարահարթով:

Ոչխարների հոտերն արդեն հավանաբար
Կես են անում յայլաղ տանող սարի ճամփան:
Այգաբացին ոչ նախիրն է մնում տեղում,
Ոչ ձիերի երամակը:

Այսպես՝ գյուղում
Երբ արտերում հասկակալած
Իր ճտերով հավն է կորչում,
Երբ դաշտերում ծաղիկ-կանաչ
Խոտհնձի են մարդկանց կոչում,
Երբ կարող են նախիր ու հոտ,
Չունենալով արձակ արոտ,
Ամեն վայրկյան տալ մի վնաս,
Բերան զարկել ցորեն-գարուն,—
Ֆերմաները գյուղը թողած
Դեպի յայլաղ են բարձրանում:

Եվ մինչ Արտոն խոսքից հետո իր հանգալից
Անմիջապես հոտն է շարժում ուլ ու գառի,
Մեքենավար Արշավիրը ՁԻՍ-ն է իսկույն գործի դնում:
Կթվոր կանայք աղմկում են, կանչում, գոչում՝
Խլացնելով անգամ ձայնը մեքենայի:
Երեխեքը թռվռում են ավտոյի շուրջ՝
Խանդարելով սրա-նրա շտապ քայլին:

Կիսով բարձված ՁԻՍ մեքենան
Ջրաղեցնում է մեն-մենակ
Հեղուչն իր յոթ տղաներով:
Դե ի՞նչ կասես, հո հասարակ
Կթվոր չէ նա, այլև արդեն
Տե՛ս. «Մայրական փառք» ստացած
Հերոս մի մայր,
Որի համար
ՁԻՍ-ն էլ քիչ է, եթե կուզեք:
Դե, ինքներդ ահա տեսեք:

Յոթ երեխա՝ իրար նման,
Ասես ելած լոկ մի ձվից,
Նույն մազերը՝ սաթի նման,
Նույն աչքերը՝ ծովից ծավի,
Հազուտներն իսկ իրար նման՝
Նույն կտորից ու նույն ձևի:

Յոթ երեխա՝ յոթն էլ տղա
Եվ յոթի մեջ՝ ոչ մի աղջիկ:
— Դե պատճառը հենց էդ եղավ,—
Հեղինեն է մեկ-մեկ բացվում,—
Ուզում էի ծնվի աղջիկ,
Բայց ծնվում էր նորից տղա,
Նորից էի բախտս փորձում,
Եվ էդպես էլ աղջիկ չեղավ...

Եվ Հեղինեն շրջապատված
Իր յոթ կայտառ տղաներով,
Գլխին կապած կապույտ լաչակ,
Հագին գոգնոցը սպիտակ,
Իր աչքերով մեծ ու վճիտ
Միծաղում է շարահճի...

IV

Յայլաղ տանող ճամփան բանուկ
Ասես երկինք է քեզ տանում:
Չգվում է նա ուրովելով,
Մեկ՝ ընկնելով, մեկ ելնելով.
Կախվում է նա կիրճի վրա՝
Ասես նրա խորքն է չափում.
Թառում է նա ընկնելու լեռան՝
Ասես խաղում «տափուկ-տափուկ».
Հետո կատարն է բարձրանում՝
Ասես մի պահ շունչ է առնում

Այն կալաչափ տափարակին,
Ուր երբ արևն է խոնարհվում,
Թփում է, թե ձեռքդ պարզես
Կհասցնես արեգակին:

Եվ շնայած արևն այդքան
Մոտ է թվում այդ կատարին,
Բայց և այնպես բոլոր տարին
Նրա վրա ձյունն կա ու կա:
Սարն էլ հսկա գնդի նման
Կրոր՝ ասես հղկված ձեռով,
Հասկանալի այդ պատճառով
Գնդասար է կոչվում հիմա:

Հեղուշն արդեն տեղ է հասել,
Եվ շուգելով զուր սպասել
Ուշ մնացած ընկերներին,
Կապոցներն է քանդում-հանում,
Իր դուլերն է լավ լվանում՝
Աչքի տակով հետևելով
Ճվլացող աղաներին,
Որ աղմուկով, ուրախ ճիշով
Կանաչների, սեզի միջով
Թռչկոտում են, ծաղիկ քաղում,
Ընկնում, ելնում, տարված խաղում:

Մկրտիչն է հասնում շուտով
Վրնջացող իր աշխատով:

— Բարև, Հեղուշ:

— Հազար բարի...

— Բարի գալուստ, ընկեր վարիչ...

— Բարի լո՛ւյս ձեզ:

— Բարով հազար...

Ու դեռ շանցած մեկ-երկու ժամ,
Տեղ են հասնում բոլորն արդեն:

Չանցած ևս մեկ-երկու ժամ
Տեղավորվում, հանգստանում
Սա՛ հոլիկում, նա՛ վրանում
Ու ելնում են նորից ոտի՝
Սպասելով մեկն իր հոտին,
Մեկը՝ դարձին իր կովերի,
Որ գալիս են, ձգվում վերից:

— Ո՞նց վերջացավ, ընկեր վարիչ,

Բոլորի տեղ հարց է տալիս
Հեղուշը, երբ իրիկնանում
Ու հոտերը դաշտ են գնում:

— Ոնց վերջացա՞վ: Առաջվա պե՞տ,

Մկրտիչն է պատասխանում:—

Թորգոմն էլի շի հասկանում,
Մեղադրում է կ'իմն, կ'քեզ,
Որ մենք կյանքի հետ շենք գնում,
Ետ ենք մնում:

— Թող ի՞ր մասին,

Իր պալատի մասին խոսի:

— Խոսում էլ է, ի՛նչ ես կարծում,
Բա թաքցնել հո շի փորձում:

Եվ զրույցը դառնում է լուրջ՝
Պատվելով անցյալ օրվա
Կովարչության ժողովի շուրջ:

ՄՏԵՐՄԱՆԵՐԸ

Ի

Ողջ շրջանը գիտեր նրանց՝
Ե՛վ Մկրտչին, և՛ Քորզումին,
Իբրև երկու շատ մտերիմ
Ու հինավուրց բարեկամի:

Ապրած գյուղում այս միևնույն
Ե՛վ համարյա հասակակից՝
Մտերիմներ էին նրանք
Պատանության վաղ հասակից:

Մեկտեղ տարել բատրակության
Մանր ու գծվար օրերը հին,
Մեկտեղ էին նրանք հասել
Սովետական մեր օրերին:

Եվ մտա-երկու տասնյակ տարի
Ընկերները այս մտերիմ
Մեկտեղ էին գործում, բանում,
Մինչ Քորզումը կոլխոզն էր միշտ
Ե՛վ անընդմեջ նախագահում,
Մկրտիչը նույնքան տարի
Աշխատում էր իբրև վարիչ
Այն ֆերմայի, որի համար
Գծովել էին նրանք հիմա:
Գծովել էին ոչ թե երեկ,
Այլ դեռևս անցյալ տարի:

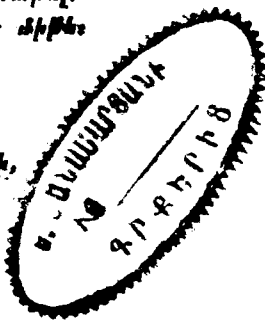
— Չէ, որ այդպես է, ախպեր ջան, արի
Կոլխոզ վարչության նիստ հրավիրենք,
Այնտեղ դու վեր կաց առաջարկդ արա,
Թե չէ քո տան մեջ և տնավարի
Այս եղանակով... — Քորզումը մտալլ
Ընդհատեց խոսքը, երբ անցած տարի
Իր միտքը հայտնեց Մկրտիչը նրան:
— Նիստ հրավիրենք, թե ուզում ես դու, —
Ու Մկրտչից շուտ ոտքի ելավ,
Քորզումն իր հերթին շփոթվեց:

— Դե լա՛վ,

Դու գոնե, եղբայր, թեյդ պրծնեիր:
— Ենթահակա՛լ եմ... Դե՛, ցտեսության...»

Նույն միտքը կրկնեց Մկրտիչը նիստում.
— Չկր աչքի առաջ տասնյոթ տարի
Ես աշխատում եմ ֆերմայի վարիչ:
Շա՛տ բան է փոխվել — քայլել ենք առաջ,
Գյուղը դարձել նոր ու անճանաչ:
Շատ բան է փոխվել: Բայց իմ կարծիքով
Չենք կարող լինել ֆերմայից մենք գա՞ն
Ղեռ աշխատում ենք մենք տնավարի.
Նայում ենք հորթին, ուլին ու գառին
Այնպես՝ մի տեսակ կիսախառն աչքով...
Վերջենք ոչխարը: Մեր խեղճ ոչխարից
Մենք հո չենք կարող կաթի ծով կթել:
Իսկ բուրդը հապա՛ շորս — հի՞նդ սամաթել:
Իսկ բո՛ւրդը... Դա էլ գազտնի՛ք է միթե՞
Ցուրաքանչյուրը ձեզանից գիտե,
Թե անցյալ տարի բրդի մթերման
Պլանը խնչպես կատարեց ֆերման:
Ի՞նչ պիտի անենք հապա այս տարի,
Եթե կոլխոզը թերափաստարի...»

— Ի՞նչ է մնում, որ ի՞նչ անենք, —
Ոտքի ելավ նստած առաջից

Դանհիլ քեռին ու ձայն տվեց,—

Ուրիշ հնար ու ճար չունենք:

Մկրտիչը վրա բերեց.

— Անցյալ ձմեռ մեր կարճատև դասընթացում

ես իմացա, որ մի հայտնի պրոֆեսոր

Հայաստանի սովխոզներից մեկում այսօր

Մթերատու մի ոչխար է արդեն բուծում:

Այդ ոչխարը դիմացկուն է ցուրտ ու շոգին

Այնպես, ինչպես մեր տեղական ծանոթ մաքին:

Եվ ամենից գլխավորը՝ տալիս է բուրդ,

Որ և՛ առատ է քանակով, և՛ կիսանուրբ:

— Ո՛չ, դա ճիշտ չէ, ոչխարները լավ բրդատու

նախ՝ կաթնով չեն, հետո՝ բնավ չունեն դմակ,—

Բացականչեց իր աթոռից Թորգոմն ազդու,—

Մեզ հիմարի տեղ մի դնի, մենք էլ մի քիչ

եկելքի կտոր ունենք, այո, ընկեր Միկիչ:

— Դա նոր ցեղ է, ավելի շուտ՝ մի նոր տեսակ

Ե՛վ դիմացկուն, և՛ կրկնակի մթերատու,—

Շարունակեց Մկրտիչը հանգիստ ու սառ,

Նախագահի հուզմունքն ասես չէր նկատում:

Այն ընդգծված միտումնավոր սառնությունից

Նախագահը է՛լ ավելի խիստ տաքացավ,

Եվ Մկրտչի խոսքը կիսատ՝ թռավ տեղից,

Խոսքի համար թույլտվություն դեռ չստացած.

— Չէ, ընկերներ, ես այս խնդրում...

— Ինչո՞ւ տեղից,—

Ոտքի ելավ այդ ժողովում նախագահող

Եղյան Կարոն:

— Ներողություն, ձայն եմ խնդրում:

Չէ, ընկերներ, ես այս խնդրում

Համաձայն չեմ մեր վարիչին,

Մեր հարգելի Մկրտիչին:

Ես չեմ ուզում վերավորել,

Այլ խոսում եմ անկեղծորեն:

Դատում է նա ոչ թե իբրև

Մի ղեկավար կոլխոզային,

Այլ լոկ իբրև մենատնտես,

Մի մասնավոր տանտիրոջ պես:

Նա վարիչն է մեր ֆերմայի

Եվ ուզում է, ձգտում ֆերման

Ամեն ձևով առաջ տանել՝

Մոռանալով հաշվի առնել,

Թե կոլխոզի, գյուղի համար

Որքան է ժան-թանկ կնստի:

Նա սխալ է դատում, ըստ իս:

— Ինչո՞վ եղավ անօգտակար,

Որ մենք, Թորգո՛մ, անցյալ տարի

Հինգ ցեղական ցուլեր բերինք,—

Ասաց Մկրտիչն հաշտարար:

— Քո ցուլերով գլուխ տարար,—

Փակելով դուռը հաշտության՝

Ասաց Թորգոմը բարկությամբ,—

Ցուլեր բերինք և դրանով

Քո ֆերմայի հարցը փակվեց:

Ցուլե՛ր-ցուլե՛ր գլուխ տանում,

Եղբայր, արդեն համն ես հանում:

Երեկ՝ ցուլեր, այսօր՝ ոչխար

Ինչ-որ կիսափափուկ բրդով,

Իսկ էգուց էլ մեկ էլ տեսար

Քո սահմանած այդ լավ հերթով

Եկար հասար մինչև անգամ

Ինչ-որ կիսա-անգորական

Այծի... Եղբայր, խնդրեմ ասա,

Կոլխոզային ֆերմա՞ է սա,

Թե՞ տոհմային կայան.

Հետո

Խնդրեմ էդ քո էծերը թող

Եվ մտածիր, ընկեր անգին.

Մեր առաջ կա ավելի մեծ

Եվ լուրջ խնդիր, Հայրենիքին,
Պետութեանը և ամենքիս
Հա՛ց, հա՛ց է պետք:
Պետք է երբեք
Մենք այս բանը շմոռանանք
Եվ մեկընդմիջտ լավ հասկանանք.
Գլխավորը հա՛ցն է, հա՛ցը
Եվ ոչ թե քո գառն ու մաքին:
Ես այսպես եմ դնում հարցը,—
Մեր պետութունն ու մեր պարտիան,
Որ որոշում են ընդունել
Երկու ու կես ամիս առաջ
Ո՛չ թե հորթի, ուլի, գառի,
Այլ ցորենի և հաճարի՝
Հա՛ցի մասին, հացի՛:
Ահա՛,
Ես այսպես եմ նայում հարցին:

— Նայիր, շատ էլ լավ ես անում,
Մենք էլ այդ լավ ենք հասկանում:
Իսկ ի՞նչ կասես բողի մասին,—
Ասաց Հեղուշը բարձրաձայն
Եվ ձեռք մեկնեց, որ խնդրի ձայն:
Ոտքի կանգնեց Կարոն սակայն:
Եվ նա խոսեց կարճ ու հակիրճ:
Զուր չէ, որ դեռ նրա հադին
Համազգեստն է զինվորական:
Միջադեպից Ֆինլանդական
Մինչև օրը հաղթանակի
Բացակա է եղել գյուղից,
Կտրվել է ջրից-հողից,
Նույն այդ հողի-ջրի հաճար
Անցել հազար հող ու ջրից,
Դաղվել ցրտից, խաշվել հրից:

Երկրորդ օրը վերադարձի
Կարոն խեղույն փայլով գարծի:

Կոլխոզնիկի հոգին նրա
Կարոտել է արտ ու մարգին:
Նշանակվեց բրիգադավար
Եվ մեծ սիրով կպավ գործի:
Ցուցանիշներն անցյալ տարվա
Ողջ շրջանում դրդապահին.
Իր մշակած բրիգադի
Մեկ հեկտարից Կարոն ա՛վեց
Քսանհինգ ցենտների հացահատիկ
(Երբ խոստացել էր տասնըվեց),
Նա հերոսի կոչման հասավ:
Ողջ երկիրը նրան տեսավ
Եթովիոական Հայաստանա-ում՝
Կրծքի վրա—զինվորական
Շքանշան—մեդալների մյուս կողքին
Ամրացված Ոսկե Աստղն աշխատանքին

Եղյան Կարոն նույն ժամանակ
Քարտուղարն էր և պարտկոմի:
Ու սկսեց երբ նա խոսել,
Երակների մեջ Քորգոմի
Արյունն այնպես արագ հոսեց,
Որ նա կարմրեց միանգամից:
Համատում էր նա Եղյանին,
Համոզված էր, որ նա իրեն
Մկրտչի դեմ կպաշտպանի:

Սակայն Կարոն այլ կերպ խոսեց,
Խոսեց ազդու, ոգևորված.
— Այսպես կոնկրետ հարց է դրված,
Այնինչ ընկեր Քորգոմն այստեղ
Իրեն իզուր գցեց դես-գեն:

Գլխավորը հացն է, այո՛,
Մենք այդ գիտենք և լա՛վ գիտենք,
Բայց Մկրտիչն այստեղ մի՛թե

Հարցը դրեց նման ձևով՝
Թե արտերը թողնենք անցել,
Թողնենք խողան, թողնենք խոսյան.
Ո՞վ է նման հարց հարուցել,
Ընկեր Թորգոմ, ասեք հապա:
— Դու, սիրելի ընկեր Թորգոմ,
Դու քիչ առաջ Մկրտիչին
Անվանեցիր մենատնտես,
Ճիշտ է, ո՞չ լուրջ, այլ հենց այնպես,
Քարկությունից: Իսկ ինձ համար
Միանգամայն պարզ է հիմա,
Որ քեզ բնավ դուր չի գալիս,
Երբ բացերդ են քեզ ցույց տալիս:
Մենատնտե՞ս... Չէ՛, այս դեպքում
Պետք է արդեն քեզ մեծարել
Հենց այդ խոսքով, քե՛զ, սիրելի՛ս:
Խնդիրն այստեղ ոչ թե մաքուն,
Ոչ էլ կոնկրետ մեր կոլխոզի
Մթերմանն է վերաբերում:
Պետք է նայել մի քիչ հեռու,
Աչքը պոկել իր սեփական
Տան նեղ բակից և պետական
Վերաբերմունք ցուցաբերել:
Գիտեք, որ մեր ռեսպուբլիկան
Արտադրում է արդեն հրեն
Մետաքս, մահուդ: Ի՞նչ եք կարծում,
Գործարանը իր սեփական
Հումքը պիտի ունենա՞, թե՞...
Ծն կարծում եմ՝ պարզ է արդեն:
Հացի հարցը մի կողմն է լոկ:
Պետք է հարցին նայել խելոք,—
Թորգոմն էլի ելավ ոտքի:
Քո՛ւրդը: Շա՛տ լավ, ընկեր անգին,
Իսկ ի՞նչ կասեք դուք դմակի,
Իսկ ի՞նչ կասեք հապա մսի,
Իսկ ի՞նչ կասեք կաթի մասին:

Հ՞ը, Մկրտիչ: Թե՞ միգուցե
Դու կարող ես մինչև անգամ
Եվ կաթ և յո՛ւղ բրդից քամել,
Գուցե միջո՞ց կա գիտական:
Հապա եղբայր, բարի եղիր,
Տեսրակներդ մի լավ պեղիր,
Գուցե գտնես:

Սա, իհա՛րկե,

Ոչ ծաղրանք է, ոչ հանաք է:
Բանը այն է.
Եվ նա ուղիղ
Դիմեց արդեն ողջ ժողովին,
Տարակուսանք ու վախ ցանեց,—
Թե դեռևս կասկած կա մեծ,
Որ ոչխարից այդ բրդատու
Իբրը շատ քիչ կաթ են կթում...
— Չես վախեցնի դու մեզ կաթով,—
Ձայն խնդրելով ցուցամատով,
Հեղուչն իսկույն ելավ ոտքի՝
Իր յոթերորդ տղան գրկին:
Մկրտիչը ճիշտ հարց դրեց,
Կարո՞ն էլ լավ բացատրեց:
Ինչ մնում է կաթ ու յուղին,
Մենք գտել ենք արդեն ուղին:
Կաթն ու յուղը իբրև կանոն,
Կովն է տալու հիմնականում.
Խնդրեմ հաշվեք՝ ամբողջ տարին
Նոր տեսակի այդ ոչխարի
Կաթի պականն ինչքա՞ն է, ես
Խոստանում եմ հենց այստեղ ձեզ.
Իմ կովերի բրդագործ
Լիտր առ լիտր ձեր այդ կաթի
Ողջ պակասը լրացրենի:
Եվ ցուցարար եղանակով՝
Երեխային երկու ձեռքով
Ամուր գրկած ուզեց նստել...

Մափեր եղան այստեղ-այնտեղ,
Եվ շաղ եկան ձայներ շորս կողմ:
Իսկ աղմուկը երբ հանդարտեց,
Կարապետի վերջին խոսքով
Վարչության նիստը ավարտվեց:

— Թորգոմ ախպեր,
Դե ձեռքդ բեր,
Ի՞նչ ես թթվել, տո՛, տնաշեն,
էսպես գնա՝ քեզ կմաշե՛ս,—
Մկրտիչը ասաց նրան՝
Ընկերոջն իր, նիստից հետո:
— Դու լավ կանես, որ ձեռք քաշես
Այդ կատակից: Հիշիր հետո՝
Միծաղում է նա լիաթոք,
Ով որ վերջում է ծիծաղում,—
Թորգոմն ասաց կծու-կծու,—
Դեռ կա շրջկոմ, դեռ կա պարտիա,
Միայն այնտեղ պիտի պարզվի
Ով է հաղթող, ով է պարտված:
— Թորգոմ, եթե հույսդ այն է,
Որ մեր պարտիան դեռ այդ մասին
Չունի պլան կամ որոշում,
Միտդ պահիր ինչ եմ ասում.
Դրան երկար չես սպասի:
Հարցը շատ է հասունացել,
Միայն դու ես քնով անցել...
— Դեռ սպասիր, հոգուդ մատաղ,
Շրջկոմ գնանք առավոտ վաղ,—
Տեսնենք ով է քնով անցել,—
Անց Թորգոմն սպառնական,
Եվ թողնելով անպատասխան
«Դիչեր բարի», «ցտեսություն»,
Քայլերն ուղղեց դեպ իրենց տուն:

II

Աղմուկ հանած հարցը՝ վեճը հասավ իրոք
Մինչև շրջանային պարտիական բյուրո:
Դեռ հերթական նիստի օրը չէր էլ հասել,
Դեռ մնում էր նրանց մի փոքր էլ սպասել:
Անցան օրեր: Մի օր երբ որ փոստը եկավ,
Ու թերթերը օրվա երբ բացեցին՝ գյուղում
Աշխույժ իրարանցում ու խլրտում ընկավ:
Մկրտիչի դեմքին մեղմ ժպիտ էր խաղում,
Կարծես նա այդ թերթին սպասում էր վաղուց,
Ինչպես սպասում են բարեկամի թղթին:
Եվ այդ պատճառով էլ, առանց զարմանալու,
Մարավածի նման վրա ընկավ թերթին:
Մինչդեռ նախագահը՝ թերթը ձեռք վերցնելով,
Խոշոր վերնագիրը անձայն ընթերցելով,
Զարմանքից քար կտրեց, թերթը ձեռքից թողեց,
Կարծես թե մատները լրագիրը դաղեց:
Զէր հավատում աչքին և ընթերցեց նորից:
Պարզ գրված էր սևով սպիտակի վրա.
«Եռամյա պլան»...

...Լուրը թռավ,
Լուրը մեկից, միանգամից
Անցկենալով բերնբերան
Փովեց ամբողջ գյուղի վրա.
— Նոր սրտում կա Կենսակամից
Ֆերմաների վերաբերյալ:
— Նոր մեծ պլան:
— Երեք տարվա:
Ո՞վ է ասում:
— Թերթը, նայի՛ր:
— Տուր մի նայեմ:
— Ահա՛, նայի՛ր...

Թերթը անցնում է ձեռքեձեռք,
Աչքը անցնում է սողից տող:

— Տեսե՛ք, տղե՛րք, ապա, տեսե՛ք,
Մեր մասին է գրված կարծես,
Հենց մեր գյուղի, մեր կոլխոզի:
— Ա՛յ նախագահ, դե եկ խոսիր,
Հը՞, դու հիմա էլ ի՞նչ կասես:

Բայց չի լսում Թորգոմն ասես,
Հափշտակված՝ թերթն է կարդում:
Նույն այդ պահին ներս է մտնում
Մկրտիչը.

— Ա՛յ իմաստուն,

Ախար էդ ո՞նց իմացար դու,
Որ նոր պլան է պատրաստում
Պետուժյունը, — այս-այն կողմից
Ձայն են տալիս նրան:

Իսկ նա

Ժպտում է և պատասխանում:
— Դուք չէ՞ք ապրում էս աշխարհում,
Թե՞ երկնքից նոր իշաք ցած:
Ինչպե՞ս թե ես ոնց իմացա:
Իմաստության ոչինչ չկա:
Պետուժյունը սովետական...
Ախար չէ՞ որ նա այլ բան չի,
Քան ես ու դու, ամենքս մենք՝
Սովետական քաղաքացիք:
Որոշումն էլ հո երկնքից,
Օդից հո չենք ներքև բերում:
Այն, ինչ այստեղ ինչ որ Միկիչ,
Ինչ որ Ալի, Իվան, Կարո
Մտածում են կամ կամենում,
Աներևույթ ճանապարհով
Հասնում է վեր՝ Մոսկվա, Կրեմլ,
Հասնում է մեր պարտկենտկոմի՛
Ժողովուրդն ինչ որ խոսում,
Կազմակերպված և ավելի

Հարստացած ետ է գալիս,
Վերադառնում է մեզ նորից:
Եվ ինչ, ահա նոր որոշում:
Բարձր, ինչպես բարձրախոսում
Մեր սեփական ձայնն ենք լսում
Ամեն մի նոր որոշման մեջ,
Ամեն մի նոր պլանի մեջ:
Ղտղների դեմքի վրա
Պայծառ ժպիտ է նկատվում:
Մեկն ուսին է խփում նրա,
Մեկը՝ բոթում կամ կամթում:
Իսկ Թորգոմը... չի նկատում,
Իսկ Թորգոմը... թերթն է կարդում:
— Պարզ է հիմա, պա՛րզ ու որոշ, —
Ընթերցումը ավարտելով
Նախագահը ելավ ոտքի: —
Ներիր դու ինձ, ախպեր Միկիչ:
Ներիր, որ ես հիմարացա:
Իմ սխալը նոր հասկացա...
Մինչ երկու զույգ ժպտուն աչքեր
Սևեռվում են իրար վրա,
Մի պահ սուզվում իրար խորքում,
Երկու ձեռքեր սեղմում իրար
Եվ պահ հետո եղբայրաբար
Փաթաթվում են, իրար գրկում:

III

Պարտիական և կոլխոզի ժողովներում
Լուրջ քննարկվեց մեծ պլանը երեք տարվա:
Իր ելույթում Թորգոմն ասաց.

— Ինձ չեմ ներում,

Որ ես հացի բարձր բերքի հարցով տարված,
Ինչպես հարկն է՝ քաղցր աչքով չէի նայում
Մեր կովերին, ու ու գառին, մեր ոչխարին...

Յերման կիսվեց՝ բաժանվեց կովք ոչխարից,
Եվ Հեղուշը, Մկրտիչի առաջարկով,
Նոր ֆերմայում առաջ քաշվեց, իբրև վարիչ:
Իսկ Միկիշը իսկույն մեկնեց առհմակայան,
Որ գյուղ բերի ոչխարները այն բրդատու
Այդ ոչխարի հոտը պիտի պահեր Արան,
Մկրտիչը միայն նրան էր հավատում:

ԳՂՈՒՆ ԵՐՐՈՐԳ

«ՔԱՂՍՈՎԵՏԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ»

I

Ուշ գիշեր է: Գյուղի վրա արդեն քնած
Տարածվել է հանդարտություն մի անձկալի:
Միայն կալժիչն է աղմբկում, այն մեքենան,
Որի ձայնը անպակաս է ամռան կալից:

Կարոն, նստած սեղանի դեմ,
Ինքնահոսով (թանկ նվերը քեռի Ցանի՝
Սլովակյան նախկին խառատ-պարտիզանի,
Որ Կարոյին է ընծայել,
Երբ Սոֆիա են մերոնք մտել),
Նա նամակ է գրում հիմա
Իր ընկերոջը՝ Սերգեյին:

Մի պահ տրվում է մտքերին...
...Անց կենալով կովի դաժան
Անագորույն ճանապարհով
Միշտ միասին և անբաժան՝

Ռուս Սերգեն ու հայ Կարոն
Մաքառումով ու պալքարով
Պերեկուպից Քեռլին հասան՝
Իրենց սրտում արժարժելով
Խաղաղ կյանքի կրահն այրող:

Հաղթանակով ետ դառնալով
Ամեն մեկը գեպի իր տուն,

Նրանք տարան իրենց սրտում
Մի այնպիսի մտերմություն,
Որ ոսկու պես չի ժանգոտում:

Փոստի բանուկ ճանապարհով
Անվերջ եկան ու գնացին
Նամակները հարանման՝
Զինվորական սովորությամբ
Հատուկ ծալված՝ սրտի նման:

Բարեններ ու ցանկություններ
Եվ հարցումներ խիստ գործնական.
— Ձեր կոլխոզում ի՞նչն է պակաս...
— Դուք ի՞նչ ունեք և ի՞նչ չունեք...
— Հարցնում է քեզ խեղան քեռին
Դաշտապաշտպան անտառներից:
Ձեզ մոտ ո՞ր ծառն է լավ աճում:
— Ախր շունենք մենք սերմ կեչու...
— Սերմը ոչինչ, մենք կուղարկենք:
Մի դու գրիր՝ ո՞նց եք անում,
Որ այնպես լավ է դիմանում
Ձեր պանիրը «Դարալագյազ»
(Որ կերել ենք մենք ֆրոնտում):
Նա շատ շուտ է մեզ մոտ հոտում:
Գրիր տեսնենք ինչն է պակաս:
— Դա հեշտ է շատ: Մի դու ասա.
Մեկ հեկտարից ինչքա՞ն կտաք...
— Կանչում ենք ձեզ սոցմրցության:
Ձեր լիազորն եմ ես այստեղ,
Իսկ քեզ այնտեղ՝ ձեզ մոտ, անշուշտ,
Մեր վստահված անձն ենք հաշվում...

Նամակներն են գնում-դառնում,
Եվ հեռակա նամակներով
Երկու մեծ գյուղ, երկու կոլխոզ
Իրար հետ են ծանոթանում:

— Ձեզ բարեններ 'Իանել քեռուց,
Նա քեզ շատ է մտաբերում,
Հարցնում է նա՝ մեղվանոցից
Ինչքա՞ն է ձեր բերքը միջին:
— Հա՛, բարեիր և Մկրտչին,
Հայտնիր նրան, որ փաթեթով
Նա կստանա, և շատ շուտով,
Շատ օգտակար մի բրոշյուր
Ծ՛վ ֆերմայի, և՛ իր համար:
Այսպես ահա՝

ամեն նամակ,
Որ գնում է ու ետ դառնում,
Պատկանում է ամբողջ գյուղին,
Ողջ կոլխոզին է պատկանում:

Բանն այս ձևով այնտեղ հասավ,
Որ երբ Կարոն անցած ձմեռ
Այցի գնաց Բորիսովո,
Ոչ թե միայն Սերգեյը մեր,
Այլ նրա հետ կոլխոզը ողջ
Դիմավորեց Կարապետին,
Որպես մոտիկ հարազատի:

Եվ կատարվեց նույնը նաև
Այս գարնանը: Շրջգործկոմի
Շոֆեր Հայկը միտն է պահել
Ու պատմում է սրան-նրան:
Դեռ չհասած Սովետաշեն,
Նա կանգնում է ջուր վերցնելու
Եվ ուզում է շարժվել առաջ,
Երբ մի քանի երեխաներ
Ճանապարհն են կտրում նրանց:
— Այս ի՞նչ գյուղ է, երեխաներ,—
Լսվում է ձայնը Սերգեյի:
— Դե մեր գյուղն է, էջ ո՞ւմ: քեռի:
— Ա՛յ դու ճստիկ,— և մեղմաձայն

Միժաղում է ուրախ քեռին:—
Այդ իմացանք, բայց դուք ասեք
Ո՞նց է կաշվում:

—Սովետաշին:

— Իսկ դուք, քեռի, ո՞վ կլինեք,—
Երեխան է հարցնում հիմա:
Միժաղում է քեռին կամաց,
Ուշացնում է պատասխանել:
Երեխեքը մոտ են գալիս,
Մի պահ նայում, զննում նրան,
Եվ ի՞նչ...

Հանկարծ միանգամից
Եվ համարյա միաբերան
Բղավում են.

—Սերգե՛յ քեռի...

Աղմկում են, ուրախ կանչում.
— Տո, մենք ինչպես չհասկացանք...
Եվ թողնում են ու գլուղ փախչում,
Որ շուտ հայտնեն լուրն ամենքին՝
Մոռանալով մանկան նման,
Զհիշելով, որ մեքենան
Իրենցից լավ վազել գիտի...

Ահա նորից ունասնաբույժ
Ընկերոջն է գրում Կարոն:
Ե՛վ իր կողմից, և՛ ողջ գլուղի
Նախ հղում է հազար բարով,
Այնուհետև պատմում սիրով,
Իր, կոլխոզի կյանքից: Կարոն
Նույնիսկ ինքն էլ չի նկատում,
Թե աննկատ խոսքը մեկ էլ
Ինչպես հանկարծ հեռվից եկել
Տերմայի շուրջն է պտրտում:
— «Մեր կողմերում հետց ք վեր
Սովորույթ է. ամեն ձմեռ

Ձյունն է պատում երբ քար ու ար՝
Խորխորաաներ, ծերպեր, ձորեր
Ի տրանսլով հարթ հավասար,—
Ոչխարների հոտերը հոծ
Միշտ քշում են ձմեռանոց:
Լեռներն այնտեղ բուրգերի պես
Բարձրանում են իրար վրա,
Բազմահարկ են կազմում ասես.
Ձորերն, ինչպես թրեր հատու
Նրանց լանջերն են կտրատում՝
Բաց անելով լայնաբերան
Քարավաներ ու անտակ վիհեր:
Այդ ձորերը քարայծերի
Հայրենիքն է: Ձորի միջով
Մեկ էլ տեսար պացավ վեր
Կամ թե հարյուր մետր վերից՝
Ուղղահայաց քարավաներից
Լողորդի պես ներքև նետվեց
Ահաբեկված մի խենթ քարայծ՝
Միշտ ընկնելով եղջյուրներին,
Որ նման են զույգ ծառերի
Նրա գլխում արմատ խրած...
Եվ մեր այդ վեհ լեռնաշխարհի
Համարյա թե ամեն սարի,
Ամեն վիհի, քարափի մեջ
Բացվում է մի փոքրիկ կամ մեծ,
Նեղ կամ արձակ
Մութ քարանձավ:

Սովորությամբ մեր պապերի,
Գուցե արդեն երկար գարեր,
Այս կողմերում կարգ է գառել.
Ամեն ձմեռ, ամեն տարի
Ղշլազ քշված հոտը պահել
Այս այրերում հսկայական:
Ի՞նչ կա այստեղ անընթակառ
Դատողությամբ առողջ ու պարզ

Այլ կերպ վարվել չէր կարելի.
Քարայրը նախ՝ տաք է, ապա՝
լավ պահում է ու պահպանում
Հոտը գողից ու գայլերից:
Այսպես են միշտ ձիգ դարերից
Մինչև այսօր դատել մերոնք,
Եվ նրանց հետ, Սերգե՛յ, ես էլ:
Ինչպե՛ս անցնեիր մեր մտքերով,
Քե գեղեցիկ մի օր կգա,
Եվ այն, ինչ որ խիստ բնական,
Պարզ էր թվում մեր բոլորին,
Կհարուցի կասկած խորին:
Եվ հարուցեց
Կասկածն այդ մեծ
Քեզ քաջ հայտնի Միկիչ քեռին:
Երեկ եկավ դիմեց նախ ինձ,
Քե սխալ է — հոտ ու նախիր—
Տանել պահել քարայրներում:
Անցած ձմեռ նա կուրսերում
Սովորել է, թե ուղղակի
Քարանձավը հոտի համար
Ոչ թե հարմար կամ անհարմար,
Այլ մահացու է կրկնակի:
Մանր հոտը ամոնյակի
Եվ ծանրածի,
Եվ ծնվածի,
Ուլի, գառան
Մահն է միայն:
Այնուհետև,— ասում է նա,—
Ամեն անձավ, ամեն քարայր
Շտեմարան է վարակի:
Ամեն տեսակ տիգ վարակիչ,
Ամեն տեսակ միկրոբ, բացի
Այնտեղ դառնում են սպահածո:
Եվ վարակի հարցից բացի՝
Լո՛ւյսը... Նույնիսկ շլուան աստժո»

Չի թափանցում այնտեղ բնավ:
Օղբ այնտեղ գաղջ է, խոնավ,
Մանր ու հոտած: Երբ այդ օդին
Վառված մարխը չի դիմանում,
Էլ ինչո՞ւ ենք մենք զարմանում,
Որ ոչխարի, գառան հոտից
Ամեն տարի՝ ամեն գարուն
Մենք տալիս ենք ծանր կորուստ:
Եվ Միկիչը մի կոշկի մեջ
Չույգ ոտները դրած ամուր,
Քարձրացրեց երեկ աղմուկ՝
Պահանջելով, որ այսուհետ
Մեր հոտերը ոչ մի դեպքում
Չմեռանոց էլ չքշենք:
Իսկ դա ի՞նչ է նշանակում.
Այն, որ պիտի ձայնը լսենք
Մենք գիտության. ոչ թե քշենք
Հոտը լցնենք քարայրի մեջ,
Այլ հենց գյուղում՝ արձակ ու մեծ
Չմեռանոց շինենք հիմա
Ոչխարների հոտի համար՝
Ըստ գիտության պահանջների
Մեծ, լուսավոր, տաք ու հարմար...»

III

— Չմեռանոց նախ և առաջ...
Խուսափելով՝ բռնկումից՝
Մկրտիչը հանգիստ ջանաց
Բացատրել միտքը Քորզոմին:
— Չմեռանո՞ց... այն ժամանակ,
Երբ որ այնտեղ ձրի, անփող
Քարայրների դրուժինն ամբողջ
Մեզ է նայո՞ւմ: Տո, ծա՞ղր է սա,—
Մկրտիչին Քորզոմն ասաց,—

Սա ծա՛ղր է, թե անմիտ հանաք,
Ասա մենք էլ մի հասկանանք:
Այդ դեռ ոչինչ, անգին ընկեր:
Իսկ այդ գեպքում ես ս՛րտեղից
Ճարեմ նաև անասնակեր:
Եվ զրույցք փոխվեց վեճի:
Արդեն իրար սկսեցին
Կոչել ոչ թե անուններով,
Այլ դիմեցին ազգանունով,
Որ լինում էր այն ժամանակ,
Երբ ընդերները հինավուրց
Վիճում էին կրքոտ ու լուրջ:

— Ընկեր Պալլա՛ն, ես իմ հագին,
Կրկնվում է նոր տեսակի
Ոչխարների պատմությունը:
Ի՞նչ է, պիտի պետությունը,
Պարտիան նորի՞ց միջամտեն,—
Մկրտիչը նրան խայթեց:

Իսկ թորգոմը նրան խեթեց.
— Դու նաղլըդ թո՛ղ և ի՛նձ լսիր,
Թե ինչ կասեմ ես քո մասին:
Ի՞նչ շահ գյուղին կամ ի՛նչ օգուտ
Քեզ էսքան է մտահոգում,—
Եվ եղունգն է մեկնում առաջ:
Փող չեմ կտրում, սր ձախ ու այ
Չամչի նման շագ տամ, ցրեմ,
Փայինի տեղ մանեթ փռեմ:
Ես, ախպե՛րս, ժողովրդի
Կոպեկները ծոտի-պոտի
Բանի համար չեմ տա քամուն,
Թորամանյան, քե՛զ լավ լսիր.
Եվ նոր միայն քո պետական
Մտածցումի մապին խոսիր:
— Ես լսում եմ և հասկանում:

Փող չես կտրում, գիտեմ, գիտե՛մ,
Բա կտրեիր դու փող եթե
Քո աղումբի՛ այդ պալատի
Շենքի վրա հո չպիտի
Ընդամենը գեռ մեկ միլիոն
Մախս անեիր:
— Սրա՛ն նայիր,—
Մկրտիչը տոնր փոխեց,—
Տեսա՛ք, թե ոնց ժողովրդի
Կոպեկները աչքս կոխեց:
Ախր խեղճը միջո՞ց չունի:
Իսկ ո՞վ ասաց պալատ շինիր,
Եվ միլիոններ հանձնիր քամուն,
Երբ որ կարգին ձմեռանոց
Նույնիսկ չունես, չեմ հասկանում:
Այդ ինչպե՛ս է գրված կամ ս՛գր,
Ո՞ր օրենքի, որ կեսի մեջ:
Խոսիր, տեսեմ ի՛նչ ես ասում:
— Դու բրդում ես այնպես մեծ-մեծ,
Որ լսողն էլ պիտի կարծի,
Թե լուրջ բան ես իրոք խոսում,—
Թորգոմը խիստ վերավորվեց
Եվ շփթվեց նաև մի քիչ,—
Եվ այդ մասին, ընկեր Միկիչը,
Լավ կանեիր, որ տանդ դու
Քո ինժեներ Վաչե որդո՛ւն,
Ոչ թե այստեղ ի՛նձ հարցնեիր
Նեղը լծեց, սրա՛ն նայիր,—
Ու նա դարձավ դեպի Վաչեն.
— Է՛հ, ինժեներ, ամոթ քա չէ՞,
Որ բարձրագույն ուսում առած,
Ճարտարապետ արդեն դասած,
Չես զբաղվում դու քո հորով:
Հո չպիտի վաթսու՛ն օրով
Նրան նորից ուղարկեմ կտքս,
Որ այդքան շատ ետ չմնա

Մեր օրերից: Օրը երկու
ծվ կամ թեկուզ մի ժամ եթե
Նրան կարդաս օրվա թերթեր,
Մեր պետութեան, մեր պարտիայի
Վաղուց բռնած կուրսի մասին
Հետը խոսես, զրույց անես,
Նման բաներ էլ չի ասի,—
Եվ ընդգծված նա ծիծաղեց:
— Ու կարծում է, թե ինձ դաղեց,—
Միկիչն ասաց: Բայց շթողեց
Նախագահը, որ ավարտի
Նա իր խոսքը.

— Անցյալ տարի

Քիչ էր մնում, եղբայր, որ դու
Համբավ հանես իմաստունի:
Դուրս էր գալիս, որ դու նույնիսկ
Որոշումից դեռ շատ առաջ,
Գլխիս մի նոր գուշակ դառած,
Մեր վաղն էիր նախանշում:
Իմաստունդ թող իմանա,
Որ միանում գյուղերն իրար
Ու քաղաք են հիմա դառնում:
Միտդ պահիր, ընկե՛ր անգին,
Որ ուղիները մեր կյանքի
Հենց այնտեղ են հիմա տանում:
— Դու շատ շուտ ես հիվանդանում
Քո երազած այդ քաղաքի
Երազանքով:
Ընկեր Թորգոմ,
Շնորհակալ եմ, քաղաքը քեզ,
Օպերան ու պալատը քեզ,
Ինձ հասարակ ձմեռանո՞ց,
Գոմե՛ր են պետք... Դու ինքնագոհ
Շատ ես սիրում կրկնել, Թորգոմ,
Թե ամեն ինչ մենք դեռ կանենք,
Կանենք, իբր, միայն՝ հերթով:

Համաձայն եմ: Բայց ընդունենք՝
Ձմեռանոց նախ և առաջ,
Իսկ պալատը փոքր-ինչ հետո:
Դու մտածիր գյուղի մասին,
Քաղաքներն էլ, անհոգ մնա,
Կկարենան յուր գնալ
Առանց քեզ էլ: Դու կոլխոզի
Նախագահն ես, մի՛ մոռանա,
Ոչ թե արդեն Քաղսովետի,—
Այս դու միշտ էլ հիշես պիտի:
Փոթկաց ծիծաղն ու շաղ եկավ,
Ինչպես հանկարծ պայթած ական՝
Աներևույթ վերքեր տալով
Նախագահին ու Վաչեին:
Եվ շփելով դեմքը ձեռով
Այնպես, կարծես թե այտերով
Արյան շիթ է հոսում ներքև,
Թորգոմն ասաց վիրավորված.
— Դեռ Թորգոմին Քաղսովետի
Նախագահ չեն մականվանել:
Սակայն քսան տարուց ավել
Ողջ շրջանը արդեն գիտի
Եվ կոչում է քեզ «Կապույտ ձի»:
Խնդրեմ միտքս ճիշտ հասկացիր:
Քեզ չեմ ուզում վիրավորել,
Ինչպես որ դու աշխատեցիր:
Համառ էիր, ինքնասածի,
Քսան տարի եկավ անցավ
էլի դու նույնը մնացիր՝
Նույն համառը, ինքնասածին,
Որ եկել է, կրծքիս շոքել,
Պահանջում է իր Կապույտ ձին,
Երբ վաղուց է այդ ձին սատկել...

«ԿԱՊՈՒՅՏ ԶԻՈՒ» ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆԸ

I

Վաչեն, Միկիշի անդրանիկ որդին,
 Երբ քիչ էր մնում ուսումն ավարտի,
 Իմացավ՝ գյուղում շինել են ուզում
 Ակումբի նոր շենք, և դրա համար
 Նրա դարձին է Թորգոմն սպասում:
 Ու երբ ավարտեց՝ դիպլոմն ստացավ,
 Նա իր շրջանի ինժեներ դարձավ:
 Նոր շքեղ ահումբ հայրենի գյուղում...
 Այն թանկ, սիրելի ու ծանոթ հողում,
 Ուր մանկութունն է անցկացել նրա,
 Ուր խաղացել է նա պահմարտոցի,
 Եվ ուր քարաշեն դպրոցից բացի
 Քարաշեն ուրիշ ոչ մի տուն չկար,—
 Նրա աչքի դեմ մի գեղանկար
 Պատկեր էր փռվում:
 Արյունն էր եռում
 Երիտասարդի երակներին մեջ
 Ու մղում նրան խիզախումների,
 Որ ձուլվում էին գեղեցիկ ու պարզ
 Նախագծերում կառուցումների...

Մարմին է առնում ահումբը արդեն:
 Նա բարձրանում է հենց իրենց տան դեմ,
 Այն գյուղամիջյան բլուրի վրա,
 Որ մանկութունից ծանոթ է նրան:
 Ինչքան է այնտեղ խաղացել Վաչեն:

Քսան տարի է եկել ու անցել,
 Բայց նա հիշում է այնքան պարզ հիմա,
 Կարծես թե երեկ, հենց երեկ լիներ...

Ահա այստեղ՝ այս բոլորի խնդրի վրա
 Խաղում էին նրանք այնժամ «կարմիր-բուրժույ»:
 Ամեն մեկը աշխատում էր «կարմիր» լինել,
 «Բուրժույ» լինել ոչ մի տղա չէր հանդուրժում:
 Եվ վերջապես, հենց այդ օրը նրանց համար
 Գտնվել էր մի լավ հնար, և ի՞նչ հնար.
 Ով որ դասը պատմում է վարժ,
 Ով որ ճիշտ է խնդիր լուծում,
 Ով ճարպիկ է, արագաշարժ,
 Նա կարմիր է՝ առանց վեճի,
 Ով որ շար է, փնթի ու ծուլ,
 Նա «բուրժույ» է:

Ա՛յ լավ վճիռ:

Երկրորդ օրն էր՝ արդեն նրանք առանց վեճի
 Խաղում էին, ինքն էլ շարքում «կարմիրների»:
 Խաղում էին:

Հանկարծ վերից

Քրտնակալած և հեալով
 Մեջտեղ մտավ թլղիկ Գալստե:
 Եվ ձայն տվեց նա կատաղած.
 — Է՛յ դու, Կապուլտ ձիու տղա,
 Խաղի միջից շուտ դուրս արի,
 Մի՛ կեղտոտի «կարմիրներին»:
 — Ո՞վ է Կապուլտ ձիու տղան:

Եվ տղաները հարցական

Լուր նայում են իրար երես:
 — Ո՞վ է, ահա՛, նայե՛ք, հրես,—
 Ցույց է տալիս նա Վաչեին
 — Ի՞նչ, բատրակի, շքավորի,
 Հարագատի միակ սրգո՞ւն,—

Վաշեն գոռում մեծավարի,
Թափ է տալիս փայտը օրում,
Բայց նույն պահին, շնչակտուր,
Տեղ է հասնում նաև Վանին
Եվ Գալոյի խոսքն է պնդում:
Ո՛ր Վաշին այդ օրվանից
Խաղից հանում են, վռնդում...

Հայրը ուներ կապույտ մի ձի
Եվ այդ կապույտ ձիուց բացի
Մի սև արջառ՝ գնված հերու
Եվ մի կապոց ջուլ ու փալաս:
Եվ կոլխոզ էր այդ ձին տարել:
Ի՞նչ էր եղել—ի՞նչ իմանաս—
Մրսե՞լ էր ձին, ջո՞ւր էր առել,—
Վեր էր ընկել

Գոմում սատկել:
Եվ Միկիչն էլ իմանալով,
Առաջին պահ խիստ վրդովված,
Զիու համար սաստիկ ցաված,
Գնացել էր, գոռգոռացել
Եվ խոսքի մեջ սպառնացել,
Թե կոլխոզից դուրս է գալու
Եվ նրա պես մերկ ու ջուտ
Բատրակները, որ միասին
Հենց նրա հետ նոր կոլխոզի
Հիմքերն էին երեկ դրել,—
Կատակի են տալիս նրան,
Հոհում են նրա վրա.

— Հենց դո՞ւ էիր միայն պակաս...
— Մի՛ ծիծաղեք, կյա՛նքս վկա,
էսպես եթե մենք աշխատենք,
Մեր կոլխոզից բան դուրս չի՞ գա,—
Դեռ վրդովված,
Ժիրտը ցաված
Մկրտիչն է վրա բերել,—

էդպես լինի՛ կյանքս վկա,
Դուրս եմ գալիս ես կոլխոզից:
— Ա՛յ մարդ, արի անկեղծ խոսիր,—
Շարունակել են կատակել
Ընկերները:— Ասա՛ անկեղծ,
Զլինի՞ թե երազիդ մեջ
Կուլակներն են փսփսացել:
Մկրտիչն է խիստ բարկացել:
— Հիմար-հիմար դուրս մի՛ տվեք,
Կյա՛նքս վկա, թե չէ, տղերք...
— Թե չէ խկույն դո՞ւրս եմ գալիս:
— Դուրս եմ գալու, բա ի՞նչ, հիմա՛ր,
Մաղրի բա՞ն եմ ես ձեզ համար:
— Էլ ինչո՞ւ ես զուր սպասում,—
Ընկերներն են ծաղրով սասում:

Հայտնի համառ, ինքնասածի՛
Նա այլևս ետ չի դառնում
Վայրկենական իր ասածից,
Եվ որպեսզի, բոլոր նրանց
Մաղրում էին ովքեր նրան
Բարկացրնի,— ինքնասածին
Բղավում է.

— Տվե՛ք իմ ձին,

Սատկել-մատկելն իմ գործը չի,
Տվե՛ք իմ ձին, դո՞ւրս եմ գալիս:

Այդ թվում է ծիծաղելի,
Եվ ծիծաղում են բոլորը՝
— Որ ասում ես՝ կտանք էլի,
Բայց լուկ կաշին ու ոսկորը...
Բարկանում է նա ավելի,
Շուռ է գալիս ու տուն դառնում
Եվ համաձայն իր ասածին
Կոլխոզ էլ չի վերադառնում:

Այդ օրվանից հենց «Կապույտ ձին»
Մականունն է նրան դառնում...

II

Եվ հիշում է Վաչեն կրկին.
Հայրը օրվա աշխատանքից
Ծտ էր դառնում իրիկվա դեմ՝
Հին շապիկը խոնավացած տաք քրտինքից,
Զարդված այնպես ու հոգնադեմ:
Նստած էր նա բակում դրված սալաքարին,
Որ արձակի իր տրեխները կարկատած:
Նստում էր նա շեմին իր տան
Իբրև մարմին առած կարիք,
Իբրև բախտի դաժան կատակ:

Զուր էր ուզում, խմում, սրբում բերանը թաց
Իր քաթանն հին շապիկի կեղտոտ թևքով,
Եվ հանելով տրեխները մի խուլ հեքով,
Վեր էր կենում ծուլ ու դանդաղ:
Վեր էր կենում ու լվացվում
Այնպես անփույթ և ակամա,
Կարծես զոռով ինչ-որ ծանր պարտք հաաուցում
Եվ ոչ մի կերպ չի հասկանում ինչի համար:
Հետո նորից նստում էր նա սալաքարին
Եվ քարի պես համբանում Վր, անշարժանում
Մինչև կինը բացեր սեղան:
Եվ այդ պահին
Փոքրիկ Վաչեն՝ մի դեռևս անբխտ մանուկ,
Հոր մթազնած կերպարանքից խիստ ուրախեցած,
Հազիվհազ էր դառն զայում և ջրանկանում
Ցնցել հորը, որ արթնանա,
Կամ բեղերից քաշել նրա,
Որոնք իբրև փակագծեր

Պահում էին ինչ-որ խեղդիչ,
Որ ոչ մի կերպ փոքրիկ որդի
Զանում, բայց չէր կարողանում
Ո՛չ բաց անել և ո՛չ լուծել...

Իսկ մինչև այդ՝ մայրը ներսում
Կեղտակորույս սուփրան գցում,
Իրսից նրանց ներս էր կանչում:
Թանապուրը սուփրի վրա
Թվում էր մի տաքուկ երագ,
Որ գողորշու հետ միասին
Կարծես ինչ-որ հույս էր ցրում,
Ինչ-որ պատրանք՝ երագավետ
Եվ ապահով կյանքի մասին:
Մինչդեռ կողքից եփած մսի
Սուր բուրմունքն էր օղբ բռնում:
Դա կոլխոզնիկ հարևանն էր
Աշխատանքից վերադառնում...

Օրըստօրե պարզ էր դառնում,
Որ Միկիչը շատ է զղջում
Համառության, իր արածի,
Իր գործածի համար: Սակայն
Մնված համառ և անզիջում,
Հայտնի իբրև ինքնասածի,—
Խոսք չէր անում վերադարձի:
Նույնիսկ Թորգոմն անցյալ անգամ
Խոսք էր գցել.

— Հը՛, Կապույտ ձի,
Զձանձրացա՛ր մեծակ ման գալ:
— Եատ և շատ եմ շնորհակալ,—
Մկրտիչն էր ասել զոռով
Եվ շուտ եկել դեպի իր տուն՝
Երեխայի նման խոռով...

Վերհիշում է Վաչեն կրկին:
Բարձր ձայնով, եռանդագին

Դաս էր սերտում տաք քուրսու տակ:
Հայրը՝ օրվա թերթը ձեռքին
Շուռ էր տալիս աննպատակ:

Դաս էր սերտում.

— Եվ կոմունան

Զդիմացավ, ընկավ շուտով,
Որովհետև...

Հայրը փութով

Ընդհատում է.

— էդ թող մնա,

Հալա դու մի առ է՛ս կարդա,
Տեսնենք ի՛նչ կա լրագրում,—
Եվ հայացքը սուր ու անթարթ
կրագրին է երկար հառում:

Եվ անսովոր այդ շրիֆտին՝
Կակազում է փոքրիկ որդին
Ու հեզում է՝ «Գըլ-խա-պը-տուլտ
Հա-չո-ղու-թյուն-նե-րից»:

Կարդում,

Զի հասկանում որդին: Սակայն
Հայրը աչքերն իսկ չի թարթում,
Հասկանում է հայրն անկասկած:
Ու ելնելով տեղից հանկարծ
Մոտ է գալիս հայրը որդուն
Ու քիչ հետո նրան դիմում.
— Վերցրու մի թուղթ, գրիչդ առ:
Վերցրի՛ր արդեն: Գրի՛ր.

«Դիմում.

Սույնով գալիս եմ հայտնելու,
Որ ես հերու
Դուրս եմ եկել կոլեկտիվից»:
Գրի՛ր պրծա՞ր: Հիմա գրի՛ր.
«Սույնով գալիս եմ ես առ այն,
Որ չեմ կարող ապրել առանց

Կոլեկտիվի»...

Պրծա՞ր: Գրի՛ր.

«Նաև առ այն, որ հավատաք,
Թե այլևս ոչ մի կատակ
Անխելություն ինձ չի մղի,
Զեմ համառի ես անտեղի»:

Մեկ էլ վերից

Կարդա նորից:

Շա՛տ լավ, գրի՛ր.

«Նաև առ այն,

Որ ես ունեմ մի մեծ խնդիր.
Այն խոսքը, որ դարձավ առակ,
Ինձ շինեց խաղք ու խայտառակ,
Իբրև անուն կպավ անձիս,—
Հակա խոսքը՝ այն «Կապույտ ձի»
էլ չհիշեն և մոռանան:
Դիմող՝
Միկիչ Թորամանյան»:

III

Եվ մոռացվեց այդ «Կապույտ ձի»
նորից կոլխոզ ընդունեցին
Եվ Թորգոմի առաջարկով՝
Դաստիարակման նպատակով,
Մկրտիչին վստահեցին
Ամբողջ ֆերման:

— Ուներ մի ձի,

Հիմա ունի յոթանասուն:
Չենց դրանով կհասկանա,
Որ ինքն ունի ոչ թե մի ձի...
— Միանգամայն ճիշտ ես ասում,
Եվ, բացի այդ,— վրա բերեց
Քարտուղարը պարտքիչի,—

Այն մարդը, որ աղմուկ արեց,
Կրկն գրեց ու համարեց
Մի նմուշի, միտ համարե—
Պետք է կարճել, որ շատ հարմար
Վարիչ պիտի դասնա հիմա
Մեր ֆեյմայի...

Ու ֆեյմայի

Վարիչն է նա մինչև այսօր:

Եվ արդ Վաչեն ակամայից
Վերհիշում է հորն այն պահից
Մինչև հիմա, երբ քիչ առաջ
Ուրիշների և իր առաջ
Նախագահը նրան կոչեց
Այն մոռացված մտկանունով:

Եվ առաջին անգամ Վաչեն
Հանգիստ ու լուրջ միտք անելով
Ինքը իր մեջ խիստ ամաչեց:
Ախր ինչպե՞ս նա շամաչի,
Երբ որ նրա մեղն էլ քիչ չի:
Երիտասարդ հոգին նրա,
Երազներով այնքան լեցուն,
Քորքորում էր, յուղ էր լցնում
Այն կրակի, հրի վրա,
Որ Քորգումն էր վարել այտուեղ:
Մինչդեռ պետք էր նրան ստատել,
Ինքը Վաչեն ամեն անգամ
Թև էր տալիս նախադասին,
Նշում գալիքն այն մոտակա,
Երբ որ կյանքը քաղաքային
Պիտի իշխի սրբիտղմեքում:
— Կամունիկովին ենք մտածում:
Չչալչի միջև և քաղաքի
Ամեն տեսակ տարբերովյան
Պիտի շնչով...

Իտր էր գաղիս: նրան աստաթի,
Որ անել են գյուղի մարդիկ:
Ահա թեկուզ բրտա Ավոն:
Որտեղ նստի ու վեր կենա,
Մեռած բան է: բրտա Ավոն
Ախշա նույն: բանից: խոսք: կրտանա.
— Գիտե՞ք, մեզ դեռ ինչն է պակաս.
Տներ շունենք կուլտուրական,
Ասենք՝ ունենք, թե ուրանամ
Չույզ աչքերով: թող կտրանամ:
Ունենք և՛ լավ — տաշած քարով,
Կահավորված և լուսավոր:
Բայց կտուրք... էլի հողից,
Պապենական ծածկը նորից:
Իսկ դու ապա գնա, որդի՛,
էլ չես ասում թե Ռուսաստան,
Գնա նայիր ամեն մի տան,
Հետո արի նստենք խոսենք
էնտեղ, որդի՛, ամոթ տան,
Նույնիսկ ոտաց ճանապարհին
Դու կտեսնես կարգին «կոխը»,
Հենց իսկական, քաղաքաձև
Քա. կարծիքով նրանք ուրիշ,
Իսկ մենք ուրի՞շ կաթ ենք ծծել:
Ինչո՞վ ենք մենք ախր պակաս.
Սովետական՝ սովետական,
Կոլխո՞զ՝ մենք էլ հա անհատ շենք:
Բա էլ ինչո՞ւ մենք ամաչենք
Ու ետ մնանք մեր գրկիցից,
Ինքնեթո՞ւ առեք ախր ինչի՞
Եվ ի՞նչ է պետք, ոսկի՞, թե՞ կրակ
Կա՞վ, որ տախտակ բլիթի շինես,
Կրակի մեղ: թրծեն: մի լավ:
Եվ վերջացա՞վ:

Կամեն է պակաս:

Իսկ մեր սարում ինչքա՞ն կա՞վ կա,
էդ հո գիտենք ե՛ս էլ, դո՛ւք էլ,
էլ ի՞նչ մնաց: Ախպեր, եկեք
Հենց էս տարի, եկող զարնան
Եինենք համեստ մի գործարան
Համ մեզ համար, համ մեր խերին,
Կօզնենք նաև սրան-նրան՝
Մեր հարևան կոլխոզներին...

Եվ խորհում էր հաճախ Վաչեն,
Թե հայրը ետ է մնացել,
Որովհետև հաճախակի
Կշտամբում էր իր զավակին.
— Ծա՛տ ես, տղա՛ս, առաջ անցել:
Դա, սիրելիս, այո, գուցե
Նույնիսկ շատ ետ մնալուց էլ
Վնասակար է, վտանգավոր:
— Ճիշտ ես ասում, ախր, քավոր...
Դարբին Գեղամն էր ներս մտնում,
Հետո դիմում նախագահին:
Բայց Թորգոմը շուտ էր գտնում
Պատասխանը.

— Գեղա՛մ ուստա,
Գյուղիդ անունն ապա մի տա՛ս:
— Ձեռ ես առել, ա՛յ հանաքչի:
Առաջ կոչվում էր Չարոխչի,
Իսկ հիմա էլ՝ Սովետաշեն:
— Այ օրհնըվա՛ծ, այ տնաշե՛ն...
— Լավ, իսկ ի՞նչ է նշանակում,
Ուստա Գեղամ, Սովետաշեն,—
Մեջ էր մտնում նաև Վաչեն:—
Սովետաշե՛ն՝ Սովետաշե՛ն,
Ուրեմն եկեք անենք այնպես,
Որ Չարոխչին հենց իսկապես
Այժմ դառնա Սովետաշեն:
— Է՛, սանիկիս խելքին աշե,—

Սոր էր տալիս Գեղամ ուստան,—
Եթե միայն տաշած քարով,
Ասֆալտապատ ճանապարհով
Պիտի դառնանք Սովետաշեն,
Այն ժամանակ, ա՛յ տնաշեն,
Դու իզուր ես ջո գրպանում
էդ «դիպլոմատը» պինդ պահումե
«Դիպլոմատը» վնաս չունի,
Դեռ թող մնա: Մյուս կողմից՝
Բա ջո տո՞մսը պարտիական:
Թե էդպես ես դատում, սանի՛կ,
Այն ժամանակ, աստված շանի,
«Դիպլոմատը» ու տոմսը ջո
Պիտի քաշեն հակառակ կողմ...

Եվ առաջին անգամ Վաչեն
Միայն այժմ անդրադարձավ
Սերուկ դարբնի ասած ոսկի
Կենսափորձից եկած խոսքին:
Նրա մտքով այժմ անցավ,
Որ իսկապես տվյալ դեպքում
Իր պարտոմսը, ո՛չ, չի՛ ների
Խանդավառված ինժեներին,
Որ սանձագերծ ու խենթ վազքում
Եեղվել է ճիշտ ճանապարհից:
Ճիշտ էր հայրը, ուստան էր ճիշտ,
Ճիշտ էր նաև բրուտ Ավոն:
«Կղմինդրը էր մեզ հարկավոր,
Ձմեռանոց էր անհրաժեշտ:
Կարելի էր անել դա հեշտ:
Եենքի վրա մսխած փողով
Կարելի էր գյուղում շինել
Կղմինդրի շորս գործարան,
Մի յոթ-ութ գոմ պլլոս դրան,
Պլլոս դրան մի տաս տներ,
Պլլոս դրան և մի ակումբ,
Սակայն ոչ թե այն «օպերան»՝
Վեր բարձրացած բլրի վրա»...

ՎԵՆԵՐԱՅԻՆ ԱՊՈՑ

I

Իշխում է մոթեր մեղմորեն,
 Լեռան քանին է արթնանում
 Եվ սկսում մեղմ օրորել
 Դեռ նոր բացված այն մաքրեուն,
 Որ աճում է այս կողմերում
 Ոչ թե փափուկ լավ հողերում,
 Այլ ժայռեղեն քարափների
 Ու ծերայերի հրաքներում,
 Կարծես առանց արձատների,
 Կարծես միայն պինդ սոսնձով
 Ժայռի կողքին կզած մի կերպ:

Մազլցում է ձորի միջով
 Մառախուղը շղարշակերպ:
 Սովերներն են իջնում ծաղ-ծաղ
 Այն կնճիռներ տալիս քարին,
 Եվ պուռնից Գնդասարի
 Բարձրանում է լուսինն արեաթ՝
 Մառախուղի քողի ներքո:

Այդ պահին է, որ սրնգի
 Ուրուն ու անբառ երգով
 Ես են գալիս արտաներից
 Գառ առ նժույգ, կով ու երինջ:
 Ցուլի մզզյուն, ձիու խրխինջ:
 Ուլի մկկոց, գառան մայուն:

Հորթին կանչող, կովի բառաչ,
 Ըղճղոցը կիվոր կանանց
 Տարածվում է ողջ ֆերմայում
 Եվ բազմաձայն այդ համերգում
 Կաթնագտիչ զույգ մեքենան
 Նսւյն ձգանակն են միշտ երգում
 Նույն երգը խուլ և միայար,
 Որ ընդհատվում է մերթ ընդ մերթ
 Դուլլի, թառի զրնզոցից:

Թողած իրենց պահմտոցին՝
 Երեխաներն արխաջի մեջ
 Զրույցի են նստում սիրով:
 Մեկն ուզում է դառնալ հերոս՝
 Ստեփանյան նելսոնի պես.
 Մեկն ուզում է դառնալ վարպետ՝
 Ինչպես քեռին, որ քաղաքում
 Գործարան է մենակ սարքում:
 Մեկը՝ արդեն մի երկրարան,
 Գնդասարն է ուզում քանդել,
 Որ իմանա ինչ կա այնտեղ.
 Չորրորդը, մի շարաճճի,
 Որ չի ուզում նրանց զիջի,
 Ես մնա իր ընկերներից,—
 Խոսք է գցում ավտոներից:
 Դեռ մեզանից ո՞ւմ հայտնի չի
 Պարզաթյունը նրանց մտքի,
 Երբ էլ լինի՝ մեկի խելքին
 Հանկարծակի եթե փչի
 Ավտոների մասին հիշել,—
 Այստեղ արգեն բողբոջ նրանք
 Առանհալով, որ մի վայրկյան,
 Մի պահ առաջ իրենք վարպետ,
 Հեթա էին ու երկրարան,—
 Եոֆեր դառնում անմիջապես
 Ու խոսում են, այն էլ ինչպե՛ս:

Այստեղ արդեն ամեն տղա
Գիտակ է և լավատեղյակ
Եվ կարող է խիստ լրջորեն
Ցույց տալ բացերը «Մոսկվիչի»,
«Պորեդայի» կողմերը լավ,
Եվ ինչն է նոր «ԶԻՍ»-երի մոտ...

Եվ աղմուկը նրանց վեճի
Հնչեր գուցե մինչ առավոտ,
Բայց... պահեստի փոքրիկ բակում
Արան սրինգ է նվագում:
Կանգ են առնում դեկ ու մոտոր
Եվ իջնելով «ավտոներից»
Երեխաներն արդեն ոտով
Ինքնամուտաց՝ վազ են տալիս
Ու նստոտում գետնին, քարին,
Որտեղ արդեն քույր, մայր ու տատ՝
Մեկի ձեռքին գուլպան կիսատ,
Մյուսներին՝ գիրք, լրագիր,
Ունկնդրում են նվագին:
Գեղգեղում է սրինգն անուշ,
Մեկ դառնում է թույլ ու անուժ,
Մեկ հնչում է ուժգնությամբ
(Բարակ ձայնը դառնում է թավ).
Մերթ ճշում է զվարթորեն
(Պատահել է ասես լավ բան).
Մերթ ընկնում է սարեր-ձորեր
(Կորցրել է ասես ճամփան).
Մերթ լալիս է, մերթ՝ ծիծաղում,
Մերթ՝ աղաչում ու մերթ՝ ծաղրում,
Մերթ գնում է հեռու-հեռու,
Մերթ էլ հանկարծ գալիս է մոտ...
Որքան ցավ կա այս երգերում
Եվ որքան սե՛ր, որքան կարո՞տ...

Գեռ նվագում է սրինգը Արան
Ու սարվորները լսում են նրան,
Հանկարծ հովվական շներն են հաշում
Եվ միանգամից պոկվելով տեղից՝
Սուրում են ձորը: Սրինգն է լուռ,
Հավաքվածները ականջը սրում,
Լսում են:

— Մարդ է, գալիս է գյուղից,

Ասում է Արան ու ելնում տեղից,
Որ գնա զսպի իր գամփռներին:
Մինչ այդ շները իրենք են լուռ,
Կլանչ են տալիս ու ետ են դառնում:
Պարզ է՝ ծանոթ է եկվորը նրանց:
Եվ սպասում են: Գալիս է քիչ անց
Երազը՝ ձիով: Շիկնում է Արան,
Բայց մթուժյան մեջ չեն տեսնում մարդիկ
Սիրտ շիկնանքը երիտասարդի:

... Դասընկերներ էին նրանք
Եվ միասին էին անցել
Դպրոցական տասը տարին:
Երբ դեռ փոքր էր՝ Արան այնպես
Ամաշկոտ էր: Առանձնապես
Քաշվում էր նա աղջիկներից:
Լուռ, ինքնամոտի՝
Ժամեր ամբողջ
Նա կերազեր ու կխաղար,
Իսկ երբ մեկը աղմուկարար
Աղջիկներից նրան կպչեր,
Նա կշիկներ, կկակազեր՝
Ստիպելով իրեն հազիվ,
Որ շթողնի ու տուն վազի:

Իսկ տղե՛րքը կատակասեր,
Իսկ աղջիկնե՛րն աղմկարար...
Ինչե՛ր ասես որ շի քաշել
Նրանք, ձեռքից մեր խեղճ Արամ:
«Սուսիկ»-փուսիկ» էին կոչում:
Ընկերները այնժամ նրան,
Մեկ՝ ձեռք աննում, գալիս կաշում,
Մեկ՝ ծիծաղում նրա վրա,
Մեկ էլ՝ գիտում սրան-նրան:
— Տղե՛րք, ապա նայեք սրան...
— Ոնց որ հիվանդ լինի Արան.
— Քե՛զ, ա՛յ տղա, ի՛նչ է եղել,—
Եվ հնարցերի մի ողջ հեղեղ
Ողորդում է նորից նրան:
— Ես գումասա էս:

— Ընկնված է:
— Գիտե՛ք, ինքքս համոզված եմ:
Սիրահարված է մեկը տղամ:
— Իսկ ո՛ւմ վրա:
— Իսկ ում վրա՞:
Ի՛նչ իմանամ, թող ինքն ասի
— Ասա՛, Արա:
— Տո՛ւ, ձե՛ռք քաշի,—

Եփոթվում է, քրտնում Արան,
Մաղրողներին քաշմշելում:
— Արագիկն է, ուրիշ էլ ո՛վ է:
— Տեսա՞ք սրան:
— Կեցցի Արան...

Եվ հրճվելով իրենց գլուտից,
Իրար բռնում ու կրամթում,
Գետնից կարում, օդն են նետում
Կարմրատակած խեղճ Արամի,
Որ ամոթից
Ու զայրույթից
Քիչ է մնում իրեն ստի:

Բանը գուցե վատ փորձանա՞յ,
Թե Երազը չըրբանար.
— Դե, որպե հասեր շատ մե՛ղք հանի,
Չեք թըռցրել հո ձեք խելը...

Բայց դե՛ռ ուշ էր. այդ օրվանից
Չարաննի՛ այդ խոխե՛րը
Բաց չթողին ոչ մի առիթ,
Որ շխնդան, շուրթամանն:
Դե ո՛նց նրանք շուրթածնան:
Ամաչկոտ էր ուրբան Արան,
Ինքնամփոփ ու սուսիկ-փոսիկ,
Երագիկը ընդհանարամե՛կ՝
Նախագահի՛ երես առած
Միտունարն էր շարաննի՛
Գեղեցկուհին ողջ զպրոցի:
Տղաները դասարանի
(Ամեն մեկը իրեն մտքում,
Ամեն մեկը մյուսից թաքուն)
Սիրահարված էին նրան:
Բացառությու՛ն էր լսի Արան,
Որին նույնպես այդ օրվանից
Մեջտեղ բերին:
Անցավ տարին,
Իսկ պատանու համար տարին
Հո տասներկու ամիս չէ լուկ:
Երեկ՝ մանուկ, արդ՝ պատանի,
Երեկ՝ անգետ, այսօր՝ խելոք.
Անցյալ օրվա զնգոցի տեղ
Մեկ էլ տեսար բասն է թնդում,
Աղվամազն բարակ մի բեղ
Վերին շուրթն է շրջապատում:
Մեկ էլ տեսար արդեն բերնից
Մխի հոտ է մայրը աննում.
Տեսար՝ հանկարծ պիտենից
Կոմսոմոլ է արդեն դաճնում,—

Ու երեկվա սուսիկ-փուսիկ
Եվ ամաչկոտ տղան հաճախ
Դեռ ու դեռ է գցում աչքը...

Թեպետ և մեր խառնվածքը
Անհաստատ չէ այդ աստիճան
Ու դժվար է ելնում հունից,
Բայց ամեն ինչ իր պահն ունի:
Անցավ երկու-երեք տարի,
Եկող տարին իր հետ բերեց
Փոփոխություն զարմանալի:
Հանկարծ մեկից փոխվեց տղան.
Հըրմշտողին ինքն էլ հրեց,
Կատակներից չկարմրեց,
Պատասխանեց հանգի՛ստ, խաղա՛ղ:
Արբունքի էր հասել տղան:

Ի՞նչ կարող էր, թվում է թե
Անմիտ լինել ավելի, քան
Այն կատակը, որ մի անգամ
Ստիպել էր նրան քրտնել:
Ինչպե՞ս եղավ. ի՞նչ պատահեց:
Իսկ ինչպե՞ս է արմատ գցում
Մասրի թուփը ժեռ քարի մեջ:

Հենց այդպես էլ, հավանաբար,
Իրեն համար բացեց ճամփա
Վիրավորանքն այն օրերի:
Եվ ծաղրանքի պաղ քարերի
Ինչ-որ ճեղքում աճեց մի ճյուղ:
Եվ աննկատ տվեց ընձյուղ:
Այդ կատակը իզուր շանցավ:
Ինչպե՞ս, ինքն էլ չհասկացավ,
Հետզհետե ահագնացավ
Ու մի օր էլ միանգամից
Նրա համար հստակ դարձավ
Մինչ այդ անհայտ մի զգացում:

Իրսից ոչինչ չէր զգացվում—
Ողջը հին էր, ինչպես որ կար:
Դա չէր կարող տևել երկար,
Եվ շատ շուտով դասարանցիք
Զարմանալով նկատեցին,
Թե ինչպես է Արան՝ Արա՛ն—
«Սուսիկ-փուսիկը» դպրոցի,
Երազիկի կողքին բուսնում,
Ուր նա՛ ինքն էլ այնտեղ հասնում.
Թե ինչպես է հաճախակի
Թաքուն նայում Երազիկին,
Նայում ինչ-որ ուրիշ տեսակի:
— Այ քեզ հրա՛շք, տղե՛րք, տեսա՛ք:
Զվարճալի բան է դառնում:
— Հոնքին էինք նշան բռնում,
Բանից պարզվեց աչքին կպանք...

Եվ մի քաղցր ու ծանր կապանք
Մեր Արայի սիրտն է տանջում:
Երբ որ զանգը վերջին ժամի
Ղողանջում էր ուրախ, հնչում,
Այլայլվում էր, տխրում Արան:
Ծանր էր դառնում նրա համար
Դպրոցից տուն վերադառնալ:
Անբնական անհայտ մեկից,
Անհայտ բանից ինչ-որ դժգոհ՝
Նա խնդրում էր Երազիկից
Մերթ տեսրակը ու գիրքը մերթ,
Մեկ՝ այս, մեկ՝ այն պատրվակով:

Քաղցր էր այնպես, Երազիկից հեռու պահին
Լինել նրա իրերի հետ, գեթ բաց անել,
Թերթել նրա գիրքը, տետրը, սիրով նայել
Այնտեղ եղած նշումներին:
Եվ Արային այդ պահերին
Միշտ թվում էր, թե ուր որ է

Դասագրքում կամ տետրի մեջ պետք է հիմա
Գտնի նա մի... սիրո նամակ:
Եվ իսկպսես նա մի օր էլ
Իր ուզածը գտավ կարծես...
Տետրի վերջին էջի վրա.
Արան կարդաց իր աչքերով.
Երազիկի աղբյուրային ձեռագրով
Զորս-հինգ անգամ գրված «Արա»
(Վարժուիչուն էր արել կարծես
նա «Ա» տառի
Մեծատառի)...

Սիրո նամակ չէր այդ, անշուշտ,
Բայց պարզ, այդ պարզ գրուիչան մեջ.
Արան կարծես լսեց ինչ-որ քաղցր շշուկ.
Խայտաջ արյունը սրտի մեջ,
Եվ որոշեց իր Երազին
Վաղը ևեթ խոստովանել.
Իր տանջանքի, սիրո մապինո

Մյուս օրը...

Ոչ թե սիրո
Հրածեշտի պարզ խոսքերով
նա հանդիպեց Երազիկին:
Մի գիշերում հանկարծակի.
Պատերազմը իրար խառնեց.
Ինչ որ բարձր էր ու թանկագին.
Ինչպես թախտը հայրենիքի.
Այնպես էլ սեր ու երազանք,
Մտադրված խոստովանանք
Ենթարկվեցին խուլ վտանգի:
Արան նույն օր մեկնեց թանակ...

... Ետ դառնալով պատերազմից:
նա շփույթ հին Երազին:
Աղջիկն ազգին հասունացել,

է՛լ ալիլի գեղեցկացել,
Բայց մի տեսակ այլ էր դարձել:
Զիար-էլ հին շարաններին
Իր ծիծաղով, կատակներով:
Ավելի էր դուրս գերուդ,
Ե՛վ կախարհիչ, և՛ վանագի,
Բայց նման չեք իր պիտաներին
Երազիկը մինչ այդ արգեն
Աշխատում էր իրեն կիսօրս
Արան հովիվ դարձավ հենց ար
կամայ-կամայ, ճեղհեց տե
կարծես նորից ավերակարծավ
Հին օրերի իր անուրբին
Երազիկը կրկին դարձավ
Հին աղջիկը շարաններ—
նույն աղբյուրով ջինջ ու վեհոտ,
նույն ծիծաղով իր արժանին:
Հին կասկածը նորից պատեց
Սիրտն Արայի.— Եթե, եթե...

Եվ նա կես լուրջ ու կես կատակ
խոստովանեցի փոստեր նետեց:
Երազիկը հարմար գտավ
Միշտ ծիծաղել, վատագնեհով
Խուսափելու միջոց ճարել.
— Օհո, ումից ես այդ հերոս,
Դու սովորել սիրո ճառեր,—
Միծաղում էր շարաններին
Ու թողնում էր մեհակ նրան՝
Զույգ ծամերը խաղաղանքով
Իր գալաթովոյ մեջքի վրա:

Մտածում էր ողջ օրն Արան,
Ու երբ գնչիս էր կեսօրին,
Հանդիպում էր նորից նրան,
Խոսք էր պոռն միտումնաբար...

— Նո՞ր հասկացաւ: Ես՝ մի շորան,
Գու՛ աղջիկը նախագահի:
Ո՛չ հայրդ է գիժ, որ քոզ տա ինձ,
Եվ ո՛չ էլ դու... —

— Ա՛յ քեզ կրակ, —

Երազիկն էր վրա բերում, —
Ընդամենը երկու տարի
Մնացել ես հողում օտար
Եվ մոռացել մեր աշխարհի
Սրենքները...

Եվ մինչ կտար
Արան հարմար մի պատասխան,
Աղջիկն էլի ծիծաղելով
Հեռանում էր:

Ու մեր տղան՝

Անցյալ օրվա զինվորը քաշ,
Որ թշնամու, մահվան առաջ
Այնպես սառն էր ու անշքփոթ,
Շվարել էր բուրբուխին՝
Զիմանալով, թե ի՞նչ անի...

Այդպես եկավ անցավ տարին,
Իսկ ձմռանը, թարսի նման
Ուղարկեցին Երազին կուրս:
Եվ դառնալով զոտտեխնիկ՝
Գարնանը նա վերադարձավ
էլ ավելի գեղեցկացած,
էլ ավելի թովիչ դարձած:
Դեռ հոտերը գյուղումն էին,
Յայլաղ շէին դեռ բարձրացել:
Գոմի համար այդ օրերին
Թորգոմն էլի աղմուկ գցել,
Վիրավորել էր բուրբուխ:

Ոչ էլ Արան անմաս մնաց:
Ճակատ-ճակատ նա դեմ գնաց

Նախագահին...

(Դե այս արդեն

Աղջիկը շէր, որ նրա դեմ
Շփոթվի և իրեն խղճաւ:
Սա հայրն է հո):

— Չէ՛, ախպեր շա՛ն,

Նախագահ ես, սակայն նայիր,
Ես պատրաստ եմ հետդ խոսել
Իբրև նախկին ճակատային, —
Մեր տղան է վրա բերում: —
Այստեղ հարցը ողջ կուխոզի
Բարիքին է վերաբերում...

...Արան հոր հետ լավ կովելով՝
Երեկոյան հանդիպելով
Հոր աղջկան՝
Զհամբերեց,

Բռնեց նրան ու համբուրեց:

— Տո գիժ, տո խե՛նթ, ի՞նչ ես անում:

— Հորդ մոռն եմ քեզնից հանում:

— Ո՞նց թե, ա՛յ գիժ, — աղջիկն ասում,

Ասում է և հրում թեթև:

— Ո՞նց թե, այսպե՛ս, — Արան ասում

Ասում, նրան մոտ է քաշում

(Զի նկատում նա իբր թե), —

Ես քեզ համար գնամ կոխվ,

Կյանքս մատնեմ ջրին, հրին,

Մահվան առաջ կյանքս նետեմ,

Յոթը սարի — ձորի հետև

Քե՛զ երազեմ, քե՛զ կարոտեմ;

Մի կերպ պրծնեմ մահվան ձեռքից,

Գամ, որ քեզնից կարոտ առնեմ,

Իսկ դու ելնես ու ձեռք առնե՛ս...

Ո՞ւր է գրված, ո՞ր օրերնքի,

Ո՞ր գլխի կամ ո՞ր կետի մեջ:

— Դու, — շշուկը Երազիկի

Խլանում է այն գետի մեջ,
Որ խշշում է նրանց կողքին,—
Դու ինքդ էիր ինձ ձեռք առնում,
Կատակներով հոգի հանում:
Կարծես զինվոր չլինեիր,
Այլ մի... այլ մի...

...Շշուկ մի ասպար

Գարնանազգին հրկեցի ասպ
Սրկարում է, անվերջ թվում,
Ձևը փոխում, բայց միշտ տևում՝
Ինչպես կրակ...

— Դո՞ւ ես, Արա:
— Դո՞ւ ես, Սրազ...

Խուպոտ մի հազ,
Ակնհայտնի միտումնափոք,
Ուշքի բերեց նրանց հազիվ:
— Դո՞ւք եք, Արա:
— Մենք ենք, քափոք,—
Մկրտիչի ծանոթ հազին
Պատասխանեց Արան հազով
Խիստ անտեղի և շաղաղ,
Ու մթան մեջ շառագունեց այն մանկան պես,
Որին հայրն է բռնում շաքար գողանալիս:
Շփոթվել էր Մկրտիչն էլ նույնքան վարձես.
— Հիվանդացած ոչխարներին տեղ եք տալի՞ս,
Կավ եք անում,— այլ հարմար քան չգտնելով՝
Միկիչն ասաց ու հեռացավ արագ-արագ՝
Փոքր-ինչ հեռու ճանապարհին ձիթաղելով
Իր անհաջող, խիստ անհաջող խոսքի վրա...

III

Սրազիկը ասա եկավ:
Մի շաքարթ էր, ինչ նա չկար.
Գնացել էր նա Սրևան:

Կարտեզ էր Արան աստիճակ:
Սրազում էր, որ շուտ մաքրիվ
Խոսեն, գնան իրենց բանին,
Որ սիրածից կարոտն առնի:
Սրազն հանկարծ գարձավ նրան.
— Դու այստե՞ղ ես, ո՞նց թե, Արա:
Գիշերն այստեղ ի՞նչ գործ ունես
Ձայն շհանեց Արան մի պահ.
— Դու փոխանակ դաշտում քնես,
Հոտն ես քշել սաք ու ձորով,
Բերել լցրել արխաղի մեջ.
Ո՞վ է ասել, թույլ տվե՞ր, ո՞վ
Ի՞նչ ես լռեց, խստիր, ինչե՞ր,
Եվ հայտնի է դա Մկրտիչին...
Պատասխանեց Արան կտար,
Բայց ոչ այստեղ, այս մարդկանց մեջ:
Ինչո՞ւ Սրազն իրեն դիմեց.
Նրանց առաջ այդպես օտար,
Թշնամական եղանակով,
Ինչո՞ւ այդպես անսիրտ վաթվեց:
Եվ ջահելը վիրավորվեց,
Կարծես գարկվեց սուր դանակով...

Սրրորդ օրն էր, ինչ նա քաթի,
Ձոր ու ասրի, ցրտի միջով
Իր հոտի հետ յուրդ էր զալիս՝
Հոգում հույսի, կարոտի ծով,
Թե միգուցե իր սիրելին
Դարձել է նույն ավելին՝
Սրազում էր, որ նա երբ գտա
Իրեն շոշված ու լավ կզգա.
Որ իր Արան չի դիմանում,
Ցուրդ է գալիս, սար չի մնում,
Որ շուտ տեսնի իր Սրազին:
Մինչդեռ խնդրեմ... անապատիկ...
Էլ ի՞նչ ասի, էլ ի՞նչ խոսի...

— Իսկ դու, Հեղուշ, իբր վարիչ
Ի՞նչ ես արել, — խոսեց նորից
Երազիկը, — չի՞նի՞ թե
Դու էլ բացի թո կովերից
Ուրիշ բանի չես խառնվում, —
Եվ Երազը նրան վերից
Մինչև ներքև այնպես շափեց,
Կարծես նրան փոխված գտավ:
— Զէ՛, ջա՛նս, չէ՛, — և Հեղինեն
Իմաստալից՝ աչքը ճպեց, —
Դե ես՝ ոնց որ անպոչ գղալ,
Այս անգամ էլ մեջտեղ մտա,
Խառնվեցի այս անգամ էլ...
Եվ նա լռեց խորհրդավոր:
Դե Հեղուշը ախր չէ՞ որ
Արային էր պատին գամել,
Բարկացել էր. — Տո՛, անգղա՛կ,
Ի՞նչ է, ուրիշ տեղ չգտա՞ր,
Որ հոտը միշտ յուրդ ես բերում,
Տղամա՛րդ ես, թե չէ տղա...
Սակայն հիմա, երբ որ տղան
Վատ դրության մեջ էր դրվել,
Հեղուշն ուզեց այլ կերպ վարվել:
Եվ որպեսզի կանանց առաջ
Տղան շատ չըկարմրատակի,
Տվեց Հեղուշը կատակի.
— Մեղավոր է այստեղ Արտոն,
Որ ամեն օր գառան հոտով
Մթնեց թե չէ՛ տուն է գալիս
Եվ դրանով օրինակ տալիս
Մեր ջահել ու անփորձ հովվին:
Բայց դե ոչինչ. այսուհետև
Նա կհիշի, որ փուշ Արտոն
Գառնարած է, ինքը՝ հովիվ,
Եվ որ իրեն չի կարելի
Հոտը քշել ու սարերից

Յերմա բերել:

— Գլխիդ արև, —

Իսկույն Արտոն է մեջ մտնում, —
Դու մեզ ո՞նց ես համեմատում:
Որտե՞ղ Արտոն, որտե՞ղ Արան:
Նա հովիվ է, ես՝ գառնարած:
Այս՝ մեկ: Հետո՛ կա և «երկու»,
Շատ կարևոր ու մեծ «երկու»:
Նա՛ ամուրի ջահել տղա,
Իսկ ես՝ Արտոս, կնիկ ունեմ:
Ես բացի այդ՝ ինչքան սիրեմ,
Նույնքան պիտի կեղծավորեմ:
Լավ մտածեք, կատակ հո չի.
Ես՝ գառնարած, վարիչ է նա,
Ես՝ շարքային, հերոս է նա,
Իսկ թե հանկարծ թողնի փախչի՞,
Գառնարածին թողնի մենա՞կ...
Դրա համար ամեն գիշեր
Ստիպված եմ հոտս քշել
Բերել ֆերմա և ողջ գիշեր
Միրո քնքուշ խոսքեր ասել
Իմ Հեղուշին,
Իմ Անուշին:
Իսկ դու, Արա,
Այ ավարա,
Դու ի՞նչ ունես: Զլինի՞ թե
Դու էլ ինչ-որ «Հեղուշ» գտել,
Նրա համար թո ոչխարի
Հոտն ես քշում փափուկ սարից,
Բերում հանձնում խիճ ու քարիճ
Թե էդպես է, ասա նրա՛
Այդ «Հեղուշ»-ի անունը մեզ,
Որ գործը տանք ժողդատարան:
Եվ թափանցիկ այդ ակնարկից
Այլվեց դեմքը Երազիկի:

Օրծաղեցին տարեց կանայք,
Հետո՛ նոր խոսք ու նոր հանար.—
Մինչև Աքսոն գտնեք էլի
Ինչ-որ խոսքեք ծիծաղեցի...

IV

Երբ ցնդեցին մշուշ ու մեղ,
Արոտ ելան հոտ ու նախոր,
Եվ արևի կիզող վախից
Սերպերի մեջ մտավ քամին,
Նախաճաշի տաքուկ ժամին
Մկրտիչն ու Կարոն գլուղեց
Ձիեր նստած բարձրացան վեր՝
Եկան ֆերմա:

— Տիրուհին՛ք,
Բարով աեսանք: Ի՞նչ էք անում,
Ի՞նչ քեֆի եք.— ժպտաց Կարոն:
— Բարո՞վ եկաք, հագա՞ր բարով,
Դե ապրում ենք, գործ ենք անում,
Ամեն մեկըս իրեն բանին,
— Կաթ ենք խմում, ուտում պանիր:
— Իսկ ի՞նչ կասեք, թե այսօր մենք
Փոքրիկ ժողով հրավիրենք
Կանաչի մեջ ու ծաղկունքի:
— Որ եկել եք, դե համեցեք:
— Միայն՝ մի քիչ հանգստացեք,
Մինչև ցած գան իրենց հոտով
Հովիվները:

Մի ժամ հետո
Եկան նաև Արտն, Արտն—
Գառնարածներ, նախորդ, հավիվ,
Եվ լեռնային մարմանդ հովիվ,
Սաղկունքի և կանաչի մեջ
Նիստը բացված հայտարարեց:

Եղյան Կարոն՝ բրիգադիր
Եվ քարտուղարը պարտկոմի:
— Այսօր ունենք մի լուրջ խնդիր,
Եվ սպասում ենք ձեր կողմից
Նույնքան էլ լուրջ վերաբերմունք:
Հարցք այսօր մեք հստեքի
Այսպես ասած՝ գիշերային
Արոտին է վերաբերում:
Թե չենք ուզում խայտառակվել
Պարտիայի և երկրի առաջ,
Թե ուզում ենք բազմապատկել:
Նվաճումները ձեռք բերած,
Անհրաժեշտ է կազմակերպել
Գիշերային կարգին արոտ:
Լոկ այսպիսով մենք բարձր բերք
Երկրին կտանք:

Նստեց Կարոն,
Ու պարտկոմի քարտուղարին
Մկրտիչը փոխարինեց
Եվ իր կողմից էլ ավելի
Մանրամասն բացատրեց:
Հետո Հեղուշը ձայն խնդրեց,
Եվ Ծրազը, Արտոն, Արան.
Ամեն մեկը խոսողներից
Ինչպես հարկն է հարցը սրեց:
Միայն տարեց շորան Սողոմ
Թերահավատ վիզը ծակեց...
Գիշերային միջադեպից
Վիրավորված ու խռովված՝
Արան սիրած իր ազջրկան
Մտքում ներեց՝ հասկանալով
Իր սխալը: Պետք էր եղել
Կազմակերպել մթնով արտա,
Այնինչ ինքը շոր, քարտուղար
Եվ հոգեհան ճանապարհով
Հոտն է քշել, բերել օրտ:

— Այ քեզ ջահել, գիտուն չորան,
Իսկ ես քեզ հետ հույս եմ կապել,—
Մկրտիչն էր նրան կպել
Ոչ թե գոռալ, բարկանալով,
Այլ մեղմորեն ու հաշտարար:
— Պետք է գործել հասկանալով,
Լավ մտածել է հարկավոր,
Իսկ դու, Արա...

— Դե լա՛վ, քավոր:

Ներողութիւն խնդրեց Արան,
Զորացնելով քրտինքը տաք:
— Ահա քեզ ինչ խորհուրդ կտամ,—
Մկրտիչը ասաց նրան,
Ձեռքը դրած նրա ուսին:
— Լա՛վ մտածիր դու այս մասին,
Ինչ որ պիտի ասեմ ես քեզ,
Կատարում եմ կյանքում և ես,
Այդ մտքով եմ առաջնորդվում
Յուրաքանչյուր քայլափոխիս:
Եվ հասարակ, պարզ է նա խիստ:
Հարցը այս է: Ասենք թե դու
Ոչ թե այտեղ ես աշխատում՝
Այս հեռավոր խուլ սարերում,
Այլ Մոսկվայում՝ հենց Կրեմլում:
Աշխատում ես ու դու գիտես,
Որ քո ամեն, ամեն քայլին
Աշխատանքիդ, մտքիդ անգամ
Հետևում են, դիտում նրանք՝
Մեր պետութայն, մեր պարտիայի
Գործիչները:

Դու ո՞նց կզգաս,
Ինքըդ դատիր, երբ իմանաս,
Որ ժպտում են քեզ նայելիս,
Երբ որ քո լավ գործն են տեսնում
Եվ նայում են դժգոհությամբ,

Երբ արածդ դուր չի գալիս...
Այ, այս միտքը քանի տարի
Հետևել է ինձ անդադար:

V

Մայրամուտի մի ճոխ արև
Ծաղկածիծաղ լեռ ու հանդին
Փայլ է տվել ու զարդարել:
Այնպես լուռ է լեռնաշխարհում,
Այնպես խաղաղ, այնպես հանգիստ:
Աղմկում է միայն առուն,
Որ բխելով ցուրտ ծմակից
Թավալվում է դեպի ներքև,
Դեպի ձորը:

Ջրվեժի տակ,

Հեղինեն է լվացք անում:
Առավոտյան, իր ցանկությամբ,
Զորս տղային գյուղ է տանում,
Որ արտերում հասկ հավաքեն:
Տղաները խաղ են անում,
Վազվզում են վերև-ներքև:
Մայրն ուզում է ուրախ երգել,
Բայց հիշում է Մկրտիչին,
Ու փոխվում է երգը ճիշի:
Մկրտիչը հիշել տվեց,
Որ Հեղուշը լուրջ երգըվեց
Կովարչութայն անցյալ նիստում,
Թե բերվելիք այն բրդատու
Ոչխարների յուղ ու կաթի
Ողջ պակասը ինքն է տալու
Իր կովերի բրդադից:

Այն օրվանից, երբ որ սարում
Գիշերային արտաբ նոր

Սովորաբար դարձավ բարձր
Հովիվների հուտի համար,
Խոտը կարծես դարձավ կաթաւ,
Եվ ոչխարները բրդատու
(Կոշում էին որոնց բրդոտաւ)
Կաթ սովեցին այնքան, որքան
Մաքիները սովորական:
Բայց դա հա չի՝ նշանակում,
Թե հաշիվն է արգենի փառքը,
Եվ Հեղուշը արդեն տրված
Իր խոսքից է հրաժարվում:
Բարձր բերքի հարց է դրված,
Բանն էլ ոչ թե սված խոսքին,
Այլ դրան է վերաբերում...
Եվ հիմա նա տարուբերվում...
Նա հուզվում է ինչ-որ ներքին
Մի անհանգիստ խլրտումից:
Խորհո՞ւրդ հարցնել: Սակայն ումի՞ց:

Եվ ո՞րտեղից, ինչպե՞ս գտնել
Այն միջոցը, հնարը, որ
Պիտի դարձներ հնարավոր
էլ ավելի շատ կաթ կթել
Իր կովերից:
Իսկ թե նորից
Այդ արոտը գիշերային
Նա տարածի և կովերի,
Այո, նաև նրանց վրա՞...

Այս միտքն այսպես կպավ նրան,
Որ լվացքը թողած կեղտոտ՝
Նա վաղ տվեց նրադի մասա
— Գիշերային արտան՝ արտա,
Սակայն, Երա՛զ, այնպես չլինի,
Որ ծառ հոնքը շիներու տեղ
Հանկարծ աչքն էլ տեղից հանի...

— Իսկ Ախիլիսն որո՞նի՞ չեա գու,
Չէ, եկ հիմա վետեք այնտեղ:
Մկրտիչը իր վրանի
Հուճախու տակ, հենված սյունին,
Լուռ կարտում էր, վերջնաբերցում
Ձմեռային իր կտորների
Տեսքակները:

— Ի՞նչ ես կարծում,
Ախպեր Միկիչ, կովերին էլ
Այդ արոտը գիշերային:
Գուցե օգնի կաթի հարցում:

Մկրտիչը աչքը հպեց,
Լայն ճակատը ափով շփեց:
Նա չավ գիտեր՝ տափաստանում
Կովերին էլ գիշերային
Արոտի են վաղուց տանում:
Նույնն անում է Կալինինոն:
Սա, իհարկե, գյուտ չէ մի մոր:
Բայց... հենց բանը այդ բայցք-ումն է:
Այստեղ փոքրիկ թերացումն էլ
Մեկ էլ տեսար կանգնեցրեց
Ֆերման կոտրած տաշտի առաջ
Պետք է հիշել նախ և առաջ,
Որ մինչ այնտեղ՝ ստեպներում
Տափարակ է, հարթ է, փափուկ,
Մեզ մոտ՝ այստեղ, այս լեռներում
Ճամփան խաղում «տափուկ-տափուկ»,
Կախ է ընկնում մերթ քաբափից,
Մերթ վիհերի խորքն է շափում,
Մերթ, կըտրված ասես կապից,
Գլորվում է ձորակն ի վարտ
Եվ այդ քարոտ ու քարքարոտ
Ճամփաներով քշել տավարն
Ու անթափանց մուխ գիշերով

Տանել արոտ ու ետ բերել,
Քարափններից ցած գլորել
Եվ կամ հանձնել գելի բերա՞ն...
Չէ, այդ դեպքում արդեն նրանց
Հարկավոր են ոչ թե երկու,
Այլ շորս կամ հինգ նախրապահներ,
Մի քսնի շուն, որ լավ պահեն
Հոտի նման և նախիրին:
Հետո՝ երեք թե շորս անգամ
Նախիրն հանձնել խիճ ու քարին,
Քշել արոտ, այնտեղից՝ ե՞տ:
Կովերն հենց այդ ճանապարհին
Ունենան էլ թե կաթի գետ,
Ճամփին պիտի զրկվեն կեսից:
— Ախպեր Միկիչ, մի սպասի՞ր:
Իսկ եթե մենք. խոսքիս լսիր,
Իսկ եթե մենք...

Եվ Հեղինեն

Գյուտ արածի նման՝ հանկարծ
Թռավ տեղից:

Իսկ եթե մենք

Օրն այլևս երեք անգամ
Մեր կովերը էլ չքշենք
Արոտներից բերենք ֆերմա՞ն:
Իսկ եթե մենք ինքներս հիմա
Գնանք սար ու մեր կովերին
Այնտեղ կթենք ու այսպիսով
Ճամփին կորչող կաթը շահենք
Ու վարչության նիստում տված
Մեր խոստումը պատվով պահե՞նք...
Մկրտիչի բեղոտ շուրթին
Այն ժպիտը լայն ալիքվեց,
Որ ուսուցիչն աշակերտի
Աճն զգալիս է ունենում
Ու մտքի մեջ հպարտանում.

— Կեցցե՛ս, Հեղո՛ւշ, ես իմ հոգին,—
Միկիչն ասաց զորովագին.—
Մենք կարող ենք իրոք կթել...
— Ի՞նչ է, կաթի հա՞նք եք գտել,
Խեթեց Արոտն (նա այդ պահին
Իր վեցերորդ շար տղայի
Արյունոտված մատն էր կապում
Փաթաթանով, վռազ-վռազ,
Ու հորզորում.

— Ոչի՛նչ, բալաս,

Կմեծանաս, կմոռանաս:
Մինչև օրը հարսանիքիդ
Ժամանակ կա դեռ ահագին):
— Զբաղեցրու դու տղային,—
Վրա բերեց Հեղուշն անփուլթ,—
Հանք շենք գտել, ա՛յ մարդ, նայի՛ր,
Կաթի գետ ենք ձեռքով կապում,
Սպիտակ գետ՝ փրփո՛ւր-փրփո՛ւր,—
Եվ Հեղուշը տեղում պարեց:
Իսկ սրամիտ, ուրախ Արոտն
Նայեց կնկան, վրա բերեց.
— Տե՛ս, կաթով է կինս հարբում,
Ես՝ արաղով,
Տղաս՝ խաղով,—
Ի՛նչ եմ ասել՝ տուն ենք համա՞,—
Ու նա կրկնեց կնոջ նման.
— Սպիտակ գետ՝ փրփո՛ւր-փրփո՛ւր:
— Դու իզուր ես հանգեր կապում,—
Միկիչն ուրախ դիմեց նրան,—
Ասենք՝ դու հենց կապիր հանգեր,
Իսկ մեզ, Հեղո՛ւշ, պետք է՝ հանգել
Խելոք ու ճիշտ լուծման հարցի:

Երբ կթվորներն հավաքվեցին
Նույն վրանի դռան առաջ՝

Ակրտիչը հայտնեց նրանց...

Որ այսուհետ պետք է նրանք
Երկու անգամ կիթը դաշտում
Կազմակերպեն

— Մենք հո կորանք:

Բացականչեց ինչ-որ կթվոր,
Ճիշտ է, փոքր-ինչ հասակավոր,
Սակայն առողջ ու ամբողջազմ:

Հեղուշին էլ այդ էր պակաս...

Նրան էլ այդ էր հարկավոր:

— Խանում-խաթո՞ւն, իմ հարգևո՞ր,
Թե շե կարող կթվոր դառնալ,
Խնդրեմ վաղը վերադառնաս

Գյուղում դառնաս կալվո՞ր, քաղվո՞ր՝

Ի՞նչ որ սիրտդ կկամենա:

Այնտեղ արդեն լավ կիմանաս,

Թե քրտինքըդ ուր կհասնի:

Չե՞ս ամաչում բա դու, Ազնի՛վ, —

Եվ Հեղուշը տոնը փոխեց,

Ոչինչ չունես քեզ խանգարող,

Որ չոփ շինես աշքս կոխես:

Ինձ նայելիս չե՞ս ամաչում:

Ձեռքիս, գրկիս՝ յոթ երեխա

Կամ կաթնակեր, կամ շաք, կամ խակ...

— Աի՛ մոռացից ութերորդիդ, —

Միծաղելով ասաց Արտոն

Ու ցույց տվեց իրեն մատով:

Հեղուշն ասես չնկատեց

Ու նույն տոնով շարունակեց:

— Յոթ երեխա, հետն էլ՝ վարիչ:

Հետն էլ իմ խնկ հաճաք կամշո՞վ:

Նան կթվոր... Ի՞նչ է, քաթի՛ց:

Չէ, մորից եմ ծնվել քեզ պես:

Եթե դատենք բաշորս էդպես,

Ո՞ւր կգնա, ո՞ւր կհասնի:

Չես ամաչում բա դու, Ազնի՛վ:

Մկրտիչը վայելնալով

Որ կհասնեն կանաչք հետու,

Ինքն ողնոթիս արդե՞ց հասնի:

— Մի՛ քեզ ծանր է, բայց որի, Ազնի՛վ...

Եթե մի՛ քեզ...

— Դե՛ զավ՛վ Ազնի՛վ:

Բերանիցս խոսք էր թռավ,

Եվ Ազնիվը քաղցրեց մի կողմ,

Սակայն հետո չհամբերեց

Եվ դիմելով Հեղինեին,

Խիստ տաքացած վրա բերեց.

— Սրա՛ն նայիր, զարմացրե՛ց,

Ավետարան գլխիս կարդաց:

Բերանիցս խոսք էր՝ փրթաց.

Ի՞նչ է, ես մի անհասկացող

Լաշառ կի՞ն եմ կամ թե հիմա՞ր,

Որ դու, Հեղո՞ւշ, գլխիս հիմա

Եկար դարձար ագիտատոր:

Ե՛ս, իմացիր, խելքի՛ կտոր,

Ե՛ս, թող գլխիդ մի լավ նստի,

Տասնյոթ թվի կոմունիստի

Կին եմ եղել, լա՛վ իմացիր,

Քեզնից էլ լավ եմ հասկանում...

— Ա՛խ, Ազնի՛վ ջան, էդ մի բանում

Մեղավոր է ողորմածիկ

Հայրս, — ասաց Արտոն տեղից, —

Տնաշենը թե իր տղին՝

Այսինքրն ինձ՝ ձեր ծառային,

Շուտ տար արյուն, միս ու ոսկոր,

Ես էլ անշուշտ... Դե մի խոսքով

Կշկշաննե՛ր, հաշտվե՛ք, դե շո՛ւտ...

Եվ ծիծաղը իր հետ թշում

Ու տանում է գժտվածուխյան

Ամեն մի հետքի Եվ հրճվագին
Միծաղում են թե մարդ, թե կին:
Իսկ Ազնիվը գորովագին
Երկու ձեռքով շանչ է անում
Արտոյին, որ պատի տակին
Լուռ նստել է, ձայն չի հանում
Եվ անծիծաղ՝ շուրջն է նայում,
Կարծես փնտրում այդ կատակի
Իրեն անհայտ հեղինակին...

ԳԼՈՒԽ ՎԵՑԵՐՈՐԴ

ԲԵՐՔԱՎԱԿԱԲԸ

I

Հակառակ է կարծես գնում
Լույս և մութի օրենքներին
Ամռան գյուղը: Դեռ կեսօրին
Լուսթյունն է կես-գիշերվա
Կարծես այնտեղ թագավորում:
Երբ խավարն է թևը փռում,
Իրիկվա հետ ծայր են առնում
Խոսք ու զրույց, աղմուկ ու վեճ:
Մարմրում են ձայներն անվերջ
Ու բորբոքվում են վերստին
Դռան առաջ մեծ պահեստի:

Ամեն հարկի, տանիքի տակ
Հնչում է խոսք, ծիծաղ, կատակ:
Իրիկնային ննջող քամին
Արթնանում է միանգամից,
Արթնանում է ու զով անում
Տապից այրված հող ու քարին:
Կարկաշում է նազով առուն,
Մեկ-մեկ իրեն դրսևորում
Սրա-նրա կանաչ մարգում,
Հետո կորչում մթին այգում:

Վարչությունում այդ նույն պահին
Մեկն իր աշխօրն է ստուգում
Ու հաշիվներ անում մտքում.

Ինչքան պիտի տանը պահի
Եվ ինչքանով նոր տան համար
Մահճակալներ զնի հարմար
Մեկն էլ դիմում նախագահին
Եվ համոզել է աշխատում,
Որ իզուր են իրեն կալի
Պահակ կարգել: Ճիշտ չի գտնում.
— Ինչո՞ւ, ախպե՞ր, թճշո՞ւ պահակ
Ձէ՛, փառք աստծո, աշխատունակ,
Առողջ մարդ եմ, ուրի՛շ գործ տուր
Եվ մի՛ անի ինձ խայտառակ
Գյուղի,
մարդկանց,
կեփառ առաջ...

Իսկ ահումբի արձակ բահում
Ջահել-ջուհուլն է աղմբկում:
Ետ են դալիս աշխատանքից՝
Կալից, հնձից ու ջրաուրից,
Հագնելով են պարզ ու մաքուր
Եվ շտապում ուղիղ ահաւո՛ր:
Ոմանք նժուխ լայն դահլիճում
Զրուցում են կամ տաք վիճում:
Թերթ են կարդում ոմանք լռին
Բացատրում մյուսներին:
Այստեղ՝ թեքված իրար վրա,
Սպասելով իրենց հերթին,
Մի խումբ աղևթ աղմբկարար
Քիչ է մնում ջարդեն նարդին:
Այստեղ՝ նույնպես ամբողջ մի խումբ
Հետևում է խաղի՞ն, սեփայն
Լուռ, մտազրույ՛ւ:

Ճնրման արքան

Հակառակորդ գինվորների
Նոր հարձակման թափի առաջ
Կանգ է առնո՞ւ «մատի» գրամա:

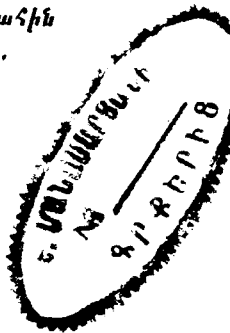
— Թագավորից արգեն, Հրանտ,
Հիտլերի բախտն է սպասում:
— Որ այդպես է՝ ուրեմն ապա
Թող որ լինի և ինքնասպան,
Ասում է նա և արքային
Մեջքի վրա շոտ է տալիս...

Իսկ կենտրոնից կամ շրջանից
Դասախոս է երբ որ գալիս,
Զեկուցումից հետո սկսով
Պատասխաններ է երբ տալիս,
Եվ թվում է, որ դահլիճում
Բոլոր հարցերը վերջացան,
Եվս մեկի ձայնն է հնչում.
— Կանդրեկինք քեզ, ընկեր ջան,
Երկու խոսք էլ ասեիր մեզ
Դրու՛թյունից միջազգային:
Միշտ էլ՝ վերջում, միշտ՝ նույն պահին
Եվ միշտ՝ անկախ բուն թեմայից...

Եվ դասախոսն ահամայից
Ստիպված է հարցը հարգել
Ու լսում են.

— Մահի նոր կուրս...

Ողջ աշխարհը՝ երկու լագեր...
Վիետնամում մահ ու արյուն...
Անգրծովյան Ամերիկայում
Փնտրտուքներ նոր զենքերի,
Զրածնային ինչ-որ գերառում...
Այդտեղ արդեն Դանիլ քեռին
Նստած տեղը չի համբերում
Ու գոչում է ձայնով ամբողջ.
Պետք է ասել էդ շան որդուն,
Թե՛ իզուր ես կարծում, որ դու
Կվախեցնես մեզ քո ռումբով
Առամային...

(Կարծում եք դուք,
Ես թույլ տվի տառասխա՞լ.
Ո՛չ, կոչվում է հենց նա այդպես՝
Ատամայի՞ն)...

— Մենք էլ ախր

Սուր ատամներ շատ ենք տեսել
Ու շարդել ենք, էն էլ ինչպե՞ս...
Զեկուցումից հետո նրանք
Գեռ ակումբից տուն շեն դառնում,
Եվ այս ծանոթ նյութի վրա
Մի տաք զրույց է ծայր առնում:
Սակայն այսօր...

Ո՞վ էր տեսել,

Որ զեկուցումը վերջանա
Եվ ոչ մի ձեռք չբարձրանա
Ու շհարցնի դասախոսին
Գրությունից միջազգային:
Բայց պատահեց, ահավասիկ:
«Ինչպես բաշխել կոլխոզային
Միջոցները գրամական»...
Աչքը շոնել, լարել ականջ՝
Լուռ լսում են դասախոսին:
Եվ խոսում է նա այն մասին՝
Ինչպես որոշ կոլխոզներում
Գրամական եկամուտի
Ճնշող մասը զոհ են բերում
Շքեղ շենքեր կառուցելուն,
Եվ դա՛ նույնիսկ այն ժամանակ,
Երբ որ շունեն շատ հասարակ,
Բայց անհրաժեշտ նման բաներ,
Հարմարանքներ, պարագաներ,
Ինչպես դիցուք...

Մեկ էլ հանկարծ

Լուսթյան մեջ հնչեց մի կանչ.
— Էլ ինչո՞ւ ես, ա՛յ տնաշեն,
Գնում հասնում հեռու-հեռու,

Եվ էնտեղից օրինակ բերում:
Հենց մեր գյուղը Սովետաշեն,
Մեր պալա՛տը... — ուստան գոռում
Ու նայում է Դանել քեռուն:
Կուլ չի գնում նա իր հերթին.
— Լամպի շուշա հո շես, ախպե՛ր,
Ի՞նչ ես ցցվել, տեղդ նստիր:

Բայց ձայները այս-այն կողմից
Նրա ձայնն են խլացնում.
— Չէ, ընկե՛ր ջան, այդ հարցերում
Նախագահից՝ մեր Թորգոմից
Ավելի լավ այլ դասախոս
Գու չես ճարի ողջ աշխարհում:

Իսկ Թորգոմը լուռ ու անխոս
Բեղն է կրծում ու համբերում:
Եվ թվում է՝ մի ողջ տարի
Եկավ անցավ, մինչև Կարոն
Ոտքի ելնում զանգ է տալիս.
— Դուք, ընկերներ՛ր, թույլ չեք տալիս,
Որ դասախոսը հարգելի
Շարունակի,
Այդ հո շեղա՛վ:
— Ինչո՞ւ շեղավ, ընկեր Նոյա՛ն,
Ես իմ հոգին, շատ լավ եղավ,—
Եվ աղմուկը ամեն կողմից
Խայթում է սիրտը Թորգոմի:

II

Գյուղը կարծես ամայացել,
Դատարկվել է կարծես հանկարծ,
Ոմանք հնձի են գնացել,
Ուրիշները՝ այգի կամ կալ:

Թե ճրագով անգամ ման գաս
Պարապ նստած մարդ շես ճարի:
Եվ շտապող Դանել քեռին,
Ամաշելով ինքն իրենից,
Որ կարող է թվել պարապ,
Դարբնոց է հասնում արագ:
Ճանաչված է նա շատ վաղուց
Իբրև ամեն կարգի պահակ:
Մերթ՝ այգի են հանձնում նրան,
Մերթ՝ բոստանը, պահեստը՝ մերթ,
Իսկ երբ արդեն ձյուն է — ձմեռ՝
Գոմերը հո միշտ կան ու կան...
Եվ այս անգամ,
Եվ այս տարի
Նշանակվել է մեր քեռին
Մեղվանոցի պահակ և կամ,
Ինչպես ինքն է սիրում կոչել՝
Իր նոր պաշտոնը՝ մեղվապահ:
(Նա՝ մեր ծերուկ անախտը,
Շատ չի սիրում պահակ բառը,
Այդ թվում է խիստ հատարակ,
Վիրավորում փոքր-ինչ նրան)...

Բուրբն արդեն վաղուց գիտեն
Սովորալիք Դանել քեռու.
Անկեզծորեն և լրջորեն
Այն գործին է սիրահարվում,
Որ նրան է հանձնարարվում:
Գոմապահ է — գոմն է դառնում
Ամեն ինչից կարևորը.
Այգին, բոստանն է պահպանում՝
Այս անգամ էլ ալևորը
Դրանով է հարարանում...

Հասկանալի, պարզ է կարծեմ,
Որ բնավ էլ կարևոր չէ,

Թե, օրինակ, անցած տարի
Տեսանկյունից հանդապահի
Նա ինչպես է վերաբերվել
Վաենք թեկուզ մեղվանոցին:
— Մեղուն օրն է, տո՛ վա՛ղ անցիր,
Երբ հաց, ցորեն կա աշխարհում, —
Այսպես հասեր Դանել քեռին
Անցած ամառ: Բայց այս տարի...
Որտեղ նստի ու վեր կենա՝
Մեած քան է — խոսք կբացի
Մեղվից, մեղրից, մեղվանոցից,
Առարկես էլ՝ հտաքանա,
Չառարկես էլ՝ կրարկածա,
Անհաշտ մեհի հետ կվիճի,
Ջանք կթափի, կապացուցի
Օրստեները մեղվանոցի...

Ու սիրում է նա հատկապես
Դարբնի հետ իր ուժը շափել:
Երկու ծեփուկ, և թաքսի պես՝
Մեկը անշաղի գյուրաճափատ,
Ե՛վ անափառ, և՛ միամիտ,
Մյուսն անչափ կասկածամիտ,
Խոտարար և անհավատ,
Հիսուն-վաթսուն տարի ահա
Միշտ վիճում են, խայթում իրար,
Բայց և այնպես — ի՛նչ իմանաս,
Հենց միգուցե դրա համար,
Մտերիմ են մնում կրկին
Ու կոխողում և՛ ոչ մեկից
Այն հաճույքը շեն ստանում,
Ինչ զգում են, երբ որ նրանք
Իրար հետ են գրույց անում:
Շատ են սիրում նրանք խոսել
Նամանավանդ կոմունիզմից:
— Ձէ՛, չենք հարող դու է՛լ, ես է՛լ

էդ օրհնված օրին հասնել:
Մահը կգա մեզ կճգմի,—
Իր կասկածն է հայտնում ուստան:
— Ի՛նչ ես խոսում, այ անաստված,—
Տաքանում է Դանել քեռին:—
Փառ է իջել քո աչքերի՛ն:
Մի դու հապա շուրջդ նայիր,
Մի մտիկ տուր մեր աշխարհին:

Եվ մեր քեռին շիկնած բոցից,
Խոսքի ծայրը բերո՛ւմ-բերո՛ւմ,
Եվ ինչպես միշտ այս սեզոնում՝
Հասցընում է մեղվանոցին.
— Թե լինեիր դու մեղվապահ,
Կտեսնեիր ավելի պարզ...
— Լա՛վ, էդ գիտե՛նք, գիտե՛նք, Դանե՛լ,
Բավական է գլուխ տանես,—
Ընդհատում է ուստան նրան:

Եվ մուրճն իջնում, ելնում է վեր,
Բորբոքվում է անվերջ քուրան
Ու բորբոքում ասես նաև
Ներողամիտ Դանել քեռուն,
Որ կոկորդն է հազիվ քերում,
Եվ ժպտալով ինքնավայել
(Չի պատահել կարծես ոչինչ),
Կամենում է նորից խոսել,
Նորից խոսել... մեղվանոցից,—
Թե՛ իբր այնտեղ, մեղվանոցում
Շատ կարևոր հարց են լուծում,
Թե՛ այս շաբաթ — խոսքին նայիր —
Փեթակները կոլխոզային
Նա մաքրել է ամերիկյան՝
«Բուրժուական» էդ փտախտից,
Թե՛ էլ մեղվին վտանգ չկա,
Մեղվաքերքն էլ իրենց բախտից

Մով կլինի ամեն տարի:
Իսկ թե ծով է բերք ու բարիք՝
Ասել է, թե իր ոտքերով
Կոմունիզմը մոտ է գալիս:
Սակայն ուստան այս անգամ է՛լ
Նրան խոսել հո չի տալիս.
— Դու պալատի՛ց խոսիր, Դանե՛լ,
Մոռացե՛լ ես, թե դրանով
Ինչքա՛ն ես դու հոգիս հանել:
Հիմա ինչո՛ւ վազ ես անցնում:
— Է՛հ, կխոսեմ ես հիմա էլ.
Ո՛վ ասաց, թե վազ եմ անցնում,—
Եվ մի փոքր շփոթվելով
Իր ճակատն է շփում ձեռով:
Ախր ուստան չի մոռացել,
Թե որքա՛ն են նրանք վիճել
Այդ առիթով: Ինքն ասում էր.
— «Կամաց՝ բայց շատ գնա», ախպե՛ր...
— Ախր կամաց ո՛ւր ես գնում,
Ջոքանչիդ տո՛ւն, թե՛ կոմունիզմ,—
Բորբոքվում էր Դանել քեռին
Եվ միանում ամեն կողմից
Վաշազանին ու Թորգոմին...

Շփոթվում է քեռին հիմա
Միտ բերելով, որ Թորգոմին
Նոր ակումբի շինքի համար
Երեկ գիշեր լավ խայթեցին,
Եվ ուզում է շրջանցելով
Խոսքը բերել մեղվանոցին,
Բայց զգալով, որ չի կարող,
Եվ որ ուստան նեղն է ձգել,
Աշխատում է որևէ կերպ,
Ինչ-որ ծառայիկ ճանապարհով
Փեշն ազատել, իրեն փրկել:

— Վա՛յ, շատախո՛ս, դու ջո՛ւր դառնաս,
Ո՞նց մոռացար,— ասում է նա
Եվ մագնրն է ուզում ձգել
(Ու կձգեր, թե ունենար).—
Մեղվանոցին պետք է, ուստա՛,
Դու հենց հիմա սարքես ու տաս
Երեսուն հատ մայրափանդակ:
Կե ջո՛ւտ, ուստա՛,
Ճեղքի՛դ մատաղ...

Իսկ ուստայի թավ բեղերում
Զարածճի մի քմծիծաղ
Զբոսնում է իրեն համար:
Պարզ տեսնում է ուստան հիմա.
Սուտ է ասում Դանել քեռին,
Որ ազատվի նրա ձեռից...

ԻԻ

Աշխատանքն է գյուղում ետում:
Մի բառ միայն՝ բերքահավաք,—
Եվ մի հատիկ այդ կարճ բառում
Ամբողջվում է որքա՛ն կրակ
Որքա՛ն լարում, եռանդ ու սեր:

Այդ օրերին Փորզումն ասես
Պատվում է հողի նման.
Ուր էլ գնաս, ուր էլ հասնես,
Միտ կտեսես նորից նրան:

Հիմա գաշտ է նա շտապում
Եվ մտածում Ջանաբարհին,
Որ ինչպե՛ս միշտ, ամեն տարի
Պիտի շուտով յայլաղներից
Ներքև բերել ջահելներին,

Որ գան, լծվեն հունձ ու կալին,
Եվ ինչպե՛ս միշտ, ամեն տարի,
Առաջիեր ողջ շրջանում
Հնձից պրծնեն:

Միտք է անում

Եվ հիշում է Մկրտիչին:
Իսկ եթե նա աղմուկ գցի՞
Եվ այդ մտքից նա բարկանում;
Միկիչի հետ հեռվից-հեռու
Վեճ է մղում այնպես, կարծես
Նա աղմուկ է արդեն գցել,
Նա չի թողնում ջահելներին
Գան մասնակցեն հունձ ու կալին:

Եվ թորզումը չի նկատում;
Որ իր համար անակնկալ
Բարձրաձայն է խոսում իրոք:
Մեկ էլ հանկարծ ծիծաղելով
Նրա դեմ է վաչճն բուսնում:
— Այդ ո՞ւմ հետ ես այդպես խոսում,
Այդ ո՞ւմ հետ ես վիճում տաք-տաք...
Բացատրություն մի՞նչ նա կտար,
Հասկացնում է վաչճն ձեռքով,
Որ նա լռի:

Կողքի ձորով

Մի բահ ջուր է թավալվում ցած,
Եվ ջրի շուրջ հարյուրավոր
Հավեր, բազր են կշկշում:
Թռչնածոցն է տեղավորված
Այդ ձորակում հարմարավոր՝
Փոքրիկ ֆերման Սաթենիկի:

Եվ դարավոր ուռենու տակ
Նրա ձայնն է հնչում հանդիսու:
Նա խոսում է Մարոյի հետ՝
Հասակակից օգնականի:

Վաշեն դառնում է թորգոմին.

— Հապա լսիր՝ ինչ են խոսում:

Ու նստում են, նրանց լսում:

— Ո՞նց է, բաշի, էս օր Կարոն,—

Հարց է տալիս նրան Մարոն,—

Եվ իսկապես՝ Եղյան Կարոն

Գիշերելով դաշտում շորս օր

Մրսել է և հիվանդացել:

— Ասում են, թե երեկ կեսօր

Տաքությունը անց է կացել

Քառասունից-քառասունհինգ:

— Քառասունհինգ: Վա՛խ, խե՛ղճ կնիկ,

Վա՛խ, քոռանա՛ մերդ, բալա՛:

— Քառասունհինգ... ո՞նց թե, ա՛յ քիր,

Քառասունից վերև հոգին

Ցավին էլ ո՞նց կդիմանա:

— Ինչի՞ պիտի շղիմանա,—

Առարկում է Սաթոն հանգիստ,—

Պարտիական մարդ է, ա՛յ քիր,

Դու էդ մեկը լա՛վ իմանաս.

Պարտիական մարդու հոգին

Հարյուրին էլ կդիմանա...

Հենց սրանով կարծիք կազմիր.

Ուրիշ էլ ո՞վ կդիմանար

էն անաստված պատերազմին...

Ու զլխով է անում բաշին...

— Քիշ է մնում, թե ականջիդ

Չհավատաս, ես իմ հոգին,—

Եվ թորգոմը նստում հարմար

Եվ լսել է ուզում էլի:

Բայց կշկշոցը հավերի

Ստիպում է Սաթենիկին

Շուտ գալ դեպի վերև նայել:

Ու տեսնելով նախագահին

Պառավ կնոջն ինքնավայել՝

Իրենց մոտ է նրան կանչում:

Ողջ կոլխոզը շատ լավ գիտեր,

Ճանաչում էր Սաթո բաշուն:

Անժառանգ ու այրի մի կին,

Ոնց ասում են՝ «անհիշատակ»,

Կհասնի նա ամեն մեկի

Իրեն ուղղված թեթև կանչին,

Ձեռաց կօզնի, խորհուրդ կտա:

Այցելուն է նա առաջին

Ուրախության, թե տրտմության

Ամեն ժամին և լավ ծանոթ

Ողջ կոլխոզի անցուղարձին,

Տեղյակ գյուղի ամեն ինչին:

Ոչ մի կեղտոտ մութ նպատակ,

Ոչ մի կեղտոտ ասեկոսի:

Կին է այրի, «անհիշատակ»,

Ոչինչ շունի օր ծերության:

Ինչո՞վ հապա, ասել կուզե,

Լցնի օրը, սիրտն ու հոգին,

Ի՞նչ խնդությամբ ուրախանա,

Երբ անձնական խիղճ շունի նա:

Նրա մարդուն ողորմածիկ՝

Հիսուն-վաթսուն տարվա հովիվ

Կուպկները սպանեցին

Հոտի առաջ:

Սաթո բաշին

Ջով սարերի մարմանդ հովին,

Պաղ ջրերին շատ էր սովոր,

Եվ հետո էլ, իբրև կթվոր,

Շարունակեց ֆերմա գնալ,

Մինչև մի օր ասաց.

— Ախպե՛ր,

էլ ձեռքերիս ուժ չմնաց:

Ուզեց մի քիչ հանգիստ ման գալ,

Բայց կոփվե պայթեց հանկարծ,

Ու նա կրկին

Երբով ասացի:

Ահկ' ձեր լիազրում հարցմորս գառավ:
Թո՛ղ ձեր վեպ ունեց արատումս արատումս,
Մեկ' ասցիս աստեց նա անտարում.
Կիւաց, անարքեց երն խեղբին:
Ինչ զարիս Եր' արատավ ձեռքից'
Չթնալեց և ուղ մեկին.
Ախիթարեց, անտարեց,
Սրան նորան սին լազրեց
Թողթու նամակ' պեպի ֆրոնտ,
Եվ իր ասանակեց սուղ գիշերով
Հին խոսքերով, աղոթքի պես.
Ստալեինն զարով դիմեց,
Որ նա թագի Կոչարի մի սրտո՛
Ջարդի ձեռին՝
Շուն Հիտերին
Եվ բարբին ձեռ բերի ատուն...

Անցած սալի մեթոն բազին
Դարձավ վարիչ ֆոլդանոցի:
Անչատաների, գործի սոսիոր՝
Նրան, թիւում ձր անսովոր,
Որ նա պիտի անբողջ տարին
Մեծ գործ շանի: Ի՛նչ էր անում.
Թոչուններին կուտ էր տալիս,
Ձուն հազարում, հանձնում պահեստ:
— Չաշեմ ուզում գրոսի պահել,—
Դիմեց ճիմա նա Թորգոմին:—
Ես էլ ճիմա միտք եմ անում.
Ինչ որ արել է՛լի կանեմ:
Լավ չի լինի՝ ես հավերին
Էգոցվանից վերցնեմ տանեմ,
Ու մոտեցնեմ ֆերմաներին:
Ճիշտ է, թեև ունի է հասած,
Բայց փի-օգուտ ես էլ կտամ.
Կով կկթեմ...

— Գիտե՛մ, գիտե՛մ,—

Ջերմ ժպտալու է Թորգոմն ասաց,—
Գնա, բաշի:
Եվ իմացիլը,
Որ ես կըրկաքր նախագահ,
Քեզնեք ջա՛տ եմ շնորհակալ:
էն էլ ասեմ, որ այս տալիս
Կարժանացնենք քեզ մեղալիս.
— է՛հ, ի՛նչ մեղալի:
Ա՛յ քեզ մատաղ,
էդ մեղալի համար հոչի՞.
Կոտլած ձեռով Սաթր բացին.
Ուզում է, որ տա մի օգուտ
Իր կոլխոզին: Մատաղ հոգուք,
Դե իմ մարդն էլ, ինքզ ասա,
Լուսահողին ո՛ւմ գոհ գնաց.
Դողաց ձայնը Սաթենիկի,
Եվ նա դիտմամբ բարձր հագաց,
Որ հուլիսները հագավ ձա՛նկի...

IV

Օրըստօրե անտան արագ
Նոր գույներով է զարդարվում,
Վերջալույսի նման վառվում
Շիկնանքներով հազարերանգ:

Վեր գալարվող բույսն նման
Քամուց ըզված խաղաղն արդեն,
Մայրամուտին, իրիկվա դեմ.
Սավանում է լիսան վառ,
Կախվում օդում,
Չորը պատում,
Եվ շղարշով իր ոսկեթել
Մածկում կածան, ակունք, առու:

Մի անվտանգ, անբոց խարույկ
Վառվում է և չի մոխրանում:

Եղևիններն են լուկ կանաչ,
Որ օրեցօր, կամաց-կամաց
Լուռ մերկացող անտառի մեջ
Երևում են ավելի պերճ՝
Իբրև գարնան գրավական:

Ծով դաշտերում էլ բերք չկա,—
Ամբարովել է պահեստներում
Եվ այնտեղից հորդել է դուրս,
Լցվել ամեն խրճիթ ու տուն:
Բերքահավաքը վերջացավ
Առաջինը ողջ շրջանում,
Փոխանցելը ձեռքից շանցավ,
Ինչպես Թորգոմն էր վախենում:
Բարձր բերքի համբավն անցավ
Ու տարածվեց հեռու-հեռու:
Երևանից եկան հասան
Թղթակիցներ և նկարիչ:
Եվ շատ շանցած լրագրի
Երրորդ էջում իրենց տեսան
Սեթը, երեք օղակավար,
Բրիգադավար Եղյան Կարոն
Եվ Թորգոմը, որ խանդավառ
Հաղթությունից դարձած բարի
Ու մոռացած վեճ ու կռիվ,—
Ափերն ուրախ շփեց իրար
Ու Վաչեի մեջքին խփեց.
— Լսի՛ր, Վաչե, ինչ եմ ասում:
Պիտի ակումբը վերջանա՛
Առաջիկա երկու ամսում...

ԳԼՈՒԽ ՅՈՒԹԵՐՈՐԴ

ՈՒՂԻՂ ՃԱՆԱԳԱՐՀ

I

Երկինքը՝ կարծես լուսաքողարկված,
Մթին ամպերից բացվում է հանկարծ,
Եվ անժամանակ արթնացած քամին
Կեսգիշերային անդորրված ժամին,
Ինչ-որ մի բանից կարծես թե դժգոհ,
Ամպերն է քշում դեպի Մեծ Մասիս,
Դեպի մայր Արաքս՝ սահմանից այն կողմ:
Եվ Գնդասարի կաթնագույն ուսին
Հոգնած թիկնում է մի լրիվ լուսին:

Անքնությունն է Մկրտչին տանջում,
Եվ նա վերարկուն գցելով ուսին՝
Նստում է տեղում: Կողքին անձանձիր
Աղբյուրն է անվերջ ինչ-որ բարբաջում,
Մի դառ փռշտում, հովատակ մի ձի
Ընդհատ ու բեկ-բեկ մի պահ խրխնջում,
Լուռ է ապա:
Միտքը Մկրտչի
Առանց դադարի պտույտ է անում:
Մերթ այնպես, ինչպես համառ ճանճերին՝
Մկրտիչը ձեռքով այդ միտքն է վանում,
Մերթ՝ այն թվում է այնքա՛ն հաճելի,
Այնքա՛ն գրավիչ:
Արի՛, Մկրտիչ,
Դուրս եկ խճճված մտքի ցանցերից:

Ու նա չի բնում:
Ու միտքը գնում:
Մերթ հեռանում է, մերթ գալիս մոտիկ:
Որոշ է բախտը իր ժողովրդի:
Ապրում են իրենք մի մեծ տան նման,
Եվ ինչպես տանը, մեծ ընտանիքում,
Կան հազար հոգսերս
Բայց մի հզոր սեր,
Որ արյան մեջ է, ամենքի հոգում,
Կապում է ամուր բոլորին իրար,
Եվ մի փերքն ինքն ասելու՝ ճանապարհս՝
Խոչընդոտանելու ինչպես թավ անփեղք:
Իրենք առնում է բարձրանքից՝ բարձրանք:
Լինում են, ինչ խառն, արտաթրյուն ու վեճ:
Ահա թափում էր
Վառակը ցածում
Ինչ-որ խառնում է խորին բնի մեջ,
Իսկ արդարույնը աչքերն է բացում,
Աղոտանում է խավարը դանդաղ:
Ի՞նչ է պատահել արդյոք թորգոմին,
Իր ընկերոջը, իր բարեկամին,
Սիրելի մարդուն, բան չեմ հասկանում:
Մոտ քսան տարի առաջ էր տանում
Իր ձեռքով հիմնած կոնկրետիվը մեծ:
Միշտ առաջինը ամեն բանի մեջ:
Այս անգամ մարդը սխալ է գործել:
Եվ ինքը, ինքը ինչքան է փորձել
Հասկացնել նրան: Իր բարեկամը
Ինչ համոզված է, որ այս անգամ էլ:
Այս կառուցվելիք ակումբի հարցում
Ինքը ճիշտ է և սխալ չի գործում:
Բայց կհասկանա, այլ կերպ չի կարող—
Եվ Մկրտիչը ելնում է ոտքի:—
— Գլուզ իջնենք, տեսնենք ինչ կապի կարոն:

Երբ որ գլուզ հասավ, Մկրտիչ հարցին՝
Ի՞նչ տեղ է վարուն, զգաստախան ավելին,
Որ դրամեջուրը շատ ծանր է տղի,
Պատկան է հիվանդ: Թորգոմն էլ արդեն
Մեկնել էր քաղաք, որ շինանշուկներ
Հասցընկր շինվող ակումբի շենքին:
Ու վերադարձավ Մկրտիչը կրկին,
Երբ որ աչքերն ու տեսավ, որ դեռ
Կարոն տեղի մեջ չի վիճակի չէ
Ո՛չ հարցնի քննելու տե՛ղ էլ լուծել:

II

Ճամփան փոխում է սարն ի վեր
Կետանենք թով փրակն ամար,
Ոտքերիդ տակ՝ խառնելի վիճեր,
Գլխիդ վերև՝ կապույտ կամար,
Որ ամպերով ծուլավորված՝
Ավելի է վառաբաց շտապում:
Երբու հոգի մի երեստան,
Անվերջ փեղի վեր ան փնում,
Վե՛ր— կարծես թե դեպի երկինք:
Ձիերն անվերջ ռաջ վերն լեռից
Քրտնակալած ու բեզարած,
Վեր են ելնում զանդաղորեն:
Աշունն էլի աներևույթ
Վրձիմների փրձոքն առած,
Արտուններն ու սովեղորեն:
Իջել է նա փեղկ հանդերին
Եվ անտառին դեղնականաչ:
Կարծես ճեռու մի հրդեհի
Ցողքն է փոփել երկրի վրա:
Գարնան դեպը հորն ու վարար
Բարակել է, գարնե՛ղ առո՛ւ...
Խոր աշունն է լեռնաշխարհում:

Ապաքինված, արդեն առողջ՝
Պարտքարտուղար Սոլյան Կարոն
Թորգոմի հետ զրույց անում,
Դեպի յայլաղ են բարձրանում:
Երևանից նոր ետ դարձած,
Ոգևորված, դարձած բարի՝
Թորգոմն ամբողջ ճանապարհին
Նոր լուրեր է հայտնում նրան,
Եվ մեծ մասամբ խոսքը նրա
Պատվում է կոլխոզի շուրջ...
Եվ Թորգոմը ոգևորված
Թվարկում է երկու տարվա
Պլաններն իր.

Ակումբին կից

Պիտի շինի նոր հյուրանոց:
Լավ սրբատաշ բազալտ քարով,
Հիսուն-վաթսուն մահճակալով:
Հետո՝ պանրի մի գործարան,
Հետո...

Հարց է տալիս Կարոն.

— Իսկ քաղաքում, մի ինձ լսիր,
Ի՞նչ իմացար գոմի մասին
Եվ կամ, ասենք, հենց բաղնիսի:
Հը՞, ի՞նչ կասես, ընկեր Թորգոմ:

«Ընկեր» բառը նախագահին
Հարկադրեց զգուշանալ:
Տարված անուշ անըրջանքով՝
Չէր էլ անցել մտքով նրա,
Թե քարտուղարը պարտկոմի
Իր հարուցած մտքի վրա
Նայում է լուրջ կասկածանքով:
— Չմեռանոց... կկառուցենք,—
Թորգոմն ասաց սառն ու դժգոհ,
Մտածելով, որ Կարոն էլ
Վարակվել է անտարակույս

«Մկրտիչյան հիվանդությամբ»:
— Իսկ ինչո՞ւ «գոմ», ոչ թե «գոմեր»:
— էհ, թող լինի «գոմեր» թեկուզ:
— Իսկ ե՞րբ, Թորգոմ:

Ու Թորգոմն էլ

Սիրած խոսքը կրկնեց նորից.
— Կկառուցենք մենք ամեն ինչ,
Միայն՝ հերթով:

— Հետո՞, հետո՞,—

Խիստ անհամբեր հարցրեց Կարոն,
Եվ այլևս շսպասելով
Պատասխանի, շարունակեց.
— Չմեռանոց է հարկավոր
Մեզ հենց հիմա՝
Չմոռն համար...

Կարոն ձիու սանձը ձգեց,
Որ Թորգոմը հավասարվի,
Եվ լրջորեն շարունակեց.
— Անմիջապես պետք է շարվի,
Եթե կուզես՝ վաղը թեկուզ:
Այս մեկ: Ունենք նաև «երկուս»:
— Բայց, սպասի՛ր, ախր էդ ո՞նց,
Ո՞նց ենք շինում ձմեռանոց:
— Մենք ամեն ինչ ունենք, Թորգոմ,—
Բանվոր, քարտաշ, ճարտարապետ
Եվ շինափայտ, էլ ի՞նչ է պետք:
— Ո՞նց թե...

— Այո՛:

— Ո՞նց թե, Կարո՞:

— Այո, թեկուզ հենց այն քարով,
Որ աղումբի համար արդեն
Պատրաստված է:
— Իմ աստվածք,
Դու գժվել ես, կարծես, Կարո՞:
— Դու ես գժվել, Թորգոմ, հենց դո՛ւ:
Լսի՛ր, թե քեզ ինչ եմ ասում:

Կիտե՛ս, մարդիկ ինչ են խոսում.
Ֆախագահ են Քաղսովետի
Քեզ անվանում, մի մականուն,
Որ ցանկանում — շես ցանկանում
Քո անվանն է կպել արդեն:
Ժողովուրդը հենց դրանով
Իր կարծիքն է արտահայտել:
Ասենք՝ նան արտահայտեց
Նա կարծիքն իր որոշակի:
Դու հիշո՞ւմ ես, ընկեր անդին,
Զեկուցումն այն, մեր ակամքում:
Սա լուրջ բան է, ազդանշան,
Որ, անկասկած, այն է ասում,
Թե կըտրվում մասսաներից.
Հեռանում ես, առաջ վազում:
— Եթե անգամ ճիշտ ես ասում,
Ապա դու էլ մասսաներից
Կտրվել ես՝ ետ մնալով,
Քնով անցել՝ շիմանալով
Այն, որ արդեն հասանելի
Բան է դարձել մասսաներին:
— Մասսաներին, մասսաներին:
Հետո՞... — զլեց նա ձայնն իր բամբ, —
Իսկ ո՞վ առաց, թե կուրուխամբ
Պրտի կախվենք մասսաների
Պոչից, Կարո՞... —

— Լսի՛ր, Թորգոմ:

Եկ մենք իզուր ջուր շծեծենք:
Եվ իմացիր, մենք տիպային
Զմեռանոց կվառուցենք
Հենց վաղվանից: Մինչև հիմա
Բերքով էինք մենք զբազված,
Հունձ ու կալ էր, շկար հնար
Հարցը կարգին քննարկելու:
Հիմա, առանց քողարկելու,
Ես բեզ պիտի անկեղծ ասեմ...

Նրանք հանկարծ նկատեցին,
Որ ֆերմա են արդեն հասել:
Եվ տար Կիտե՛ս հարկադրված
Անժամանակ ընդհատեցին:

III

Յուրաքանչյուրը լուռ ասպանդակեց իր ձին:
Տրտե՞տը, որ դեռ չէին տեսել նրանց,
Ճամփից գրոքը-ինչ ներքև՝ փափուկ լեռնալանջին
Արտասանում էին իրենց անգիր արած
Ոտանավորները, խաղում էին, երգում:
Եվ այդ արագին հանկարծ ականջներին նրանց
Հասավ բարակ մի ձայն՝ մանկական ու զնգուն:
Մի մանուկ էր երգում,
Ինչպես պարզվեց հետո՝
Հեղինեի չորրորդ շարաճճի տղան,
Մի երգ, որ վերջերս հորինել էր Արտոն:
— Եկեք խնդրենք Միկիչին,
Թորգոմի հետ շվիճի,
Գնա շրջիտ ու ասի,
Որ մենք շունձնք հասարակ
Զմեռանոց կուխոզի,
Իսկ նա պաշտոն է չի՛նում
Մեր գյուղ: Մոգեռաշենում:
Քարտուղարը շրջկոմի
Շուտ զանգ կտա Թորգոմին,
Հետո այսպես կխոսի.
Քաղսովետը իսկույն թող,
Վերադարձիր կուխոզին...

— Դու լսո՞ւմ ես, Թորգոմ, թե շես լսում՝ Լսի՛ր.
Նույնիսկ երևի երբ
Պարզ տեսնում են ելքը, —
Եվ ծիծաղեց Կարոն ու շուտ եկավ թամբում:
— Եթե քո հույսն էս է՝ երեխեքի երգը,

Մեղքս շատ ես գալիս, թող քեզ աստված հասնի,—
Ասաց նախագահը՝ առերևույթ անփույթ,
Սակայն սրտի խորքում վիրավորված երգից:
— Զես խուսափի, Քորզոմ, դու այդ միակ էլքից,—
Ակնարկելով նորից երգը երեխեքի
Ասաց Մկրտիչը, երբ որ նրանք արդեն
Տեղ հասնելով՝ նրա վրանի տակ
Նախաճաշել, փոքր-ինչ հանգստացել
Ու նույն հարցին էին անդրադարձել կրկին:
Իսկ Քորզոմը ժպտաց մանկան նման բարի:
Եվ ժպիտը նրա ավելի էր ասում,
Ամեն տեսակ խոսքից պերճ էր խոսում:
Մկրտիչն ու Կարոն նույն ժամանակ,
Երբ նա ծիծաղում էր և կատակում,
Փաստարկումներ էին լուռ հավաքում:
— Մկան համար մահ է, կատվի համար՝ հանաք,—
Ուզեց Մկրտիչը շհամբերել,
Բայց Քորզոմը մինչ այդ վրա բերեց.
— Դեռ գոմը թող մի կո՛ղմ,
Ասա մի հասկանանք.
էդ քո գոված ցեղի բուրդն ի՞նչ եղավ,
Երբ որ մթերումից, ղոչա՛ղ տղա,
Դեռ մեզ պակասում է հարյուր կիլո:
Հը՞, ի՞նչ կասես սրան, ընկեր Կարո,—
Եվ խորամանկ ժպտաց շեղ աչքերով:
— Մինչ ես «առ» եմ ասում, դու քշում ես «ակոս»,—
Ասաց Մկրտիչն ու աչքի տակով
Խորհրդավոր նայեց Կարապետին:—
Անհո՛գ մնա, ջա՛նս, մթերումը բրդի
Ոչ թե կտանք մի կերպ, ինչպես ամեն տարի,
Այլև, ընկեր Քորզոմ, ես լուրջ խոսք եմ տալիս
Ազատ մթերման դեմ հանձնել ևս կես տոնն...

Իսկ Քորզոմը ժպտաց.
— Կատակներդ քե՛զ թող,
Ես այդ հարցում արդեն լուրջ եմ խոսում քեզ հետ:

Սակայն «լուրջ խոսելը» շեղավ արդյունավետ:
Քորզոմը լրջացավ անմիջապես,
Կատակախառն տոնը փոխվեց խսկույնեթ,
Եվ մի ակնթարթում, այն մարդու պես,
Որ փոխարեն գինու խմել է նավթ կամ ձեթ՝
Մամածովեց դեմքը մեր Քորզոմի,
Երբ որ խոսքը նորից պտտեց եկավ
Հասավ ակումբին ու վերաբերեց գոմին:

Իզուր Մկրտիչը փորձեց խոսել խաղաղ,
Զուր օգնության կոչեց գիտություն ու լեկցիա,—
Նրա տետրակները կոպեկի տեղ շանցան:
Միջամտեց Կարոն, նոր փաստարկներ բերեց՝
Նույնիսկ և Սերգեյի մի նամակից:
Ջանաց նրա վախն ու կասկածները ցրել,
Լրջությունը շօգնեց, դիմեց և կատակի,
Բան դուրս շեկավ սակայն, Քորզոմն էլի
Մնաց առաջվա պես անզրդվելի:

Ու վրդովվեց Միկիչն այդ միալար տոնից.
— Ախպե՛ր, բավական է «Մուկ ու կատու» խաղանք:
Սա մի հարց է արդեն դատ ու դատաստանի:
— Իսկ քեզ համար պարզ է նաև դատավճի՞ռ,—
Բարկությունից բուրբ «ը»-երը կուլ տալով՝
Նախագահը նետեց Մկրտիչին:
— Իատավճիռը, չէ՛, բնավ ինձ հայտնի չէ,
Քանի որ նա միայն քեզ է վերաբերում,—
Միկիչը հարվածեց ասես սրով:
Հանդից եկած Արտոն ուրախ փոթկացրեց,
Երազիկը խնդաց.

— Յոթով զրո՞...
Հայրը դարձավ դստեր, չափեց ոտից զլուխ:
— Ախր, հայրիկ...
— Հայրի՛կ, թե՛ զահրումար:
Երազիկը լռեց, մի կողմ քաշվեց հլու:
— Մասխարա եմ դարձել սրանց համար,—

Եվ վրանից ելավ արագ-արագ,
Պատասխան շտալով իրեն ուղղված հարցին...
Դրսում լեռան քամին սև թուխպերն էր քշում:
Իսկ արևը հեռվում՝ Մասիսների լանջին
Կարծես վայր ընկնելով՝ դարձել փշուր-փշուր,
Խառնվել էր նրանց հավերժական սառցին:

IV

Աշնանային քամու շնչից
Արդեն ձմռան հոտ էր գալիս,
Նա շէր փշում, այլ սուր ծակում:
Արեգակն էլ Գնդասարից
Կիսաքուն էր կարծես ծագում
Եվ արդեն ոչ թե ջերմություն,
Այլ միմիայն լույս էր տալիս:
Պաղ եղյամբ-արգձն վաղուց
Գիշերվա մեջ անտես մաղվում,
Բոլոր քարերը անխտիր
Մածկում էր իր բարակ խավով,
Այնպես, ինչպես որ յայլաղում
Հովիվների ձեռքը սովոր
Աղաքարերն է լուկ աղում:
Զարժեր մնալ էլ յայլաղում,
Երբ որ հիմա տաք էր գյուղում,
Իսկ ցելիերում խոտն էր աճել,
Խողաններում՝ ձեռքից թափված
Հասկ ու հատիկ դեռ մնացել:

Եվ նստելով զամբիկ իր ձին՝
Մկրտիչն էլ կոլխոզ՝իջավ,
Որ գոմերի հարցը լուծի:

Մինչ այդ արդեն Եղյան Կարոն
Զանգ էր տվել, հայտնել շրջկոմ,

Թե ձմեռիկ մենք չենք կարող՝
Չունենալով ձմեռանոց
Գառի համար ու ոչխարի:
— Կվերջանա շուտով տարին,
Ժամանակը չի սպասում:
Թե մնացած երկու ամսում
Գլուխ չգա գործը արագ՝
Կլինենք խաղբ ու խայտառակ:

V

Դունփակ, ապա և բաց ժողովում
Լուծվել էր հարցը ընդդեմ Թորգոմի:
Հիմա նա տանը աջ ու ձախ կողմից
Իր թավ հոնքերն էր իրար ժողովում:

Նախագահել էր երկու ժողովում
Քարտուղարն ինքը, որ պարտըրջկոմից
«Վիլիս» էր նստել ու եկել խկույն:
— Եթե դու գյուղում քեզ վատ ես զգում,—
Ընկեր Վերդյանն էր դիմել Թորգոմին,—
Ապատենք, գնա ապրիր քաղաքում,
Իսկ սա կոլխոզ է, սա գյուղ է... Մեզ մե՛
Զեկուցում կարդա դու կոմունիզմից,
Որ մոտենում է, գալիս է, այո՛,
Յոթ մղոնանոց հսկայի քայլով:
Բայց հո դա, եղբայր, չի նշանակում,
Որ գյուղում՝ դու քեզ զգաս քաղաքում,
Եղածի առաջ աչքերդ փակես
Եվ դիտամբ, գոտով ներշնչես դու քեզ,
Թե անտաշ քաղք խոյակ է, խարխուխ,
Զրոսնող խումբ է հոտը ոչխարի:
Ներկեք, գուցե կոպիտ եմ ասում,
Բայց «Դո՛ն Կիխոտն» եմ ես այստեղ հիշում...

... «Եվ այդ օրվանից, ախր ո՞ր օրվանից,—
Խորհում էր Թորգոմը,— ես այս օրին հասա»:
Եվ կյանքն էր վերհիշում այն կավաշեն տանից,
Որտեղ ծնվել, սնվել, առել հասակ,
Վազվզել էր բոբիկ, բերանքսիվայր ընկել,
Փխրուն հողերի մեջ խաղացել էր «տուն-տուն»
Լուսնյակը դարձնելով իրեն զրուցընկեր,
Հարևանի դուստրը՝ խանում-խաթուն...
Թվում էր, թե ոչինչ չի փոխվի աշխարհում.
Միշտ կճողփա լիճը իր եզրերին,
Դաշտածաղիկի բույրը լեցուն մարագներում
Խայտանք կպատճառի զույգ եզներին,
Կյանքը պարզ կմնա՝ ինչպես առակներում —
Կովը միշտ կաթ կտա, արտը՝ գարի,
Տատը միշտ կնստի թեև ճախարակելու,
Պապը չի ձանձրանա «խեր ու շառ»-ից,
Եվ նոր տանջված հոգին բերնից պիտի հանի
Խարազանը դաժան հարկահանի...

Ինչքա՞ն հեշտ է լինել վշտին անգետ մանուկ,
Իր դեռ անգամ չկա փոխան հագիդ...
Հետո կյանքը փոխվեց այնպես հանկարծակի,
Ինչքան աշնան քամուց անտառն է մերկանում...
Սակայն ո՞ւր են նրան այդ հուշերը տանում,
Ի՞նչ գործ ունի հեռվում, ինչի՞ համար...
Դեռ երեսուն թվից այս նույն կոլեկտիվում
Նախագահել է նա մինչև հիմա:
Նախագահել է նա ահա այսքան տարի
Եվ շատերի համար օրինակ է եղել,
Գրավել է, շահել միշտ առաջին տեղեր,
Միրվել շարքայինից, հարգվել ղեկավարից...
Ի՞նչ պատահեց, սակայն, նրան այս մի հարցում...
Ի՞նչ դուրս եկավ, մինչդեռ ինքը ի՞նչ էր կարծում...

Կողքին Մկրտիչն էր, որ չէր նայում նրան
Եվ անհարմար զգում աշակերտի նման,

Որին դրվատում են բոլորի մոտ:
Մեղք չէր գործել անշուշտ իր ընկերոջ առաջ,
Բայց մի անմեկնելի, մի մանկական ամոթ
Թույլ չէր տալիս նայել այն Թորգոմին՝
Երկար տարիների իր այն բարեկամին,
Որին սիրում էր նա եղբոր նման,
Եվ որ վատ էր զգում, ամաշում է հիմա...
Գուցե բացատրեր այլ կերպ նա Թորգոմին,
Գուցե այլ կերպ խոսեր՝ նա հասկանա՞ր...
Եվ ժողովից հետո, երբ որ պետք էր գնալ,
Նա վեր կացավ արագ և Թորգոմի
Ներքև հակված գլուխն իր գրկի մեջ առավ.
— 'Իե՛, դե՛, բա՛րձր պահիր՝ ինչպես էիր առաջ,
Ոչ ոք դեռ չի տեսել քեզ գլխահակ, Թորգոմ,—
Եվ Մկրտիչը գրկեց ու բոլորի առաջ
Ջերմ համբուրեց նրան գորովանքով...

VI

Եվ տիպային նոր գոմերի
Նախագիծը գծեց Վաչեն:
Դեռ մտայլ էր Թորգոմն էլի.
Իր սխալն էր նա հասկացել,
Բայց դժվար էր միանգամից
Իրեն նորից վերականգնել,
Հին հունի մեջ նորից մտնել:

Եվ ակումբի շենքը մնաց
Առժամանակ կիսակառույց:
Նոր՝ խելացի հերթ էր տրված,
Որ և պիտի լիներ վաղուց.
Նախ՝ գոմերը, հետո՝ պալատ...

Եվ Մկրտիչի աչքի առաջ
Լեկցիաների անգիր արած

Տեւրապետներդ վեր էր հառնում
Գո՛ւմը... Հապա հայտի՞ք գոմին.
Լուսամասունեկը ամեն իրովփոյց,
Ե՛վ տաք, ե՛ւ արագ ջրի ծորակի
Հայն ու մաքուր,
Հարմար, տաքուկ,—
Եվ որքան ճե՛շտ, որքան արա՛գ...

Իսկ գարնանցում, քոչի առաջ,
Գեղամ ուստան, քրտնակալած,
Տաք փրկաթիւն է հանցիւտ ծոռւմ՝
մի աւանջը Դանել քեռուն:

Հայն Արայի՝ բրուտ Ավոն,
Ի՞ր տգայի ե Արագի
Հարսանիքը պիտի անի,
Ե՛վ նոր գուլգի նոր տան համար
Պատվիրել է պատուհանի
Ամուր ցանցեր:

— Այ խնամի,

Ավելորդ է, կարիք չկա:
Էլ ոչ գող կա, ոչ փղնամի,
Ինչի՞դ է պետք ցանցը երկաթ,—
Ե՛վ բացակա Ավոյի հետ
Վեճ է մղում Գեղամ ուստան
— Ծիշտ ես ասում, մոռի՞ կլինի,
Արի՞դ ոչինչ,— համաճայնում,
Հաստատում է Դանել քեռին:
Էլ ինչո՞ւ է ուստան ղիւնում:
Ինչ շինի, բա ի՞նչ անի,
Պահանջել է երբ խնամին:
— Դե հին մարդ է, դժգոյս է շատ
Նրան նոր քան հասկացողն է,—
Կորը հարում է Դանել քեռին
Այնպես, կարծես ինքը ջուհէ:
Կոմսոմոլ է, իսկ փեսամի:

Ձառամյալ ծեր, մինչդեռ իրքը
Ինքը փոքր է մի հինգ տարով:
— Հա, հին մարդ է, ո՞նց հասկանա՛
Կոմունիզմի վախտ է հիմա...

Ե՛վ սկսվում, ծայր է առնում
Նրանց սիրած այդ թեմայով
Զրույցը տաք:

Եկող գարուն

Արդեն պիտի մեծ ֆերմայում
էլեկտրախույզը աշխատի:
Վճուվում է հարցը բրդի:
Մեղրի հարցն էլ Դանել քեռին
Վճուել է դեռ անցյալ տարի:
Հայն ու հաթիւն էլ ծով են գլուղում:
Այս ամենը ցույց են տալիս,
Որ մոտակա ապագայում
Մով կլինի բերք ու բարիք:
Ինչի՞ համար, ախր ինչի՞,
Ունեցածը մեզ հերիք չի՞:
— Ուստա՛ Գեղամ, հողուդ մեռնեմ,
էս բոլորը ասում են է՛ն,
Որ կոմունիզմ պիտի տեսնեն
Ինձ ու քեզ պես պառավներն էլ...

Նույն այդ պահին՝ հեզ ու խելոք,
Թվում է թե գիտակցեցի՞ր,
Որ այսուհետ մի կես տարի
Կարոտ պիտի մնան սարին,
Հո՞ծ հոտերն են իջնում սարից,
Քջեում այնպես ծանր ու դանդաղ,
Ասես խոտերը հաշվելով...
Ամենուրեք լոռ է, հանդարտ:
Միայն՝ հարծես փոքր-ինչ խոտվ,

Ասես փոքր-ինչ վիրավորված,
Որ հյուրերը այսքան օրվա
Հեռանում են միանգամից,—
Մըթմըթում է աշնան քամին:
Իսկ քիչ հետո՝ մինչ այդ հանդարտ
Լեռնաշխարհը միանգամից
Վերջին անգամ կյանք է առնում:
Ամեն թփից, ամեն քարից
Շունն է հաշում, գառն է մայում,
Լեռան լանջից ու կատարից
Քոչվորներն են իրար նայում,
Իրար կանչում և ձայն տալիս
Կովին, հորթին, գառ ու մաքուն:
Իսկ քարափը, ձորն ահալի
Ձայնակցում են, արձագանքում
Եվ կանչին ու ձայնին տալիս
Հնչեղութուն զարմանալի:
Նստած ջահել մի գամբիկի,
Հեղուշի և Երազիկի
Ուղեկցությամբ իջնում է ցած
Մկրտիչը:

Կարծես հարբած՝

Աշնան քամին հոհում է:

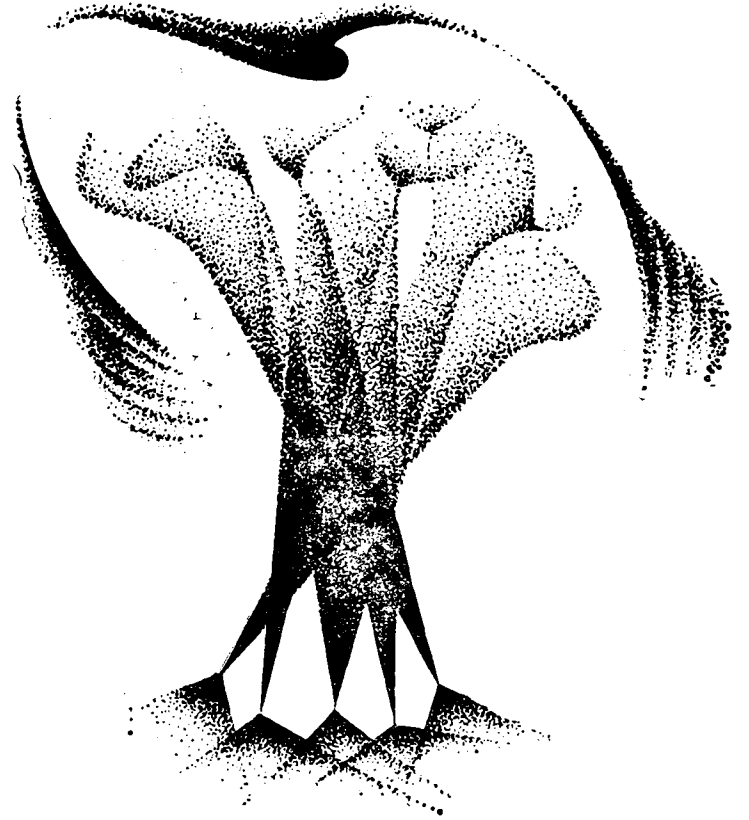
Նայում են ցած ու լռում են:
Ահա ցածրում, սարալանջին,
Իրենց հոտերն են արածում:
Բայց ո՛չ, նայի՛ր, չե՛ն արածում.
Կշտացել են ու նայում են:
Շո՛ւրջը այնպես հմայուն է,
Կարծես դյութված ու կախարդված:
— Ի՞նչ բան է սա, տե՛ր իմ աստված:
Ետ եմ դառնում ու նայում եմ...
Տե՛ս, մենք ինչից ինչ ենք դարձել,—
Հեղինեն է խոսում հանկարծ՝
Ետ դառնալով Մկրտիչին.

— Ո՛չ դու ես դու, ո՛չ ես եմ ես:
Փոխվել, ուրիշ, այլ է դարձել
Ձորն էլ, սարն էլ, քարն էլ կարծես:
Եվ ամենից գլխավորը՝
Հին է անուն-ազգանունը,
Բայց մեր մարդիկ ա՛յլ են, նո՛ր են:
Հապա ինքդ նայիր մեզ մի:
Ա՛յ, ես հիմա հասկանում եմ,
Որ հասնում ենք... կոմունիզմին...
Մկրտիչը լսում նրան,
Նրան շատ լավ հասկանում է:
Ավելորդ է թվում միայն
Խոսել, ասել՝ հասկանում եմ:
Եվ ներշնչված նայում է ցած:

Տարածվել է նրանց առաջ
Հորիզոնը հեռո՛ւ-հեռո՛ւ,
Որ այս լեռան սեղ կատարից
Թվում է թե գալիս-գալիս,
Մոտենում է և մոտենում,
Մոտենում է, հասնում կարծես,
Ուզես՝ ձեռքով կշռափես...

1917—1952

ԱՐԶԱՅՆՆ ԻՄ ԱԵՐ

I

Դու տեսնո՞ւմ ես հիմա, իմ սիրելի՛,
Թե մեզ ո՞ւր հասցըրեց քո ուշացած սերը,
Քո ուշացա՛ծ սերը,
Դու շուշացա՛ծ իմ սեր:

Կշտամբանքի խոսքեր ես շեմ ուզում ասել:
Բայց դու ո՞նց թույլ տվիր,
Որ նա՛ դառնա տերը
Ում դու շէիր սիրում
Եվ ում համար
Չէին դողում շրթերդ՝ ինչպես հիմա,
Չէին շողում աչքերդ՝ ինչպես հիմա,
Ինչպես հիմա՝ կուրծքըդ շէր տըրտիում կրքով:

Ինչպե՞ս դու քանդեցիր տունըդ քո իսկ ձեռքով:

Ձուր մի՛ արդարանա:
Միրո հարցում
Չի՛ ճանաչում կյանքը արդարացում:

Ձուր մի՛ ասա, թե դու
Բոլորովին անփորձ աղջիկ էիր այն ժամ,—
Սե՛րը, ո՛չ, չի գգում փորձի կարիք:

Մի՛ մտածիր իզուր,
Թե կյանքն ինքը քեզ հետ իբրը վարվեց դաժան,—

Կյանքը չի՛ բաժանում շարիք-բարիք:
Եվ մի՛ կարծիր իզուր,
Թե չբերեց բախտըդ:
Բախտ բերելըս ո՛րն է,
Նրան ձե՛ռք են բերում...

II

Եվ այսպես է լինում.
Նրբության տեղ՝ սիրով
Ոմանք նուրբ մետաքսն են գերադասում հաճախ:

Եվ այսպես է լինում.
Տաքության տեղ սիրո
Ոմանք տաք մուշտակն են գերադասում հաճախ:

Ո՞ր հիմարը կասի, թե վատ բան
Բարձրը աստիճանը,
Փողով լի գրպանը,
Եթե... սիրո հարցում շիրիմ չէ գրպանը:

Երախտապարտ եմ ես դատարկ իմ գրպանի:
Թե չէ, ի՛նչ իմանաս, ասովա՛ծ շանի,
Չէ՞ որ կարող էր նա ինձ էլ գուցե
Ուրիշների հիմար դրության մեջ գցել.
Կարող էին, այո՛. կարող էին ինձ է՛լ
«Աղվես»-ի տեղ իրենց ուսին գցել.

Իբրև մուշտակ՝ կրել.
Իբրև ոսկե քորոց՝ կրծքին խրել.
Չէին կարո՞ղ:

Ի՞նչ է,
Նրանք՝ հետիոտըն,
Իսկ ես ձիավո՞ր եմ.
Նրանք՝ կլոր գրո,
Իսկ ես միավո՞ր եմ:

Ախ, չէ՞, կարո՞ղ էին,
Որովհետև կյանքում
Մեծագույնը մեծին միշտ հաղթում է:
Իսկ շատերի համար, անշուշտ, սրտից մեծ է
Կահավորված-կարգին-շքեղ տունը:

Ախ, չէ՞. կարո՞ղ էին,
Որովհետև կյանքում
Թեպետ հաղթությանը միշտ նորինն է,
Սակայն հինն էլ կյանքում
Նրանով է կանգուն,
Նրանով է զորեղ,
Որ նա հին է:
Իսկ «քաղքենի» կոչումն այնքան է հին կյանքում,
Որքան... ինքը կինը:

Բայց արտաքուստ քեզ պես
Ու քեզ նման կարծես
Նույն այդ կինը
Անհունորեն քեզնից և տարբեր է այնպես,
Ինչպես նկաքններից՝ «նեզատիվը»:

Եվ ինձ համար բախտ է,
Մեծ պատիվ է,
Որ դու ուրի՛շ կի՛ն ես,
Իմ անգի՛նըս,
Որ հեռու ես ամեն մի քաղքենուց,
Ինչպես պղտոր ջուրը՝ կարմիր գինուց...

III

Բայց, սիրելի՛ս, քեզ հետ եղել է վատթարը.
Քեզ հետ պատահել է ահավորը:
Քաղքենուհին անգամ պաղաս մեղավոր է,
Քան դու՝
Իմ անմե՛ղըս,
Իմ արդա՛րոս:

Նա՛ վատ թե լավ՝ կյանքում առևտուր է անում.
Մի բան՝ ապախ,
Տեղը ուրիշ բան է առնում:
Նրան կարելի է արհամարհել,
Իսկ քեզ... կարելի է քեզ շնորհել,
Որովհետև նրանք սեր են խաղում,
Իսկ դու... խաղացել ես դու սիրո՞ հետ.
Որովհետև նրանք կյանք են խաղում,
Իսկ դու... խաղացել ես դու կյանքի՞ հետ...

Քեզ ո՞նց ներել, թե դու
Գնացել ես մարդու
Այնպես, ինչպես մի օր քո հեռավոր տատը,
Երբ որ հարցը ոչ թե սերն ու սիրտն են լուծել,
Այլ, ամենից առաջ, մատնեմատը:
Ինչպե՞ս ներել, թե դու
Գնացել ես մարդու,
Ինչպես Արևելքում ընդունված է եղել
Երկո՞ւ հազար տարի՝
Ձավակի հետ մի լավ գերդաստանի,
Որի յոթը պորտին ճանաչել է հայրը,
Որի յոթը պորտին ճանաչել է մայրը:
Ճանաչել են,
Սակայն նրա գերդաստանի՞ն,
Բայց ո՛չ նրան, ում դու
Գնացել ես մարդու:

Գնացել ես մարդու
Եվ... մտածե՛լ,
Թե սերն ինքը,
Եթե կյանքում նա կա,
Հետո մի օր կգա,
Թո՛ղ որ առաջնեկի՞
Քեզ պես ու քեզ նման մի աղջրկա,
Թո՛ղ որ երկրորդ մանկան՝
Իր հոր քթից թռած մի շեկլիկի

Սնընդի հետ,— մե՛կ է՝
Միայն թե գա...

Սակայն սերը փառք չէ,
Ոչ էլ հաջողություն,
Որ հետո գա
Եվ կամ
Բնավ չդա:
Հյո՛ւր չէ,
Որ մերթ ընդ մերթ այցելի ձեր տունը,
Մերթ պատճառի հաճույք
Ու մերթ՝ տհաճություն,
Խանդարելով անուշ ձեր հտճաշյա քունը:
Ախ, չէ՛.
Սերը հյո՛ւր չէ,
Տանը հյո՛ւր չէ սերը:
Թե բանն այդտեղ հասավ՝
Նա տանտե՛ր է:

Հիմա դու լավ գիտես,
Իմ սիրելի՛,
Որ սիրո հետ խաղալ չի՞ կարելի.
Ո՛չ նա խաղալիք է,
Ո՛չ էլ մանուկ ես դու:
Իսկ թե խաղալիք է՝
Նա չի ջարդվում ինքը.
Հետը խաղացողին ինքն է այնպե՛ս ջարդում,
Ինչպես որ նա քեզ է ջարդել հիմա...
Մի՞թե արդեն պարզ չէ և քե՛զ համար,
Որ կարող է սերը... վրեժխնդի՞ր լինել,
Վրեժ լուծել՝
Իրեն անտեսելո՞ւ համար.
Տառապալից սիրով շսիրողին զինել,
Ինչպես որ քեզ՝ հիմա...

Ես սառույցի նման կհալչեի
Քաղքենական տաքուկ ու գազջ օդում,
Եվ ինձ... ինձ չէր փրկի
Եվ ո՛չ մի սառնարան՝
Վերջին «ամրկան» վրան:

Ես թշնամո՛ւս անգամ չիմ կամենում
Տնաբույս ճյուղ լինել արմավենու՝
Լուսամուտի գոգին,
Կրճուճի մեջ կավե,
Եվ կամ լինել ոսկե — չգործածվող գավե՛ր:

Չէ՛, ես սառույցի պես կհալչեի
Քաղքենական տաքուկ ու գազջ օդում:
Բայց... ես ո՛նց եմ ուզում
Ու երազում,
Անդի՛ն,
Քո ոտքերը տեսնել իմ գրկաբաց շեմքին,
Քեզ մեկընդմիջտ տեսնել իմ տանն աղքատ ու հին
Եվ հավատալ, որ դո՛ւ,
Դո՛ւ ես տանտիրուհի՛ն:

Բա՛րձրը,
Բա՛րձր է հեշում.
«Իմ սիրելի՛ն»,
«Իմ սե՛րս»:
Բայց ես ո՛նց եմ ուզում՝
Ու երազում,
Անդի՛ն,
Քեզ շշուկով, ան-ծա՛յր մի շշուկով ասել,
Քեզ շշնջալ.
«Իմ կի՛ն»...

Իսկ դու ուրիշինն ես,
Իսկ դու ուրիշինն ես,
Դո՛ւ — ուրիշի՛ն:

Դո՛ւ, իմ հարազա՛տը,
Մոտի՛կ հարազատը,
Եվ — ուրիշի՛ն...
Ա՛խ, ուրիշին թող որ մեկ ուրիշը լիներ,
Չէ՛ր կարելի, ասա՛:
Ա՛խ, դու այդ ինչպե՛ս ես ուրիշին՞ը եղել.
Իմ սիրելի՛, ասա՛...

Եվ նա ով է՝ գիտե՛մ:
Պարզ է. նա ո՛չ կարիճ,
Եվ ո՛չ էլ իժ է նա:
Գուցե վատ չէ այնքան,
Գուցե լավն է անգամ,
Բայց քեզ համար օտա՛ր — ուրի՛շ է նա...

VI

Ինձ բռնեցի հանկարծ ես այն բանում,
Որ ոտներըս հաճախ ինձ, ակամա,
Անվերջ այգիներից — այգիներ են տանում:
Իսկ դուք՝ մի՛ շտապեք հանցանքի մեջ բռնել:

Այգիներ եմ գնում ո՛չ թե նրա համար,
Որ շրջում են այնտեղ կանայք ամե՛ն ոճի,

Կանայք՝
Նման նրբին ճենապակու.
Հիանալ ես ուզում, ուրիշ՝ ոչի՛նչ...

Կանայք՝

Նման շքեղ սիրամարդի.

Իրենք՝ անգույն, մինչդեռ նրանց հագի՛ն...

Կանայք՝

Նման դուան, որ շեն փակում.

Կողպեք բաց անելու ո՛չ մի հակում...

Եվ աղջիկնե՛ր.

Աչքերն այնպե՛ս վճիտ,

Որ լեռնային ջրին եթե ասես՝

«Ջինջ ես աղջրկական աչքերի պես»,

Ջուրը հիացմունքից կլճանա մի պահ.

Շո՛ւյված կզգա այնպե՛ս,

Կզգա այնպե՛ս հպարտ:

Եվ աղջիկներ բազո՛ւմ—

Այնպես նազո՛ւն,

Նազո՛ւկ,

Որ ամե՛ն մի պախրա,

Ամեն եղնի՛կ,

Այծյա՛մ

Յնծությունից պիտի շիկնի ներքուստ,

Եթե հանկարծ լսի իր հասցեին.

«Ասես աղջիկ լինի, ահա թե ի՛նչ»:

Եվ աղջիկնե՛ր —

Այնքա՛ն կախարդիչ ու թովիչ

(Նրանց թովչանքն արդյոք ի՛նչ մակդիրով չափես),

Եվ աղջիկնե՛ր —

Թովիչ՝

աղջրկա՛ պես...

Բայց այգի են տանում ոչ թե նրանք՝

Ո՛չ թե այս բոց կանայք,

Աղջիկներն այս կրակ,

Ո՛չ էլ անծանոթին

Իբրև մոտիկ,

Վերջ ի վերջո «դու»-ով անվանելու հույսը...

VII

Սակայն ճիշտ է, որ ես այգիներ եմ գնում,

Եվ ճիշտ է, որ այնտեղ կանա՛յք շեն ինձ տանում:

Մանուկներն են տանում, երեխե՛քը:

Հայն ծառուղի:

Ավազ, որ և շեկ է,

Ինչպես այս թմրիկը, ա՛յ, այս մեկը,

Որ իր գլխին,

Ասես

Քասակի պես,

Անվտանգ արևն է մազերի տեղ կրում:

Ինչպես և այն մե՛կը,

Այն մե՛կը, տե՛ս,

Որ ավազին, մատով, ինչ-որ բան է գրում:

Ժպտուն դեմքը նրա,

Նրա ձեռ ու ոտը

Այնպես պեպենոտ է,

Որ ուզում ես լվալ առվի ջրով այս ջինջ.

Քեզ թվում է տղան ոչ թե պեպենոտ է,

Այլ որ նրա դեմքը,

Նրա ձեռ ու ոտը

Այս ավազն է նախշել, ուրիշ ոչինչ:

Իսկ հապա ա՛յս մեկը...

Ա՛խ, այս երեխե՛քը...

Ամեն մեկըս ունի իր մեծ թուլությունը.

Մեկին՝ բարությունը,

Մեկին՝ մայրությունը,

Մեկին՝ խմիչքները,
Մեկին՝ սերը կանանց:
Ինձ մոտ մանուկների տիրութիւն է.
Ինչքան ինձ հիշում եմ՝
Հպատակն եմ նրանց:

Ես, իսկապես ասած, այսպես եմ հասկանում.
Մարդիկ ուրիշ բան չեն, քան թե մանուկ՝
Մանուկ — հասակ առած,
Մանուկ — տարեց դառած,
Եվ, վերջապես, նաև մանուկ-ծերուկ:

Ես, իսկապես ասած, այսպես եմ հասկանում. —
Մեր մեջ ամեն լավ բան մանկականն է,
Ուստի «մանկականն» է լավի ածականը.
Այդպես չի՛ կարելի կոչել ժխտականը...

Իսկ դուք նկատե՞լ եք,
Բոլոր մանուկները
Մե՞կ նախն են իրարը,
Ե՛վ իրարից տարբեր:
Զե՞ք նկատել արդյոք, որ աշխարհում.
Տղեղ մանուկ, երբե՛ք,
Աշխարհում քա՛րտը՛ր մանուկներն են սիրում...
...Ու հա՛խախառում են աչքին նրան,
Որ վերստին լսեմ զանդ-ձիծաղը նրանց,
Տեսնեմ ինքնամոռաց — տարված խաղը նրանց,
Տեսնեմ,
Թե ինչպես են կավից տնակ շինում,
Գոտի շինում խոտից.
Տեսնեմ,
Թե ինչպես են իրենք իրենց զինում
Լաց լինելով ստից.
Լսեմ,
Թե ոնց նրանք բլրում են անվերջ

Ու մոր հոգին հանում.
— «Իսկ այս ի՞նչ է, մա՛մա»...
Լսե՛մ,
Թե հալվելով՝
Ի՞նչ սիրով է նրանց մայրը պատասխանում,
Մերթ էլ.
— «Բախական է, քե՛ն մի՛ հաներ հանը»...
Տեսնե՛մ,
Թե ինչպես են մեկը մեկի առաջ
Իրենց հայրիկներով հպարտանում.
Սրանն ֆնժե՛ններ է,
Նրանն օրաչու է,
Որ... նրկընթի՛ց անգամ անց է կենում...

Այստեղ ես հասկանում,
Զգում ու հասկանում ամբողջ սրտով,
Որ դու ի՞նչ էլ լինես՝
Ճարտարապետ,
Վարպետ,
Միլիցիոներ,—
Դու ամենի՛ց առաջ՝
Այս ամենից առաջ և կամ հետո՝
Պարտավոր ես կյանքում... «հայրի՛կ» լինել...
Եվ խենթ մի ցանկութիւն
Լափլիզում է քո սիրտն ու հոգին
Որ քե՛զ,
Եվ քե՛զ,
Եվ քե՛զ
«Հայրիկ» կոչի ձայնը ինչ-որ մեկի:

Ինչո՞ւ ինչ-որ մեկի:
Ո՛չ թե ինչ-որ մեկի,
Այլ, սիրելի՛ս, ձայնը մե՛ր մանկիկի...

Մենք ինչքա՞ն ենք տխրել՝ երազելով,
 Ես աղջիկ եմ ուզում,
 Իսկ դու՝ տղա:
 Ես աղջիկ եմ ուզում՝ քո՛ մազերով,
 Դու տղա ես ուզում՝ ի՛նձ պես թխաչ...

Ես աղջիկ եմ ուզում,
 Որ քեզ նման լինի.—
 Քեզ պես՝ կախարդանքով իրեն զինի.
 Քո հասակի նման՝ մանրանկար հասակ,
 Ինչպես քո դեմքի շուրջ՝ լուսապսակ.
 Լինի քեզ պես նազո՛ւկ,
 Քեզ պես նազո՛ւն,
 Եվ քեզ նման զգաստ,
 Ե՛վ երազուն.

Ու երբ ժպտա քեզ պես՝
 Բացվի արշալույսը.
 Ու երբ նայի քեզ պես՝
 Վառվի մարած հույսը.
 Երբ ծիծաղի քեզ պես՝
 Զգաս —

Կյանքն է զնգում.

Ու երբ սիրի —

Զգաս՝

Արժե՛ ապրել կյանքում:
 Ամե՛ն ինչով նման,
 Թուլությունո՞վ անգամ,
 Քե՛զ պես,
 Միայն... քեզ պես դառնություննե՛ր չզգա...

Իսկ դու «չէ՛» ես ասում.
 Դու տղա ես ուզում:

Թո՛ղ որ իր հոր նման տղեղ լինի, ոչի՛նչ,
 Բայց թող աստղով լինի՝ իր հոր նման:
 Մոր հոգու հետ, ոչի՛նչ, իր հոր նման
 Թող նա մեկ-մեկ խաղա,
 Զարություններ անի,
 Բայց թող՝ իր հոր նման՝ երբե՛ք երես շառնի:
 Թո՛ղ որ՝ իր հոր նման՝ շա՛տ բան տեսնի կյանքում,
 Բայց թող՝ իր հոր նման՝ մի՛շտ էլ մնա կանգուն.
 Թո՛ղ նա իր հոր նման՝ մեղկությունը ատի,
 Փոքրոգություն, քծնանք իր հո՛ր նման դատի.
 Իր հոր նման՝ երբեք չլլանա փառքից,
 Թող շլանա, լավ է, աղջիկների քայլքի՛ց.
 Իր հոր նման՝ թող որ հափըշտակվի՛, տարվի՛,
 Բայց, երբ ժամը հասնի, հո՛ր պես սիրահարվի,
 Հո՛ր պես կարողանա ատել, սիրել,
 Կարողանա քե՛զ պես բախտի տիրել...

Ես ինչպե՛ս եմ ուզում
 Ինձ հա՛յր տեսնել,
 Դու ինչպե՛ս ես ուզում
 Քեզ մա՛յր տեսնել...

IX

Բայց դու արդեն... արդեն մայր ես վաղուց.
 Բակում քո տղան է հիմա խաղում...

...Ես ո՛չ փոքրոգի եմ,
 Ո՛չ տգետ եմ,
 Սակայն արի և տես, որ խանդոտ եմ:

Ես խանդոտ եմ, ինչպես գարնան գետը՝
 Ամեն ջրի հանդեպ,
 Ինչպես արեգակից խանձված խոտը՝
 Ամեն հրի հանդեպ:

Ի՞նչ փուլթ, թե խանդելու շունեմ տեղիք.
Բայց իրավո՞ւնք...
Զէ՞ որ ամբողջովին քոնն եմ:
Քո՞նն եմ,
Բայց ո՛չ իբրև կրծքիդ թառած ծաղիկ.
Քո՞նն եմ,
Սակաչն իբրև ո՛չ պաշարված քաղաք,
Ո՛չ էլ հարձակումով մեկին ջահելած քաղաք.
Քոնն եմ ամբողջովին՝
Ա՛յն տան նման,
Ուր դու ե՛ տանտեր ես այդ տան համար,
Ե՛վ տան միա՛կ-միա՛կ բնակիչը:
Զէ՞ որ ես այլ քան շեմ,
Ծա՛լակ սիրո ճիչ եմ՝
Խոսուն կասկածնեկրից չուր փարատման համար:
Քոնն եմ իմ անցյալս՛վ,
Իմ ներկայո՛վ,
Երազներո՛վ բոլոր,
Ապագայո՛վ.
Քոնն եմ ամբողջովի՛ն,
Իմ սիրելի՛ս:
Սա իրավունք մի՞թե ինձ չի տալիս
Գեթ այսքանից հետո պահանջելու,
Որ իրավունք շունես ինձ տանջելու,
Որ դու պիտի լինես ի՛մը՝ անվերապա՛հ,
Ի՛մը՝ սախ-զրո՛վս,
Ի՛մը՝ ամբողջովի՛ն.
Որ քո գորովագին սիրո ծովին
Ես տեր լինեմ,
Ինչպես ձովի հին աստվածը՝
Ինքը Պոսեյդոնը.
Որ դու ամբողջովին ի՛մը լինես այնպես.
Ինչպես ես եմ քոնը.
Որ մի՛ կաթիլ անգամ դու չջրես,
էլ շեմ ասում՝ սիրե՛ս...

էլ շեմ ասում՝ սիրե՛ս...

Բայց ես գիտեմ, թե դու ո՞նց ես երկրրպագում,
Ո՞նց ես պաշտում... նրան,
Որ կոչում է քեզ «մայր»:
Ու ես, որ ո՛չ կույր եմ,
Ո՞չ էլ հիմար,
Միշտ մի հարցի առաջ աչք եմ փակում.—
Ո՞վ է առաջինը քո մեծ հոգում.
Ե՛ս եմ արդյոք, թե նա,
Ու վա՛յ թե նա...
Եվ ի՞նչ էլ որ լինի՝
Ես շե՛մ խանդում նրան,
Ա՛խ, չէ՛, ես լուկ քեզ եմ որդուդ համար խանդում.
Զէ՞ որ նա բոկ քոնն է և... իմը չէ:

Ու ես ո՞նց կուզեի,
Ո՞նց կուզեիր և դու,
Որ նա լիներ ի՛մը,
Իր ինձ «հայրի՛կ» կանչեր,
«Հայրիկ» այնպե՛ս կոչեր,
Այնպե՛ս գոչեր,
Որ աշխա՛րհը լսեր հոր անունը:

Բայց նա քոնն է միայն և իմը չէ:

Ցավն էլ այստեղ է, որ... խորանում է...

X

Հո ասեղ չէ սերը, որ կորցրնես,
Իսկ թե ասեղ է նա՛՝ կթաքցրնե՞ս
Ինչ որ բարձիկի մեջ կամ տոպրակում:
Եթե ասեղ է նա՛
Աչք է ծակում...

Գե՛հ, ո՞ւմ լավ հայտնի չէ մեր իսկ թուլութիւնը.
Մենք բոլորս էլ մի քիչ փափաութեանք սիրում:
Իսկ գեղեցիկ սեռի գրութիւնը
Շա՛տ է նախանձելի այս հարցերում:
Ոմանց համար արդեն դա մի թուլութիւն է,
Ինչպես ջուր խմելը, հաց ուտելը...
Պատկերացրեք հիմա դուք մեր գրութիւնը:
Պարզ է. հայտնի դարձավ և մեր սերը:
Ուրիշները դարձան կիսով նրա տերը.
Ե՛վ այս, և՛ այն կողմից տնտրեցին նրան,
Մերթ թաղեցին նրան,
Մերթ պեղեցին նրան:
Ուրիշ խոսքով ասած՝
Նա մի գրող դարձավ,
Որ ո՛չ թե ձեռքից-ձեռք—բերնից-բերա՛ն անցավ...

Չէ՛, ասե՛ղ չէ սերը, որ թաքցընես,
Իսկ թե ասեղ է նա՝
Աչք է ծակում.
Իսկ թե ասեղ է նա,
Հենց թաքցընես՝
Քո ցանկութեանն ընդդեմ կհազցընես
Պոչին երկա՛ր մի թել,
Որ երևա՛ իսկույն:
Մենք ասեղը թելել բնավ չենք էլ փորձել:
Քայց ի՛նչ...

Գուրս է գալիս՝
Հիմար բան ենք գործել.
Կարելի է, ինչ խոսք, սիրահարվել
Միայն... հարկավոր էր խելոք վարվել,
Սուսի՛կ-փուսի՛կ այնպես...

Աստված՝ վկա, այսպես
Չէ՞ որ կարելի է անգամ խելագարվե՛լ:
Ախար իմ ի՛նչ գործն է՝ մարդիկ ո՞նց են անում:
Իմ ի՛նչ գործն է.

Մարդիկ շա՛տ բաներ են անում,
Հազար ու մի տեսակ վա՛տ բաներ են անում:
Ես գործ ունեմ մարդկա՛նց,
Ո՛չ թե ամեն կարգի նրանց արարքի հետ.
Ես գործ ունեմ սիրո՛՛,
Ո՛չ թե թաքուն կուպի հրայրքի հետ.
Միայն աղբյուրի՛ հետ հավերժախոս ու ջինջ,
Եվ ո՛չ հոսանքի հետ հեղեղային,
Եվ ո՛չ երբեք մոր հետ այն տղայի,
Որին շար ընկերն է խաղում դաղում.
— «է՛յ, բի՛ճ...»

XI

Ու մեր սերը բացվեց,
Բերնե-բերան անցավ.
Օրվա հերոս դարձավ
Ու նյութ օրակարգի:

...Ու ես էլ իմ կարգին
Խոսք տվեցի, անգի՛ն,
Այսուհետև էլ քեզ... քե՛զ... չսիրե՛լ,
Իշխել հոգուս վրա,
Սրտիս տիրել...

Ա՛խ, սրտի տեղ եթե լիներ լեզո՛ւն,
Որ խոստացավ հանգիստ քեզ չսիրել:
Հասկանո՞ւմ ես, թե ես ինչ եմ ասում,
Հասկանո՞ւմ ես արդյոք, քե՛զ... չսիրե՛լ...

Գուցե գիտակցաբար ես ստեցի՞,
Գլուխս ազատեցի՞:
Չէ՛, պարզապես
Կարծես ընդունված է ժողովներում
Ուրի՛շ տեսակ խոսել:
Ինչպես ընդունված է, ժողովներում՝
Նույնն արեցի ես էլ...

Բայց ե այնպես հիմա ա՛յլ լեզվով են խոսում
Այս տողերը:
Բարեկամնե՛ր,
Անգի՛ն,
Այսօր ես հուզվել ու սրտնեղել եմ:
Բարեկամնե՛ր,
Անգի՛ն,
Չէ՞ որ խոսք համարել էլ շիրիշ,
Չէ՞ որ խոստացել եմ փշիռել հոգոսա վրա,
Սրտիս տիրել...

Խոստացել եմ:

Սակայն

Եթե բան դուրս չգա՞...
Թո՛ղ որ ասեն, թե սա
Սովետական մարդուն բնա՛վ սազական չէ,
Թո՛ղ որ ասեն, անգի՛ն,
Որ մեր սերը կյանքում բնա՛վ տիպական չէ,
Թո՛ղ որ այդպես:

Սակայն

Չէ՞ որ կյանքում նա կա,
Չէ՞ որ արժան գտան նրան նիստի տանել,
Քննարկումից հետո կեսլուրջ ու կեղևատակ
Չէ՞ որ խորհուրդ տվին.
— «Կարելի՞ է անել...»:

Ո՛չ: Միայն ո՞չ այնպես, ինչպես հարմար գտան:
Ես գործ ունեմ մարդկա՛նց,
Ո՛չ թե ամեն կարգի նրանց խորհրդի հետ.
Ո՛չ թե թաքուն կապի,
Ես գործ ունեմ միայն սիրո ու սրտի՞ հետ...

XII

Հիմա դու տեսնում ես, իմ սիրելի՛,
Թե մեզ ո՛ւր հասցրոնց ջո ուշացած սերը,

Քո ուշացա՛ծ սերը,
Դու շուշացա՛ծ իմ սեր:

Դատափետում են քեզ
Ու խստորեն դատում
Նրա՛ համար, որ դու
«Ընտանիք ես քանդում»:
Բախտի ի՛նչ շար կատակ
Եվ ի՛նչ ծաղր է հիմար,
Դո՛ւ, որ հենց ծնվել ես ընտանիքի համար,
Սուրբ օջախի՛,
Սիրո քո տանիքի՛ համար,
«Ընտանի՞ք ես քանդում»...
Եվ դու պարտավոր ես փրկե՞լ մի ընտանիք,
Որ շա՛տ վաղուց արդեն կործանվել է ինքը.
Հանուն կործանվածի կործանումի՛ մասնեւ
Ուրի՞շ մի ընտանիք:

Ո՛ւր է այստեղ խիղճը,
Դատողութի՛ւնն ուր է,
Ո՛ւր է առողջ միտքը.
Հանուն փլված մի տան՝
Մեկ այլ տանիք քանդել,
Եվ ինչպիսի՞ տանիք...

Եվ մի՞թե քեզ դատող,
Դատափետող մարդիկ չեն իմանում,
Որ դու... հեղո՞ւկ չես դու,
Որ քո ձեռ փոխես այն ամանում,
Որտեղ որ քեզ կածնե՞...
Մի՞թե միևնչև հիմա ոմանք չեն հասկացել.
Դու կենդանի՛ մարդ ես,
Ամենամա՛րդ մարդը.

Սիրո՞ղ մարդը,

Քեզ չի կարող ձև տալ ամեն կուժ ու կուլա,
Եվ որ չորստառանի՛ «մարդ» կոչվածը կյանքում

Շատ ավելի բարդ է,
Քան թե հազարատառ, թեկուզ սրբագործված, մի ֆորմուլա...

Եվ դու ինչպե՞ս հիմա բերան իսկ չբանաս,
Ինչպե՞ս դու նրանց դեմ չըմբոստանաս,
Եթե շատ լավ գիտես.

Բոլոր օրենքները նրա՛ համար են լոկ,
Որ պաշտպանեն կյանքում մարդկայի՛նը,
Մարդո՛ւն,

Եվ որ բոլոր տեսակ օրենքներից բացի՝
Կա մի օրենք կրս—և շատ խելոք.
Բոլոր օրենքների ո՛չ թե տառն են կարգում,
Այլ էությունը լոկ...

Եվ դու ինչպե՞ս հիմա բերան իսկ չբանաս,
Ինչպե՞ս դու նրանց դեմ չըմբոստանաս,
Ինչպե՞ս շասես, որ քեզ

Պետք է սուրբ ընտանի՛ք,
Բայց ո՛չ ընտանիքի ծաղրանկար,
Պետք է օջա՛խ մաքուր,

Միրո գողտրիկ տանի՛ք,
Ուր չի կարող լինել ոչ մի կարիք

Խաղալ «լավ ընտանիք».

Մի հա՛րկ.

Ուր հա՛րկ չկա

Խաղալ, թե «սրա պես լավ հարկ չկա՞».

Մի հա՛րկ,

Ուր իսկապես չկա կեղտի նշույլ,

Եվ ո՛չ երբեք մի հարկ,

Որտեղ մութ անկյուն են կեղտը քշում՝

Հանուն ըն-տա-նե-կա՛ն սուրբ մաք-րու-թյա՛ն...

Ա՛խ, չէ՛.

Քո մեծ սրտով

Դու սովոր չես նման մի փոքրության...

Ու ցավում է հիմա մեր վիրավոր հոգին,
Նա ցավում է հիմա՝ ատամի՛ պես:

Մենք և՛ երջանիկ ենք,
Ե՛վ պատրժված հիմա,
Դու՛ նվայի՛ նման,
Իսկ ես՝ Աղամի՛ պես:

Ա՛խ, ցավում է հոգիդ նրա՛ համար,
Որ աստըծո գործած հին սխալից հետո,
Եվ քանի՛ դար հետո,

Այս անաստված մարդիկ նաև հիմա
Մեր նկատմամբ, կյա՛նքըս, նույն սխալն են գործում,
Մեզ պատժում են... գտած երջանկությա՛ն համար:

Թո՛ղ որ դրախտ պետք չէ.

Մենք մեր ձեռքերով ենք այդ ստեղծել փորձում:

Բայց դե ինչի՞ համար,

Ախար ինչի՞ համար

Պնդել, որ դու ընդմիշտ նույն դժոխքո՛ւմ մնաս:

Բայց դե ինչի՞ համար,

Ախար ինչի՞ համար

Մի նոր դժոխք սարքել և՛ ինձ, և՛ քեզ համար,

Նույնպես վարվել նաև քո մանկան հոր՝

Մեզանից ոչ պակաս դժբախտի հետ...

Ա՛խ, ի՞նչ հեշտ է

Խաղալ մարդկանց խեղճ բախտի հետ...

XIII

Ծս լա՛վ գիտեմ.

Այստեղ հերոսություն է պետք,

Հերոսություն է պետք՝

Ինչպես երեկ կռվում:

Փոքրագություն կյանքում ես չեմ արել երբեք.

Մահվան հանդես վախից չեմ կորանում-կեռվում:

Ճանաչում եմ և քե՛զ.

Մենք հեռու շենք հիմա
Հերոսական քայլից: Բուրբուրովին:
Ինքըդ Ձոռային ես անհունորեն նման,
Իսկ ես շատ եմ սիրում Մատրոսովին:
Սակայն այստեղ մահով բա՛ն չես շահի,
Իզո՛ւր բան է հիմա դիմել մահի:
Նա չի կարող այստեղ ցույց տալ մեզ օգնություն:
Երեկ՝ կովում մահը հերոսություն էր մեծ,
Այսօր՝ աննեբրելի փոքրագություն:
Երեկ այնտեղ մահով շահում էիր դու կյանք,
Մահըդ նոր կյանք դարձնում,
Այսօր այստեղ մահով,
Քո մի՛ հատիկ մահով,
Երեք կյանք ես կորցնում.—
Երկու՝ ամբողջովին, ու երկու՝ կես.
Փոքրիկ որդիդ՝ կիսո՛ւվ,
Նրա հայրը՝ կիսո՛ւվ,
Ամբողջովին՝ դու ինձ,
Ու ես էլ՝ քեզ...

Իսկ թե փոթորիկ է սա մի բաժակ ջրո՞ւմ:
Թո՛ղ որ այդպես,
Սակայն նա կյա՛նք է կործանում:

Իսկ թե մի հարց է սա,
Որ փակ նիստից պիտի լայն ասպարեզ քաշվի՞.
Իսկ թե մի հարց է սա,
Որի մասին պիտի ամբո՛ղջ ձայնով խոսվի:
Խոսվի բա՛րձրը և բա՛ց,
Եվ ո՛չ լոկ մերպեսի,
Այլև բուլո՛ր նրանց,
Բուրբ նրա՛նց մասին,
Ովքեր կես լրջորեն ու կես կատակ
Վաղը մեր նմանին խորհուրդ կտան.
— «Կարելի՞ է անշուշտ,
Մարդը մարդ է, քար չէ...»:

Չէ՛, նման խորհուրդը մեզ համար չէ:
Չէ՛, նման խորհուրդը մեզ համար չէ,
Մեր աշխարհի՛ն նման ու հարժար չէ:
Թեկուզ նրա՛ համար մեզ հարժար չէ,
Որ մարդն, այո՛, մարդ է, մարդը քար չէ:
Թեկուզ նրա՛ համար մեզ հարժար չէ,
Մեր աշխարհի՛ն նման ու հարժար չէ,
Որ նա միև աշխարհն է,
Որ նա Սպարտա՛ չէ,
Որտեղ դատում էին ու խիստ սլատում գողին
Ո՛չ հափշտակության,
Ո՛չ էլ գողության մեջ խառնըվելու համար,
Այլ լոկ անբավարար ճարպղկությա՛ն՝
Բռնըվելո՛ւ համար:
Իսկ մենք չէ՞ որ դեմ ենք ամե՛ն տարողության,
Ամե՛ն չափսի գողի,
Եվ առավել ևրս՝ լա՛վ գողության,
Եվ առավել ևրս, ճարպի՛կ գողի...

XIV

Իսկ ի՞նչ անել հիմա:
Անուղղելի-հիմար
Սիրտըս ահա նորից
Կուրծքս այնպե՛ս թակում,
Այնպե՛ս է տկտկում,
Կարծես թե Մորզեի այբուբենով
Ամենքին է դիմում մի զուսպ քենով,
Ամենքին է տալիս իր նույն հարցը հիմար.
— «Իսկ ի՞նչ անել հիմա»...

Սիրտըս մուկանորեն կուրծքս է ծեծում,
Ինչ-որ մեկն էլ
դուռն է ծեծում հուշիկ:
Հարբածի պես ելնում,

Գնում դուռն եմ բացում:

Դուռն եմ բացում —

Եվ ի՞նչ.

Դո՛ւ ես, իմ անգի՛նըս,

Դու իմ տունն ես եկել,

Եվ այնպես ես եկել,

Որ որոշված ժամին վեր չկենաս

Ու մորթվողի նման դուրս չգնաս,—

Որ չգնա՛ս,

Մնա՛ս,

Ընդմի՛շտ մնաս...

Ու ես լուռ նայում եմ քո աչքերին,

Սիրո՛վ, ցավո՛վ լեցուն,

Տազնապաներո՛վ լեցուն

Այս աչքերին:

Մի՛ տազնապիր, ոչի՛նչ, առանձին բան չկա՛.

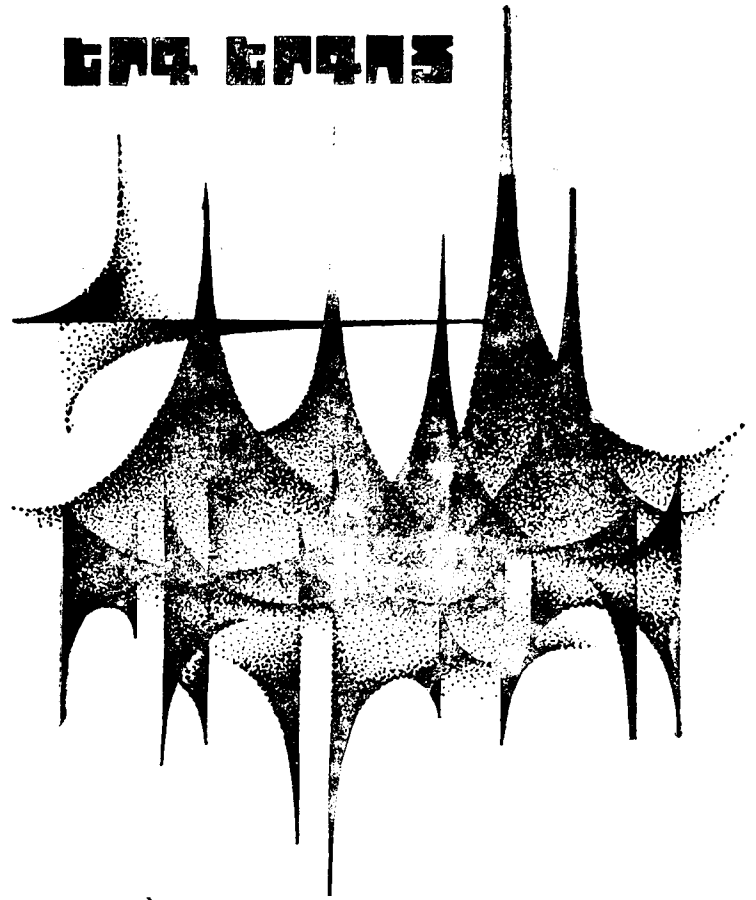
Թո՛ղ որ քո մանկիկը ինձ անվանի «քեռի»,

Բայց նա «քույրի՛կ» կասի վաղը մեր աղջրկա՛ն...

1952—53

Մոսկվա

ԵՐԳ ԵՐԳՈՅ

Գ Լ Ո Ւ Խ Ա

... Խնդրեցի զճա՛ն և ոչ գտի,
Կոչեցի զճա՛ն և ոչ ետ ինձ զճայն...
... Բոզ արափեալ է՝ ամուճ քո...
«ՆՐԳ ԵՐԳՈՑ»

1. Կարունն այս անգամ ձմռանը եկավ.

Այն էլ հչուսիսում.

Ես բողբոջվի՛ն չէի սպասում,

Զմեռն այս վկա:

Քեզ շփրնտրեցի՛, շրորոնեցի՛

Եվ... գտա հանկա՛րծ,

Ինչպես դու մի օր անունդ ես գտել.

Օ Սուլամի՛թա:

2. Օ Սո՛ւլ...

Սուլամի՛...

Օ Սուլամի՛թա.

Քո բիրլիական անունն եմ սիրում,

Սիրում եմ, այն էլ բիրլիակա՛ն սիրով,

Որ երբ իր նեղլիկ բառե շապիկն է աշխատում հագնել,

Բվում է հիմա հեթանոսակա՛ն՝

Նույնիսկ անպարկե՛շտ,

Բայց... նրա՛ աչքում,

Ում համար սիրո սրբութունն արդեն

Դարձել է հազուստ տոնակա՛ն օրվա,

Մինչ նա իմ միա՛կ շապիկն է. մտե՛...

3. Եվ ես սիրում եմ քեզ ամբողջովի՛ն:

Իսկ ի՞նչ ես, ի՞նչ ես դու ամբողջովին,

Եթե ոչ մարմին,

Ու նաև արյուն:

Իսկ մնացածը՝ բառեր են միայն,

Պա՛ղ-արհեստակա՛ն ու ճապա՛ղ լեզվի
Մի թարգմանութի՛ւնս
Իսկ ես խոսում եմ մայրենի՛ լեզվով՝
Աղամի՛ նման
Ու Եվայի՛ հետ:

Օ Սուլամի՛թա, օ Սուլամի՛թա.
Մենք, կարծեմ, արդեն խնձորը կերանք,
Քանզի նա, ով որ մտքով է տրվում,
Տրվում է, անշուշտ, մարմնից առավել...

Ո՞ւր է դրախտը,
Եթե ոչ՝ միայն քո թարթիչների հովանու ներքո.
Քո

դեռ փակ
ծոցում,
որի դռները,
Արդեն թակում են
Եվ երկո՛ւ կողմից.
Քո սիրտը՝ ներսի՛ց,
Իմ ձեռքը՝ դրսի՛ց...

5. Օ Սուլամի՛թա, բա՛ց արա դուռըդ:
Ես քեզ չե՛մ փնտրել, քեզ չե՛մ որոնել,
Զե՛մ էլ հարցերել ես սլահակներից
Քո

Իմ շունեցած-չիմացած հասցեն,
Ես ճամփորդի պես,
Ու մոլորվածի,
Հասել եմ դուռդ,
Որ և բախում է իմ ձեռքը դրսից,
Քո սիրտը՝ ներսից:
Ընդունիր հյուրիդ,
Որ կդառնա տե՛ր,
Բայց նաև՝ ծառա՛...

6. Եվ թո՛ւյլ տուր խոսել.
Գրկելուց առաջ,
Փարվելուց առաջ,
Թույլ տուր քեզ նայել
Մի փոքրը հեովից:

Եվ թո՛ւյլ տուր կրկնել՝
Համբույրից առաջ,
Համբույրի նման
Կրկնել անունըդ.

— Օ Սո՛ւլ...

Սուլամի՛...

Օ Սուլամի՛թա...

Գ Լ Ո Ւ Խ Բ

...Գեղեցիկ ես իբրև զԵրուսաղեմ...

«ԵՐԳ ԵՐԳՈՅ»

1. Օ Սուլամի՛թա.
Հապա շո՛ւտ արի, որ ես քեզ տեսնեմ:

2. Գեղեցիկ ես դու, ինչպես բուրբը,
Որոնց սիրում են,
Եվ ո՛չ ավելի ու ո՛չ էլ պակաս:
Ի՞նչդ է գեղեցիկ՝ ուրի՛շը կասի,
Մինչդեռ ինձ համար դու գեղեցիկ ես,
Ինչպես բուրբը, որոնց սիրում են:
Եվ կախարդիչ ես, ինչպես բուրբը,
Որոնց չեն տիրել:
Ե՛վ անսովոր ես,
Քանի որ նոր ես,
Ե՛վ սովորական՝ քանի որ դու էլ
Երբեք չես կարող չսիրած մնալ:

3. Գու սև ես՝ ինչպես ջո ժողովրդի դարավոր բախտը,
Եվ սևության մեջ՝ այնքա՛ն լուսավոր,
Որքան լուսավոր անուն է տվել ջո ժողովուրդը:
Սև են աչքերըդ՝ իմ աչքերի պես,
Եվ գիտեն նայել այնպե՛ս տրտմորեն,
Որքան տրտում է սիրտըս ա՛յն պահին,
Երբ ինձ թվում է, թե շե՛ս սիրելու:

4. Սև են վարսերըդ, ինչքան ճերմակ է
Գեռ փակ կուրծքը ջո,
Ավելի՛ ճերմակ
Միշտ անհալ ձյունից իմ Արարատի,
Որ փրկեց Նոյին,
Ուրեմըն՝ և քե՛զ,
Ի՛նձ ու... մեր սե՛րը.
Ավելի՛ ճերմակ, քանի որ նրան
Իմ աչքերի պես և ո՛չ մի սև աչք
Գեռ չի ստվերել անգամ հայացքո՛վ:

5. Մի՛ լինիր այսքան... այսքան սպիտակ.
Բացվի՛ր հայացքիս և աչքերիս դեմ,
Նաև մատների՛ս,
Ցուրաքանչյուրը՝ միս դարձած մի շող:
Արևառությո՛ւն ընդունիր մի քիչ
Իմ հայացքի՛ տակ,
Նաև մատների՛ս:

6. Քո կրծքի նման ճերմակ են նաև ջո ատամները:
Եթե պարկեշտ ես՝
Մի՛ ծպտա երբեք...

7. Օ Սուլամի՛թա.
Այդպես ամաչկոտ շուռ մի՛ եկ ինձնից,
Բայց շիկնի՛ր, շիկնի՛ր,
Որ իմ նեղ խցում
Արևածագի պատրանքն զգամ ես:

Շիկնի՛ր ու թո՛ւյլ տուր,
Որ հետըդ խոսեմ՝
Փարվելուց առաջ.
Փարվելուց առաջ՝
Մի փոքրը հեռվից
Քեզ նայեմ այնպես,
Կարծես առաջի՛ն անգամն եմ տեսնում:

8. Ա՛խ, այդ ջո շիկնած այտերը մաքուր՝
Քո թուխ մազերով լուսապսակված:
Եվ ջո շուրթե՛րը...
Ինչո՞ւ է թվում,
Թե ջո այտերին — առաջի՛ն անգամ —
Հպվելը նույնքա՛ն դժվար է հիմա,
Որքան որ հնում հավատափոխման — դարձի բերումը.
Եվ քեզ համբուրելն — առաջի՛ն անգամ —
Նո՛ւյնն է, ինչ մի նոր տաճա՞ր ավերել,
Թե՞ հիմնադրել մի եկեղեցի...

9. Քո պարանոցը՝
Ազնիվ մարմարե մի վե՛հ՝ աշտարակ,
Որտեղից — դարե՛ր — մարդիկ են կախվել՝
Ինձ նմանե՛նքը...
Նման երջանիկ կախաղանի դեմ
Ես չե՛մ բողոքում:

10. Օ Սուլամի՛թա.
Գու ամաչելուց շքովում ես ինձնից:
Ա՛հ, ջո կոնքերը քնար են լարված:
Գու չե՞ս կամենում, որ ամբողջ գիշեր
Քնարը հնչի,
Որ իմ մատները ողջ գիշերն ի լույս
Սաղմոսնե՛ր երգեն.
«Օ Սո՛ւ...
Սուլամի՛...
Օ Սուլամի՛թա...»:

Օ Սուլամի՞թա.

Տեսնո՞ւմ ես, թե քեզ ինչպես եմ սիրում.

Առասպելական քո նախապայի՛

Սողոմոնի՛ պես:

Նրա արյունից մի՞թե մի կաթիլ

Հորձանք չի տալիս քո երակներում:

Որտեղի՞ց հապա

Նրա արյունը օտարի՛ս սրտում՝

Ի՛մ սրտում, որ քեզ

Սիրում է այսպես՝

Աստվածաշնչյան ա՛յնտեսակ սիրով,

Որ երբ իր բառե շապիկն է հագնում,

Թ՛վում է այսօր հեթանոսական՝

Նույնիսկ անպարկե՛շտ,

Քայց... նրա՛ աչքին,

Ում համար սիրո սրբությունն արդեն

Դարձել է հաղուստ տոնակա՛ն օրվա:

Իսկ նա իմ միա՛կ շապիկն է. մսե՛:

12. *Ես քեզ սիրում եմ քո նախապայի՛*

Սողոմոնի՛ պես,

Որ մի արքա էր,

Մինչդեռ ես...

Գիտե՛ս,

Ես ինչ-որ շափով նո՛ւյնպես արքա եմ:

Ո՛չ նրա համար, որ ունեցել եմ

Հարճեր ու կանայք,

Ո՛չ էլ նրանով, որ ես կարող եմ

Երգ երգոց թողնել:

Եթե ինձ համար թագուհի ես դու,

Ի՞նչ եմ ե՛ս հապա,

Ինչպե՞ս ի՛նձ կոչել, եթե ոչ արքա,—

Այլ կերպ չի՛ լինում.

Թագուհիները ե՞րբ են պատկանել մանկավիճիկներին...

Մտնեք ինձ ի տուն զինույ...

Վասնզի խաճղակաք եմ սիրով...

«ԵՐԳ ԵՐԳՁՅ»

1. Երուսաղեմում երբևէ չեղած աղջիկնե՛ր խարտյաշ,
Դուտրե՛ր Հյուսիսի.

Ի՛նձ էլ սնուցեք կազդուրիչ զինով,
Քանի որ սիրուց ես նվաղում եմ:

2. Ես նվաղում եմ, իսկ կրծքիս ներքո
Կախված է նաև ծանրաքար մի բեռ՝

Սեփական սի՛րտըս:

Նա ծա՛նր է դարձել,

Եվ... ծանրը այնքա՛ն,

Որ հազիվ մի ցուլ իր մեջքին տանի:

Իսկ մինչև անգամ եթե ցուլ եմ ես,

Այդ բեռը զոնն մեջքի՛ս չեմ կրում,

Որ դյուրին լիներ.

Այդ ծանրությունը ներսումս է կախված:

Երուսաղեմում երբևէ չեղած խարտյա՛շ աղջիկներ,

Ինձ էլ սնուցեք կազդուրիչ զինով,

Քանի որ — տեսե՛ք — ճկվում եմ արդեն

Սեփական սրտիս ծանրության ներքո:

3. Երուսաղեմում երբևէ չեղած խարտյա՛շ աղջիկներ,
Դուտրե՛ր Հյուսիսի.

Երուսաղեմում երբևէ չեղած

Երուսաղեմի դուտրը սևահեր

Ի՛նձ չի պատկանում:

Նա կա և չկա՝ ինչպես երկինքը՝

Իմն է—իմը չէ՛ ինչպես որ ինքը...

4. Ողջ գիշերն ի լույս իմ մահճակաղին

Փնտրում եմ նրան, չեմ գտնում սակայն:

Ողջ ցերեկն ի բուն իմ նեղ սենյակում
Կանչում եմ նրան, և ձայն չի տալիս:

Եվ դուրս եմ գալիս,

Որ փողոցներում որոնեմ նրան:

5. Երուսաղեմում երբևէ չեղած աղջիկներ խարտյաշ,
Դուստրե՛ր Հյուսիսի.

Երուսաղեմում երբևէ չեղած

Երուսաղեմի դատերն եմ փնտրում,

Փնտրում եմ նրան ես փողոցներում,

Փնտրում եմ նրան նաև ձեր դեմքին,

Գտնում եմ մի մա՛ս, մի նշո՛ւյլ, մի շո՛ղ,

Իսկ իրեն՝ բնա՛վ:

6. Երուսաղեմում երբևէ չեղած խարտյա՛շ աղջիկներ.

Թե պատահաբար հանդիպեք նրան՝

Երուսաղեմի թխահեր դատեր,

Ի՞նչ պիտի ասեք:

Երզվեցնում եմ ձեզ. ասացեք նրան,

Որ ես հիվանդ եմ կարեվեր սիրով:

7. Ասացեք նրան, որ սիրում եմ ես

Նրա անծանոթ մորը սիրելի,

Նրա դարավոր արյունն եմ հարգում,

Ինչպես հարգում են հղիությունը:

8. Երզվեցնում եմ ձեզ. ասացեք նրան,

Որ սերն իմ հին է ու վաղընչական՝

Իր բազմադարյան

Հրեական արյան

Եվ նոր՝

Նոր զարթնած իր սրտի՛ նման.—

Հին ու նոր՝

Ինչպես առաժառն ինքր:

9. Դուք լսո՞ւմ եք ինձ, խարտյա՛շ աղջիկներ:

Դուք պիտե՛ք արդյոք. թե ի՞նչ եմ ուզում,

Որ ասեք նրան՝ այդ սևահերին:

Երզվեցնում եմ ձեզ, ասացե՛ք նրան.

Ուզում եմ լինի նա սերն իմ վերջի՛ն,

Իսկ ես էլ՝ նրա առաջի՛ն սերը:

10. Երուսաղեմում երբևէ չեղած աղջիկներ խարտյաշ.

Թե իմ փոխարեն դուք պատահաբար հանդիպեք նրան՝

Երուսաղեմի մրահոն դատեր,

Ասացեք, որ նա մի փակ այգի է,

Այդու մեջտեղում՝ ղոնփակ հնձան,

Բուրող հնձանում՝ եռացող գինի,

Իսկ դուք, բարիներ, սնուցում եք ինձ

Ուրի՛շ մի դինով,

Որպեսզի սիրո անհազ ծարավից

Ես չնվաղեմ:

11. Երզվեցնում եմ ձեզ. ասացեք նաև,

Որ եթե հանկարծ նա ինձ որոնի,

Եթե իմ դուռը նա բախի հետո,

Եվ նույնիսկ կանչի՛,

Ինձ ձա՛յն տա սիրով՝

Կլսի միայն

Իր խզվող ձայնի արձագանքը թույլ.

Կյանքի և սիրո եզերքին ընկած

Խեցին կա՛,

Սակայն...

Անփոփոխ խեցու խեղճ բնակիչը

Հափշտակված է օտար գազանից

Եվ կամ թաղված է իր քարե բնում...

12. Երուսաղեմում երբևէ չեղած աղջիկներ խարտյաշ.

Թե հանկարծ տեսնեք Երուսաղեմի սևակրն դատեր,

Ավելացրեք,

Որ առայժմ ես ննջում եմ անուժ,
Բայց դեռ արթուն է սիրտըս նվազուն:
Թող նա շտապի՛,
Թե չէ՛ կուշանա՛,
Թե չէ՛ կլսի
Ոչ թե իմ կանչը,
Այլ վերջին ճի՛շը...

Գ Լ Ո Ւ Խ Գ

Ահեակ նորա ընդ գլխով իմով, ե՛ աջ
Նորա պատեպտ գիճե...

«ԵՐԳ ԵՐԳՈՏ»

1. Եվ դու շուշացա՛ր,
Դու շտապեցի՛ր,
Իմ Սո՛ւլ...
Սուլամի՛...
Իմ Սուլամի՛թա...
 2. Իմ Սուլամի՛թա.
Եկար վազեվազ՝
Սուամյա կայտառ զամբիկի նման,
Եվ զամբիկի պես գեղեցիկ՝ եկա՛ր:
 3. Եկա՛ր... և իսկույն, իմ Սուլամի՛թա,
Հազարամյակներն իմ ու քո միջև ասես ջնջվեցին...
Ես այգի չունեմ,
Որ հիմա քեզ պես զալար վազերից
Կողերիդ համար մահիճ պատրաստեմ:
Ես այգի չունեմ... և այգի՛ս չեկար:
- Մայթե՛ր կան հիմա
Ու գորշ քաղաքնե՛ր,
Շենքե՛ր բազմահարկ,

Նրանցից մեկում՝
Սենյակ մի նեղլիկ:
Դու այնտե՛ղ եկար:

5. Եկար փարվեցիր՝
Քո ամբողջությա՛մբ:
Մամուռն է այդպես քարերին փարվում:
Եվ արշալույսի գույները՝ երկնին:
Ու ես այդ պահին զգալուն էի՝
Ինչպես քո մա՛շկը,
Եվ մաքուր էի՝
Ինձ վրա հառված հայացքի՛դ նման:
6. Եվ դու բացվեցի՛ր...
Այդպես բացվում է մահճում երեխան,
Մթնում՝ ծաղիկը:
Ու ես այդ պահին՝
Քո անմեղության բույրերից արբշիռ՝
Մոռացա իմ ողջ անցյալը հարուստ
Ու երջանկացա իմ... աղքատությա՛մբ:
7. Ու տրվեցի՛ր դու
Մնվելով նորից:
Այդպես տրվում է հողն արմատներին,
Իր հունին՝ ջուրը:
Ու ես հասկացա, որ ես ո՛չ մի տեղ
Այնքան չեմ զգում իմ գոյությունը,
Որքան քո՛ գրկում:
8. Ես այլ բան չէի,
Քան մի ապակի,
Որ թափանցիկ է—լույսը չի բեկում:
Եկար ու նրան ամալգամ դարձար,
Եվ ինձ դարձրիր դու մի հայելի,
Ուր անդրադարձավ սերըդ երպիներանգ...
Եվ նման չեի,
9. Իմ սերերն իրար և՛ նման
Ե՛վ նման չեի,

Ինչպես աշխարհի մեծ քաղաքները
Եկավ սերը քո
Եվ ձննդավա՛յր դարձավ ինձ համար...

10. Իմ Սո՛ւլ...

Սուլամի՛ր...

Իմ Սուլամի՛թա:

Գիշերը կարծես իր սկիզբն առավ

Քո թուխ վարսերից

Ու ծավալվելով՝

Վերստին եկավ խառնրվեց նրանց.

Երկինքը նորից

Զբաղվեց աստղեր տեղաշարժելով,

Բայց մենք շտեմածք ո՛չ այս, և ո՛չ այն.

Քո գլխի տակ էր իմ ձախը դրված,

Եվ քո մեջքն էի պատել իմ աջով.

Զկա՛ր ժամանակ,

Զկա՛ր նաև միտք.

Կար շնչառութ՛յն՝

Որ շատ էր նման

Օվկիանոսների տուրևառութ՛յա՛ն...

Գ Լ Ո Ւ Խ Ե

Ես ճնջեմ, և սիրտ իմ արթուն կայ...

Ե՛իր զիս իբրև գկնիք ի վերայ արտի

Քո... վասնզի ճգօք է իբրև զմահ սեր...

«ԵՐԳ ԵՐԳՈՑ»

Լաւ եմ երկու, բան զմի.. զի եթէ

Ձնջեսցեն երկուք՝ ջեռուցանեն

զմիմնանս, իսկ մի՛ն՝ զիս՝ որ ջեռուցու...

«ԺՊՂՈՎՈՂ»

1. Իմ Սո՛ւլ...

Սուլամի՛ր...

Իմ Սուլամի՛թա:

Ես այլ բան չէի,

Քան մի ապակի,

Որ թափանցիկ է—լույսը չի բեկում:

Եկար ու գարձար նրան ամալգամ,

Եվ ինձ դարձրիր դու մի հայելի,

Ուր անգրադարձավ սերըդ երգին երանգ:

Հիմա դու չկա՛ս,

Ու ես վերջստին

Ահա հայելուց ազդեցի դարձա՛

Մի սովորեցա՛ն—աննե՛րկ ապակի,

Որ թափանցիկ է—լույսը չի բեկում...

2. Ինձ արդեն վաղո՛ւց այնպես է թվում,

Թե ես ննջում եմ, իսկ սիրտս արթուն է

Եվ փնտրում եմ քեզ,

Սակայն չեմ գտնում,

Ու կանչում եմ քեզ,

Բայց ձայն չես առախս.

Տարածութ՛յունն է ընկած մեր միջև,

Ինչպես մի սահմա՛ն,

Որ բաժանում է

Երկու թշնամի երկիր մեկմեկուց:

Իսկ մենք — թշնամի՛ր...

Գարունը ետրից

Իր վտանգավոր քարոզն է կարգում,

Կոչեր է անում ինչ-որ նոր սիրտ,

Եվ չի հասկանում,

Որ վտանգավոր իր քարոզի գեմ

Թե ես արթուն եմ՝ իմ սիրտն է քեռած

Հեռու ես, հեռո՛ւ,

Ու ձայն չես տա ինձ՝ որքան էլ ձայն տամ:

Գիտե՛մ, որ չկա՛ս,

Ու չե՛մ գտնի քեզ՝ որքա՛ն էլ փնտրեմ:

Բայց... մի՞թե սրտին բան կհասկացնես:

Նորից ակաճա նշում եմ փողոց,

Սանրոզ հայացքով իմ շուրջն եմ նայում:

Մայթերը լի են ժպիտ-ծիծաղով,
«Ներողութուն»-ով ու «համեցեք»-ով,
«Ցտեսութուն»-ով ու «բարև»-ներով.
Բու՛րն այստեղ են—իրենց տեղերում,
Միայն դո՛ւ չկաս—իմ սիրտն է թափուր...

Եվ նո՛ր հասկացա,
Որ ես էլ, գիտե՞ս, ես էլ եմ նախանձ:
Նախանձում եմ ես սիրող զույգերի՛ն,
Շրջում են գրկված, ձեռք-ձեռքի, կիպ-կից:
Մենակ եմ լոկ ե՛ս.
Դո՛ւ չկաս, լոկ դո՛ւ:

Ձեռքիս ափերը հալվել են ուզում:
Ո՞ւր է կրակը.
Քո ձե՛ռքը չկա:
Մատներս ուզում են լույս ու շող հունցել.
Ո՞ւր են ուսերըդ,
Եվ լանջող ո՞ւր է:

7. Եվ ամենուրեք ծաղիկ են ծախում,
Միրա՛ծ ծաղիկըդ:
Ես ո՞ւմ նվիրեմ:

8. Հեռախոսային խցերն ազատ են,
Եվ խոսափողի կեռերը բոլոր
Չորս կողմից ինձ են հարցական նայում:
Ո՞ւմ զանգահարեմ, եթե դու չկաս:

9. Ու ես պատված եմ
Մեր անցած օրվա հուշերով այնպես
Ինչպես Պոմպեյը՝ սառած լավայով:

10. Եվ ինձ վրա են լույս ու ստվերը՝
Ա՛յժըմ և ընդմի՛շտ:
Ա՛յժըմ և ընդմի՛շտ

Այդ քո ստվերից ու լույսից՝ արդեն
Շերտավոր եմ ես,
Ինչպես հովազը:

11. Ա՛խ, երանի՛ թե
Իմ տառապանքը բռնազրբավեն
Եվ անմիջապես հանեն աճուրդի՝
Ցանկացա՛ծ դնով:
Եվ ո՞ւր էր հանկարծ ձերբակալեին
Ու տային դատի
Կարոտ հորջորջված այս հանցապարտին:
Իսկ այս հուշե՛րը,
Որ կենդանի են կենդանի մարդուց,
Ինչո՞ւ չեն կարող
Հանկարծ ենթարկվել ավտոաղետի...

12. Իմ Սո՛ւլ...
Սուլամի՛...
Իմ Սուլամի՛թա.
Առանց քեզ ապրելն այնքան է հիմա
Անհասկանալի ու տարօրինակ,
Որքան սառույցի կամ ձյունի վրա
Վառվող խարույկը:
Ու ես ապրում եմ՝
Այդպե՛ս վառվելով:

13. Դու կարծես չկաս
Ու չես լինելու,
Այլևս ինձ համար մեռած ես կարծես:
Սակայն ես գիտեմ,
Որ դու անմահ ես,
Ինչպես անմահ է կրակն աշխարհում.
Այստեղ կհանդի, կվառվի այլուր:
Եվ դու—ինձ համար—չե՛ս մեռնի երբեք,
Ինչպես չի մեռել

Քո նախա-նախա-նախամայրիկը,
Որ քո սիրելի անունն էր կրում,
Իմ Սուլամի՛թա:

14. Եվ ուզում եմ ես փորձըս մոռանալ,
Ահավոր փորձը իմ ամբողջ կյանքի:
Եվ ի հակառակ՝ անկասկա՛ծ ասել,
Որ կմոռանա շունը տիրոջը,
Ծառն՝ իր ծաղկելը,
Ցուլն՝ իր բառաչը,
Եվ ժամապահն՝ իր նշանաբանը,
Սակայն ո՛չ ես՝ քե՛զ,
Իմ Սո՛ւլ...
Սուլամի...
Իմ Սուլամի՛թա...

1957 Ղեկտեմբեր, 1960 մայիս
Մոսկվա

ՆԱՀԱՆՋ
ԵՐԳՈՎ

I

Ես շատ էի նման այն հեքիաթի կատվին,
Որ երբ մինչև անգամ շքանում է աչքից՝
Վառ ժպիտը նրա դեռ մնում է երկա՛ր...

Ես գյուտարարն էի քո այն գեղեցկության,
Որ մի գուցե չկար ինձնից առաջ
Եվ չլինի գուցե ինձնից հետո:

Ու նիրհեցի (գուցե և քնեցի՞)
Քո այդ գեղեցկության ստվերի տակ՝
Բոլոր կասկածներս արձակուրդի ճամփած
Եվ ծածկըված տաքուկ այն շգիտեմ ինչով,
Որ կոչվում է... հավատ, վստահություն:

Արթնացել եմ արդեն:
Օ, չէ՛, արթնացրի՛ր:
Եվ իմ գրչի ծայրից, օր-ցերեկով,
Մի պուտ մթին գիշեր հենց նոր կաթեց
Այս միամիտ-անմեղ
Մաքուր-ճերմակ թղթին,
Մաքուր-ճերմակ՝
Ինչպես ինքըդ երեկ...

II

Ես գիտեի հաստա՛տ,
Ես գիտեի վաղո՞ւց:
Դա գիտեի՝ նույնիսկ քո ծննդի՛ց առաջ:

Ես սպասում էի և գիտեի՝
Կգա՞ս:

Եվ գիտեի նաև, որ ինձ համար
Քո գալստյան օրը պետք է լինի
Սարսափելի, բայց և հանդիսավոր այնքան,
Որքան հավատացյալ մարդու համար
Ակնկալված օրը Ահեղ Դատաստանի:

Հավատացյալն եմ ես մշտացելու պիտո,
Եվ օրերի օրը հասա՞վ.
— Եկա՞ր:

Գործած և չքաված իմ մեղքերի ծովից
Ես դուրս եկա մաքուր՝ որպես որոշ ճերմակ:

Եվ ինձ պետք չէր դրախտ կամ եղեմյան այգի.
Քաղաքամերձ անտառ և այգիներ կային...

III

Քաղաքամերձ անտառ և այգիներ կային,
Որ ինձ համար դարձան արվեստանոց սիրո...

Քե մինչև իսկ կայիր դու ինձնից առաջ՝
Ես քեզ միանգամայն նորի՛ց ստեղծեցի,
Քեզ տվեցի նո՛ր կերպ՝
Ըստ իմ սիրո:

Ու երբ քաշված մի կողմ՝
Քեզ նայեցի հեռվից,
Սառած իմ աչքերը միանգամից դարձան
Անշեղ հիացմունքի կրակարան երկու:

Ո՞վ չի սքանչանում իր իսկ ստեղծածով...

Իրոք. այդ ես էի, որ քեզ ստեղծեցի,
Այդ ես էի, որ քեզ կյանք տվեցի կյանքում:
Եվ վաղ թե ուշ պիտի դու ապրեիր
Քո առանձի՛ն կյանքով:

Եվ ապրեցի՞ր:

Իսկ ես միայն մարդ եմ:
Ես աստված չեմ բնավ,
Որ բարկանամ հանկարծ և որոշեմ.
— «Ե՛ս տվեցի քեզ կյանք,
Ես էլ ետ եմ առնում»...

IV

Աղջիկները կյանքում ուռնու են նման.
Շա՛տ արագ են աճում:

Եվ աճեցի՞ր:

Ինչ ես էի զգում՝ հասցրեցիր զգալ,
Ինչ ես էի սիրում՝ դու սիրեցիր:

Ինձ հետ—կմոռանա՞մ—դու երջանիկ էիր
Ավելի, քան դուցե

Դաղձը՝ առվի ափին,
Ցուլի վզին՝ զանգը,
Զրհորի մեջ՝ աստղը:

— Քեզ ի՞նչ հղավ հանկարծ,
Իմ բախտավո՞ր...

...Քո երգեցիկ քայլից
Իմ ականջի համար
Անդուլ դղրդացող այս քաղաքի
Դժոխային աղմուկն ու ժխորն էր լռում:

— Եվագդ ինչո՞ւ լռեց,
Իմ երգեհո՞ն...

...Ոչ մի արդուկ կյանքում չի՞ հարթեցնում կնճիու
Քո ձեռքն—ի՞նքդ գիտես—շա՛տ դյուրին էր հարթում.

— Չեղբորդ ինչո՞ւ չվեց՝
Ամռան կեսի՞ն...

...Սերն իմ գեղեցիկ էր քնած մանկան նման,
Որ ժպտում է նաև՝ երագի մեջ:

— Ինչո՞ւ արթնացրիր՝
Լացացնելո՞վ...

...Բայց նման շե՛մ հիմա ես այն մանկանն արդեն,
Որ հարցնում է նաև իր իմացա՛ծ բանից:

— Չէ՞ որ ինքս գիտեմ.
Աղջիկները կյանքում
Ուտենու են նման—
Աճում են շո՛ւտ այնպես:

Եվ աճեցի՛ր:

Հիմա
Ի՞նչ կա զարմանալի,
Որ քո ըստվերի տակ,
Քո շվաքի ներքո
Նաև ուրիշներն են հանգրստանում...

V

Ա՛խ, ես սիրո հարցում երեխա եմ տարեց...

Ու ծխամորճն է լուկ իմ ստընտուն բարի
Եվ իմ աղախինը, որ չորս կողմից հիմա
Շրջապատում է ինձ իր հոգատար ծխով:

Բայց չորս պատերի մեջ բանտված ծուխը հլու,
Համբերությունն արդեն իսպառ հասած,
Ապրստամբում իմ դեմ,
Իմ աչքերն է ճանկոտմ:

Ես ամե՛ն ինչ գուցե կյանքում լինեմ,
Բայց բռնակա՞լ—

երբե՛ք,

Ինչպես էլ նա կոչվի՝
«Հա՞յր», «ղեկավա՞ր», «արքա՞»,—

միևնո՞ւյնն է:

Ու ես բաց եմ անում լուսամուտիս փեղկը՝
Ապատություն շահած ծխին ուղեկցելով
Ներողություն հայցող իմ հայացքով տխուր...

Նո՛ւյն հայացքով հիմա ուղեկցում եմ և քեզ,
Ավելի ճիշտ՝
Ինքրս նահանջում եմ դանդաղ,
Միշտ դեպի քեզ՝ դեմքով,
Մեջքով՝ դեպի այնտեղ,
Որտեղ դու չես լինի,
Բայց կլինես նաև՝
Թեկուզև այն բարի հիշողությամբ,
Թե քեզ ազատեցի՛

չսպասելով

Քո ապրստամբ խոսքին
Եվ ակնարկին անգամ...

VI

Բայց քո սե՛րը... գիտե՞ս.

— Նա ինձ համար նույնն էր,
Ինչ «Ամեն»-ը՝ խորունկ հավատացյալ մեկի...

Քե գգեցած էիր՝
Մարիամ էիր մի նորւ
Քե մերկացած էիր՝
Հելլեն էի մի հին...

Ասես մի ջերմեռանդ կրակապաշտ՝
Ես քո լույսին էի միշտ կարկառովում...

Քո գրկի մեջ ես ինձ գգում էի հնդիկ
Ու հասկանում էի, թե ինչ է «նիրվանա»...

Եթե մահմեդական ես լինեի,
Եվ լինեի նույնիսկ սուլթան մի ցոփ,
Հարեմ չէի պահի՝
Քո՛ պատճառով...

...Ու նստած եմ հիմա իմ նախընտիր ձևով՝
Այնպես, ինչպես Բուրգան՝
ծալապատիկ,
Բայց խաչված եմ զգում՝
Քրիստոսի՛ նման...

VII

Եվ էջերն եմ շրջում ձեր անկատար սիրո,
Ինչպես հավատացյալն՝ Ավետարանն իր սուրբ:

Շա՛տ բան անգիր գիտեմ—որպես աղոթք
Շա՛տ բան սուտ եմ գտնում—եղել եմ կույր:
Շա՛տ բան հասկանում եմ ես նո՛ր միայն:
Շա՛տ բանի մեջ հիմա նո՛ր իմաստ եմ գտում:

Միայն հավատս է, որ... չի՛ խորանում արդեն:

Իրենց զլուխներն են թերահավատ շարժում
Մրսած զբոսայգու մերկ ծառերը նույնիսկ:

Ու ես տուն եմ դառնում՝
հասկանալով,

Որ ես՝

հավատաքա՛ղց
և հավատի ծարա՛վ,
Ես պատրաստ եմ հիմա
էժան—հարմար գնով
Սե՛ր վաճառել նույնիսկ,
Միայն թե տան հավատ.
Միայն թե կասկածը չփոսանա իմ մեջ,
Ինչպես տաք երկաթը՝ շեղջի մեջ ձյան,
Ինչպես պտուղի մեջ՝ իր իսկ ծնած ճիճուն.
Միայն թե այլևրս չմտածեմ,
Որ շուրթերը նաև համբույրով են ստում
(եռսքով ստեղն ասես քիչ էր, տե՛ր իմ աստված):

...Ինձ պես գունատ պատից՝
քո փոխարեն,
հիմա,

Տիցիան կոչված ինչ-որ արդար մեկի կամքով,
Իմ մեղքերն է լալիս Մագդաղիներն՝

քույրը:

Եվ հակառակ զլիսիս ու հակառակ կամքիս,
Սիրտըս՝
անուղղելի՛ն,
այդ հիմա՛րը,
դարձյալ

Հավաքել է ուզում տեղեկանքներ սիրո
Եվ հավատի շեղյալ կամ սուտ վկայական՝
Հենց որ խոսում ես զու սիրելի՛ս պես:

Ու ես խեղդելո՞ւ պես քո ձևերն եմ սեղմում...

Ես աշխարհ եմ եկել,
Որ... ամենքի՛ն ներեմ,
Բայց ո՛չ երբեք նրան, ում սիրում եմ:

— Ինձ նմաններն անգամ... սիրածին շե՛ն ներում...»

Բայց ես ի՛նչ եմ ասում: Ինչի՞ համար:
է՛հ, ասելը հեշտ է:

Քե ասելով լինե՛ր՝
Կարելի էր շուտ տալ աշխարհն իրոք
Եվ իսկույն էլ տեղը մի նոր աշխարհ շինել...»

Ու ես, որ ինքնակամ դատապարտել եմ ինձ
Մի՛ տնային կոչված՝ բանտարկության,
Բողոքարկման մասին անգամ չխորհելով՝
Լոկ ալիքն եմ փոխում ռադիո-ընդունիչի,
Ինչպես ուրիշները իրենց սերն են փոխում:

Դրսում՝ սառնամանիք,
Եվ ձմռան մեջ, հանկարծ,
Իմ հին բարեկամը, որ Բրամս է կոչվում,
Տարածում է ամա՛ռ,
Լույս ու արև՛, —
Ջերմություն է սփռում
Ու փռում շոգ:

Եվ ձմեռն է չվում՝ թռչունի պես ճերմակ:
Ու սուտ-մազաղաթե այն թղթերը շերտ-շերտ,
Որ պինդ սոսընձվելով նեղ ճեղքերին բոլոր՝
Ասես հազցրել են իմ տան պատուհանին
Աքսորական մարդու զոլ-զոլ հագուստ,—
Մի վարկյանում պոկվում-ընկնում են վար,

Եվ բաց պատուհանըս շքադուռ է դառնում
Արքայաբար մտնող ամռան համար:

Այս դարը հերքումն է բոլո՛ր հրաշքների
(Նաև՝ հավերժական կոչված սիրո),
Սակայն ներշնչումով իմ այն բարեկամի,
Որ Բրամս է կոչվում և այցելում հաճախ,
Հրաշքին եմ նորից ես հավատում խորունկ:

Եվ ամառը՝
Կախած ինձ իր փեշից,
Իսկ քեզ թևըս գցած՝
տանում է մեզ
Քաղաքամերձ անտառ...»

Դու հիշո՞ւմ ես արդյոք...

Այնտեղ ամառային ստվերն անգամ
Քեթև հագուստի հետ մտնում վեճի
Ու հաղթում էր նրան
Եվ ստիպում,
Որ կանաչի վրա կարկատանվենք՝
Ստեղծելով մի հին բարձրաքանդակ:

Դու հիշո՞ւմ ես արդյոք...

Պճնում էի ես քեզ
Անտառային լայնթուփ տերևներով
Ու պսակում էի շարով ծաղիկների,
Որ դու ամեն ինչով ճավայուհի դառնաս,
Ու մեզ մի պահ զգանք ջունգլիներում...

Դու հիշո՞ւմ ես արդյոք...
Ինչո՞ւ հիշել սակայն:

Չէ՛, ավելի լավ է, որ հասկանամ հիմա,
Քե քեզ կորցրեցի ջունգլիներում կյանքի,

XI

Բայց երբ վերըսկսենք մեր զրույցը կիսատ,
 Որ կոչվում է կարծեմ բացատրություն,
 Ինչ որ կոչված-սովված խոսքերի տակ ծանոթ
 Պիտի ջանամ ծածկել լուսթյունըս հսկա,
 Որ դրանով, հանկարծ, քեզ շվիրավորեմ:

Միշտ խորհելով նույնը՝ պիտի շասեմ նաև,
 Որ ինձանից երբեք դու չե՞ս ազատվելու,
 Ինչպես չես ազատվի ո՛չ թե միայն փեշից,
 Այլ քո մաշկի՛ց նաև,
 Որի վրա
 Իմ մատներն են թողել իրենց դաշվածքը խոր,
 Որ չպիտի ջնջվի մոռացումից անգամ...

Պիտի շասեմ նաև,
 Որ աչքերս էլ փակեմ՝
 Իմ հայացքը կզգաս դու քո մեջքո՛վ նույնիսկ,
 Անգամ հազարավո՛ր կիլոմետրի վրա:
 Ու սայթաքես եթե կամ քայլերդդ խառնես՝
 Զուր մի՛ կարծիր, թե դա դարուփոսից եղավ:

Այդ իմ հայացքն է քեզ շփոթեցնում հեովից...

XII

Էլեկտրական լարին միշտ կիպ ու հուպ
 Իր եղանով անկոթ
 տրոլեյբուսը
 մերթ-մերթ
 Շաղ է տալիս կայծի խրձեր խառն ու խոփվ,
 Շաղ է տալիս այնպես,
 Ասես անտես մի մարդ
 Ինչ-որ բան է զողում

Խավարի մեջ,

Օդում:

Մեր սրտերն էլ չե՞ որ զողված էին իրար,
 Զողված էին՝
 ասես աստծու հենց ի՛ր ձեռքով.
 Ո՛չ մի սպի չկար զողման տեղում:
 Զողված էին՝
 ինչպես մոլեկուլն է զողված,
 Եվ ատումը...

Ու մենք—բաժանվո՞ւմ ենք:

Հիմա անգիր գիտի ողջ աշխարհը.
 Երբ անբաժանելին բաժանում են՝
 Անջատվում է ահե՛ղ մի ջերմություն:
 — Վկա՛ ատումն ինքը:

Իսկ մեր բաժանումից... ծնունդ կառնի
 Մի այնպիսի՛ ահեղ սառնամանիք ու ցուրտ,
 Որ չի կարող չազդել եղանակի՛ վրա:
 — Վկան՝ բեռները...

XIII

Իրոք՝
 սառնամանի՛ք,
 Այնպիսի՛ ցուրտ իրոք,
 Որ կարող է նույնիսկ ահաբեկել
 Դեռ նոր սիրահարված այն զույգերին.
 Որոնք հանդիպումի այլ տեղ չունեն,
 Բացի փողոցներից ձմեռնաշունչ:

Տեղ չունեինք մե՛նք էլ:

Ու ցրտի մեջ ձմռան
Քայլում էինք՝
Ասես կոխկըրտելով
Ոչ միայն ձյուն-սառույց,
Այլև ժամ-ժամանակ:
Իսկ մեր շրթունքներից ու ուռնզներից
Ընդհատ պոռթկացող շնչառությունը տաք
Ասես ծուխը լիներ այն լուռ կրակոցի,
Որ «սուլբուս» է կոչվում օտար բառով...

Քայլում էինք՝
գուցե ցրտից սրթարթթալով
Ու թերևս ցրտից փոքր-ինչ և կուչ եկած,
Բայց... տաքանում էին մեզ նկատող մարդիկ...

Սառնամանիքի մեջ անծայրածիր
Քայլում էինք այնպես, ինչպես հավանաբար
Երկրագնդի երկու սառած բևեռների
Հայտնագործողներն են քայլել մի օր...

Եվ մենք ինչո՞վ չէինք հայտնագործող, ասա՛:
Ես քե՛զ էի գտել,
Գտել էիր դու ի՛նձ...

XIV

Սենյակում բուն դրած հսկա սարդի նման՝
Համայն աշխարհով մեկ իր ոստայնն է փոում
Ռադիո-ընդունիչը:

Երկու մատով
Ես սեղմում եմ նրա սապատները մեկ-մեկ,
Եվ որտեղի՞ց-որտե՞ղ, շանցած երկու վայրկյան,
«Ավե Մարիա»-ն է մսերիս մեջ խորում
Նոտանների փուշը...

Զե՞ս նկատել արդյոք,
Որ հասնում է մի տեղ,
Սարսրոագդո՞ւ մի տեղ,
Երբ նվագող բոլոր գործիքները
Լոկ մի բան են ճշում.
— «Զարմանո՞ւմ եմ»:

Զարմանում եմ ե՛ս էլ,
Միա՞յն զարմանում եմ:

Զարմանում եմ, թե այդ ինչպե՞ս եղավ, ինչպե՞ս,
Որ կարճ պաշի փոխվեց մեր համբույրը երկար,
Եվ ժպիտըս փոխվեց քմծիծաղի...

...Խավարատյաց էին աչքերն իմ սև,
Ծթահալած էին աչքերն իմ մութ.
Զույգ լուսարձակ էին կարծես նրանք:

Զարմանում եմ, թե ո՞նց, ո՞նց պատահեց,
Որ բնակվեց այնտեղ մթին տրամությունը՝
Ինչպես որ շղջիկը քարանձավում...

...Դու շատ հաճախ էիր իմ մազերը գո՞վում,
Որովհետև ուրիշ գովելու բան չունեմ:
Եվ ինձ զգում էի զորե՛ղ զարմանալի:

Զարմանում եմ, թե ո՞նց իմ մտքով իսկ շանցավ,
Որ կարող ես մի օր դու Դալիլա դառնալ
Եվ քո ձեռքով խուզել մազերը Սամսոնիդ...

...Իմ ձեռքերի գործը քեզ սիրելն էր որ կար՝
Փայել-փայփայելը,
Գրկել-գուրգուրելը:
Հիմա նրանք ի՞նչ են.
Խեղճ գործազո՞ւրկ:
Ու թե նրանց նույնիսկ նշանակեն նպաստ՝
Պիտի հրածարվե՛ն:

Զգարմանա՞մ...

...նեբրս հացադու է հայտարարել հիմա,
Ու սիրադու՝ սիրտըս:
Եվ ոտներս են միայն, որ շին հայտարարում
Իրենց գործադուլը.

փողոցներում նրանք
Կոշկատակ են մաշում:

Զգարմանա՞մ...

Ու մտքերս են գործում,
Նույն փորձանքն են փորձում.
— Սկըսելով քեզնից՝ վերադառնում են քեզ,
Այն ընտանի սովոր կենդանու պես,
Որ դուրս գալով տնից՝ տուն է գալիս վերջում,
Իսկ տունն արդեն չկա՛:

Զգարմանա՞մ...

Զգարմանա՞մ, ասա՛,
Ինչպե՞ս շգարմանամ,
Որ այսքանից հետո ես, մտովին,
Քո անունն եմ տալիս՝ շա՛տ ավելի հաճախ,
Քան վտանգված նավի ռադիո-հեռագրիչը
Իր ահաբեկ «SOS»-ը...

XV

Դու փորձում ես գտնել արդարացում.
«Սայթաբում են... ընկնում... բայց չէ՞ որ ես...»:

Իսկ ես վերհիշում եմ քո երազը.
Իբրը թե ընկել ես ու ոտներդ շարդել,
Բայց... շես կարողանում քայլել ո՛չ թե ինքըդ,
Այլ ե՛ս, քո փոխարեն, ե՛ս շեմ կարողանում...

Ե՛ս, որ երազների շեմ հավատում բնավ,
Հիմա ինչպե՞ս շասեմ,
Ասա՛, ինչպե՞ս շասեմ,
Որ այս երազը ճի՛շտ դուրս եկավ:

Քո՛ ոտներն են շարդվել,
Քայլել ե՛ս շեմ կարող...

XVI

Դու մեղք բնա՛վ չունես,
Ես այդ գիտե՛մ, գիտե՛մ:
Եվ ուզում եմ ցավըս արդարացման փոխել,
Բայց և հասկանում եմ, որ դա շատ է նման
Մի աչքը շիլ մարդու այն ձգտումին,
Երբ նա նկարվում է միշտ կիսադարձ,
Կարծես պիտի աչքը շտկի նկարվելով...

XVII

Եվ սևահեր-սևաչ կարոտ կնոջ նման,
Ինձ գիշերն է կանչում — հրավիրում՝
Տաք ժպիտով զառ-վառ իր լույսերի,
Իր գինդերով լամպե,
Ռեկլամ-հեռագրերով:
Եվ չգիտի խեղճը,
Եվ չգիտի, թե ես,
Ե՛ս, որ հայացքով իմ
Անցնող-դարձող կանանց
Մեխում էի մի պահ իրենց տեղում
Եվ տիրաբար անխոս հրամայում,
«Կանգնիր՝ քեզ աչքերով սիրե՛մ մի քիչ», —
Ես դարձել եմ հիմա ինչ-որ էակ անսեռ...

Ու ես դուրս շեմ գնում,
Ես իմ տանն եմ մնում,

Որտեղմի՛ր այնպիսի՞ մթնոլորտ է՝ հրմն,
Այնպիսի՛ գարշ մի օդ, որից հավամորեն
Կաստկեին կ' ճանճ, կ' փնյտոջիլ...

Իսկ աչքերիս առաջ, նույն սեղանին,
Հարցականի պես կեռ նույն լամպն է միշտ տնկված՝
Կոպիղ այնքա՛ն նման լուսամփոփով:
Ու մտքերս են հիմա իմ ուղեղը խածում՝
Իշամեղունների անտես պարսի նման...

Ու բերանըս հիմա ասես դուռն է դառնում
Այն մութ քարանձավի, որտեղ ձմռան՝ մուտիկն
Տարթն են կրակ տալիս հովիվները...

Եվ իմ տառապանքը նորից նմանվում է՝
Մեր լեռնային կեռման՝ կածաններին...

Ա՛խ, այդ լեռնաշխարհը...

Թե լինեի այնտեղ
Եվ այս կեսգիշերին ելնեի բակ՝
Այս արթըմնի ծանրը մըղձավանդից,
Գուրս հանելու բարի՛ կամեցողությամբ,
Ինձ կգիմավորեր մի ողջ հաշք՝ դ երկինք...

Դու չպիտի՛ տեսնես այդ երկինքը, երբեք,
Եվ չպիտի՛ զգաս, որ այդ լեռնաշխարհում՝
Երբ նայում ես վերև՝
Գիշերային երկնին,
Ասես զույգ ա՛չք շունչս,
Այլ զույգ հեռագրա՛կ...

Թե լինեի այնտեղ
Ու դուրս գայի հիմա
Ձեղնածածկ ու կավե մեք տնակներս,
«Քար-կշեռքը» պիտի աչքերիս դեմ ճոճվեր:

Ինձ թվում՝ էր, թե նա իր թաթերով
Լույս ու մութն է կշռում ազնրվորեն,
Որ հաշտեցնի երկու վիճող հարևանի՝
Գիշեր-ցերեկվանը:

Իսկ հիմա նա
Հավանաբար սրտի փմփորուստը կշռեր՝
Մի նժարին դրած քո արդարացումը...

XVIII

Գարնան քայլն եմ լսում,
Հասեհաս է արդեն:

Իսկ դու հեռանում ես:
— Գնաս բարո՛վ:

Գնա՛, սակայն հիշի՛ր,
Կան այգիներ,
Որոնց շուտով երբ դու այցի փնաս,
Մանոթ ձառեղը քթից՝ պիտի հարցնեն տեղուշտ.
— Իսկ ո՞ւր է նա... ո՞նց թե...

Դու մտածիր,
Թե ի՛նչ պիտի նրանց պատասխանես:

Կա նստարան կանաչ:
Պիտի կանչի նա քեզ,
Եթե մինչև տեղում փոխես ճանապարհորդ,
Եվ իր կանաչ գեմքը թուխ բիրերիդ հառած՝
Պիտի հարցնի.
— Ո՞վ է այս օտարը՝ փողով...

Լին կա զբոսայգում,
Կան նրա վա կնեբրապիլն:

Ամեն անգամ հենց որ թիերն անվարժ բանեն՝
Ջուրը պիտի հարցնի.
— Ո՞նց թե... առանց նրա՞...

Ճոճ կա լճի ափին,
Հսկայակա՞ն մի ճոճ,
Որ պտույտ է գործում շուրջանակի
Եվ զույգեր է ճոճում՝
Նրա՛ համար կարծես,
Որ նոր ծնված սերը հասունանա:

Ճոճն այդ,
Քեզ տեսնելով ուրիշի հետ՝
Իր պտույտով պիտի գծի մի մե՞ծ... զրու:

XIX

Ես չեմ եղել Համլետ,
Չեմ էլ ուզում լինել.
«Լինել-չլինելը» մեզանից չէ կախված...

Եթե պետք է, որ ես ո՛չ ինձ նման լինեմ,
Այլ անպատճառ ինչ-որ ուրիշ մեկի նման,
Ապա ես կուզեի, շա՞տ կուզեի
Լինել շեքսպիրյան մի խեղկատակ,
Որ ասեի հենց այն,
Ինչ բոլորը գիտեն,
Բայց բարձրաձայն ասել չեն հանդրգնում...

Սակայն ես դեռևս քեզ սիրում եմ այնքան,
Որ, է՛հ, դուրս եմ գալիս իմ երազած դերից
Եվ կաշխատեմ հագնել Աուելկինի դիմակ.

— Սուտ սե՛ր պիտի խաղամ, անհա՛յտ Կոլոմբինա...

XX

Արգյոք չէի՛ր ուզի գեթ մի պատառ լեզենդ՝

Աստված, երբ Մովսեսին գերապատվեց՝
Բոլորի մեջ նրան նախընտրելով,
Եվ պատվիրեց իր ձայնը հասցընել
Մեղքերի մեջ թաղված ժողովրդին,—
Աստված, որ աստված էր՝
Չէր նկատել մի բան.
Իր Մովսեսն էր թլվա՛տ, կակա՛զ, ծանրալեզո՞ւս:

Աստծու համար ի՞նչ կա.
Ամենազոր է նա:
Եվ թույլ տվեց աստված, որ իր զրույցներին
Ներկա լինի նաև Ահարոնը,
Որ, իհարկե, ունե՛ր ճարտար լեզու:

Մովսեսի պես թլվա՛տ,
Մովսեսի պես կակա՛զ՝
Ես որտեղի՞ց գտնեմ մի Ահարոն:
Որ քեզ սիրող սրտիս պատվիրաններն ամեն
Ականջիդ մեջ թողնի՝
Հեռանալուցս առաջ:

Սակայն ինչի՞դ են պետք պատվիրաններն իմ սուտ.
Չէ՞ որ ամեն նոր սեր իր նոր օրենքն ունի,
Ուրեմն ունի նաև արդարացումն իր նոր...

Ու ես պիտի մեռնեմ որոշակի մահով.
— Մի օր ես խեղդամա՛հ պիտի լինեմ,
Սակայն ո՛չ թե ջրում,
Թեպետ մինչև այսօր

Չեմ սովորել գոնե կյանքում փո՞քր-ինչ լողալ:
Ապրած-զգացածըս ասել չզորելո՞ւց

Ես կիսեղզվեմ մի օր՝
ինչպես մահանում են
Կոկորդի մեջ խցված սուր ոսկորից...

XXI

Բոլոր փայտեղևներում՝
քամիների ձայնով,
Իսկ խաչմերուկներում՝
խորհրդակցությունների.
— Ի՞նչ են քննում արդյոք,
Ի՞նչ կորոշեն:
Իսկ ես...

արդեն խորհել
ու մտածել եմ ես,
Ինչ որ ծածուկ էր դեռ՝
Արդեն բացել եմ ես,
Եվ մեկընդմիջտ՝ ցավով՝ արդ հասկացել եմ ես,
Որ դու գիշերային իմ սարսափն ես անանց.
— Թույլ տուր մի քիչ քնե՛մ...
Եվ այն ամիսն ես հեռու,
Որ ընկած է անծիր օվկիանոսից անդին.
— Ծթե այստեղ՝ գիշեր,
Այնտեղ ցերեկ է վառ...

Այս առածիդ կյանքի ցատկան լարի վրա
Թե՛ նա՝ լարախաղաց,
Դու այն անդն ես կրկիշ,
Առանց արի վաղուց փշրել էի գանգրս...

Դու՝
վրիպա՞կ-իմ սեր,
Եվ այնպիսի՛,
Որին շտկում չիտ,
Ու գրանից
Աղճատվում է կյանքի փմտ՝ տաղ... ողջ...

Եվ ինձ ի՞նչ է մնում, որ ի՞նչ անեմ:

Թե իմ տառապանքից ես արձաններ շինեմ՝
Դու կարող ես իսկույն մի կոատուն դառնալ,
Ուր կարող է անթիվ տոտեմների
Մի ո՞ղջ կենդանական աշխարհ լինել.
Բացի շնի՛ց գուցե,
Որ տոտեմն էր կարծեմ հավատարիմ սիրո՞...

Սակայն կուռք են կերտում լուկ հավատի՛ց դրդված
Եվ հավատի՛ համար,
Ինչ ես շունեմ հիմա,
Ու թե տառապում եմ՝
Ա՛յդ պատճառով...

Ու ես տառապանքից խաղալիք եմ շինում,
Որ... ինձ նման տարեց մանուկներին խաբեմ...

XXII

Եվ իջնում է ահա մի գոգավոր գիշեր,
Ասես հսկայական մի կափարիշ մրտտ:
Եվ զգում եմ հիմա իմ սեփական կաշվին,
Որ — հակառակ խելոք օրացույցի պնդման —
Գիշերներն են աճում ցերեկների հաշվին...

Դրսում վրնջում է սանձակոտոր քամին՝
Իր զամբիկից զրկված հովատակի նման:
Եվ իմ կուրծքն է իջնում ու բարձրանում շուտ-շուտ՝
Անխղճորեն քշված ձիու կողերի պես...

Մե՛կ էլ անահնկա՛լ,
ուղիտ-ալիքներով,
Առանց դուռ բախելու՝
օգնության է գալիս
Բախը բարությամբ իր աստվածային:

Անշունչ երգեհոնը տառապյալ է դառնում,
Ընկնում-վերականգնում՝

ավազանքի ծխով

Ճշմարտում է սերը զուգակշիռ ցավին
Եվ անձնադատ խոսքով պատժապարտում իրեն:

Ու ես վերանում եմ,

Այս անշարհից պոկվում,

Ու ես կորցրնում եմ զգացումը կշռի:

Բայց... հիշում եմ հանկարծ,

Որ այսպես էր լինում,

Նրբ գլուխըս հանգչում քո ծնկներին

Ու ճակատս էր շոյվում քո ավերով տաքուկ:

Վերացումի այդ կարճ-երկար վայրկյաններին

Ես հավատում էի մարդկայնորեն,

Որ կարո՞ղ են լինել և իսկապե՞ս որ կան

Ուրիշ մոլորականեր և աշխարհներ ուրիշ,

Որտեղ չկա կշիռ ու ծանրություն...

... Հիմա կշռում եմ ես երեք հազար շորս փութ,

Եվ շի կարողանում հողն ինձ կրել.

— Նրա կեղևի մեջ իմ ոտներն են խրվում՝

Սեր ու կորուստ չափող կարկինի պես...

XXIII

Բքի հարվածներից ծառերն ահա

Խեղճ-խելճ կկոցում են աչքերն իրենց:

Ծ՞ս եմ արդյոք լալիս,

Քե այդ՝ ձյունն է հալչում

Տառապանքից ջերմած դեմքիս վրա...

Իմ տղամարդ տեղով լաց եմ ուզում լինել:

Ի՞նչ կա ամաչելու.

Հապա ինչպե՞ս,

Իա ո՞նց...

Չէ՞ որ հիմա ես մի թանկ մեռել եմ թաղում,

Այն էլ՝ ո՞ղջ ու առո՞ղջ,

Ապրո՞ղ ու կենդանի՞...

Գիտե՞ս, թե ինչպե՞ս են մեռելատեր մարդուն

Մխիթարում մերոնք՝

Լեռնաշխարհի մարդիկ.

«Աստված ձեռիցդ առավ,

Քող սրտի՛ցդ էլ առնի»:

Քեզ իմ ձեռքից առա՞ն.

Մեռելատեր եմ ես:

Իսկ երբ պիտի գնաս և իմ սրտի՞ց, սրտի՞ց...

Իսկ թե ի՞նչ է լինում իմ սրտի՛ հետ, գիտե՞ս

Հարմար բառը գտնել այնքան հեշտ է հիմա,

Ինչքան որ աստըծուն բակում հանդիպելը:

Եվ այստեղ է, ահա, որ շես կարող

Չնախանձել,

թե կան այլ լեզուներ,

Որ և՛ բաժանումը, և՛ պայթումը սրտի

Նո՛ւյն բառով եմ կոչում,

Նույն մե՛կ բառով...

XXIV

Յվ ուզում եմ ասել քեզ երկու խոսք:

Ու խցիկն եմ մտնում հեռախոսի:

Բայց հիշում եմ հանկարծ, որ ամիսներ առաջ,

Պրբ ես խոսում էի հեռախոսով քեզ հետ՝

Սառած լսափողը շիկանում էր ձեռքիս

Քո կարոտի խոսքից ու շշուկից սիրո:

Ինչպես ոսկորի մեջ ծուծն է մնում՝

Ղափողի մեջ էլ մնում էր քո ձայնից

Ինչ-որ ալիք մի տաք.

Ու ես —

Գազանի պես —

Պատրաստ էի ջարդել,

Միայն թե դուրս հանեմ...

Հիմա, հավանաբար, լսավտորով այդ հույն,

Ինչպես մութ անցուղով,

Պիտի մի ցուրտ սողա,

Մի միջանցիկ կեղծիք...

Ու ես

Անմիջապես

Չեռքես ետ եմ քաշում լսափողից՝

Այն դազանի հման, որ սխալմամբ

Թաթն է հանկարծ դնում ողնու վրա:

XXV

Ասեղներ են հոսում ամեն ջրհորգանից:

Ասեղների հոսք է և իմ ներսում...

Մեծքթանի մի ամպ առաջ մեկնած դնչով

Հոտոտում է հեռվից մի երկնաքեր շինվածք,

Որ երևի նրան ուրույն կին է թվում՝

Սլացի՛կ ու ճերմա՛կ,

Հնարավոր սիրով...

Ես իմ տառապանքից առկուռնալի լույն հրատում

Եվ ձգտում եմ կախվել կանանց թարթիչներից.

— Գոնե շինեիր՝ն այսքան ներկված-ապրված...

Եվ կտրելով խակապն՝

հրթիռի պես

Հայացքս եմ վեր նետում

Ու նկատում,

Որ մեկ ոտից ան տանգ, փրտալիանն՝

Իր կոշիկն է կախել ուղիղ գլխիս.

— Ո՛ր էր թե հարվածեր՝

եկեղի գայի...

Ա՛խ, թե խելքի՛ գայի՛

Ու շոգայի,

Որ քո մաշկով էին իմ մատները սնվում,

Մինչդեռ հիմա, երբ ես քեզ եմ դիպչում՝ հանկարծ՝

Ընկրկում եմ իսկույն քնազգական վախով,

Ասես հանկարծ դիպա էլեկտրական լարի.

— Իմ մատները քեզնից օտար հոտ են առնում...

Եվ համբուրում էի ես այն տեղերը քո,

Որ տարիներ հետո խորշումներ են տալիս.

— Այդ խորշումներն՝ արդեն ե՛տ չալիսի տեսնեմ...

Օր ու գիշերները հաշվված ժամերն իրենց

Մախսում են միշտ՝ տնտես մի տանտիրոջ նման:

Սակայն կույրի վե՛ջն է, թե թանկ արժե մե՛ծը:

Մենք՝ կուրացած սիրուց

Ու կուրացած բարեպետից,

Ցերեկ էինք վառում՝ գիշերվա մեջ.

Եվ գիշերվա հաշվին՝ ձգում ցերեկները...

— Ո՛վ կարող է սասել, թե այդ ե՛րբ է հասնում

Իր շահվված սիրտ օրանափառարդը...

XXVI

Սիրում էի ես քեզ ռիմ խնդությունս՝ կոշիկ:

Եվ դա սիրուե՛ր բա՛ռ չէր,

Եվ կամ սո՛ւտ չէր սիրուն...

Հիմա...

Նույնիսկ լեզուն, կենդանու պես,

Իր քնազղը ունի:

Ու երբ բնազդաբար
Նորից կոչում եմ քեզ «Իմ խնդություն»,
Բերանիս մեջ լեզուս դազզըզվում է այնպես,
Ինչպես, հավանաբար, այն ձագուկի լեզուն,
Որ եղինջ է կրծում՝ խոտ կարծեկով...

Քեզ ի՞նչ կոչեմ հիմա.
«Իմ տառապա՞նք»,
«Իմ ցա՞վ»:
Ի՞նչ, ի՞նչ ասեմ հիմա...

Լավ է՝ ոչի՞նչ չասեմ
Եվ ինքնակամ թույլ տամ, որ իմ միտքը գործի
Շախմատային ծանոթ ձիուկի պես՝
Թռչկոտելով թեքվի ամեն կողմի վրա,
Որտեղ եղել ենք մենք ու շենք լինի...

XXVII

Շորորում է նորից հնատարազ մի օր:
Իսկ ես քո նոր շորերն էլ չպիտի՞ տեսնեմ...
Սակայն աչքերն ունեն հեռուստացույցն իրենց.
Ու կտեսնեմ ես քեզ նաև հեռվից-հեռու:
Քեզ կտեսնեմ հենց այն ծաղկանկար շորով,
Որի զանգակաձև քղանցքներից
Վարպետորդի քամին կարուսել էր սարքում,
Մի կարուսել, որ միշտ փշանում էր շուտ-շուտ,
Բայց և վերասարքվում արագորեն...

Եվ ձեռքերն էլ ունեն հիշողությունն իրենց...

Ու հիշում են իմոնք
Եվ կհիշեն անվերջ
Իրենց նվաղումը՝
Մուգերիդ մեջ,

Ուշաթափումն իրենց՝
Կրծքիդ վրա,
Եվ արթնացումն իրենց՝
Տաք կողերիդ...

Եվ ոտքերն էլ ունեն բնազդն իրենց.
Ինձ այնտեղ են տանում, որ «մերն» էինք կոչում:
Ինձ տանում են այնտեղ՝
Կամքըս շհարցնելով:

Ահա փողո՞ցը մեր.
Կուլ եմ տալիս աղմուկ:
Ահա նրբա՞նցքը մեր.
Ներծծում եմ խավար,
Եվ իմ կնճիռներում ցավն է կապտին տալիս.
Ահա ծառուղի՞ն մեր...

Եվ հյուսիսում այս պաղ
Գարնան վերահասից ծառերն են լաց լինում՝
Արևադարձային մե՞ծ-մե՞ծ կաթիլներով...
Ահա կանգա՞ռը մեր...
Ներշնչում եմ հառաչ,
Արտաշնչում մեռյալ մի լուսթյուն,
Եվ լալիս է հոգիս՝
քարանձավի նման —
Ինչ-որ անմարդկայի՞ն արցունքներով...

Ահա մեր անտա՞ռը...

Եվ իմ ականջներում
Անվերջ զրբնգում է արյունըս տաք,
Այնպե՛ս խենթացրնող և միալա՞ր այնպես,
Ինչպես մժղուկների պարսի բզզոցը խուլ՝
Ամռան անտառի մեջ,
Շոգ կեսօրին...

Ահա երկի՞նքը մեր գիշերայի՞ն...

Հողանդական պանրի գլխի նման գեղնած
Մի լուսին է հիմա ինձ խեթ ու մեթ նայում՝
Գուցե ակնարկելով հացաբուլբուլ անկամ...

Սեամոռի մի ամպ, իմ աչքերի առաջ,
Ասես վերջին վրա առ անելով,
Հուանի-ճաղն է կրճում՝

արծաթ հյութով անուն

Իր սև բեղ-մորուքը թունդ տանում...

Ահա երկի՛րը մեր...

Եվ մեր Երկրի նման՝
Իմ կլորված սիրտն էլ իր բեռններն ունի,
Քո «այո»-ն ու քո «չէ»-ն՝
Երկուն էլ սա՛նն ու պա՛ղ...

XXVIII

է՛հ, հանդերձյալ կյանքի շի հավատում հիմա
Հոռի պա՛պը նույնիսկ, էլ ուր մնաց թե հա:

Բայց իսկապես սերը իր հանդերձյալն ունի՝
Ուրիշ — անդրա՛նդյան — երկրորդ մի կյանք,
Որ կոչվում է կարծեմ հիշողութ՛յունն,
Եվ շի զնո՛ւմ փոփոխեց,
Ինչպես առաջինը,
Այլ տևում է այնքան,
Որքան ինքը կյանքը:

Այդ կյանքով է ապրում իմ սերն արդեն՝
Նորի՛ց նորոգելով,
Ապրեցնելով
Այն ամենը, որ կա՛ր և չի՛ վնի...

Ու խլացած արդեն տառապանքի ցավից՝
Քեզ եմ դարձյալ բառակ,

Լսում ջո խոսքերը,
Որ խառնըվում էին սկզբով հունցած կյանքիս,
Ինչպես աղմուկաբար այս քաղաքն է խառնում
Թուռնների ծիլ-վիլիճ իր ծխաղող շնչին՝
Քաղցրը ԲՔԻՍԻՆԻՔ՝,
Անուշ մակարդի՞ պեո...

Ինձ փողոց եմ նետում,
Գցում բուքի բերան,
Իսկ դու բուքի միջից իմ առաջ ես ելնում
Թեթև-ծաղկուն շորով գարնանային
Ու ճմարտում սերը մի ծափտով,
Որից ամեն կասկած խուսափում է այնպես,
Ինչպես խույս է տալիս դևը խաչից...

Այն, ինչ անվանում են վիրավորանք,
Անհնար է դառնում երկար պահել.
Մեկ էլ տեսար՝ հոտեց — գարշահոտեց մեջըդ:
Եվ՛ այստեղ է ահա, որ մի Գարբա՛ծ արցունք,
Երկա՛ր ու տանջալի՛ց տատանդեղուց հնտո,
Տապալվում է ներքե՛մ
Հասկացմելով,
Թե կարտառ մարդ չէ, որ բռնես ու մորթես,
Եվ անզոր է այստեղ աչն դահիճը նույնիսկ,
Որին անվանում են վիրավորանք...

Աչքերիս եմ սաստում՝ պինդ փակելով:
Սակայն կոպերիս տակ ջո աչքերն են բացվում.
Ինձ հարազա՛տ այնքան սև աչքերըդ,
Որ երբ ինքնամոռաց նայում էին երկինք՝
Ճերմակ ամպերն էին նրանց խորքում լողում,
Հեռանալուց առաջ մի պահ կաշվանդվելով
Քո կեռ թարթիչների վաճառկի մեջ թափուտ:

Ա՛խ, այդ աչքերը ջո
Ու ջո թարթիչները...

Սերն ինձ համար կյանքում այն կնիքն է եղել,
 Որ միշտ դրոշմում են ոսկու վրա:
 Եթե կյանքըս զուրկ է այդ կնիքից սիրո՛
 Եվ սեփական՝ աչքիս կեղծ է թվում ոսկիս:

Հիմա... որտե՞ղ ծախսեմ
 Եվ ո՞ւմ ծախեմ ոսկիս,
 Ինչպե՞ս հավատացնեմ, թե կեղծվա՞ծ չէ, ինչպե՞ս,
 Եթե ինքըս արդեն չեմ հավատում դրան,
 Եթե ինքըս գիտեմ, որ նա պիտի
 Այս քեզազուրկ օդից ժանգապատի...

XXX

Ու բռնում եմ հանկարծ ինձ հանցանքի վայրում...

Քո խակակութ սիրուց ատամնառու սրտով,
 Ստուգապես խարված և մահառիթ խոցված՝
 Ես հպարտությանըս բարձր թռչակ տալիս,
 Որով բողոքարկու նրա շուրթն եմ փակում
 Եվ... նորոգում սերըս այն ներումով,
 Որ մտովին է լուկ, ուրեմն՝ անցողակի...

Թանաքի պես թանձրը ցավս է տարրալուծվում՝
 Տալով կապո՛ւյտ մի չինջ
 Եվ ջո՛ւր վճիտ...

Ինձ խաբելով ինքըս՝
 Ինձ չեմ հաշվում խաբված.
 Ինքըս ինձնից գաղտնի՝
 Քեզ եմ դարձյալ սիրում...
 Եվ այսքանից հետո՝
 Այս ցավերի
 Եվ այս տանջանքի մեջ քեզ սիրելը

Այնքա՛ն արա՛տոոց է,
 Տարօրինա՛կ այնքան,
 Որքան արտաոոց է, որ ծովերի
 Աղի ջրերի մեջ ողջ ժամանակ ապրող.
 Զկնե՛րն այնուհանդերձ անալի են...

XXXI

Շենքերն ահա նորից հարբուխով են հիվանդ.
 — Սկըսվում է արդեն ձնհալն էլի:

Ցուրտ է, սակայն արդեն պաշտոնակա՛ն մի ցուրտ,
 Եվ ուր որ է պիտի գործն ավարտի-գնա:

Եվ ուր որ է կզա ինքը գարունն արդեն,
 Ու պատանու նման հողը կապրի արբունք.
 Կանաչ բեղեր կաճեն նրա շրթունքներին,
 Եվ կմազակալի անմազ դեմքը նրա:

Կվարարեն շուտով վտակ-գետակ-դետեր:
 Զվարարե՛ն, բա ո՞նց...

Թե ամեն ինչ լուի՝
 Մինչև անգամ հեռվից
 դու կարող ես լսել
 Արլան գոչգոչումը և իմ երակներո՛ւմ.
 Ընդերկրյա՛ գետեր՝
 Վարարել են, բա ո՞նց...

Կվարարեն շուտով վտակ-գետակ-գետեր,
 Եվ ջրերը ելման կատանան զույն յողի:
 Ո՛չ, ջրերը ելման յո՞ղ կդառնան իրենք,
 Որ վերքերը բուժեն խեղճ փիերի,
 Իրե՛նց իսկ հասցըրած վերքերը խոր,
 Որոնք, միևնո՛ւյնն է, չեն բուժվելու,
 Ինչպես վերքերն իմ այն,
 Որ դու տվիր...

XXXII

Իսկ դու գիտե՞ս արդո՞ւր
Թե մարդկային լեզվի
Ո՞ր բառով է կոչվում աչքս՝ վիճակը՝ իմի
Որին ո՞չ մի մակդիր չի սոսրնձվում բնավ:

Իսկ ես գիտե՞մ արդե՞ն.
— Ծննդածամ՝ է կոչվում:

Ծննածամն էլ այն է, որ անցնում է վաղ-ուշ.
Թե չէ պիտի որ նա ուրի՞շ բառով կոչվեր:
Եվ սա ճիշտ է նույնքան,
Եվ անխուսափ նույնքան,
Որքան որ մազերի ճեղմակումը:

Իսկ իմ մազերն իրա՞ն սկսեց են փոխվել
Ե՛վ ըստ մի քիչ ճերմակ՝
Ու կազատվեմ քեզնից.
Էլ չե՞մ քայլի այնպես,
Ասես մարդ չեմ ապրող,
Այլ կախարան քայլող, որից կտես նա սովի
Մի վերարկու մաշված և մի ծածկով գլխարկ...

Էլ չե՞մ շնչի արդին խոխուալու՛ք այնպե՛ս,
Ինչպես բուժ սղոցը՝ թաց գեղատնուս...

Մաքսանենգի նման ինձ վտանգի մատնած,
Չունենալով նրա ճարպրկությունը գեթ;
Էլ ես՝ կոխկրտեղով՝ չե՞մ անցնի՛ր և դառնա
Հպարտության հսկած՝ այն սահմանից,
Որի հին անունը ինքնասիրություն է...

Տառապանքի տապից աչքերս էլ չե՞ն՝ քրտմի,
Եվ չի՛ կաղա ժպիտն իմ շուրթերի վրա՝
Դեմքս վերածելով ծուռ հայելու...

Էլ չե՞մ գերադասի ես խավարը լույսից,
Ինչպես անում է դա նախապապը մեր այն,
Որին պատվում ենք մենք «անձրևաորդ» բառով...

Եվ ինձ շտիրելուդ, ինձնից հեռանալուդ
Հանձնարձանձամբ պրտոփն՝ ես կնայեմ այնժամ,
Ինչորես ար նայում ենք արդ՝ վատողի գլուտին.
— Ահագորդ էր՝ երեկ,
Սովորական՝ այսօր...

... Ով որ ուսանել է սիրո դպրոցներում՝
Դաս է առնում նաև պրոֆեսոր սարդից:
Ուստի ես էլ գիտեմ, որ երբ — սարդի նման —
Մի մահաբաղձ պահի կախ են տալիս իրենց՝
Իրենց ազնի հյուսիս իրենց հյուսած թողով,
Ապա... չե՞ն փեղզվում, չե՛ն:
— Անվա՛ս են մենում...

XXXIII

Հեռանալուց առաջ՝ մե՛տն անավասիկ
Թաց կոկորդն՝ է՛ մաքրում մի անհարմար հազով՝
Իբրև ճարահատյալ իր մեկնումի նշան:

Մեկնելու եմ ե՛ս էլ...

Ու ես ճիշտ եմ խզում՝ իմ կիտաբաց բերնում՝
Կիպ շարժումով՝ ձեռքիս,
Հպա՛րտ ձեռքիս:

Մեկնելու եմ ե՛ս էլ...

Թե լինեին մտքեր ձայնագրող նիշեր՝
Կդառնայի գուցե նո՛ր Բեթհովեն.
Ե՛վ փալցած արդեն՝

Բիրտ աղմուկից ցավի,
Բայց և լեցուն սիրո նվազներով:

Մեկնելու եմ ե՛ս էլ...

Վաղը կայարանում ես շունչ կառնեմ ազատ՝
Գործող հրաբուխի ինձ հարազատ վայրում.
— Շոգեքարշերն իրենց խառնարանից նեղլիկ
Մուխ կփնչան երկինք՝
Հուր ժայթքելու պատրաստ:

Իսկ իմ ծուխը երբեք դու չե՛ս տեսնի...
Ու կմեկնեմ հեռու,
Ու կմեկնեմ անդարձ,
Ու կնստեմ մարդկանց սրտերին մոտ,
Որ տաքանամ մի քիչ նրանց բարությունից,
Եվ տաքանան մի քիչ նրանք իմ բարկ սիրուց...

XXXIV

Նորահաստա՛տ մի սեր և նորաքա՛նդ մի սեր,—
Սա մի պատմություն է, որ շի հնանալու,
Ինչպես երբևիցե շեն հնանա
Մահն ու ծնունդը նոր,
Կացը երեխայի
Ու ծերացած աչքի արցունքոտվելն անլաց.
Ինչպես երբևիցե շեն հնանա
Բախի զրույցները արարչի հետ,
Կասկածն Օթելլոյի՝
Իմ հորեղբոր որդու,
Եվ իմ Սոկրատ պապի վարքը ծանոթ...

Դերը շսիրվածի կամ մերժվածի
Ես՝ կարող եմ խաղալ նո՛ւյն հեշտությամբ,
Ինչ հեշտությամբ կյանքում պիտի դառնա

Համ չզրպացող մարդը՝ լավ գինեգործ,
Գույն չընկող մարդը՝ լավ ծաղկագետ:

Մերժված ես չե՛մ եղել
Ու չե՛մ լինի — երբե՛ք:
Եվ ինձ շսիրելը — անհնար է նույնքա՛ն...
Ես լոկ նահանջում եմ,
Որ սկըսվեմ նորի՛ց...

XXXV

Երբ հաղթում է խոսքը՝ մեղեդին է մեռնում:
Ես կլռեմ հիմա, որ մեղեդին հնչի.
— Կնահանջեմ,
Սակայն կնահանջեմ... երգո՛ւմ:

— Ե՛ս եմ ստեղծել քեզ
Եվ ստեղծել՝ սիրո՛ւմ:
Եվ դու պիտի ապրես սիրո՛ւմ միայն,—
Լոկ այս երգն է թառած իմ նահանջող բերնին...

— Մի ընդ-օրի-նա-կի՛ր,
Օ-ր-ի-ն-ա՛կ տուր սիրո՞ւ,—
Ես այսպես եմ երգում նահանջելիս...

— Օրհնյալ եղիր այնպես, ինչպես կայիր՝
Թեկուզ ինձնից հեռո՛ւ,
Ո՛չ ինձ համար...

— Հավետ օրհնյալ լինի քո անունը,
Որ հնչում է մերթ «Կին» ու մերթ էլ «Սեր»...

— Հավետ օրհնյալ լինի քո ժպիտը՝
Հայտարարը սիրո և խնդության...

— Հավետ օրհնյալ լինեն քո կողերը,
Որոնք կյանք են ծնում տաք հպվելուց,
Ինչպես որ շփվելուց ծնվում է հուր...

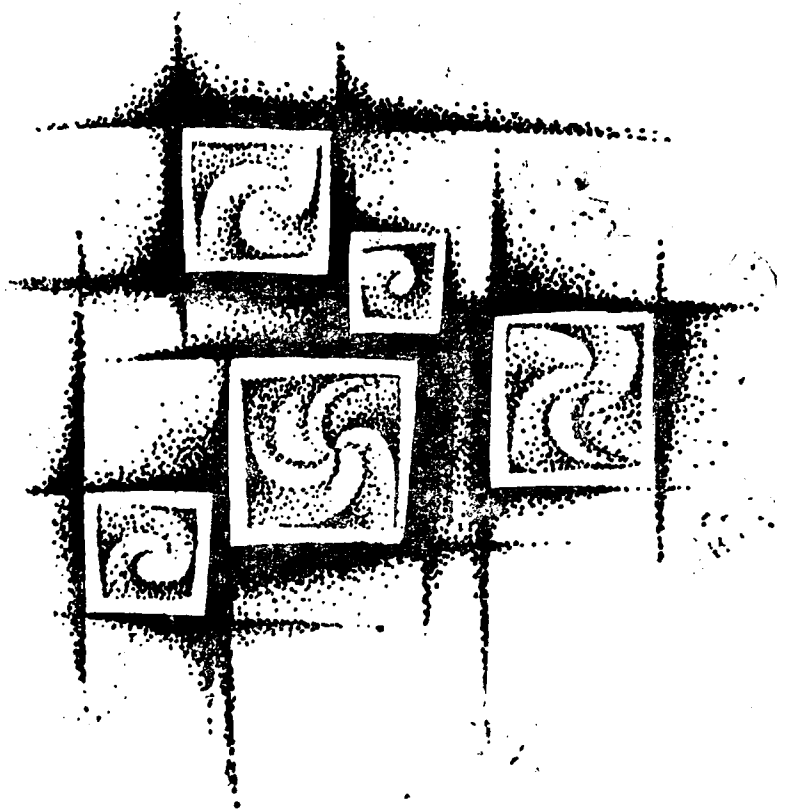
— Հավետ օրհնյալ լինի նաև հեռացումը,
Որ իբրև նոր գալուստ կարծազանքի հեռվում...

— Օրհնյալ լինի նաև տված տառապանքը,
Որից ոչ թե մեռնում, այլ ծնվում են կրկին...

— Օրհնյալ լինի նաև իմ մեկնումը,
Իմ այս նահանջումը,
Որ նահանջ է... երգով:

1961 թ. փետրվար
Մոսկվա

ԲԱՐԿԱՆԱԻՅՈՒՆԵՐ

ԿՈՆՐԱԴ ՎԱԼԵՆՐՈԴ

Պատմական պոեմ

Dovete adungue sapere come sono
dne generazioni da combattere biso-
gna essere volpe e leone.

Macchiavelli

Բռնավեճաւորա և Իռհանճա Զայեակի-
ներին՝ ի հիշատակ հազար ութ հարյուր
քսանուր թվականի, նվիրում է հեղինակը:

ՆԱԽԵՐԳԱՆՔ

Դար է անցել այն օրվանից, ինչ Օրդենը խաչակիր
Այլադավան անօրենի արյան մեջ է լողանում:
Նրա ձեռքով պրուսակն արդեն հանձնվել էր կապանքի
Կամ, որպեսզի փրկվի մահից, հայրենի հողն էր թողնում:
Իսկ փախչողին ասպետն արդեն հալածում էր այս անգամ,
Հետապնդում ընդհուպ մինչև սահմանները լիտվական:

Լիտվիներին և Օրդենին Նեման գետն էր անջատում:
Այս մի ափում՝ կույս անտառներ աստվածներով բնակված,
Մյուս ափին՝ բլրի վրա, ամպերի մեջ բռնըկված,
Խաչն էր շողում, խաչք. որից ասես արյուն էր կաթում:
Սիմվոլն էր դա գերմանացու, որ կարծես թե բարձունքից
Սպառնում էր լիտվիներին, թե կբերի նա ծունկի
Պալեմոնի հետնորդներին իրենց հողով բովանդակ
Աւ կսեղմի, ու կճգմի իր երկաթե ձեռքի տակ:

Այս մի ափում՝ երիտասարդ լիտովցիները ահեղ,
Միշտ անբաժան նիզակներից ու ձեռքերին նետ-աղեղ
Լուսնակաշվե գլխարկներով, հազած արջի հաստ մորթի,

Իրենց սահմանն են պահպանում ոսոխներից տմարդի:
Իսկ նեմանի մյուս ափը գերմանացին է պատել.
Զինված ահեղ հրազենով, սաղավարտով պողպատե,
Նստած իր ձին ու քաշելով իր համրիչը ահագին՝
Հետևում է զօր ու գիշեր թշնամական բանակին:

Ինչպես սրանք, նույնպես նրանք հետևում են գետանցին:
Եվ նեմանը, որ իբր անդամ բարեկամ էր միշտ հոսել,
Շաղկապել էր եղբայրական տիրութուններ դրացի,
Մահական դուռ էր դարձել հիմա, դարձել էր նա մահվան սեմ:
Ով ուզում էր ստորիանալ և կամ զրկվել իր կյանքից,
Նա՛ կարող էր միայն անցնել նեման գետի սահանքից:
Լոկ լիտվական գալլուկ բույսը, աղջկա պես հերարձակ,
Սիրահարված գերմանական շիտակիրան բարդենուն,
Ինչպես առաջ՝ իր թևերը տարածում էր համարձակ,
Անցնում գետը, թշնամական այն ափին էր մոտենում,
Առափընյա թփուտներին ու ոստերին թիկնելով՝
Փաթաթվում էր իր սիրածին՝ խոր հուզվածներից շփնելով:
Մեկ էլ միայն սոխակները կովենական անտառի.
Թռչում էին դեպի այն ափ, ընկերներին հանդիպում,
Ու խմբովին մեկտեղ երգում լեռնակուտակ այն ափում,
Երգում լեզվով լիտվիկների, երգում քաղցր ու անթերի
Եվ խորթացած կղզիները նորից իրար շաղկապում:
Հապա մարդի՛կ... Նրանք արդեն լիտովցու և պլերուսի
Մտերմութունը հինավուրց վազուց էին մոռացել,—
Մոլեզունում էր թշնամանքը: Սակայն սերը մնացել,
Սերն ապրում էր: Եվ ես այսօր, վերհիշեցի երկուսին:
Նեմա՛ն, մահն է քեզ, մոտենում իր ոսկրացած ձեռքերով,
Եվ հրդեհի պտտահողմը արգեն ջր շուրջն է պարում:
Քո ափերի թավուտներում կաղնիներ է տապալում
Սուր կացինը՝ քեզ քո չքնաղ, դանդաղներից զրկելով:
Սոխակները կահարեկվին թուրանոթի ոբոտից,
Եվ բարեկամ զույգ ազգերին կապող թելը կհատի՝
Ողջը փոշի կդարձնի թշնամութունը դաժան:
Լոկ սիրահար զույգի սե՛րը, միայն սիրե՛րզը սրտի
Երգերի մեջ Վայգելուտի միշտ կմնա անբաժան:

ԸՆՏՐՈՒՅՈՒՆ

Մարիենբուրգյան աշտարակից Վենից ձայնը զանգերի,
Միախառնվեց գողցուցուներ թմբակների, զինվորի:
Սուրբ Օրդենի համար այսօր տոն է մեծ ու փառավոր.
Մարաքազաք են պանում ասպետները հեռավոր,
Մայրաքազաք, ուր ամեն ինչ պատրաստել են սրջ պիշեր,
Ուր սուրբ հոգու ներշնչումով պիտի այսօր որոշեն՝
Ո՛վ մեծության հանդերձ պիտի հաղթ ուսերին իր կրի
Եվ ու՛մ պիտի հսկա Քուրն ու ոսկե խաչը զարգարի:
Ինչնարվում են հարցը մի օր, երկրորդ օրն են քննարկում,
Քիչ փառավոր ասպետներ շեն մեծ պատիվն այն վիճարկում,
Սեզ ասպետներ, որ ոչ ծագվամբ, ոչ քաջությամբ ու խղճով
Ուրիշներից՝ ետ շեն մնում ու շեն դիջում ոչնչով:
Բայց հավաքը՝ իր վերջնական խոսքն ու վճիռն է ասում՝
Բոլորից վեր ու փառավոր կեցրապին է նա դարում:

Պրեսխարում՝ ամհաջու մի ոք, աստրախան՝ արձնորում,
Սուրբ Օրդենին ամենեւորեք փառք ու պատիվ նա քերեց:
Նա՛ շախչախեց ու մալթրեքին կատարածան զեռնեթում,
Նա՛ օսմանցուն հաղթեց ծովում, նրա սարսիղը ցրեց,
Նա՛ իր զարկով ապրսափ աղբեց անօրենին ու սարսիկին:
Առաջինն էր նա և՛ մարտում, և՛ մրցման մեջ: Ո՛վ սիր Քին
Վալլենրոգի վրնչացող նծույզի դեմ կհաներ,
Եթե նա իր դեմքը ծածկող երեսկալը ետատանկր:
Այնժամ ոչ մի գոռոզ ասպետ ձեռք չէր պարզի հիզակի,
Որ կոնրաղը շարժանանար կրկին դպիհն պսակի:
Նա ոչ միայն փառավորվեց սիրանքներով ուղղական՝
Մարտնչելով խաչակրաց զորքերի մեջ շարունակ,
Այլ և կյանքում անտեսելով օգուտն ու կյանքն անձնական,
Մտաքինի վարքով դարձավ ուրիշներին օրինակ:
Խորթ էր նրան պալատական բժնալից կյանքն աշխարհիկ,
Նա չէր զգում ստորացման, ճարպիկ խաղի՝ թույլ կարիք,
Մա՛րդ զինքը, բա՛վի ուժը, իր պատիվը չէր ծախում
Իրար հանդեպ թշնամացած բարոններին արնախում:

Պատանութիւնն անց էր կացրել նա հեռավոր մի վանքում,
Գայլակղզման վտանգից զերծ, հեռու մեղքից աշխարհիկ.
Խորթ էր նրան աղջիկների, կանանց ծիծաղը զնգուն,
Զէին հուզում մենեստրելի երգերն անգամ քաղցրալիք:
Ոչ մի բանով չէր վրդովվում նրա սիրտն ու պարզ հոգին,
Դրվատանքին ու գովեստին նա չէր տալիս ոչ մի գին,
Գեղեցկութեանն առանց մթին ցանկութեան էր նա նայում,
Դատարկամիտ զրույցները նրան չէին հմայում:

Անտարբեր էր նա ի ծնե՞, թե՞ տարիքն էր մեղավոր,—
Հեշտ չէր ասել: Թեպետ շահել՝ գլուխն արդեն թե՛լ առ թե՛լ
Սպիտակած մազերն էին նկատելի արծաթել,
Իսկ այտերին նրա դալուկ սառնութիւնը՝ ահավոր
Իր կնիքն էր արդեն դրել: Լինում էին և պահեր,
Երբ նա անփութ կատակում էր անկշռադատ ու շահել
Ասպետների հոծ խմբի մեջ՝ սրամտո՞ւմ, զրուցո՞ւմ,
Շաղ էր տալիս շոյիչ խոսքեր՝ անհոգորեն ժպտալով,
Նուրբ հեգնանքով և աննկատ ծաղրով նրանց սնուցում
Այնպես, ինչպես երեխային՝ քաղցրավենիք ցույց տալով:
Սակավ էին լինում սակայն նման պահ ու նման ժամ:
Մեկ էլ հանկարծ, անակնկալ, այլոց համար աննշան
Ու աննշմար ինչ-որ մի խոսք, ինչ-որ ակնարկ կամ վարմունք
Պատճառում էր նրա հոգուն մի անսովոր շփոթմունք:
Պարտք, արշավանք խաչակրաց, լիտվաց երկիր, հայրենիք,
Սեր բառերից ամեն անգամ շփոթվում էր նա սաստիկ:
Նա ամբոխից պալատական խույս էր տալիս ու խորշում,
Եվ կնճիռներն էին նրա սեգ ճակատը ակոսում,
Ինչ-որ խոհից ծանր ու համառ, ինչ-որ հոգսից անպատում
Նրան նորից մոռալութիւն ու թաքուն ցավն էր պատում:
Նրա համար կյանքում միայն մի խնդութիւն էր մնում՝
Ուրախ էր մի ընկերութեամբ — ունեւր նա մի բարեկամ՝
Աղոթքներից կորված մեջքով մի ալեհեր վանական,
Մի մարդ, որին բոլորն այստեղ Հալբան էին անվանում:

Նա էր կիսում մենութիւնը և խոհերը Կոնրադի:
Նրան, իբրև իր հույզերի ու մտքերի միջնորդի,
Խոստովանվող մարդու նման Կոնրադն իր սիրտն էր բանում:
Երանելի՞ ընկերութիւն: Եվ նա է սուրբ իսկապես,
Ով սրբի հետ իր մտքերն ու խնդութիւնը կանի կես:

Ահավասիկ թե ինչպես է գնահատում Կոնրադին
Խաչակրաց մեծ Օրդենի հավաքույթը վերադրի:
Բայց արատներն նա էլ ունի — դե արատից ո՞վ է զուրկ.
Նա շի տալիս այս աշխարհիկ բոլոր ծեսերին ոչ մի տուրք,
Զի հանդուրժում նա հարբածի զրույցն անկապ ու ծանծաղ:
Բայց, փակվելով իր մենավոր հարկի ներքո, նա հաճախ,
Երբ դառնութիւնն ու թախիծը նրա սիրտն են ծվատում,
Մոռացութիւն է որոնում ինքն էլ գինու գավաթում:
Նրա դեմքը այդ պահերին նոր երանգ է ձեռք բերում:
Այդ գունատ ու խստաբարո դեմքի ծանոթ գծերում
Հիվանդագին կարմրութիւնն է շողքը փռում, իսկ նախկին
Բիլ աչքերը, որոնք հիմա կորցրել են փայլ ու գույն,
Բոցկլտում են նախկին փայլով, առաջվա պես կայծակում:
Եվ խոր հառաչ է արձակում տառապահար այդ հոգին,
Մարգարիտներ են շողշողում նրա շաղված աչքերում:
Ո՞ւր է վինը: Նա կարոտ է, նա ծարավ է երգելու:
Թո՛ղ որ լեզուն անծանոթ է, բայց լսողները սրտով
Հասկանում են մեկամաղձոտ երգի հմայքը անբավ,
Ելէջներն են ընկալում ու մեղեդին հոգեթով:
Բավական է նայես երգչին՝ կհասկանաս ամեն բան.
Նա այդ պահին, իբրև աղեղ, հիշողութիւնն է լարել,
Մտքով բռնել շատ հարազատ, բայց հեռավոր մի ճամփա՝
Նա աշխատում, ջանում է նա ժամանակը ետ բերել:
Ի՞նչ կա նրա այդ երգերում, ի՞նչ երազանք, ի՞նչ կարոտ:
Հավանաբար նա սուրում է պատանութեան հետքերով,
Պատանութեան, որ սլացել, որ մնացել է հեռու:
Ո՞ւր է նրա հոգին հիմա: Հիշողութեամբ աշխարհում:

Սակայն երբք, որչ՝ մի անգամ իր այդ վիճից բազմաշար
Նա չէր կորզում արածությունն ոչ մի հնչյուն, ոչ մի բառ:
Իր արածությունը շրթունքներից նա ժպիտն է հալածում,—
ժպիտն ասես նորա համար հանցանք լինի մահացու:
Վինը նրա անասնների տակ միշտ իր տանջանքն է լալիս
Ու երգերով լսողներին իր հուզումներն է տալիս.
Այնտեղ միայն խնդրոթյունն է, որ ոչ մի կերպ չի շնչում,
Այնտեղ միայն հույսի լարն է կարծես մեռած — չի հնչում:

Միաբաններն անակնկալ ներս մտնելով՝ շատ հաճախ
Նկատել են, թե ինչպես նա, ուշքի գալով, անհապաղ
Ջայրացագին մի շարժումով ձեռքի վինն է դեն նետել
Եվ իր սիրած նոր սկսած երգը հանկարծ ընդհատել.
Հեղեղի պես անեծքներ են շրթունքներից հոսել ցած,
Շնչացել է Հայրանին՝ նրա ուսին կոացած,
Հետո այնպես, կարծես զորքին հրաման է հաղորդում,
Նա տվել է ինչոր մեկին իր տապալու օտորը՝ երգում:
Այս օտորներով ներքունիքը շփոթվել են գարմանքից,
Լուկ Հալբանն է տալիս նրան, հույսել նրան մի հանգիստ,
Մի անկրթով, բացց համատու ձրկարատե կապացրով:
Ի՞նչ էր ասում այդ հայացքը. նախատո՞ւմ էր, պատարտո՞ւմ —
Հեշտ չէ ասել: Պարզ էր տակաջն, որ կարծես թե հրաշքով
Կոնրադն իսկույն այլատիպում, մեղմանում էր,

Հանդարտում

Նայում էր նա մեղմ հայացքով, կնճռոտ ճակատը հարթում:
Այսպես՝ միայն առյուծներին սանձահարողը հանգիստ
Բաց է անում մզցարանում փակ դռնակը վանդակի,
Հանդիսատես ժողովրդից թույլտվություն է հայցում
Ու նշան է տալիս, և ի՞նչ — անապատի գոռ արքան
Մոնչում է այնպե՛ս ահեղ, սարսափելի՛, որ անգամ
Փշաքաղվում են մազերը... Ով առյուծին է սանձում,
Միայն նա է ի վիճակի մի նշանով աննշան,
Իր աչքերի մի կենտ շողով, թալիսմանով իր հոգու՝
Մի հայացքով՝ որ ուժեղ է, քան թե ամեն խարազան,
Մեղմել դաժան գազանների մոլեգնությունն ահարկու:

Մարիենբուրգյան աշտարակից հնչեց ձայնը զանգակից
Դատարկվեցին հավաքույթի դահլիճները անագին.
Հետևեցով մազիքուղիքին՝ միաբանները շարքով
Եվ ծաղիկը ասպետության դեպի տաճար դիմեցին,
Որ հոգիներն իրենց մտաբանն արատն ազույն ազգերով,
Փառաբանեն Հողույն սրբոց, Հաբո, Որգուն միտքին:

ՕՐԱՆՅԵՐԻ

Ո՞վ սուրբ հոգի արարչական,
Ո՞վ աղավնի սուրբ Միոնի,
Ո՞ր աշխարհը քրիստոնեկան
Քո սուրբ գահի պատվանդանին
Այժմ և միշտ և հավիտյան դու ընդունիր
Փառավորի այսօր դու մեկ քո սուրբ հրով
Եվ հովանի եղիր այսօր քո թևերով
Միաբաններից արժանավոր եղբոր համար:
Քոդ քո կամքով նրա համար
Այժմ և միշտ և հավիտյան կլինի ամառ:
Նրա առաջ ծունրը դենք այսօր կրկին,
Քանզի նրա անհաղթ ձեռքին
Պիտի շողա ջահը փառքի:
Փրկի՛ շ որդի, քո սուրբ աջով
Լիսավորի փարախն աստծո,
Նաև նրան, ով առաջինն է արժանի.
Սառայելու քո սուրբ ոտաց,
Ո՞վ վերքերը քո սրբազան կպահպանի,
Ո՞վ ի վերա անհավատաց
Մուրք Պետրոսի ահեղ թուրք պիտի հանի,
Ո՞վ Հիսուսի լույսով հստակ,
Քերովբական ճակրանքի տակ:
Մրանց կրյց աչքը բաց կանի
Եվ բովանդակ,
Աշխարհը Քոդ ծունր դնի
Իրոշի տակ սուրբ Օրդենի:

Երբ աղոթքը ավարտվում է, տաճարից դուրս են գալիս: Մագիստրոսը առաջարկում, նրանց խորհուրդ է տալիս: Հանգիստ առնել, իսկ այնուհետ կրկին հայց ու աղոթքով Բարձրրյալի կամքն աղերսել: Ու ցվըրվում ամեն կողմ, կամ խումբ առ խումբ կամ առանձին զբոսնում են թարմ օդում:

Ոմանք՝ վանքի շքամուտքի աստիճանին նստոտում, Ոմանք՝ անցնում պարիսպներից, զրուցում են իրար հետ Սաղարթաշատ այգիներում, պուրակներում բուրավետ: Գրսում՝ գարուն, մեղմ եղանակ, դրսում մայիսն է ծաղկում: Կապույտի հետ լույսը ծեփ արդեն կոխվ էր մտել, Դժգունել էր լուսնյակն արդեն լուսադեմի երկնքում՝ Մերթ ծածկվելով մուժի քողով ու մերթ փայլով արծաթե: Սիրահարն է այդպես տխրում այն պահերին, երբ թաքուն Այրվում սիրուց ու տանջվում է կասկածանքի խոցերից: Իր գոյություն և իր կյանքի շրջանակը չափելով, Անց կենալով իր հույսերի, խինդի, խանդի ափերով՝ նա է այդպես շատագունում, մերթ՝ իր կրքի բոցերից, Մերթ՝ զգալով, որ իր երազն ու հույսերն են խորտակվում: նա է կրկին, որ վերստին մութ խոհերի է հակվում: Ասպետները, զբոսնելով, իրենց հանգիստն են գտնում: Լոկ նրանց մեջ մագիստրոսն է, որ ժամանակ չի վատնում: Ավագագունն եղբայրներին ու Հալբանին առնելով, Եվ զբոսնող ասպետներից նրանց հեռու տանելով, Քայլում է նա՝ խուսափելով հետաքրքիր աչքերից, Կարգադրում, հրամայում ու խորհուրդներ ընդունում, Եվ շշուկը նրանց հանդարտ ու կարևոր խոսքերի Հեռանալով ապարանքից՝ մենության կողմն է գնում: Ու քայլելով ոնց պատահի, չփնտրելով ճանապարհ, նրանք հասնում են մի լճի՝ շուրջն ամայի առապարտ ժամանակն է ետ դառնալու: Այգն է արդեն մոտենում: Եվ հանկարծ... ձայն: Ու որտեղի՞ց: Աշտարակի՞ց մենավորս նրանք մի պահ կանգ են առնում ու լուռ ափանջ են դնում: Դա այն կիներն է, որ ինքն իրեն բանտարկել է կամավոր: Մարիենբուրգ գալով մի օր հայտնի չէ թե որտեղից, Ե՛վ անծանոթ, և՛ անտեղյակ ապրողներին այս տեղի,

Կիներն այդ եկավ որոնելու ողորմությունն աստրծու: Արդյոք երկնի կամեցությա՞մբ հրաժարվեց կենաց ծով Տվայտանքից, թե զղջումի խորհրդավոր ուժը մեծ Թաղեց նրան՝ դեռ կենդանի՝ աշտարակում այս մթար:

Աղաչանք ու պաղատանքի իր խոսքերով նա մեղմեց Սիրտը նրանց, որ խեթ էին նրան նայում: նա գտավ Իր անդորրը՝ ներս մտնելով աշտարակի դարբասից: Եվ անցնելով սեմը նրա՝ կիներն այդ մնաց այնուհետ Միայն աստծու և մենավոր իր սեփական հոգու հետ — Դուռը փակեց ինքը ներսից, իսկ ուրիշները՝ դրսից: Եվ ոչ մի ուժ էլ չի կարող դուռն այդ բացել այսուհետ,— Միայն ահեղ դատաստանին հրեշտակներն են կարող Բացել դուռն այդ՝ ներսից փակված, դրսից շարված լեռ քարով:

Վերից փոքրիկ մի ճեղք ունի լուսամուտը այդ խցում, Եվ այդ անցքով բարի մարդիկ ուտելիք են ներս զցում: Փակ խցից դուրս — պայծառ երկինք, զվարթ քամի և արև: Ո՛վ մեղսուհի, թշվառակա՛ն, ո՛վ տարաբախտ ու խեղճ քույր,

Բիրտ աշխարհը այնպես է քեզ մի՞թե տանջել, շարշարել, Որ դու խույս ես տալիս լուսից, անգամ օդից այս մաքուր: Այն օրվանից, ինչ այս շիրմում փակվել է նա ինքնակամ, Գեթ չեն տեսել, որ դուրս նայի լուսամուտից մի անգամ, Դիմավորի արարչական արեգակին նոր ծագող Եվ կամ նայի լուրթ երկնքին մի անբարբառ ըղձանքով: Գեթ մի անգամ նրան գոնե ծաղիկները գրավեն, Գեթ մի անգամ նրա հոգին ջերմ հուշերը խոռովեն Իր հարագատ մարդկանց մասին, որոնք թանկ են առավել Ու սիրելի, քան ծաղկունքը, քան արեգակը անգամ:

Լոկ գիտեին, որ նա դեռ կա, դեռ ապրում է իր բանտում: Մեկ անգամ չէ, որ ինչ-որ ձայն և հաճելի, և տրտում, Աշտարակի կողքով անցնող անծանոթին մի վայրկյան Կանգ առնել է հարկադրել,— երբի ձայնը դուրսական, Որով կիներն այդ փառաբանում ու կանչում էր աստրծուն:

Մանուկները շրջակայքի պրուսական գյուղերի,
Աշտարակի մոտակայքում տրված իրենց խաղերին,
Շատ անգամ են տեսել ծանոթ նույն տեսիլքը նույն խցում—
Մազե՛րը ճոխ ու ոսկեզույն՝ համեստորեն կես արած,
Ին՞ գունաթափ ձեռքը, որ նա հեռվից հեռու տարածել,
Իրիկնային կիսամթնում խաշակնքել է նրանց...

Մագիստրոսը իր խմբի հետ դիմեց դեպի աշտարակ,
Եվ այդ պահին երզը հնչեց ձայնով կերկեր ու բարակ.
«Կոնրա՛դ, պիտի ինքը տերը փառավորի քեզ այսօր.
Մեծ մագիստրոս քեզ ընտրելով՝ ոսոխներին քո հզոր
Պիտի քո դեմ ծունկի բերի: Քեզ դժվա՛ր չէ ճանաչել:
Թեպետև դու, օձի նման, հին շապիկդ ես դեն գցել,
Որ արտաբուստ այլափոխվես, բայցեայնպես նո՛ւյնն ես դու՝
Առաջվա՛նը, ինչպես որ ես առաջվանն եմ մնացել:
Եթե բացեն ոսկորներդ էլ, որ շիրիմի մեջ են փառում,
Եաշակիրճներն, անշուշտ, էլի՛ քեզ կարող են ճանաչել...»
Ասպետները ականջ դնում ու նայում են մեկմեկու:
Ո՛ւմ են ուղղված այդ խոսքերը և այդ երգը: Արդյոք ո՛ւմ:
Ներս են նայում լուսամուտից: Մեկնած ձեռքերն իր օդում՝
Ո՛ւմ է արդյոք նա ցույց տալիս: Հեռվում չկա ոչ մի մարդ,
Հեռվում միայն աղոտ մի լույս առկայծում է ու թարթում,
Ասես լինի ասպետական ինչ-որ փայլուն սաղավարտ,
Մեկ էլ՝ գետնին ինչ-որ թիկնոց իր սև ստվերն է գցել:
Իսկ կինն արդեն անհետացավ: Տեսի՛լք էր դա միգուցե,
Գուցե մտքի պատրա՛նք էր դա, խաբեությո՛ւն էր աչքի՝
Լուսածագի ոսկեճաճանչ արեգակին նայելուց:

«Մ՛վ եղբայրներ,— Հալբանն ասաց,— դա ցուցումն էր
երկնքի,

Որ մեզ հիմա ներկայացավ երգի տեսքով վայելուչ:
Մարգարեի սուրբ խոսքերի դուք նոր եզաք ունկնդիր:
Այդ երգի մեջ հիշատակվեց և անունը Կոնրադի:

Մեր Օրդենում Գոնրադ անվամբ քաջ ասպետներ շատ չկան,
Կա մի Գոնրադ՝ Վալլենրոզը: Եկեք այստեղ տանք երդում,

Որ Մագիստրոս կրնարենք նրան ատյծտական խորհրդում:
«Ճի՛շտ է ասում: Ժշճարի՛տ է»,— հնչեց իբրև պատասխան:

Ու դրդաց աղժուկն ուրախ, ցնծությունը ամբարված,
Շրջակայքում ասպետներին կանչը հնչեց. «Ե՛մացե՛ք,
Վալլենրո՛ղն է մագիստրոսը: Մեր Գոնրա՛ղն է ընտրված:
Թող Օրդենը փայլատակի՛: Անհավատնե՛ր, չքացե՛ք»:

Իսկ Հալբանը մնաց մենակ: Նա վանական ամբոխին
Նայեց այնպես, ինչպես միայն նայում են շար ոսոխին,
Հետո ձեռքով աշտարակին նա հրածեշտ ուղարկեց
Եվ իր ձայնով ծերունական հանկարծ այսպես նա երգեց.

ԵՐԳ

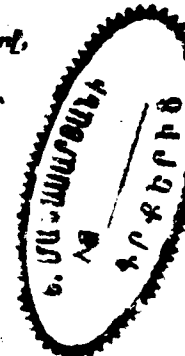
Վիլիան մայրն է մեր սառնորակ աղբյուրների,
Մինչ հատակը՝ դեղին ոսկի, ջուրն է հստակ,
Բայց լիտվուհին, որ աղբյուր է գալիս ջրի,
Կապույտ աչքեր և սիրտ ունի խոր ու անտաղի:

Վիլիան հասում է Կովենյան ծաղկուն հովտով,
Բուրում է նա կակաչների, վարդի հոտով—
Իսկ լիտվուհուն ջահելներն են շրջապատում՝
Ասողից սիրուն ու հասակով նման բարդու:

Սաղիկներին Վիլիան բնավ չի էլ նայում,
Նրան օտար Նեման գետն է լուկ հմայում,
Այսպես նաև լիտվուհուն ջահել հոգին
Մերոնց թաղած՝ որոնում է օտար մեկին:

Հանդիպելով մութ ու հուժկու մի հոտանքի՝
Չուլալ Վիլիան սիրով նրա գիրկն է թռչում
Ոչ նրա հետ սուրում է ծուխ, հաշտ ու հանգիստ
Միբաժի հետ վիհերի մեջ անհետ կորչում:

Ա՛խ, լիտվուհի՛, քեզ էլ այդպես մի մարդ օտար
Գոկեց մի օր, հեռու տարավ քո տան սեմից:

Հիմա, ընկած ահեղ կյանքի ծովը մթար,
Սուզվում ես դու ինչպես նավը զրկված կայմից:

Իզո՞ւր բան է ճամփա ցույց տալ սրտի՛ն, ջրի՛ն.
Սա՛ հոսում է, նա տրվում է սիրո հրին,—
Նեման գետն է խեղճ Վիլիային անվերջ ձգում,
Իսկ լիտվուհին տառապում է աշտարակում:

III

Կանոնագիրքը Օրդենի մագիստրոսը համբուրեց,
Ու հանձնեցին այնժամ նրան հսկա թուրն ու խաչը մեծ:
Բարձր է պահում նա գլուխն իր, թեպետ հոգսերը մթին
Ստվերներն են իրենց թողել նրա հպարտ ճակատին:

Փայլատակող իր հայացքում խառնած և՛ խինդ, և՛ ցասում՝
Շուրջն է նայում, և մի ժպիտ նրա դեմքն է ակոսում,
Քո՛ւյլ մի ժպիտ պատահական և չսպասված հյուրի պես:
Առավոտյան արևելքից ելած ամպն է լոկ այդպես
Լեցուն լինում լուսածագի ու կայծակի շողերով:

Իր մեծության հանդերձանքում՝ զրահապատ շորերով,
Մեծահամբավ գործեր է նա հիմա սրտով գուշակում:
Նա մտովին գոռ մարտերի ծրագրեր է մշակում՝
Անօրենի արյուն հեղում, ավար բաշխում օրերով:
Այդ ի՞նչ արգելք, այդ ի՞նչ պատենեղ պիտի նրան դիմանա,—
Իր հայացքով և իր զենքով աննվաճ է հիմա նա:
Մոտ է արդեն օրհասը քո, Լիտվա՛, սարսիր ու դողա,—
Քո Վիլնոյի պարիսպներին շուտով խաչը կշողա:

Բայց հույսերը անցնում են զուր: Մի ողջ տարի է թռչում,
Իսկ Կոնրադը, հանգիստ նստած, ոչ մի գործի չի կայում:
Պատրաստվում է Լիտվան մարտի, սպանում է նա արդեն,
Իսկ Կոնրադը ո՛չ ելնում է, ո՛չ զորք հանում նրա դեմ:
Թե մի բան էլ անում է նա ու թե մի բան մտածում,

Ապա լոկ այն, որ հին կարգը նորությամբ է վերածում.—
Եղբայրության հին օրենքն է, իբրը, հիմա ղանց արված,
Մոռացության է հանձնված պատվիրանը արքենի.
«Հարստության ախար թողնենք, հրաժարվենք ի փառաց:
Առաքինի վարքն ու բարքը թող մեր համար փառք լինի»:»
Եվ հսկումով, մեղանշումով, ծոմ ու պասով՝ օր-օրի
Փոքր ու անմեղ հաճույքներից նա զրկում է բուրբին,
Փոքր ու անմեղ մեղքերի դեմ իր ահեղ թուրն է առնում,
Ստորերկրյա զնդաններով ու արսորով սպանում:
Մինչդեռ հիմա լիտվիները, որ նախկինում քաղաքի
Դարբասներին իսկ մոտենալ երբեք չէին սիրտ անում,
Հիմա շենքերն ու գյուղերն են անվախ մատնում կրակի,
Շրջակայքի ժողովրդին թալանում ու սպանում,
Պարիսպներին մոտենալը նրանց վախ չի պատճառում,
Պարծենում են, որ քեֆ կանեն շուտով աստծու տաճարում:
Եվ մանուկներն են սեղմրվում խեղճ մայրերի կողերին,
Երբ հնչում է ահեղ ձայնը ժմուդական փողերի:

Իսկ ե՛րբ պիտի վրեժ լուծել հարևանից այդ գոռոզ:
Հարմար պահ է. Լիտվան ինքը պառակտված է իր ներսից՝
Անհնազանդ լլախն է այստեղ, այնտեղ ռուսին է հերոս,
Երրորդ կողմից՝ հանգիստ շունեն թաթարների երեսից:
Ցագելլան էլ ահա գահից ցած է գցել Վիտոլդին,
Որ եկել է Մարիենբուրգ և օգնություն է հայցում.
Ի հատուցում՝ նա օրդենին իր կալվածքներն է կցում,
Բայց օգնություն մինչև հիմա չի ստացել քաջորդին:

Միաբանները հուզվում են, ասպետներին հավաքում,
Հալբանին էլ Վալլենբորդին փնտրելու են ուղարկում:
Նա ղոյակում չի երևում: Հավանաբար նա էլի
Թափառում է այն մենավոր աշտարակի մոտերքում:
Միաբանները տեսնում են նրան ամեն իրիկուն
Արտոներով ու մարգերով դեպի լճափ քայլելիս:
Այնտեղ նա կամ թափառում է, կամ մարմարե սյունի պես
Աշտարակի պատին հենված ու փաթաթված թիկնոցում,
Հաճախ մինչ լույս, իսկ երբեմն էլ մինչ գիշերը լինի կես,

Աղոթքներով ու հսկումով հոգին աստծուն է բացած։
Իսկ մենավոր Աշտարակից երգի ձայն է ելլոք գալիս,
Այդ մեղմ երգին ցածր ձայնով պատասխան է նա տալիս
Եվ ոչ ոքի դեռ հայտնի չէ թաքուն իմաստը գրանցի:
Սակայն նրա աղերսագին, դեպի երկինք երկարած
Ջույգ ձեռքերը, պատասխանի ձևն ու շեշտերը կայուն
Այն անսովոր գրույցների լրջությունն են վկայում:

Երգ աշտարակից

Ո՛ւմ է հայտնի իմ տանջանքն ու տառապանքը,
Այդ ո՛վ կտա իմ արցունքին համրանք ու թիփե՛
Ե՛րբ է այնքան երկար տեղի հեկեկանքը,
Որ վանդակն էլ արցունքներից ժանգապատե՛
Պաղ քարերը իմ արցունքներն են կույ տալիս,
Բարեկամիս հոգուն կարծես հագուրդ տալիս:

Սուրբ քուրմերը՝ մեկը մեկից վարակվելով՝
Միշտ անմար են պահում հուրը Սփենտորթագի:
Ամենամյա անբիծ ձայնից նորթովելով՝
Միշտ վճիտ է մնում ազրյուսը Աննդոգի:
Սահման չկա իմ հառաչին ու արցունքին,—
Կեղեքման է դատապարտված իմ խեղճ հոգին:

Հոր զուրգուրանք ու մայրական քնքուշ ձեռքեր,
Հացուստ դղյակ ու հաչոտների ուրախ երկիր,
Պատանության անհոգ օրեր, բայց ո՛չ վերքեր,
Բայց ո՛չ գիշեր տանջալից ու անկարեկից:
Օր ու գիշեր, դղբակում թե դաշտում ազատ,
Ինձ ամեն ինչ և՛ ծանոթ էր, և՛ հարազատ:

Մայրս երեք սիրուն դստեր ծամ էր հյուսում,
Առաջինը պիտի մարդու ե՛ս գնայի:
Մեզ ամենքիս երջանկություն էր սպասում...
Ո՛ւմ շնորհիվ, ինչո՞ւ պիտի հասկանալի,
Թե կա նաև ուրիշ մի կյանք: Դո՛ւ արեգից,

Թո խոսքերով փույտիս հոգին հմայեցիր:
Ինքը Տերը և սուրբ ոգիք իմ պարզ հոգուն
Ներկայացան քո՛ խոսքերով: Դո՛ւ պատմեցիր
Թե ինչպես են Կոստյուններում պատարագում.
Ասպետներից և՛ տաքարյուն, և՛ գեղեցիկ
Իշխաններին աղջիկները ո՛նց են տիրում,
Կույսին ո՛նց են հովիվի պես քնքուշ սիրում:

Դո՛ւ պատմեցիր հրաշալի այն աշխարհից,
Որտեղ մարդը գեպի երկինք է վերանում:
Ա՛խ, քեզ մոտիկ, քեզ յսելիս թվում էր ինձ,
Որ իսկապես ինձ խոսքերդ վեր են տանում:
Ա՛խ, ես քե՛զ հետ, միայն քե՛զ հետ երկինք տեսա,
Քե՛զ հետ միայն շար ու բարի բախտի հասա:

Կրծքիդ խաչը պատճառում էր ինձ խնդություն,
Հավերժ բախտի գրավական թվաց նա ինձ:
Վա՛յ ինձ, այդ նույն խաչն ինձ թաղեց հավերժ մթնոտ,
Դարձավ մթին ճակատագիր, բախտի դահիճ:
Սակայն գա չէ կորացրել իմ ուսերը,—
Ողջը կորավ, բայց չեն կորել իմ հույսերը:

— Իմ հույսե՛րը,— անտաններն ու հովիտները մերձակա
Մեղմ կրկնեցին ու ձիգ տվին, իբրև սովոր արձագանք:
Ու քրքրաց Կոնրազն այնպես, ասես նրան ցնցեցին.
— Իմ հույսե՛րը... ինչո՞ւ համար նրանք այստեղ հնչեցին
Ի՛նձ ինչ երգն այդ. ապրում էին երեք քույրեր բախտավոր,
Երեք քույրեր կրիտառարգ, երեք քույրերը պաշտելի.
Առաջինը մարգու գնալ այդ գու էիր պարտավոր
Եվ գնացիր՝ ամուսնացար: Վա՛յ ձեզ, ծաղկո՛ւնք դաշտերի
Թունոտ օձը փառքը վել էր ներ մատակա մարգերում.
Գալարվելով ու խաչվելով՝ սք տաղում էր, սք գնում,
Չորանում էր աչնուղ խոտը, և վարդերը գիշերով
Թոշնում էին, գեղնազանեում ջապիկի պես օձերի:
Իրի՛ր այնտեղ երազանդով, փոփո՛ր աչնուղ հուշերով:
Չէ՛ որ այնտեղ այս ամենը չէր տրվելու քոցնով:

Ու չէր տրվի, եթե... բայց դու ի՞նչ ես լռել: Օ՛ր, երգի՛ր
Եվ նզովի՛ր: Տաք արցունքդ թող պաղ քարերն այս ծակեն:
Ես իմ զլխից վայր եմ բերում սաղավարտն այս խաչակիր,—
Արցունքներդ՝ արյան նման՝ թող ճակատիս ցամաքեն,
Թող ինձ այրեն, որ իմ աչքով տեսնեմ այն դատն ահարկու,
Որ սպասում է ինձ այնտեղ՝ քստմանելի դժոխքում:

Չայն աշտարակից

Ների՛ր դու ինձ, հարազա՛տս, ների՛ր դու ինձ, սիրելի՛ս,
Ուշացար դու, շա՛տ ուշ եկար: Ծիշտ է, ես եմ մեղավոր,
Որ իմ երգը տխուր հնչեց: Բայց դա էլ է ներելի,—
Ա՛խ, կորուստը քո մեծ սիրո շատ է դառն ու ահավոր:
Մենք եղել ենք քեզ հետ մեկ տեղ, մենք ապրել ենք Ռասին
Կարծես միայն մի ակընթարթ, կամ լոկ գուցե մի րոպե,
Բայց եղել է դա մի վայրկյան, երբ մենավոր երկու սիրտ
Երկու սիրող կրծքի ներքո մի զարկով են տրոփել:
Ես չեմ փոխի մենությունն այդ ցնծության հետ բազմամրոխ,
Եվ վայրկյանն այդ՝ ողջ կյանքի՛ հետ, որ անցել է ճի՛շտ
ճամփով:

Դու ինքդ ես ինձ ուսուցանել, որ շատ մարդիկ այս կյանքում
Թե ապրում են, ապա՛ ինչպես խխունջները լճակում:
Գոռ փոփոքի շնչով մի պահ նրանք նետվում են երկինք,
Որ քիչ հետո տիղմում գտնեն իրենց հին տեղը կրկին:
Չէ՛, նման կյանք ես երբեք չեմ երագել իմ կյանքում,
Չէ՛, նման կյանք չեմ ցանակցել, երբեք չեմ էլ փափագում:
Ես հիշում եմ, հայրենիքում, դեռևս աղջիկ ժամանակ,
Լինեիր դաշտում, թե դղյակում, խմբով լինեիր, թե մենակ,
Ինչ-որ անհայտ բանի համար թախծում էի ես թաքուն,
Սիրտս ինչ-որ բան էր հուշում, ինչ-որ փակ դուռ էր թակում:

Շատ է եղել, որ կտրելով մարգագետին ու հովիտ,
Վազ եմ տվել դեպի հեռու բլուրները և, օդում
Նկատելով արտյուտներին, ես պոկել եմ մտովին
Արևի տակ փայլող նրանց ամեն թևից մի փետուր,
Որ նրանց հետ, նրանց նման ուրախաձայն ու թեթև,
Կտցիս պահած մի վառ ծաղիկ՝ իբրև հողից հիշատակ,

Թռչեմ հեռու, թռչեմ վերև, ամպի հետև ինձ նետեմ,
Հետո էլի թռչե՛մ-թռչե՛մ, կորչեմ մթին ամպի տակ:
Դո՛ւ ինձ կյանքում թևեր տվիր և մենք հիմա, իմ անգի՛ն,
Երկնային լույս ճամփաներում, տե՛ս, պտտում ենք ու
պտտումս:

Ի՛նձ ինչ փոքրիկ արտույտների ծվլոցը թարմ օդում,
Մի՛թե կարող է նախանձել նրանց անմեղ ճախրանքին
Նա՛, ով եղել է երկնքում մեծ աստծու հետ միասին,
Ում սիրում է երկրում մի մեծ, աստվածային ամուսինս:

Կոկորդ

Մե՛ծ, էլի՛ մեծ ու մեծություն: Չէ՛ որ, անգին հրեշտակ,
Ի սեր հենց այդ մեծությանն էլ մենք կորվեցինք վշտի տակ:
Բայց թող կորչի փորձանքը շար: Հնչեց ժամը օրհասի:
Իր ուժերի մնացուկը թող հավաքի ամեն սիրտ:
Ժլատ են այն արցունքները, որ անցյալն է պահանջում:
Մենք լա՛ց եղանք—թո՛ղ թշնամին իր հոգու քարը քաղի:
Ե՛ս լաց եղա — թո՛ղ թշնամին իր դիակները թաղի:
Բայց դու, անգի՛ն, ինչի՛ համար, ինչո՛ւ ես զուր քեզ
տանջումս:

Ինչո՛ւ խաղաղ կյանքդ թողած՝ եկար այստեղ հասար դու
Այն ապահով մենաստանի պարիսպներում հուսատու
Ուզում էի ես քեզ պահել, փորձանքներից պաշտպանել:
Լավ չէ՛ր արդյոք մնալ այնտեղ, ապրել հեզ ու հաշտարար,
Քան գալ այստեղ, ուր սովոր են խաբել, ստել, սպանել,
Քան գալ այստեղ, մտնել շիրիմ՝ մտնել մի փակ աշտարակ,
Զօր ու գիշեր տրվել հսկման, տրվել տրտում տաղերի,
Նայել անգութ այս վանդակից՝ հենված նրա ճաղերին
Եվ դեպի ինձ հեռվից-հեռու թույլ ձեռքերը կարկառել:
Իսկ ես... իսկ ինձ ի՞նչ է մնում—ինքըս ինձ հետ պայքարել՝
Քո տանջանքը վերապրելով, անզորությունն զգալով,
Հարյուր անգամ իմ բախտը սև և մի հոգին սգալով
Նրա՛ համար, որ այդ բախտը քեզ այրում է ու տանջում,
Նրա՛ համար, որ այդ հոգում հին ձայներ են դեռ հնչում...

Չայն աշտարակից

Թե միտք ունես դու ինձ այդպես հանդիմանել ու սաստել,
իմ դաժանքս, աղաչում եմ, էլ մի՛ արի դու այստեղ:
Այս զեղբայրս հավիտ անդուռ, մետաղակոփ այս ցանցում
լույսից ծնված ո՛չ մի ստվեր, ո՛չ մի շող չի թափանցում:
Արցունքները կթաքցրեն՝ ես կուլ կտամ առանձին...
Իսկ դու... եղբի՛ր դու բախտավոր ինձնից հեռու, առանց ինձ,
Թող հավերժի ծոցը սուզվի այն վաղրկյանը ահարկու,
Երբ իմ հանդեպ դու կորցրեցիր կարեկցանքը քո հոգու:

Կոնրադ

Ախ չէ՛, ախ չէ՛, իմ հրեշտակ: Եթե հանձարժ իմ հանդեպ
էլ գթափրտ դու շինես, հավատա՛ ինձ, այս սրահին
եփելով այս քարե պատին՝ ես իմ դաժնը կշարժեմ,
Որ դու լինես ահալատես հայենական իմ մահին:

Չայն աշտարակից

Ա՛խ, դու ճիշտ ես. ժամանակն է, որ մենք խղճանք մեկմեկու:
Մի՛ մոռացիր, որ աշխարհը շունի սկիզբ, շունի վերջ,
Եվ մենք, սե՛ր իմ, ի՛նչ ենք արդյոք—աչ այլ ինչ ենք, քան
հրկու

Ցողի կաթիլ՝ անապատի աղաղակների ծովի մեջ:
Անապատի տաք խորշակից եթե դառնանք մենք շողի,
Մենք հձուլվենք և կկորչենք իբրև մի սփրա ու հողի:
Տե՛ղա այստեղ, որ քեզ տանչեմ, քե՛զ՝ պաշտելի իմ անձին,
Բայց ես սխտել չէի կարող և ինձ հանձնել բռնածին,
Դու հասկացի՛ր, չէի կարող սրվել համբին ասարժո,
Երբ իմ հոգին լի էր քեզնով՝ իմ հողածին սիրածով:
Ես ջանացի աղբիլ այնտեղ՝ մեծաստանում հեռավոր
Ու նվիրվել աղոթքների, արվել ծածի ու պատի,
Բայց ինչքան էլ աշխատեցի, ողջը թվաց ահավար—
Աղբիլ քեզնից այդքան հեռու՛, շատրել քեզ հետ միասին՝
Ես գիտեի, որ դառնալով կրկին առաջես ահարկու,

Դու վերստին կհայանվես Մարիենբուրգ քաղաքում,
Որ, ապրիլով թշնամու հետ, էլի՛ բռնես քո ճամփան՝
Դառնաս քո խեղճ ժողովրդին զորավիզ ու պահապան:
Հույսը միշտ էլ տարիների ձիգ ժամկետն է կրճատում:
Մտածեցի. գուցե կգաս կամ վաղուց ես դու եկել,—
Մի՛թե մեզք է երազելը և ո՛ւմ համար — մի մարդու,
Որ ինքն իրեն, գեռ կենդանի, շիրմի մեջ է բանտարկել,
Որպեսզի գեթ սիրածի հետ աեսակցութուն երազի
Ու թե մեռնի, ապա մեռնի գեթ նրա հետ միասին:
Որոշեցի ճգնել այնտեղ, ուր մի նեղլիկ ճանապարհ
Անց է կենում անապատով, հասնում մինչև լեռնապար:
Գուցե մեկը, մտածեցի, անցնի կողքովն իմ խուցի,
Մի խաշակիր գուցե հանկարծ ինքն իրեն հետ զրուցի,
Ու քամին էլ ինձ հասցընի թանկ անունը այն մարդու,
Որ տիրում է իմ մտքերին, որ իշխում է իմ սրտում:
Եվ կամ գուցե ինքը անցնի այս կողմերով մի անգամ՝
Բոլորովին ուրիշ տեսքով, օտար զենք ու հագուստով,—
Միևնույնն է՝ իսկույն նրա մոտիկութունը կզգամ,
Ուրիշներից կտարբերեմ, կճանաչեմ իմ սրտով:
Իսկ թե ծանր պարտքը նրա հարկազրրի մահ ցանել,
Ամայութուն փռել շորս կողմ, ավերել ու սպանել,
Անեծքների տարափի տակ, ի պատասխան նզովքի,
Նրա համար լուռ կաղոթի, նրան կօրհնի իմ հոգին:
Ես ուզեցի ինձ աքսորել, այս մութ շիրիմը մտնել,
Որ թախիծն իմ, որ իմ լացն ու հառաչանքը չմատնեմ
Օտար աչքին ու ականջին: Ես գիտեի, որ մենակ
Սիրում ես դու թափառել գիշերները շարունակ:
Ես երազում, տենչում էի, համառոտն սպասում,
Որ մի օր էլ գուցե հանկարծ ընկերներից քո փախչեա,
Գաս այս կողմը, ուր լճակը քամու հետ է փափտում,
Ինձ հիշելով, գուցե հանկարծ նաև ձայնս ճանաչես:
Համբերատար իմ աղոթքին արարիչը սենկ գրեց՝
Տրտմաթախիծ իմ երզն ահա այստեղ՝ ինձ մոտ քեզ բերեց:
Ա՛խ, ինչքան եմ ես երազել, որ քեխ մեջ, երազում,
Գեթ մի անգամ դեմքդ տեսնեմ՝ թեկուզ անխուս և անզու:

Եվ ի՞նչ—ահա ինձ մոտ ես դու, և՛ լսում ես, և՛ խոսում,—
Միասին ենք մենք լաց լինում...

Կոնրադ

Բայց ի՞նչ կանես արցունքով:
Գուհի՜ չե՞մ ես, դառնակակի՞ծ արտասովեցի ես այնժամ,
Երբ ինքնակամ իմ երկրային բախտը հավետ կորցրրի,
Երբ թողեցի քո գիրկը տաք՝ հանուն ահեղ ու դաժան
Ավերումի, արնահեղման; հանուն դժնի գործերի:
Եվ հիմա, երբ վերջն է հասել իմ ահավոր սպասման,
Երբ հատուցման ու վրեժի սուրն եմ արդեն հեսանում,
Քո գալուստով ինձ խանգարում, ինձ թևաթափ ես անում
Եվ ազատում ես թշնամուն ալիքներից իմ ցասման:
Այն վայրկյանից, երբ ձայն տվիր այս քո բանտից ահավոր,
Ողջ աշխարհը շքվեց կարծես, ծխով ծածկվեց ինձ համար,
Դարձա ինչ-որ ես անտարբեր, և աչքերիս հանդիման
Լոկ այս լիճն է, աշտարակն այս, քո վանդակը ճաղավոր:
Չորս բոլորըս իմ զինավառ զորքերն են խուլ աղմբկում,—
Ե՛վ տագնապի թմրկահարում, և՛ զենքերի սուր շառաչ,—
Իսկ ես... իսկ ես լոկ լսում եմ հառաչանքը քո հոգու,
Եվ քո տանջված կերպարանքն է օր ու գիշեր իմ առաջ:
Օրն ինձ համար լոկ լեցուն է սպասումով այն բարի,
Քե գիշերը մեզ կզբթա ու գթալով՝ կերկարի.
Իրիկունը՝ նրա համար, որ անցածն է վերհիշվում,—
Ես իմ կյանքը գիշերների համրանքով եմ լոկ հաշվում...
Այնինչ Օրդենն ինձ կշտամբում ու կովի է կոչ անում,
Զիմանալով, որ դրանով ինքն իրեն է կործանում:
Վրիժառու Հալբանն էլ ինձ շտապեցնում անարդար,
Երդումներս է հիշել տալիս, հանդիմանում է արդար:
Իսկ երբ նրան ես չեմ լսում՝ իր հայացքով մոլեգին,
Իր հայացքով կշտամբալից և իր ծանրը հառաչով
Նա իմ վրեժն է բորբոքում ու կիզում է իմ հոգին:
Մոտենում է օրհասն արդեն, դա չես վանի ոչնչով,—
Խաչակրաց արշավանքը անհնար է կաշկանդել:
Երեկ էր հենց, որ Հոռմից եկավ այստեղ սուրհանդակ.
Խաչակրաց հոժ խմբեր են, որ կիտվում են երկնի տակ,

Պահանջում են, որ Կոնրադը, որ ես Վիլնոն իմ քանդեմ,
Որ զորավոր մեծ խաչն առնեմ, արյուն թափեմ ահավոր:
Իսկ ես (ամո՛թ, հազա՛ր ամոթ), երբ որ բախտն է որոշվում:
Երկու ազգի, ժողովրդի, նստած՝ ժամերն եմ հաշվում,
Քե երբ նորից քեզ կտեսնեմ քո վանդակից ճաղավոր:
Պատանությո՛ւն, դու շուտա՛յլ ես, և որոշմամբ ես անխախտ:
Զահելության իմ օրերին ես զոհեցի սեր ու բախտ
Հանուն իմ խեղճ ժողովրդի՝ ինչ ունեի այրեցի
Ու քայլեցի՝ ափսոսանքով, բայց և հաստա՛տ քայլեցի:
Հիմա մազերս են ճերմակել, պարտքըս և կամքն աստըծո
Ինձ կոչում են ի զեն, ի մարտ, իսկ ես տարիքըս առած,
Աչքըս քո փակ աշտարակի լուսամուտին միշտ հառած,
Սպասում եմ քո մի բառին, ապրում քեզնից լսածով...»

Ու նա լռեց: Աշտարակից լոկ հառաչանք է լսվում,
Էլ ո՛չ մի բառ, էլ ո՛չ մի ձայն: Այդպես գիշերն է կիսվում.
Հորիզոնը ազատվում է աղջամուղջի քողերից,
Լիճն է շիկնում վաղորդային բոսորափայլ շողերից,
Առափնյա թփուտներն են քամուց շրշում ու դողում,
Արթնանում են թռչունները, անմեղորեն ճովողում,
Հետո լռում հանկարծակի, հասկանալով երևի,
Որ ավելի վաղ են զարթնել, քան շողերը արևի:
Ու Կոնրադը ոտքի ելավ: Երկարատև հայացքով
Նայեց նա փակ աշտարակին, նայեց նա փակ վանդակին,
Ասես քնից նոր արթնացած՝ հրաժեշտ տվեց նա ձեռքով:
Նայեց շուրջը: Առավոտ է: Երգն է հնչում սոխակի:
Երեսակալն իջեցրեց, լայնաբզանցք թիկնոցով
Դեմքը ծածկեց, վերջին անգամ մի տրտմագին հառաչով,
Իրրև նշան հրաժեշտի, ձեռքը շարժեց թարմ օդում
Եվ շքացավ թավուտում:

Եկեղեցու գավթից այդպես շար ոգին է դուրս փախչում
Առավոտյան, երբ զանգերն են հանդիսավոր զողանջում:

Մի երգ՝ լեցուն մոլեգնությամբ ու դառնությամբ անքանակ
Ինչպիսի կյանք — մեզ նույնպիսի եղանակ է հարկավոր:
Եվ ո՞վ կերգի նման մի երգ»:

«Ես», — մի ծերուկ հարգևոր
Վալլենրոդի կոշի վրա առաջ եկավ ու դիմեց:
Իսկ մինչև այդ, ծառաների հոծ ու խռիվ խմբի մեջ,
Ոչ ոք նրան չէր նկատել: Հագուստներից դատելով,
Նա լիտվին էր կամ պրուսակ՝ մոմի նման մատերով,
Վտիտ մարմնով, թավ մորուքով, ամբողջովին ճերմակած,
Տարիների ու վշտերի դառնությունը ճաշակած.
Թեպետ նրա խոր աչքերն ու դեմքը վեղարն է ծածկում,
էլի հետքերը վերքերի՝ կնճիռներն են աչք ծակում:

Ու բռնելով իր աջ ձեռքով պրուսաց վիճը հինավուրց,
Կերուխումով, գինով տարված բազմությանը անհամար
Իր ձախ ձեռքի վեճ շարժումով անխոս սաստեց՝ լինել լուրջ,
Լինել խոսքին իր ուշադիր: Ապա երգեց.

«Ես հիմա
Կըրգեմ այն, ինչ երգել եմ ձիգ տարիներ ձեզ համար,
Ո՞վ լիտվիներ և պրուսներ: Այսպես՝ ոմանք նրանցից,
Հանուն իրենց հայրենիքի գոռ մարտում են սպանվել,
Մեկ ուրիշը ինքն իր ձեռքով վերջ է տվել իր անձին՝
Չուզենալով իր սպանված հայրենիքից բաժանվել,
Ինչպես ծառան հավատարիմ կուլ է գնում կրակին,
Որ խառնրվի տիրոջ այրված ու մոխրացած դիակին:
Ոմանք ամոթն ու կյանքն իրենց թաքցրնում են անտառում,
Ուրիշները, Վիտոլդի պես, օտար ծառի են թառում:

Սակայն մահ կա: Մահից հետո... Արժե մի պահ մտածել,
Թե երկնային այն աշխարհում ինչպե՞ս նրանք կվարվեն,
Նրանք, ովքեր հայրենիքը և հավատն են ուրացել.
Երբ դժոխքում, կրակի մեջ, նրանք այրվեն ու վառվեն,
Երբ աղաչեն, որ նախնիքը դրախտային ափերից
Օգնեն նրանց, ի՞նչ պատասխան իրենց նախնյաց պիտի տան»:

Նրանց կոպիտ ու բարբարոս գերմաներենն անպիտան
Պիտի թվա օտար լեզու — չհասկացվի պապերից:

Ա՛խ, լիտվիներ՝ ի՞նչ կա կյանքում էլ ավելի անպատիվ...
Ո՞վ ձայն հանեց, ինչպես կասեն, խփեց մատը իր մատին,
Երբ հենց բեմում ոտքիս դրին գերմանական շղթաներ
Ու քարշ տվին Վայդելուտիս: Ո՞վ ամոթն այդ կտաներ...
Կյանքըս այսպես ես անցկացրի՝ միայնակըս ու գերիս:
Ես երգիչ եմ, պիտի երգեմ, բայց ո՞ւմ համար — չգիտեմ:
Դեպի լիտվա շատ նայելուց փառ է իջել աչքերիս,
Հիմա արդեն ես չգիտեմ՝ ո՞ր կողմ նայեմ, ի՞նչ դիտեմ:
Իմ հայրենի տո՛ւնն եմ հիշում, — բայց որտեղի՞ց կգտնեմ
տուն,

Երբ երկիրը՝ թշնամական և օտար է՝ ամեն մարդ:
Ինձ մնում է մի բան միայն, այն էլ այստեղ՝ իմ սրտում —
Այն ամենը, ինչով մի օր իմ հայրենիքն էր հպարտ,
Գերմանացի՛ք ձեզ եմ տալիս՝ մարգարիտանե՛րն իմ հուշի,
Գոհարաշար երգիս թե՛ լը, անհուն գանձից՝ լոկ փռշին:

Ինչպես ասպետը մրցման մեջ խիստ պարտություն կրելով,
Թանկ պատիվն իր վաճառելով թշվառ կյանք է ծախ առնում
Խայտառակված ու հալածված ծաղրի ծանր քարերով՝
Իր պարտության վայրն է կրկին ուշացումով ետ դառնում,
Վերջին ուժերն է հավաքում, շարդում թուրը մեջտեղից
Ու թշնամու ոտքի տակ է նա շարտում կատաղի, —
Այդպես այսօր սիրտըս ուզեց նորից դիմել այդ վիսին՝
Ես ուզեցի իմ վիճն առնել, երգել վերջին՝ մի անգամ:
Դե, լսեցեք, ականջ դրեք վերջին երգիչ — լիտվիներն,
Վերջին լիտվին — Վայդելուտից՝ վերջին երգը լիտվական»:

Ավարտելով՝ սպասում է նա Կոնրադի խորհրդին:
Սպասում են մյուսներն էլ: Խոր լռություն է տիրում:
Իսկ Կոնրադը հետևում է շարժումներին Վիտոլդի,
Հետևում է հետաքրքիր ու քմծիծաղ աչքերում:

Եվ տեսնում են, որ Վիտոլդը Վայդելուտի խոսքերից,
Նրա երգ ու եղանակից գույն է տալիս ու առնում:

Երբ խոսք ընկավ դավաճանից, նրա մուրի աչքերից
Բափվող քեն ու զայրութի տեղ մեկ էլ՝ ամոթն էր բռնում:
Նվ, վերջապես, թուրը սեղմած իր զայրագին ձեռքերով,
Նա վեր կացավ, որ հեռանա: Բազմութունը ճեղքելով,
Նա, թունալից իր հայացքով, երգիչ ծերին մոտեցավ,
Նայեց նրան, և ի՛նչ—հանկարծ անցավ և քե՛ն, և ցատո՛ւմ,
Ու նրանց անդ արտասուքն է, որ հոսում է ու հոսում:
Նա՛՛ գունաթափ դեմքը ծածկած իր թիկնոցով՝ ետ դարձավ,
Իր հին տեղը նստեց կրիին, մտքով տարվեց, վերացավ:

Շշնչում են գերմանացիք. «Քեֆում ում է հարկավոր
կաշկան երգեր անվերջ լսել այս ծերուկից միրքավոր:
Ո՛վ է նրան ականջ դնում: Ո՛վ է դրանք հասկանում»,—
Նույն արտուճըր, նույն բողոքն է շարքերով մեկ անց կենում:
Ա ծերուկին ձեռք են առնում՝ ինչքան սրտները կուզի.
Ա՛յն առափճան, որ լիստված մանկլավիկներն ընկուզի
Փռչ կենդար շրթին դթած—իբրև ծաղրը ու ծանակ—
Շվացնում է՛, սուրում. «Ա՛յ քեզ և լիտվական եղանակ»:

Ուտքի ելավ Կոնրադն այնժամ. «Ասպետնե՛ր և բարոննե՛ր,
Մե՛ր Յոզենը չէ՞ որ այսօր, ինչպես երկար տարիներ,
Իր նվաճած քաղաքներից, գավառներից հարկատու
Ընդունում է ամեն կարգի նվեր, ընծա, հարկ ու տուրք:
Այս մուրացիկ ծեր երգիչը ինչ-որ երգ է հորինել—
Նա բերել է համեստ ընծա: Գա կընդունենք անպայման,
Ինչպես մի օր տերն ընդունեց այրի կնոջ խեղճ լուման:

Չէ՞ որ այսօր մեր մեջ ինքը մեծ իշխանն է լիտվական,
Մեզ հետ այսօր քեֆ են անում զորապետներն իշխանի:
Այս ծերուկի երգից նրանք խիստ կլինեն բավական,
Հպարտ կզգան, երզը նրանց փառքի ճամփով կտանի:
Ում դուր չի գա, նա կարող է, ինչ խոսք, դուրս գալ
այստեղից.

Իսկ ինձ... շատ են լիտվիկների այգ երգերը դուր գալիս.
Մեկ՝ օվկիան է կարծես այնտեղ—փոթաբկում է կատաղի.

Մեկ էլ՝ զարնան մեղմ անձրև է — և՛ երգում է, և՛ լալիս,
Աեսա մաք պես օրորում է — քունդ է գալիս: Դե, լսի՛ր,
Կախա՛րդ ծերուկ, վերցրու վինըդ, իզուր էլ մի՛ սպասիրս:

ՎԱՅՆԵՆՈՏԻ ԵՐԳԸ

Երբ ժանտախտը սպառնում է լիտվիական արևոթին,
Ամենից շատ վաչքելուսն է գա և՛ տեսնում, և՛ հիշում.
Ու, թե հավատ մենք բնծայենք նրանց կախարդ բիբերին,
Լուռ շիթմատան մուծի միջով և դաշտերով հարակից
Չարագուշակ Մահ-ազդիկը երևում է մշուշում:
Ճերմակ հագած, գլխին պսակ՝ հյուսված սուտակ-կրակից,
Բելովեճյան թավուտից վեր՝ նա ձեռքերը քաջ անում
Նվ արյունոտ հազուստներն է ծածանում ու ծածանում:

Բերդապահներն իրենց դեմքը երեւելալով են պատում,
Իսկ շները իրենց դնոլով հողն ու օդը հատոտում
Նվ ոռնում են ու կողկանձում՝ մահվան շունչը զգալով:

Մահ-ազդիկը մոտենում է շարագուշակ իր քաջոլով.
Որտեղ քաղաք, որտեղ գյուղեր, որտեղ շեներ ու բերդեր՝
Մնում է լուկ ամայություն, մեռում է լուկ անապատ,
Շիրիմներք շարք է բուսնում, շիրիմներ, որ թաքմ են գետ:

Սարսափելի՛ մի տեսարան: Բայց լիտվացին ավելի
Գերմանական արշավներն են մատնում մահ ու ավերի,
Նրանց փայլուն սաղավարտը՝ շայլամի մեծ փետուրով
Նվ մետաղե լուռ զրահը՝ սև խաչով ու կնու թրով:

Այնտեղ, որտեղ գերմանացիան այդ գառ տեսիլքն է հասնում,
Փլատակ է միայն մեռում ծաղկուն գյուղ ու քաղաքից,—
Մեր ողջ երկիրն անծայրածիր գերեզմանոց է դառնում:
Ում հոգին, որ գեռ կիզվում է մեր լիտովյան կրակից,
Թող գա ինձ մոտ, նստենք ողբանք մեր հայրենին խեղճ
ու սքր,
Նստենք մեր բյուր շիրիմներին և սկսենք լաց ու սգը...

Ավանդական տապանի պես՝ ժողովրդի երգի մեջ
Հին ու գալիք սերունդները մեկտեղ ապրում են անվերջ:
Երգը սուրն է ժողովրդի՝ կոփված հրից ու լուսից,
Մի գորգ՝ հյուսված նրա խոհից, երազանքից ու հուսից:

Ժողովրդի երգը, ինչպես ավանդական մի տապան,
Զերծ է մնում հարվածներից թշնամական ուժերի:
Նա հսկում է, նա կանգնած է ժողովրդի հուշերի
Սուրբ տաճարի սեմի առջ՝ որպես արթուն պահապան,
Որպես արթուն հրեշտակապետ՝ պահպանելով իր թևով,
Բայց և, իբրև հրեշտակապետ՝ նաև զորեղ իր թրով:

Գոռ հրդեհը բան չի թողնի մեր պատմության գրքերից,
Գանձն ու ոսկին չես պահպանի շարագործի ձեռքերից,
Սակայն երգը ժողովրդի միշտ կմնա անվթար,
Ու թե հանկարծ չհասկանան, նրան սրտում տեղ շտան,
Նա կթռչի դեպի լեռներ, անապատներ ու երկինք՝
Իրեն ծածկոց դարձրնելով լեռների պարն ու շղթան,
Կազդարարի և կրեթի անցյալ փառքը նա կրկին:
Այդպես սոխակն այն տանիքից, ուր հրդեհն է ճարակում,
Լուսավորված նույն հրդեհի ամենակուլ բոցերով,
Մխի ամպերը ճեղքելով ու թևերն իր խանձելով,
Ճախր է գալիս այն տան վրա, որ այրվում է կրակում
Ու թռչում է դեպի հեռուն, թռչում դեպի թավ անտառ,
Որ այնտեղից լսեն նրա գեղգեղանքներն անդադար:

Ո՞նց մոռանամ մեր լիտվական կորաքամակ գյուղացուն
Պապենական իր թզաշափ հողաշերտը հերկելիս:
Երբ արորի երկաթ խոփը գանգ ու ոսկոր է բացում,
Շատ եմ տեսել, գործը թողած, նրան տրտում երգելիս:
Նա ուռնու պարզ սրինգով և պարզունակ մի երգով
Իր հանգուցյալ և անանուն պապերին է մեծարում:
Ինձ այդ երգը ի՞նչ տվայտանք, ի՞նչ հուզմունք է
պատճառում:

Ես հիշում եմ այդ երգը միշտ ամբողջ սրտով ու հոգով:
Ինչպես վերջին դատաստանին ասեղ ձայնից փողերի
Ամեն մեռած ու հանգուցյալ կենդանութուն է առնում,

Այդպես և իմ նվագի տակ, իմ երգերի տողերից
Ոսկոր ու միս միանալով՝ նորից մարմին են դառնում,
Մոխիրներից նորից սյուն ու կամարներ են վեր հառնում,
Լիճն է ճողփում՝ նավակ ու թի օրորելով կողերին,
Դղյակների դարբասները պտըտվում են կրնկին,
Իշխան, սեպուհ զենք-զրահով շողշողում են, ու կրկին
Հնչում են երգ, վին ու փանդիո, աղջիկներն են կաքավում...
Անրջանքից հիանում ես, արթանցումից ես ցավում:

Ահա նորից անհետացան հայրենի լեռ ու անտառ,
Երազանքի բարձունքներից ահա նորից գահավեժ՝
Այս անխոյանք, առօրյական լոռության մեջ ինձ գտա,
Եվ հոգնատանջ մատների տակ լոնց ձայնը իմ վինի:
Թվում է, թե ձայնն անցյալի ես չեմ լսի էլ հավերժ՝
Լոկ լսելով հառաչանքը հայրենասեր լիտվինի:
Բայց և այնպես հոգուս խորքում շահելության հուրը թեժ,
Թեկուզ արդեն վաղուց անբոց՝ ինչպես մթնում գիշերի,
Առկայծում է հանկարծակի, փայլ է տալիս հուշերիս:
Հիշողություն, դու նման ես բյուրեղակերտ կանթեղի՝
Մաղկազարդված շռայլորեն, սակայն... վաղուց փռեպատու
Բայց թե վառեն լույսը հանկարծ, միևնույնն է՝ այնտեղի
Բյուր զարդերից ու նախշերից կշողշողա ամեն պատ,
Շրջապատին նոր փայլ ու գույն, նոր կերպարանք կտա նա,
Աչքն էլ մարդու բազում անգամ խորին հաճույք կստանա:

Օ՞, թե ես էլ կարողանամ բոցավառվել նույն հրով
Եվ այդ հրով, ով լիտվիներ, վերակոփել ձեր հոգին:
Օ՞, թե ես էլ կարողանամ հնամենի երգերով
Փառաբանել մեր անցյալը, ձեզ հաղորդել նոր ոգի:
Օ՞, մի անգամ, գեթ մի վայրկյան թե լսեիք իմ երգում
Զեր հայրենի երկրի կոչը,— կլսեիք դուք այնժամ,
Որ ձեր սիրտն էլ ձեր պապերի սրտի նման է զարկում,
Զէիք ուզի լինել նրանց մեծությանը անարժան:
Եվ այդ պահին, գեթ ա՛յդ պահին, դուք կապրեիք այն
կյանքով,
Որ ապրել են նախնիքը ձեր—մեծարանքով ու փառքով:

Բայց ի՞նչ իմաստ, ի՞նչ միտք ունի լոկ անցյալը դժգոհով
եվ ներկային, այսօրվանը ոչ մի հայացք չնետնի:
Կա մեծ մի մարդ և ապրում է նա ոչ հեռու՝ մոտերքում:
Ո՛վ լիտվիններ, ախանջ դրեք, հիմա նրան եմ երգումս:

Ու նա լսեց, սպասելով՝ գերմանացիք ի՞նչ կասեն,
Թուլլովություն կտան արդյոք, նրա երգը կլսե՞ն:
Բայց դահլիճը քար էր կտրել, ոչ ոք ոչինչ չէր ասում,
Դա նշան էր, որ դահլիճը սպասում է նոր երգի:
Եվ ահա նա, վիճն առնելով, իր նոր երգն է սկսում.—
Բոլորովին ուրիշ մի շափ, հնչեղությունն ու եզրի:
Զից լարերին հազիվ նրա դողողոջ մատներն են զարկվում,
Անմիջապես երգը նրա սրտմոթյան է վախարկվում:

ՂԱՅՂԱՆՈՒՄ ԳԱՆՄԱՆԸ

Որտեղի՞ց են այդպես սուրում, այդպես թաշում լիտվինները
լիտվինները ետ են սուրում գիշերաչին արշավանքի՞ց՝
Բերդ ու վանքից հափշտակած գիշերաչին թանկ ավարով:
Ու գերեվար գերմանացիք՝ օղապարանը վզներին,
Շղթայակապ, վազ են տալիս, որ ետ չընկնեն նժույզներից:
Աչք են գցում Պրուսիայի՞ն — ողողվում են արասսուքով,
Գոնվոյի՞ն են ահով նայում — իրենց հանձնում աստծու
կամքին:

Ճիշտ կենտրոնում այդ քաղաքի Պերուն աստծու բացառն է
լայն,

Ուր լիտվական իշխանները, ետ դառնալով արշավանքից,
Ըստ վաղեմի սովորության, հրկիզում են գերբիներին...
Գերբիներից լոկ երկուսն են անվախ նայում այդ քաղաքին.
Մեկը՝ սիրուն երիտասարդ, իսկ մյուսը՝ ներմաշակահեք:
Նրանք, մարտում, գերմանական զորքը ընդ հոժարակամ,
լիտվինների կողմն են անցնում. կանգնում իշխան
Կեյրուստի գեմ,

Որը նրանց ընդունում է շքախմբում, բայց և հսկում
եվ, առնելով իր դրակը, ենթարկում է հարցափորձի:

Ի՞նչ մտքովի են: Որտեղի՞ց են: Ի՞նչ նպատակ ու միտք
ունեն:

Եվ ծագումը, ոչ անունըս ետ չգիտեմ,— շահելն ասաց,—
Որովհետև, դեռ երեխա, ինձ գերել են գերմանացիք:
Ես մեր տունն եմ միայն հիշում՝ լիտվական մի քաղաքում,
Ար փոխած էր բլրի վրա: Փայտից էին տներն այնտեղ:
Բայց մեր տունը... աղյուտից էր, ծածկված կարմիր
կղմինդրով:

Նրանուսն էր խշշում շորս կողմ, և թափուտում լիճն էր շողումս
Մի անգամն էլ մենք արթնացանք ահեղ աղմուկ-աղաղակիցս
Ցերեկվա պես լույս էր շորս կողմ, տպակիներն էին ճաքում,
Ամբողջ տունը լիքն էր ծխով, ու մենք հազիվ դուրս
նետվեցինք:

Փողոցներում, կարկուռի պես, կայծեր էին թափվում վերից,
Գոչում էին. «Գիմեք զենքի՛: Գերմանացիք են քաղաքում...»
Հայրը արագ թուրք խլեց, նետվեց առաջ ու... ետ չեկավ:
Գերմանացիք մտան մեր տուն: Մեկը ընկավ իմ հետևից,
Գավակն առավ,— թե ինչ եղավ այնուհետև՝ ես չգիտեմ:
Միայն՝ երկար դեռ հնչում էր մորս ճիչը իմ ախանջում,
Ռեժգին՝ զենքի շառաչունից, վազվող շենքի զզրոցունից:
Ա՛խ այդ ճիչը... Նա անդադար հետևում էր ինձ ամենուր.
Որտեղ էլ որ հրդեհ տեսնեմ՝ ես այդ ճիչն եմ հիշում կրկին,
Նա հնչում է իմ հոգու մեջ, ինչպես ձայնը՝ քարանձավում:
Ահա ողջը, ինչ մնում է իմ լիտվայից, ծնողներից:
Հորս, մորս, եղբայրներիս քնիս մեջ եմ տեսնում միայն,
Բայց, զնալով, նրանց ծանոթ կերպարանքն է աղոտանում,—
Ժամանակը հուշերիս մեջ այդ զեմքերն է խառնում իրար:
Ծի կատարյալ գերմանացի գերմանացու շարքերի մեջ՝
Ես մեծացա Վալտեր անվամբ և ինձ տվին ԱՂՖ մականուն:
Բայց անվան տակ գերմանական իմ լիտվական սիրտն էր
խփում,

Լի՛ կարոտով դեպի լիտվան, ոխով՝ դեպի գերմանացին:
Ինձ վիճերի՞նը՝ խաշկրաց մագիստրոսն իր պալատն առավ,
Շոյեց, սիրեց որդու եման ու պատրաստեց մկրտություն:
Տաղտալի էր ինձ սրտատում, և, վիճերի՞նից խառնափելով,
Փնտրում էի վայդելուտին: Այդ օրերին նրանց շարքում

Իբրև թարգման աշխատում էր գերված ծերուկ մի վայրենուտ։
Եվ ծերուկը, երբ իմացավ, որ լիտվացի մի որբ եմ ես,
Հաճախակի իր մոտ կանչեց, պատմեց հեռու իմ լիտվայից՝
Սփոփելով ու հուզելով հայրենական խոսք ու երգով,
Ջերմացնելով իմ որբ հոգին գորովանքով իր հայրական։
Հաճախ էր ինձ գետափ տանում, ուր հոսում էր Նեման գետը,
Յույց էր տալիս մեր լիտվական հովիտներն ու լեռները սեզե
Տուն դառնալիս ամեն անգամ արցունքներս էր ծերը սրբում,
Որ կասկածներ չհարուցի։ Բայց արցունքներն իմ սրբելով՝
Նա իմ հոգում բորբոքում էր վրեժ դեպի գերմանացին։

Եվ զղյակում դաշույն էի թաքում սրում, մագիստրոսի
Գորգերն էի պատառոտում, հայելիներն էի քերծում։
Փոշի ցանում ու մուր քսում, թքում պողպատ վահաններին։
Կլայպեդա նավահանգիստն անշուշտ գիտեք։ Մենք

մակույկով

Հետո, ջահել տարիներիս, դեպի լիտվա նավարկեցինք։
Մաղիկ էի այնտեղ քաղում, և կախարդիչ բույրը նրանց
Հարուցում էր ինչ-որ հուշեր և իրական, և անորոշ։
Այդ բուրմունքը ներծծելով՝ դառնում էի նորից մանուկ,—
Թվում էր, թե եղբորս հետ խաղ եմ անում մեր պարտեզում։
Եվ ծերուկը զգացումն այդ բորբոքում էր իր խոսքերով՝
Պատկերելով իմ անցյալը ծաղիկներից ավելի վառ։
Ի՛նչ բախտ՝ ապրել ջահել կյանքդ հայրենի տան կտուրի
տակ...

Մինչդեռ զուրկ են նման բախտից քանի՜ գերի լիտվացիներ,
Որ գերվելով՝ մանկութունը անց են կացնում իբրև ստրուկ։
Այս պատմում էր արոտներում, իսկ ծովափին Պալանգայի,
Ուր անդադար կուրծքը ծեծող ծովը փոքր-ինչ շունչ է
քաշում

Եվ ավազե հեղեղներ է անվերջ ժայթքում իր երախից,
Ուրիշ բան էր ծերն ինձ պատմում ու ներշնչում. «Տեսնո՞ւմ
ես դու՝

Արոտների թարմությունը ո՞նց է կորչում ավազի տակ։
Տե՛ս, բույսերը ո՞նց են ջանում ճեղքել մահվան պատանքը
ինդ,

Բայց ապարդյո՞ւն,— ավազն անվերջ դուրս է սողում
հրեշի պես
Եվ սպիտակ իր փորի տակ տրորում է և բույս, և ծիլ՝
Կանաչ կյանքը մի վիթխարի անապատի փոխարկելով...
Գարնանային այն ծիլերը, որ թաղվում են դեռ կենդանի,
Քո հարազատ եղբայրներն են, լիտվիները քո տառապալը,
Իսկ ավազը ծովից ժայթքող—Օրդենն է դա տևտոնական։
Ես ոնց էի ուզում խոցել գազաններին այդ խաշակիր
Եվ կամ՝ թողնել լիտվա փախչել։ Բայց ծերուկը զսպում էր
միշտ

«Լոկ ասպետն է ի վիճակի ուղած զենքով ելնել մարտի
Եվ բացահայտ մրցման մտնել թշնամու դեմ։ Իսկ ո՞վ ես դու։
Դու ստրուկ ես։ Իսկ ստրուկը մի զենք ունի՝ դավաճան՝
Մնա այստեղ, գերմանացուց դու սովորիր գործը ուղմի,
Ջանա շահել վստահություն։ Իսկ այսուհետ — դեռ
կտեսնենք»։

Ես լսեցի և մնացի տևտոնական գործերի մեջ։
Սակայն մարտում, հենց որ տեսա դրոշները իմ հայրենի,
Հենց լսեցի ուղմերը ձեր, ես նետվեցի դեպի մերոնք՝
Ինչ-որ ուժով կախարդելով ու քարշ տալով և ծերուկին։
Այդպես բազեն՝ ընից խլված, կերակրված վանդակի մեջ,
Ինչքան էլ որ տանջեն նրան, մթնեցնեն հայացքը սուր,
Հենց որ թռչի դեպի երկինք, իր աչքերով հենց որ շափի
Հեռուները իր հայրենի՝ զգա իրեն լուրթ երկնքում,—
Այնժամ ազատ պիտի շնչի, լսի աղմուկն իր թևերի։
Դու տո՞ւն դարձիր, որսկա՞ն ախպեր։ Թուած բազեն էլ չի՞
գա ետ»։

Եվ պատանին ավարտում է։ Կեյսուտուն ինքն էր լսում նրան
Գեռափթիթ — աստվածային Ալդոնայի՝ իր դստեր հետ։
Աշունն եկավ՝ երեկոները ձգելով իր հետևից։
Եվ Ալդոնան ճախարակի կամ քյարգահի առաջ է միշտ՝
Շրջապատված ընկերուհի աղջիկներով ու քույրերով։
Շողողում են ասեղները, ճախարակն է անվերջ մանում,
Եվ վալտերը խոսք է բանում հազար ու մի հրաշք բանից,
Պատմում է նա գերմանացուց, ջահելությունն է իր հիշում։

Եվ Վալտերը փնչ էլ ասեր, և Վալտերը ինչ էլ պատմեր՝
Հանիշատակում ու որսում էր աղջիկն իսկույն—նրա մտքում
Դրոշմվում էր այն աստիճան, որ քնի մեջ տեսնում էր նա
Այն, ինչ պատմում էր Վալտերը՝ նեման գետի մյուս ափին
Ամուր բերդեր, ճոխ հանդերձներ, ասպետական

մրցություններ,

Երբ բազմաբյուր մարդկանց առաջ փշրվում են նեա ու
նիրգակ,

Ու հաղթողին աղջիկները սրահներից փունջ են նետում:
Պատմում էր նա միակ աստծուց, նրա ահեղ զորությունից,
Աստվածամոր կուսությունից, գթությունից աստվածամոր:
Աստվածամոր պատկերը սուրբ, որ կրում էր կրծքի դրա,
Նա նվիրեց Ալգոնեաին — բերեց նրան ճիշտ հավատով
Նա աղոթեց աղջկա հետ, ուզեց նրան ըրտաավորել,

Ուսուցանել այն ամենը, ինչ որ գիտեր: Եվ, տհամա,
Ուսուցանեց և այն, ինչին անձանթ էր ինքն էլ—սիրո՞ւ:

Ու սովորեց ինքն էլ շատ քան: Ի՞նչ հաճույքով լսում էր նա
Լիտվերներ, որ զարթնում էր, հարություն էր առնում հոգում:
Ամեն բանից մի նոր հույզ էր ծնվում սրտում խեղճ վնասերի:
Ինչպես մտաբերի՞ց՝ կայծեր հրե—չորում էին ծանրի փուսքեր՝
Ընկերություն, ազգայնություն, և սե՛ր — և սե՛ր, որի նման
Զկա սարիչ և ո՛չ մի բան, բայց մեկից՝ հայրենիքի՛ց...

Իսկ Կեյսատապը միտք էլ անում. «մ՛նչ պատահեց իր գրեթե
հետ:

Ո՞չ մանկությունը զվարթ փուսքեր, ո՞չ զվարճանք աղջկական
Ուղեգրերը տոն օրերին պար են բռնում, ուրախանում,
Իսկ իր դստեր խնդրությունը զրուցելն է Վալտերի հետ:
Ի արերին ամեն աղջիկ ձեռքին ունի ասեղ ու թել,
Սրա ձեռքից՝ ասեղն ընկնում, փռնելում են փեղ ու մանկավազ:
Ինչ որ բան է եղել նրան և լուրջն են գա: Նկատառում
Երեկ տեսա՞ վարդ էր գարձում, վարդ, քառյց վանահ, կանաչ
փերով:

Այնքանը ցարդանն առ թիկերը՝ վարձել՝ ի փերով, ալ անտարբեր
Ին ո՞նց ջակի գույնը գույնից, երբ տղերն առ միտքը նրա
Զբաղված են ջոկ վարձարի գրառանդում և աղբիրով:

Հարցնե՛հ. «մ՛նչ էր— «Հովտումն է նա»:

«Մարտիկի՛ց է գալիս»,— հարցնե՛հ,

էլի նույնը. «Հովտից»,— կասեն: Ի՞նչ հովիտ է, մի ինձ ասե՛ք
Վալտերն այնտեղ նոր պարտեզ է անկել: Ին լա՛վ, կարո՞ղ
է նա

Համեմատել է իմ այգու հետ: (Իսկ Կեյսատապի այգիները,
Որ լեցունե են ծով մրգերով և հայտնի են ողջ Կոնվոլյին,
Աղջիկներով համար նույնն են, ինչ որ խայծը՝ ձկան համար):
Զէ՛, այգին չէ նրան ձգում: Իսկ ձմռանը ի՞նչ է մտնում.
Նեման նայող պատահանին՝ ո՛չ մի եղյամ, ո՛չ մի սառույց—
Ոնց մայրախն՝ վաչքերում են ապակիներն ինչպես բյուրեղ
Կասե՛ք ինչի՞ցս նաե՛հ՝ շատ պա՛րզ:

Ման է գալիս Վալտերն այնտեղ,

Իսկ սա՛ նստած, ապափին է իր տաք շնչով մարքում

սառցից...

Կարծում էի, թե Վալտերը նրան կարողալ կուսուցանի,—
Իշխանական զախակներին աթո՛ն արդեն դա պետք է շատ:
Քաջ վալտերը գրագետ է ինչպես քսենձ կամ վարդապետ:
Ո՞նց վանդա նման մեկին: Պետքական է նա Լիտվային:
Նա ճարտար է ուղմի գործում, շատ խորամանկ դիրք է
շինում,

Տեղյակ է նա թնդանոթից,— մենակ արժե մի ողջ զորքի...
Վալտե՛ր, դարձիք դու ինձ փեսա, մեր երկիրը պահենք
մեկտեղս:

Եվ Վալտերը փեսայացալու Գերմանացի՞ք, դուք երևի
Կարծում եք, թե երգս պրծավ: Ին ձեր բոլոր ոռմաններում
Ո՞րն ապական ամուսնացալ՝ տրուրադուրի երգն էլ պրծավ...
Ասե՛մ և այն, որ ապրեցին: նրանք երկար և երջանիկ:
Նա պաշտում էր իր կնոջը, սեփայն նրա աղբի՛ք հոգին
Երջանիկ չէր, որովհետև՝ երջանիկ չէր Լիտվան նրա:
Ձևհայն քնկավ—արտաշտները սկսեցին նորից երգել,
Ամենուզեք մեծ խնդրություն ազդարարել զարթնող հոգին,
Իսկ Լիտվային խեղճ ու անբախտ՝ նոր կոտորած ու նոր
հրդեհ:

Կապարապ բազմահարապ արդեն է շարժվում գետի Լիտվա,—
Նեման գետի մյուս ափից գլխոյուն է քառին բերում:

Ձեռքի շառաչ, թրի զնգոց, ռազմի կանչեր, ձիու խրխիչը։
Նրանց զնգերն ամպերի պես խտանում են դաշտի վրա,
Փողփողում են դրոշները առաջամարտ ջոկատների՝
Ինչպես շանթը մրրկից առաջ։ Եվ հասնում են նրանք Նեման,
Գետանցներ են սարքում այնտեղ և Կոնվոն են շրջապատում.
Աշտարակներն են ցերեկը խոյահարում բաբաններով,
Գիշերները ականներ են փորում բերդի պարսպի տակ,
Իսկ ռումբերը լուսավորում մութ երկինքը, այնուհետև
Ինչպես ցինը՝ ճուտի վրա, վայր են ընկնում տանիքներին
Կոնվոն արդեն ավերակ է,— և լիտվացիք՝ դեպի Կեյդան,
Կեյդանն արդեն ավերակ է,— և լիտվացիք՝ դեպի անտառ։
Մաքառում են, բայց թշնամին արշավում է անվերջ առաջ։
Իշխան Կեյստուտն ու Վալտերը առաջինն են ահեղ մարտում
Եվ վերջինը՝ նահանջելիս։ Սառնարյուն է Կեյստուտը միշտ.
Մանկությունից սովոր է նա մարտի բախտին փոփոխական։
Նա լավ գիտեր՝ իր նախնիքը զարկվել են միշտ տևտուններին,
Եվ արդ՝ ինքն էր զարկվում նրանց՝ շխորհելով վաղվա

մասին։

Ուրի՛շ մտքեր Վալտերն ուներ։ Դաստիարակված նրանց
շարքում՝

Նա Օրդենի ուժը գիտի. մագիստրոսի լոկ մի կանչով
Ողջ Եվրոպան կտա նրան և՛ զենք, և՛ զորք, և՛ գանձն իր ողջ։
Ջարկվում էին պրուսներն էլ, բայց տևտոնը ջնջեց նրանց,
Եվ վաղ թե ուշ նույն սև բախտը սպասվում է լիտվիներին։
«Ուրդի՛ս, դու մեզ,— Կեյստուտն ասաց,— գուշակում ես
չար կործանում,

Դու աչքերիս քողը առար, որ ես տեսնեմ անդունդն անտակի
Երբ լսում եմ ես քեզ, որդի՛, իմ բազուկներն են թուլանում,—
Հենց կորցրեցիր հույսըդ՝ իսկույն քաջությունդ է հալչում
ձյան պես։

Հիմա ինչպե՛ս և ի՞նչ անենք տևտոնի հետ»։ Վալտերն ասաց.
«Հա՛յր, ես գիտեմ լոկ մի հնար, որ հաստատ է, բայց
ահավոր։

Հետո, գուցե, ասեմ ես քեզ...»։ Այդպես նրանք կովից-կով
Խորհում էին, կշռադատում, քանի նրանց դեպի նոր մարտ
Դեռ չէր կոչում շեփորների ու փողերի տազնապն ահեղ։

Մթագնում էր Կեյստուտն անվերջ—ոնց է փոխվում նրա
փեսան։
Ասենք՝ միշտ էլ առանձնապես ուրախությամբ նա շէր
փայլել,—

Երջանկության պահերին էլ նրա ճակատն ամպ էր պատում,—
Բայց և այնպես կնոջ գրկում քիչ պարզվում էր դեմքը նրա,
Մինչդեռ հիմա կարծես շունի ոչ մի հուզում և զգացմունք.
Ձեռքը ծալած՝ ողջ օրն ի բուն կարող է նա անշարժանալ,
Դիտել ծուխը հրդեհների, որ այրում են ավան ու շեն,
Գիշերները վեր էր թռչում և հայացքով վայրենացած
Կատաղորեն նայում անվերջ հրդեհների մոլի պարին։
«Ի՛նչ է եղել, Վալտե՛ր, քեզ հետ, ամուսի՛ն իմ»,—

կիրն է հարցնում։

«Ինձ հե՛տ... ոչի՛նչ... Միայն հանկարծ քնո՛վ շանցնել,
որ քնի մեջ
Գերմանացիք մեզ շղթայեն, շղթայակապ հանձնեն դահճին»։
«Աստվա՛ծ փրկի մեզ դրանից։ Չէ՛ որ ամբողջ գորքն է
հսկում»։

«Ձորքն, իսկապես, հսկում է մեզ, զինավառ եմ ես էլ,
սակայն

Եթե շաղ գա զորքը շարդված, ու բթանա թուրն էլ իմ սուր,
Դե մտածիր, թե ինձ ու քեզ սպասում է ի՛նչ ծերություն»։
«Աստված այնժամ մեզ կսփոփի մանուկներով...» «Իսկ թե
հանկարծ

Գերմանացին մեզ սպանի, իսկ նրանց էլ հետը տանի՛»,
Սովորեցնի նշան բռնել ուղիղ իր հոր, մոր ճակատի՛ն։
Ինքս էլ գուցե սպանեի եղբայրներիս կամ հորըս ծեր,
Եթե ծերուկ Վալդելոտը շահադիպեր»։ «Գնանք, Վալտե՛ր,
Մեր լիտվայի անտառներում ու լեռներում պահվենք շարից»։
«Իսկ մնացած մայրերին ու մանուկներին թողնենք այստե՛ղ»
Այդպես արին պրուսները, բայց տևտոնը բռնեց նրանց...
Նույնը մեզ հետ կկատարվի»։ «Իսկ մենք կերթանք էլի՛ հեռու»։
«Դե ո՛ւր՝ հեռու։ Հո կիսթիայից դուրս չես գալու, հո չես գնա
Ռուսիչի կամ թաթարի մոտ»։ Եվ Ալդոնան, շփոթահար,
Զիմացավ, թե էլ ի՛նչ ասի։ Մինչ այդ խեղճին թվում էր, թե
Անսահման է կիտվան։ Հիմա նա առաջին անգամ լսեց

Ու հասկացաւ, որ լիտվայում թաքնվելու տեղ իսկ չկար
«Իսկ ինչ անենք», — վհատորեն իր մատներն էր նա

չարդոտում:

«Մենք, Ալգոնա, միայն մի ճար, լոկ մի հնար ունենք հիմա՝
Զարդել ուժը սև Օրդենի: Եվ ես գիտեմ ճարն այդ միակ:
Բայց այդ մասին մի՛ հարցրու: Թող անթմվի այն ժամը սև,
Երբ թշնամին ինձ կատիպի գիմել վերջին այդ հնարին»:
Եվ իր խոսքը նա ընդհատեց: Հիմա ոչ թե Ալգոնային —
նա տեսնում էր իր գեմ վեթերին իր կարևոր հայրենիքի:
Եվ այդ պահից նա լուռ ու մունչ խոր վրեժն էր օնում իր մեջ,
Աղետներով ու հրդեհով այդ վրեժը բոցավառում:
Նա իրենից հեռու վանեց ամեն մի հույզ, ամբողջ անգամ՝
Նրա միակ սիրտփանքը դժբախտության անհղ ծովում:
Երբ որսորդը շնոր է գցում հսկա կապույտ փշապի մեջ,
Թաքուն հուրը ողջ միջուկն է լափում դանդաղ, և շատ

շուտով

Անտառների անհղ արքան մերկանում է իր սաղարթից,
Կեռանում են ու ցած թափվում քամուց շարված ճյուղքը նրա,
Եվ կատարից, ինչպես թագից, վերջին տերևն է ցած
ընկնում...

Լիտվիները շատ շրջեցին անտառապատ դոլյակներում,
Մերթ՝ գարկեչուկ, մերթ՝ վերստին ընկրկելով շար թշնամուց:
Եվ Ռուդավյան մարտը հասավ, ճակատամարտ մի վճռական,
Որ բյուր ջահե ու վառվառն լիտվիները բնկան կալում՝
Նույնքան հազար առաջնորդի, պետերի հետ խաշաղիաց:
Տևտոներին, իրքև սառաթ, շատով ծովից հասան գորբեր,
Իսկ լիտվիցիք իրենց մի բառ կտրին խմբով բռններն տեսան:
Բթացել են թուր ու սուտեր, շարդոտվել են վերա ու վաճան,
Պատված փռչով և արթնանով՝ անա նրանք առն են դառնում:
Եվ Վալտերը, Ալգոնային մի խառք շատած, Կեյտտտտի հետ
Վալգելուտի տեղաշարժից խոսքի մտածով գերմաններեն
Անձանթ է օտար լեզուն, բայց իր սրտով գրում է նա
Արևատ փայլեր: Ահա նրանք, ախարտելով գրույցն իրենց,
Տխուր-տրտում հայացքներով Ալգոնայի կողմն են նայում:
Եվ Վալտերը իր հայացքը մյուսներից երկար պահեց,

Ու աչքերից գետի նման արցունքները դուրս հորդեցին:
Նա սիրածի ոտքերն ընկավ, սրտին սեղմեց ձեռքը նրա
Եվ պատճառած ցավի համար լալով խնդրեց ներողություն
«Վա՛յ կնոջը, որ սիրում է խելացնոր իր ամուսնուն,
Քե՛ս հայացքը միշտ հառված է իր ծննդյան վայրից այն կողմ,
Ու մտքերը, ինչպես ծուխը, տան կաուրից թռչում են վեր,
Ու սիրտը չի հասվում խաղաղ ընտանեկան հանույքներին:
Այդ հոգիներն, իմ Ալգոնա, շատ են նման փեթակների.
Մեղրով երբեք բերնիբերան շցվելով՝ բուն են դառնում
եղեղներին: Դու մի՛ տխրիր, այսօր տանը ես կըմնամ
Ու կաշխատեմ բան շհիշել, դառնալ այնպե՛ս և այնպիսի՛ն,
Ինչպես առաջ: Իսկ վա՛ղը...»: Նա ուժ չունեցավ խոսքն
ավարտել:

Ալգոնային ի՛նչ էր մնում: Եվ ինքն իրեն նա համոզեց,
Որ կդառնա Վալտերն էլի առաջվա պես՝ հանգի՛ստ, ուրախ
Տե՛ս, ահա նա քիչ է մոտջլ, տե՛ս, աչքերը աշխուժացան,
Տե՛ս, այտերը կարմրեցին: Եվ նա, կնոջ ոտքերի մոտ,
Ամբողջ գիշեր միտ չի բերում ո՛չ հայրենիք, ո՛չ թշնամի,
Պատմ-խոսում, վերհիշում է անցած օրերն այն երջանիկ,
Երբ հայրենիք վերադարձավ, երբ հանդիպեց Ալգոնային,
Երբ գնացին զբոսնելու... — վերհիշվում է ամեն մանրուք,
Որ այնքան շատ տեղ է բռնում սիրո բուրբ հուշերի մեջ:
Բայց նա ինչո՞ւ փոխվեց այդպես, երբ «վաղ» բառը բերնից
թռավ:

Նա վերստին Ալգոնային նայեց երկա՛ր, արտասվալից
Մի հայացքով: Նա շատ կուզեր խոսել, հայտնել, բայց ո՛ւժ
չկար:
Թե՛ նա անցած երջանկության տեսիլները դուրս է կանչում,
Որ հավիտյան և հենց հիմա հրրածեշտ տա իր հին բախտին:
Ծի՛թե վերջին այս երեկոն, քնքշանքով լի՛ այս երեկոն
Նաև վերջին՝ հրաժեշտի բռնկումն է սիրո լույսի...
Ա՛խ, Ալգոնան ի՛նչ մտածի: Ու, ելնելով իր սենյակից,
Դուան ճեղքից, խռովահույզ, հետևում է նա սիրածին.
Իր Վալտերը գինի լցնում ու զավերն է անվերջ քամում,
Իսկ ծերունի Վալգելուտին պահել է նա գիշերն իր մոտ:

Արեգակը նոր էր ծագել, երբ դոփեցին սմբակները.
Երկու հեծյալ, մշուշի մեջ շտապում են դեպի լեռներէ
Կիսաբեին պահնորդներին, թե չլիներ սիրող կնոջ
Արթուն աչքը: Եվ Ալդոնան գլխի ընկավ, իջավ հովիտ,
Կարեց նրանց ճանապարհը: Հանդիպումը շատ էր տրտում
«Ա՛խ, սիրելի՛ս, ետ դարձիր տուն, ուր կլինես դու

բախտավոր,

Քեզ երջանիկ կզգաս գուցե ծնողներիդ սիրող գրկում...»

Դու ջահել ես և գեղեցիկ, դու կսփոփվես, կմոռանաս:

Դու հիշո՞ւմ ես՝ շատ իշխաններ քո ձեռքն էին խնդրում
անվերջ:

Հիմա արդեն դու ազատ ես՝ այրին նրա՝ ով ինքնակամ
Հրաժարվեց ամեն ինչից հանուն իր խեղճ հայրենիքի,
Ի սեր սիրած հայրենիքի հրաժարվեց սիրո՞ւց, քեզնի՞ց:
Մնաս բարև: Մեկ-մեկ նաև արցունք թափիր՝ ինձ հիշելով
Քո վալտերը ողջը կորցրեց և աշխարհում մնաց մենակ՝
Ինչպես քամին անապատում: Հիմա պիտի նա թափառի,
Դավաճանի և սպանի, ինքն էլ մեռնի մի վատ մահով:
Սակայն կանցնեն ձիգ տարիներ և մոռացված անունն Ալֆի
Լիտվայով մեկ կըորոտա վայրելուտի շրթունքներից:
Դու կլսես դեռ իմ մասին և, սիրելի՛ս, կմտածես՝
Ահ տարածող այն ասպետը, ծածկված քողով մի

գաղտնիքի,

Որ հայտնի է մի՛միայն քեզ,— ամուսինդ է եղել մի օր:
Հպարտ եղիր դու այս մտքով և սփոփիր քո կյանքը որք»:
Խեղճ Ալդոնան լսում էր լուռ, բայց ոչ մի բառ չէր

հասկանում:

«Գնո՞ւմ ես դու»,— բացականչեց ու սարսափեց նա իր
խոսքից:

Ամեն ինչից լոկ այդ ճիշն էր նա հասկանում՝ «գնո՞ւմ ես դու»:
Ողջ անցյալը և ապագան նրա մտքում խառնվեցին:
Լոկ ասում էր սիրտը նրան, որ անցածը ո՛չ ետ կգա,
Ո՛չ էլ երբեք կմոռացվի: Տազնապալից իր հայացքով
Երբ վալտերի մութ ու մռայլ հայացքին էր նա հանդիպում,
Այնտեղ արդեն էլ չէր գտնում առաջվա պես մխիթարանք:
Որսնելով ինչ-որ նեցուկ՝ նա հայացքն իր կրկին հռոնց

Գեղի հովիտ՝ կարծես այնտեղ ինչ-որ մի բան պիտի գտներ
Նեմանից դեն, անտառի մեջ, վեր է հառնում մի աշտարակ:
Մի մենաստան, տառապահար հոգիների մի հանգրվան:
Նրա հայացքն ու մտքերը կանգ եկ առնում մենաստանին:
Այդպես՝ ծովում, հանկարծահաս փոթորկի հանդիպելով,
Արդեն հոգնած աղավինն է ապաստանում նավակայմին:
Դա հասկացավ վալտերն իսկույն և, նրա հետ լուռ քայլելով
Սիրտը բացեց, երգում տալով՝ իր գաղտնիքը պահել թաքուն:
Մանր էր նրանց բաժանումը մենաստանի դռների մոտ...
Վայրելուտն ու Ալֆը կորան: Նրանց մասին խոսք չի լսվում:
Վա՛յ վալտերին, թե իր խոսքը չի կատարի, թե զրկելով
Իրեն բախտից՝ կկործանի Ալդոնայի բախտը նաև,
Քե ինչ զոհեց, բանից պարզվի, որ իզուր էր և ապարդյուն...
Բայց մենք կապրենք ու կտեսնենք: Երգն ավարտվեց,
գերմանացի՞ք»:

«Ի՛նչ, վերջացա՞վ, երգը պրծա՞վ»,— աղմբեկեցին դահլիճում:
«Իսկ վալտե՞րը... Ինչու փախավ: Եվ այդ ումի՞ց նա պիտի
Վրեժ լուծի»,— լսողները հարց են տալիս ու կանչում:
Լուռ է միայն մադիստրոսը, նա՛ չի կանգնել լոկ ոտի
Այս հոտնկայս ամբոխի մեջ, որ գոռում է ու գոչում:
Առերևույթ կարծես հանգիստ, լոկ գլուխը խոնարհած,
Խիստ հուզված է նա ներքնապես. գավը շշին դեմ արած՝
Դատարկում է գավերն այնպես, կարծես գինին լինի ջուր:
Նրա դեմքին, վայրկենապես, հազար միտք է կայծակում,
Հազար հույզեր փոխարինում, հետևում են մեկ-մեկու
Բայց գնալով նա դառնում է մռայլագեմ ու խոժոռ.
Դեմքը՝ դալուկ, երակները՝ նկատելի ու խոշոր,
Իսկ հայացքը՝ ինչպես ծիծառ, որ զգում է փոթորկի
Մոտենալը: Եվ, վերջապես, թիկնոցը դեն շարտում
Ու ելնում է ընդոստ ոտքի. «Իսկ ուր է վերջը երգի:
Երգն ավարտիր և կամ, ծերո՞ւկ, ի՛նձ տուր վինը քո տրտում:
Ի՛նչ, դողո՞ւմ ես դու երկյուղից: Որ այդպես է, դե, արդեն,
Ես կպարպեմ այս լի գավը և քո երգը կավարտեմ:

Ես լա՛վ դիտեմ, վայրելուտնե՛ր, ձեր երգն ինչ է գուշակում՝
Դժբախտություն ու տառապանք և մոխրացում շեների:

Ինչպես մինում գիշերային՝ խուլ կազկանձը շնորհի,
Ցավ երգելն էլ պատճառում է ինչ-որ հաճույք ձեր հոգուն:
Մենք դեռ մանուկ օրօրացում՝ ձեր այգ երգը օձի պես
Սողում այնտեղ և իր թույնով մեզ այրում է բոցի պես,
Նա մեր սրտում մեր արյանը թույն է խառնում ու լեզի՝
Իր հայրենի հողը սիրել ու փառքի տենչալ անտեղի:

Հետևում է այդ երգը մեզ ջահելության օրերին,
Չար թշնամու սավերի պես կախվում պլխին պատանու,
Հաճախ նաև քեֆի ժամին սեզանին է մատենում,
Որ մեր գինուն արյուն խառնի, հարբեցնելով օրորի,
Խարդա՛խ ծերուկ, շա՛տ եմ լսել ես իմ ջահել հասակում
Այդ երգերը, որոնց ողբը միշտ դարձել է իրական:
Բանաստեղծի համար գանձ է ահազանգը մարտական,
Թող, սրբմն, այնպես լինի, ինչպես դու ես գուշակում:

Ես կավարտեմ այդ երգը քո... Բայց չէ՛, ինչո՞ւ միշտ նորից
Նույնը կրկնել... Կավում էի, երբ Կաստիլյան լեռներում,
Ես այսպիսի մի լավ բալլադ սավորեցի մավրերից...
Գու նվագիք գիտե՞ս սրբ — լուսագեմին, այն հետու
Մաղկած հովտում... ա՛խ, օրօրացում, դեռ քնի մեջ
մանկական
Ներծծում ես այդ երգերը, ներծծում ու արթնանում...
Շո՛ւտ, ե՛տ դարձիր, ծերո՛ւկ երգիչ, թե չէ — լինեն թող վիս
Աստվածները գերմանական և պրուսական...»:
Ետ գտնում,

Վինն է առնում Վաչգերտսը և նվագով բաղադին
Վալլենրոդի գոշերն է լոկ զգուշորեն կրկնում,
Ինչպես ստրուկն է հետևում իր տիրոջը զայրագին:
Փեղանի շուրջ մարմրում են արդեն մոմերն ահագին,
Ասպետներից շատերն արդեն կամ նիրհում են, կամ քնում:
Բայց Կոնրադի ահեղ ձայնից նրանք զարթնում են կրկին,
Իրենց շտկում, թափ են տալիս, աչքերից քունն են վանում
Ու խմբվում են իրար զլիսի: Քչ ոք ծպտուն չի հանում:

ԱԼԳՈՒՍԱԲՅՆ ԲԱՆԱԿ

Մավրին էլ հասավ փառչելու հերթը.
Հաղթել են նրան թուրն ու կրակը.
Զի ընկել միայն Կրեննադա բերդը,
Սակայն այնտեղ էլ համահարակ է:

Ալպաիտարյում ուժերն է լարել,
Վերջին ուժերը մեծ Ալմանզորը:
Իսպանացիք էլ բերդը պաշարել,
Պիտի պրոհեն, երբ բացվի օրը:

Ահա որոաք հրանոթներե՛,—
Արկերը բերդի պատերն են հոշում,—
Խաչեր են շողում մինարեթներին,
Եվ իսպանացիք ամրոց են խուժում:

Փրկությո՞ւն: Զկա՛: Օգնությո՞ւն: Ումի՞ց,—
Զարգվել են զորքն ու հեծելազորը:
Եվ դուրս է դալիս շրջապատումից,
Փրկվում է մահից լոկ Ալմանզորը:

Իսկ հազթած զորքին էլ ի՞նչ է մնում.
Ավերների մեջ ու դիակների,
Իրախճանք սարքել՝ լողում են գինում,
Իրար մեջ բաշխում ավար ու գերի:

Հանկարծ պահակը մտնում է վրան
Ու հայտնում պետին ինչ-որ ասպետի
Համառ խնդիրքը՝ ընդունել նրան,
Նա շատ կարևոր ինչ-որ լուր գիտի:

Քլմանզորն էր դա, արքան մավրերի.
Նա իսպանացուց էլ թաք չի կենում,
Նա հանձնվում է հաղթողին գերի,
Իր համար կյանք ու մեծարանք գնում:

Կանգնելով շեմքին, խոնարհ ու հլու,
«Իսպանացիներ,— ասում է գերին,—
Եկա ձեր աստծուն խոստովանելու
Նվ ընդունելու ձեր իսկ սրբերին:

Եվ թող համբավը որոտա հիմա,
Որ արարների մեծ տիրակալըս
Կրտսեր եղբայր եմ դառնում ձեզ համար.
Այս է վկայում իմ այստեղ գալըս»:

Իսպանացիք էլ խիզախությանը
Գիտեն տալ և գին և կարգին հարգել:
Եվ, ի պատասխան այդ հեզությանը,
Նորադարձին են սկսում զրկել:

Գրկում է հերթով արաքն ամենքին,
Կրծքին է սեղմում, հավում, գուրգուրում,
Իսկ նրանց պետին՝ կրկին ու կրկին,
Իսկ զորապետին՝ նաև համբուրո՞ւմ:

Հանկարծ... ծնկները էլ շեն դիմանում,
Ձեռքերն են դողում... ծնկում է գետին:
Նա վայրկենապես իր շալման հանում
Ու փաթաթում է գահի ոտքերին:

Նայում են գերուն: Նայում է գերին՝
Այտերի վրա մահվան դալկություն,
Մի շար քմծիծաղ պաղ շրթունքների,
Հայացքից դժնի վրեժն է կաթում...

«Գյավուրներ, ինձնից գլուխ չե՞ք հանի...
Գո՛ւք չեք ինձ գերել, ե՛ս եմ ձեզ գերել:
Գուք ընդունեցիք ահեղ դեսպանի,—
Գրենադայից ժանտախտ եմ բերել:

Ես իմ համբույրով ձեզ վարակեցի,
Թո՛ւյն կար ոսկեզօծ խոսքերիս ներքո,
Հրճվե՞ք տանջանքով իմ մահամերձի,—
Գուք պիտի մեռնեք նո՛ւյն տառապանքովս:

Եվ քրքում է շար ու հաղթական,
Ջղաձգվում է, գալարվում, տնքում
Ու գյավուրներին մի վերջին անգամ
Ուզում է սեղմել իր ահեղ գրկում:

Եվ քրքիչով էլ տալիս է հոգին:
Կոպերն են անշարժ, շրթներն են սառած,
Բայց դժոխային քրքիչը կրկին
Առնդմիշտ նրա դեմքին է թառած:

Հաղթողներն ահով փախչում են բերդից,
Բայց ամենուրեք, թրից էլ հատու,
Ժանտախտը նրանց դնում է հերթի
Ու մեկ-մեկ կյանքի թելերը հատում:

Մի ժամանակ մավրերն իրենց վրեժն այսպես են լուծել:
Իսկ ուզո՞ւմ եք լսել գուցե և վրեժի՞ց լիտվինի:
Գե ի՞նչ կա որ նա տան շեմքին սպասում է միգուցե,
Եվ դուք գուցե թույն եք խմում, ոչ թե մաքուր զուտ գինի...
Բայց, ասենք, չէ՞: Հիմա կարծեմ ուրիշ կերպ է ընդունված.
Վիտուղ իշխանն իր պետերով ձեզ ինքնակամ հանձնված՝
Իր լիտվական կալվածքները իբրև ավար մատուցում
Ու հայցում է լիտվա խուժել՝ որպես արժան հատուցում:
Բայց չէ՞, բուրն այդպես հո չեն,— ինքը Պերո՞ւնը վկա,
Որ լիտվայում դեռ կան մարդիկ, կա՛ն, այդ ես եմ ձեզ
ասում:

Հերիք է մեզ երգ ու նվագ, չհատված լար էլ չկա,
Ո՛չ երգերի — ես ինքս արդեն վրեժի՞ եմ սպասում:
Եվ կա՞ հնար — ոչ թե ինչ-որ հիվանդություն և կամ թույն...
Բայց դե, ասենք, հարբած եմ ես... գավաթները ետ մղեք,
Եվ ահավոր դու Հալ... մանզոր, և դու Հալբան, անգամ գու
Աչքերիցըս հեռու չբվեք, բավ է, մենակ ինձ թողեք»:

Այս ասելով՝ ևտ-ևտ գնաց նա հարթածի իր քայլով,
Ներկաներին իր գեմքի տեղ լոկ թիկունքը ցույց տալով:
Ինչ-որ մեկին սպասնալով՝ ոտքով խփեց սեղանին
Ու, շատ գալով, գրնգացին լի գավերը գեղանի.
Ինքն էլ ընկավ բազկաթոռին՝ դանդաղ առաջ թեքվելով,
Կարծես ծանրը և ուժից վեր մի բեռան տակ կքվելով:
Նրա աչքերը թալկացան, բերնին փրփուր դուրս եկավ,
Եվ նիրհի մեջ նա ընկավ:

Իսկ միաբան ասպետները քար կտրեցին զարմանքից,
Թեպետ վաղուց լավ գիտեին, որ սասնարյուն ու հանգիստ
Մեծ մագիստրը չափից ավել երբ խմում է ու հոգնում,
Միշտ դառնում է դյուրագրգիռ, վայրենու պես մոլեգնում:
Սակայն այստե՛ղ, խրախճանքո՛ւմ... աստիճանին
անվայե՛լ...

Եվ հյուրերի ներկայութիւնը... իրեն այգպես վատ պահե՛լու
Այս ամենի մեղավորը Վայգելո՛ւտը չէք միթե:
Նա որտե՛ղ է, ս՛ւր չքվեց նա... Զի երևում ոչ մի տեղ:
Հոկ մնում էր ենթադրել, որ լիտվական այդ երգով
Փրիստանյա ասպետներին գոտեմաբաթի էք կաշուած
Ինքը ծպտյալ մեր Հալբանը և, չգիտես թե ինչու,
Գա դուր չեկավ մագիստրոսին, լցրեց նրան մոլացքով:
Բայց, այդ դեպքում, Վիտուլն ինչո՛ւ վիթխալաբվեց: Նթեի...
Ի՛նչ միաք ունեք այն բալլազը... ս՛նց էք երգում՝
հազվեա՛լ...

Ահա այսպես՝ կուահումի անտակ ծավը ստեղծելով,
Աշխատում էք ամեն մեկը հարցը լուծել չտարովիս

V

ՊՍԵՆՍՆՍՄ

Ի գե՛ն, ի մա՛րտ, ի պատերա՛զմ,— ասպետներն են
պահանջում,—

Փվ այս անգամ ստիպում են Վալլենրոդին ընկրկել:
Հատուցում է, մոլի կիրքը ողջ երկիրն է ընդգրկել,—
Վիտուլի նոր քայլի համար «գեպի կի՛տվա» են կաշռում:

Վիտուլին ինքը այստեղ գալով իր սեփական սահներով,
Օգնութիւնն էր հայցում, որ իր մայրաքաղաքը դա՛վի:
Եվ ի՛նչ — հանկարծ քե՛ֆից հետո, շքախմբով իր անձիւ՛լ
Որոշում է վերադառնալ՝ ուխտ ու դաշինք ստեղծելով.
Ռազմական ողջ ծրագրերին արդեն ծանոթ՝ նա թաքուն
Խաչակրաց սուրբ Օրդենի բանակատեղն է լքում:
Մագիստրոսի կեղծ հրամանն ամենուրեք նա ճամփին
Յույց է տալիս և, հանդիպած ամրոցները մտնելով,
Առանց տաղանապ հարուցելու, առանց թեթև խուճապի,
Ջարդում, փշրում, ավերում է՝ ողջը սրի մատնելով:
Անպտոված է զոում իրեն այդ վարմունքից տմարդի
Եվ Օրդենը պատրաստվում է խաչակրաց զոռ մարտի:
Պատը կոնդակ է արձակում, և արբազան այդ կոշով,
Հաղած-կապած դենը ու զրահ ու զարդարված սուրբ խաչով,
Իշխանների, վասալների դինազնդերը բազում
Անց են կենում ծով ու ցամաք, որ հարվածով իրենց սուրբ
Սյդ հեթանոս լիթվիկներին աստծո կամոք փորձ անեն
Կա՛մ սուրբ խաչով զարժի բերել, կա՛մ — եթե ոչ —
կործանել:

Նրանք կիտվա արշավեցին: Իսկ ինչ այնտեղ արեցին:
Քիչ է տալի, թե քանդեցին, ավերեցին, այրեցին:
Ի՛նչ ուղամ ես ճիշտ իմանալ՝ երբ որ իջնի երեկոն,
Դու բարձրացիր այն բլուրին, որ նման է վրանի,
Ու կտեսնես պատերազմի արքայական ծիրանին՝
Ամենուրեք հրի շառափ, հրացուլք է ամեն կողմ:
Այդ արնագուլչն հանգերձանքը ճանաչվում է շատ դյուրին՝
Այն ցուանքով, որ ընկնում է համատարած դիերին.
Եվ սա մինչգեռ հիմարներին հետաքրքիր է թվում,
Իմաստունին հուզում է խիստ, սարսափելի վրդովում:

Գոռ հրդեհն է քամին անվերջ արծարծում ու տարածում,—
Եվ կիտվայի խորքն են մխվում զորագնդերն ուղարկված,
Լուր է պատում, իբր կոնվոն ու Վիլնոն են օղակված,
Մոռացվում է դա էլ հետո, ու չի լսվում ձայն ու ձուռ:
Նրբ մոտակա շրջակայքում ամեն ինչ է բոցն ուտում,
Մարիենբուրգում տեսնաներին անհայտութիւնն է պատում:

Զո՞ւր են նրանք թալանված ու պարտված երկրից ավարի
և: բազմամբոխ շղթայակապ գերիների սպասում.
Զորքին փնտրող նրանց բոլոր սուրհանդակները բազում
Գնում, սակայն ետ չեն դառնում, որ լուր բերեն մի բարի:
Ի՞նչ պատահեց,— ամեն մեկի սիրտը երկյուղ է պատում,
Թե կըլսի հանկարծ շար բոթ, ոչ թե բարի ավետում:

Աշունն անցավ: Զմեռային բուք ու բորանն արթնացան
Ու ծածկեցին ձյան հաստ շերտով ամեն ճամփա ու կածան:
Հյուսիսափա՞յն արդյոք նորից իր շողերն է արձակում,
Թե՞ սահմանին սպասվում է նորից ինչ-որ հարձակում,—
Կարմրատակում ու փայլում է երկնի հսկա մի պատառ,
Եվ հրացուլքն այդ ծիրանի մոտենում է անդադար:

Մարիենբուրգցիք ետ են նայում, իրենք իրենց մտածում.
Այդ Կոնրա՞դն է վերադառնում իր պետերով ու զորքով:
Եվ հաղթութ՞յամբ, թե հետևից թշնամին է հալածում:
Ինչպե՞ս նրանց դիմավորել. ահազանգո՞վ, հրճվանքո՞վ:
Գնդերն ո՞ւր են: Վալլենբուրգը, ձեռքը վերև պարզելով,
Ցույց է տալիս իր հետևից քայլող զորքի շարքերին:
Ա՛խ, լոկ տե՛սքը, միայն տե՛սքը վերադարձող զորքերի...
Նայես նրանց՝ անմիջապես կհասկանաս. պարզ է, որ
Ետ են դառնում ոչ հաղթութ՞յամբ: Երբեմնի զորքը զորեղ
Քարշ է գալիս ձյան մեջ հազի՛վ, մի կե՛րպ, անկա՛րգ,
ցանուցի՛ր.

Շարժվում, սողում այնպես, ինչպես կարկուտահար մի մորեխ՝
Կոխկրտելով և անցնելով ձյան մեջ հենց նոր ընկածին:
Մեկն ուժասպառ իր ոտքերով ճամփի հետ է մաքառում.
Ուրիշները՝ ցրտատարված, սրսրթալով շան նման,
Գլորվում են ձյան շեղջի մեջ, ձեռքերը վեր կարկառում
Ու քարացած մնում այդպես՝ ճամփաեզրի սյան նման:

Ժողովուրդը հուզված հոսեց, պարիսպներից անց կացա՛լ:
Հարցուփորձը ի՞նչ միտք ունի,— ամեն մեկը արդեն իր
Կարողութ՞յամբ գլխի ընկավ, անմիջապես հասկացավ,
Որ այս անգամ ձախողվել է արշավանքը Օրդենի:

Զինվորների բիբերի մեջ մահն էր սառել-մնացել,
Ցուրտ ու սովից դեմքի գույնը վաղո՞ւց թռել-գնացել.
Նրանց շուրջը փայլվում է անապատը ձների,
Նրանց քայլին ուղեկցում է լոկ կաղկանձը շների.
Մինչ հետևից հետապնդող լիտվիներն են մոնչում,
Նրանց գլխին ագռավներն են շարագուշակ կոնչում:

Ողջը կորա՞վ: Սուրբ Օրդենը աղետների մատնելից
Ա՛յն Կոնրադից, որին մարտում ոչ մի ասպետ չհասավ,
Որ փորձութ՞յան ու հաղթութ՞յան միշտ սովոր էր հավասար,
Բայց արշավը դեպի Կոնվո տե՛ս որ տանուլ նա տվեց:
Նա, բանի տեղ շղնելով այդ խորամանկ Վիտոլդին,
Ամեն տեսակ զգուշութ՞յուն վերջիվերջո կորցրեց,
Լիտվիական լայն հովտի մեջ զորքը փոսց քաշորդին,
Իսկ Վիլնոյի պաշարումով՝ հոգնածութ՞յան հասցրեց:
Երբ գումակում զորքի բոլոր պաշարները վերջացան,
Ու ճամբարը խաշակնքեց սովն իր ոսկրոտ մատներով,
Գաղտագողի հարձակումի լիտովցիները անցան՝
Ե՛վ օգնութ՞յուն, և՛ մթերքի ամեն ճամփա կտրելով:
Գերմանացիք սկսեցին հազարներով մահանալ:
Ինչի՞ համար շար արշավն այս գրոհով չեն ավարտում,
Կամ, թողնելով պաշարումը, վերադառնում դեպի տուն:
Բայց Կոնրա՞դը... Մտքով խոտոր, դեմքով հանգիստ ահա նա
Որսի մեջ է անվերջ գտնում ուրախութ՞յուն ու խնդում:
Ի՞նչ միտք ունի, ի՞նչ ծրագիր,— գիտի ինքն ու իր հոգի՞նչ
Նա չի ուզում տեղյակ պահել իր պետերից ոչ մեկին:

Ինչ-որ սառել ու մարել է նրա ավյունը նախկին,
Զորքին հուզող խոսքը նրա և աղոթքը չի հնչում,
Զէ՛, այլևս գոտեմարտի էլ չի վարում նա զորքին:
Նա, ձեռքերը ծալած կրծքին, շես հասկանում, թե ինչու,
Դանդաղում է, ողջ ժամանակ Հալբանի հետ զրուցում:
Զմեռն անվերջ ձյուն է տեղում, ծածկում անտառ,
սար ու ձոր,
Իսկ Վիտոլդը, հավաքելով զորամասեր նորանոր,
Հաղթում այստեղ, հաղթում այնտեղ — հաղթանակն է
տարածում:

Ամո՛թ, այսպ՛նք սուրբ Օրդենի ավանդալից անցյալին.
Մեծ մագիստրը կովի գաշտից ետ է դառնում դեպի տուն
եւ, փոխանակ ճախ ավարի ու հաղթութեան պանծալի,
լիտվիներին մեծահամբավ հաղթանակն է ավետում:

Տեսեք ինքներդ ահավասիկ. գինաժառ ու գեղեցիկ
Իր զորքի տեղ ուրուրների ինչ-որ պարս է ետ բերում:
Նրա կնճոտ լայն ճակատին վշտի ամպերն են թառում,
Նրա դեմքը այլայլվել է ցնցումներից շղաձիգ:
Նա անհեռոտ տառապում է: Իսկ լավ կանեք դուք, եթե
Բռնեք նրա հայացքը խոր: Շատ էլ հեշտ չէ նկատել,
Բայց այնտեղ կա խոր թաքցրած ինչ-որ լուսն բռնկում,
Որ փայլում է վայրկենապես, հետո մարում է կրկին:
Շատ նման է դա ճամփորդի զգայական պատրանքին,
Որ գիշերվա խավարի մեջ մերթ խնդութեամբ վարակում,
Մերթ էլ հանկարծ գոխային բոցերով է ճառագում:

Ժողովուրդը տրտնջում է, Գոնբադն իբր շի լսում:
Նա կանչում է ասպետներին անմիաբան հավաքի.
«Մենք խա՛ղբ եղանք, ենթարկվեցինք անլուր ծաղր ու
ժանախի»,—
Նրա բերնով հարծես ինքը վհատութունն է խոսում:
Նրան լսում ու նայում են ամենքն էլի հավատով,
եւ պատրաստ են բացատրել ողջը տիրոջ զայրույթով:

Կա՛նգ առ, գոռոզ դու գորապետ: Ժամըդ հնչեց: Տե՛ս,
այնտեղ՝
Ստորերկրյա խավարավառ գետնափորում այն մթին,
Ամբողջ գիշեր մինչև առավոտ վառ են մոմեր ու կանթեղ,—
Այդ քո հարցն է քննում այնտեղ նիստը գաղտնի խորհրդի:
Այն գահի շուրջ, որտեղ խաչի կանոնագիրքն է դրված,
Ահավասիկ տասներկու հատ բազկաթոռներ են շարված,
եւ տասներկու բազկաթոռում՝ դատավորներ տասներկու,
Ռրոնց մթին հանդերձանքը ու դիմակն է քողարկում:

Թաքնըվելով օտար աչքից, ինչպես տեսիլը շիրմատան,
Կիսամթին գետնափորում նրանք սարքել են ատյան:

Մի ինքնուկամ որոշում է նրանց կապում մեկ-մեկու՝
Այս աշխարհի հզորներին, լինեն ջահել կամ թե ծեր,
Գործած ծանրը ու խայտառակ մեղքի համար հատուցել:
Նրանց վճիռն անդարձ է միշտ. չի ճանաչում նա բեկում,
եւ մեկ է միշտ այդ վճիռը — մահապատի՛ժ, որ անգամ
Չի խնայում ու չի գթում և եղբորը սեփական...
եւ նրանցից ամեն մեկը — ուժով կլինի, թե դավաճ —
Ազդարարած իր վճիռը կատարել է պատվավոր,—
Նրանք կողքին սուսեր ունեն, գոտիներում՝ կեռ դաշույն,
եւ նրանցից ահա մեկը իր սուսերն է դուրս քաշում.
«Մ՛վ անկաշառ գաղտնի խորհուրդ,— թուրն է մեկնում ու
գոշում,—

Մեր կասկածը արդարացավ հարկ եղածից առավել.
Այն անձը, որ առաջ իրեն Վալլենրոզ էր միշտ կոչում,
Վալլենրոզ չէ բնավ է՛լ:
Թե ո՛վ է նա և որտեղի՞ց, ես, իսկապես, չգիտեմ,
Բայց տասներկու տարուց ավել մեր երկրումն է նա արգեն:
Երբ մեծըն կոմս Վալլենրոզը գնաց դեպի Սուրբ երկիր,
Սա կար նրա շքախմբում, իբրև նրա գինախի:
Ոսկայն կոմսը Պաղեստինում անհետ կորավ շատ շուտով:
Իսկ անձը սույն, որին կոմսի մահվան մեջ են կասկածում,
Ինքը նույնպես Պաղեստինից անհետանում է փութով,
Հետո իրեն ծովի վրավ Իսպանիա է նա գցում,
Ամենուրեք հանդես գալով մեռած կոմսի հագուստով՝
Աչքի ընկնում մավրերի գեմ մզվող մարտում մուլեզին,
Ասպետական կոխիներում ծնկի բերում ամենքին:
եւ ի՛նչ — ահա մագիստրոս է նա Օրդենի բանակում՝
Իբրև նշան մեր կործանման, մեր սրբութեան ծանակում:
Ինչ նա արշավն ինչպես վարեց՝ քաջ հայտնի է ամենքին:
Երբ ձմռանը սովն ու կիտվան հանում էին մեր հոգին,
Որս անելու պատրվակով սա մեր բանակը լքում,

Վիտուղի հետ մեր պարտութեան հարցն էր թաքուն
քննարկում:

Նրան անվերջ հետևել են լրտեսները իմ բազում:
Իրիկվա դեմ նա շատ հաճախ աշտարակին մոտեցել,
Լեյտենդ փակված այն կնոջ հետ թաքուն զրույց է բացել:
Նրանք ո՛չ թե գերմաներեն — լիտվիներեն են խոսում:

Ով անկաշառ դատավորներ, հիմա ի միտ բերելով
Եվ ա՛յն, ինչին լրտեսները հետևել են օրերով:

Եվ ա՛յն, ինչ դուք արդ քաջ գիտեք, բայց պահում եք դեռ
ժածուկ,

Եվ ա՛յն, որ մութ ամբոխն անգամ քննարկում է կամացուկ,—
Մագիստրոսի հանցանքները ես հաշվում եմ
հաստատված:

Նա արյունոտ մարդասպան է, դավաճան ու
անաստված:

Եվ բորբոքված մեղադրողը փութով ծնկի է գալիս,
Ձեռքը հաստատ դնում խաչին և Հիսուսի տանջանքով
Երդվում, որ այս պատմությունը, լեցուն ծանր հանցանքով,
Ճշմարիտ է և դրանով՝ կրկնապատիկ սոսկալի:
Նա լռում է: Եվ խստագույն դատավճիռ են հանում:
Առանց խոսք ու որոշման է այդ վճիռը կայանում:
Գլխի ինչ-որ թեթև շարժում, աչքի ինչ-որ թույլ թարթում
Շատ ավելի բան են ասում ամեն տեսակ խոսքերից:
Ամեն մեկը, դուրս չգալով իր հոգու մութ խորքերից,
Ձեռքի փոքրիկ դաշույնիկով մաշված էջեր է թերթում՝
Վերջին անգամ սուրբ պատվիրան — օրենքները կարդալով,
Վերջին անգամ արթուն խղճին և օրենքին հարց տալով:
Հետո նրանք, բոլորը մեկ, իրենց կրծքին են խաշում
Ձեռքերն իրենց և խմբովին հանկարծ «վա՛յ» են մոռնում:
Գետնափորն է ահեղորեն արձագանքում այդ «վայ»-ին:
Այդ կարճ բառը այսուհետև հավասար է վատ մահին:
Եվ տասներկու սուրսայր դաշույն մերկ ու պատրաստ են
արդեն:

Շուտով նրանք Վալենտինի կուրծքը պիտի ծվատեն:
Թեպետ նրանք դուրս են ելնում քայլով զգույշ՝ կատվային՝
Բայց կայնպես յուրաքանչյուր նրանց քայլը կարծես թե
Արձագանք է մթնում տալիս զարհուրելի այդ «վայ»-ին:

VI

ԼՐԱԺԵՇԸ

Լուսադեմին ձմռան բուքը կաղկանձում է ու ճշում:
Եվ մի հեծյալ բուքի միջով սլանում է խիստ արագ:
Կոնրադն է դա, որ թռչում է դեպի մթին աշտարակ
Եվ լճակի սառած ափից Ալդոնային է կանչում:
«Մեզ է նորից, իմ Ալդո՛նա, կանչում կյանքը մեր անցած»
Ես երդումըս կատարեցի — խորտակված է թշնամին,
Տևտոնական դրոշները պատառոտված ընկան ցած»:

Միանձնուհի

Ա՛խ, դա ձայնն է իմ սիրելու: Ա՛լֆ, այդ դո՛ւ ես, այս
ժամի՞ն...

Մի՞թե նորից ինձ մոտ ես դու: Ծի՛շտ է արդյոք, որ անցա՞մ
Սպասումի օրերը քար: Տագնապներըս վերջացա՞ն:

Կոնրադ

Աստծու սիրույն, իմ Ալդո՛նա, էլ մի հիշիր այդ մասին,
Հարցերդ թող և լավ լսիր, թե սիրելիդ ինչ կասի:
Վե՛րջ տևտոնին — սահման չկա նրանց կրած կորստին:
Տե՛ս, թե ոնց է շառագունել երկնի մոտիկն ու հեռուն:
Այդ կիտվան է տևտոններին հրի մատնում վերստին,
Կիտվիներն են, որ ամենուր ամայություն են փռում:
Ցոթվախանի այդ վիշապին ես խոցեցի մահացու,—
Ավերակ են ամրոցները մեր սիսերիմ դրացու:
Ես զրկեցի զորությունից գերմանական հրեշին,
Գեհենն անգամ անկարող էր ավելի լավ վրեժի:

Հիմա արդեն բազմակամ է: Ես էլ մարդ եմ, հո քար չեմ.
Կոխվե՞նքու՞մ ու դավճարու՞մ անցած կյանքս բազմակամ,
Այժմ, արդեն կտարած հորսի ու տարիքի բեռան ասակ,
Պիտանի չեմ ես մարտերի — ուժս ու արյունս է սուտեղ:
Բավական է վրեժ լուծել: Գերմանացին բա մարդ չէ՞:
Աստված բացեց իմ աչքերը — չէ՞ որ եղա կիտվալում:
Կովենական ջո դղյակին այնտեղ այցի գնացի.
Քարը քարին չի մնացել ջո հայրենի ամրոցի,
Որ արծվի պես ժայռին թառած՝ անդունդի խորքն էր նայում:
Մանր էր անհնել... և հեռացա ավերակից ռամայի
Ու քաշեցի ձիուս ասե՛նը գիտե՞ս որան՞ մեր հովտում:
Նո՛ւյն խոտերը, կանաչների նո՛ւյն գորգերը հմայել,
Եվ դույնդույն ծաղիկների նո՛ւյն բարձունքը թաքն օդում,—
Մնացե՛լ է ողբը այնպես, ինչպես ծանրը այն պահին,
Որը մայր մտնող արե՛կ աակ բաժանվեցինք ես ու դու...
Ա՛խ, կաթձեռ թե երեկ շինեք... խսկ այն քա՛րք վիթխարի:
Գու հիշո՞ւմ ես՝ մենք ինչքան ենք հանգիստ առել այդ
քարին:

Նա մնում է, բայց պատված է բաղեղով ու մամուռով:
Ես մամուռը պոփսուեցի, սրտի ծանր մըռմուռով,
Լացով տեսա ճեմից սարքված այն ավոտը մտերիմ,
Որտեղ, անգի՛ն, նստում էիք ամառն կիզիչ ասթեղին
Լայնատիրև սաղարթաշատ ասիների շաքի տակ:
Իսկ աղբյուրը՝ բյուրեղի պես ականակիտ ու հստակ:
Գու հիշո՞ւմ ես լեռնայանջին իմ տնկած այն փակ այգին,
Այն հովնոցը՝ շրջապատված շոր ուռնու ձողերով:
Այնտեղ հրաջք է կատարվել, իմ Աչդո՛ւնա թանկագին.
Չոր ճյուղերը շիվ են ավել, գարձեղ ծուռեր ահագին
Եվ մեղմորեն ստափում են իրենց ծաղկած հյաղկերով:
Նրանց տեսից զարթնեց հույսը, որ մեռած էր տարիների,
Մեր երբեմնի երջանկավայն շունչը այրեց ինձ կրկինս
Այդ ծառերը համբուրելով, սե՛ր իմ, իշա ես ծնկի.
«Օ՛, աստված իմ,— շշնջացի,— հնարավոր թե լինեք
Նորից կիտվա վերագառնալ քեզ հետ մեկտեղ, իմ անգի՛ն,
Նորից ապրել նույն հարկի տակ, նորից կոչել քեզ «իմ կին»...»
Ա՛խ, նոր կյանքով մենք կապրե՛ինք, թե մեզ քախաբ
վիճակեր,

Թե ուռնու շոր ձողի պես մեռած մեր հույսն էլ ծաղկեր...»
Գնա՛նք, գնա՛նք, իմ Աչդո՛ւնա: Հրամանով իմ թեթև
կրացվեն այս զարբասները՝ շանցած հույսիս մի վայրկյանս
Բայց ս՛ւմ է պետք հրամանը: Այս փակ գանձերը եթե
Նոպատիկ հաստ լինեին, իմ ձեռքերով սեփական
Նս շարդելով բաց կանե՛ի և սեղմելով իմ գրգին,
Կարոտապին իմ թևերով կթացնե՛ի քեզ կրկին
Գնա՛լ հովիտն այն հարազատ: Մրկնքի առակ լիտվական
Կան անկյուններ, թաքտացներ՝ բեղավժշան մազբուռում,
Ուր չի հասնի ոչ ազմուկը, ոչ տազնապը ուղղմական,
Ուր չի լավի, թե ինչպե՛ս են գոռ զորքերը սքառում,
Ուր չի հասնի ոչ թշնամու ծաղր ու ծանակը թունոտ,
Ոչ մեծադի հառաչանքը, անձձիք խոսքը քինում...
Այնտեղ, այդ սալը մենուձյան մեջ, բնության ու թա գրկում
Մոռանալով և՛ գոտեմտրա, և՛ արջավանք ահարկա,
Ողջ աշխա՛րհը մոռանալով, քեզ հետ մեկտեղ, իմ անգի՛ն,
Ես կսկըսեմ կյանքըս նորից՝ առանց ցավ ու ասեղանքի:
Վճռե՛ք, խոսե՛ր, իմ Աչդո՛ւնա՛:

Բայց Աչդո՛ւնան չի խոսումս
Իսկ Կանթազը իր սիրելուց պատասխան է ստաստում:
Այդը արդեն ալ է ներկա՞մ կապույտ դեմքը երկնքի:
«Պատասխան տու՞մ, ուր է արդեն, շառավ մաքրիկ
կարթնանան,
Պահպաները կաբող են մեզ տեսնել այստեղս իմ անգի՛ն,
Իմ Աչդո՛ւնա...»: Երա ձայնը թրթում է հուզմունքից,
Նա չու՞մ է շնչակալուր: Լուռ է նաև Աչդո՛ւնան:
Ա՛խ, մի՞թե նա իր Կոնրափ աղաչանքը չի լսում,—
Եվ Կանթազը ծնկի գալով՝ կարեկցանք է աղերսումս

Միանձնուհի

Չէ՛. շառ է ուր, ուր է արդեն,— արաում ձայնով, բայց
հանգիստ
Պատասխանում է Աչդո՛ւնան.— Ինձ տեքն ինքը քե՛զ կուս.
Որ գիմանում գայթակղման այս մի վերջին փարձանքին:
Այս մենավոր աշտարակի ջեմքից հենց որ ներս մտա,

Սա ուխտեցի, որ այստեղից դուրս չեմ ելնի մինչև մահ:
Ինքըս ինձ հետ քիչ չեմ կովել. քիչ չեմ տանջվել ես արդեն,
Իսկ դու... Իմ Ալֆ, իմ սիրելի, ի՞նչ, եկել ես դու հիմա,
Որ ինձ օգնես ուխտըս դրժե՛լ, որ ինձ հանես աստծու դե՞մ:
Նվ դու ո՞ւմ ես կյանքի կոչում — մի ստվերի՛, տեսիլքի՛:
Ինքդ դատիր. ասենք թե ես քեզ լսելով՝ իմ խելքի
Մնացուկից զրկվեմ հանկարծ կամքիս ուժը կորցրած՝
Ասենք թե ես խախտեմ ուխտըս, ա՛յն, ինչ սիրով երգվեցի՝
Ասենք թե ես իմ պաղ խուցից քո տաք գիրկը նետվեցի,
նվ դու հանկարծ ... չես ճանաչում Ալդոնային քո սիրած,
Դու, վախեցած, հարց ես տալիս... «Դո՞ւ ես արդյոք,
Ալդոնա՛...»

Ո՞ւր է արդյոք այն հայացքը — նա խամրած է ու մարած,
Այն իրանը...» Ախ չէ՛, Կոնրա՛դ, քո մտքի մեջ թող մնա,
Թող չըեղծվի այս տեսիլքից քո երբեմնի Ալդոնա՛ն:

Ինքս եմ ահա խոստովանում,— ների՛ր դու ինձ, իմ
անգի՛ն,—

Լիալուսնի շողերի տակ երբ դու այստեղ ես գալիս,
Ամեն անգամ քեզնից վախով իմ աչքերն են խուլս տալիս,
Որ չտեսնեն ժամանակի ավերմունքը քո դեմքին:
Դու մի գուցե այն չես արդեն՝ ճերմակել ես, ծերացել,
Իսկ իմ մտքում, իմ հոգու մեջ անվթար է մնացել
Քո առնական կերպարանքը, նո՛ւյն հագուստով ու ղենքով,
Երբ առաջին անգամ մտար իմ հայրական տան շեմքով,—
Քեզ այդպես եմ հիշում հավետ, այդ պահը չեմ մոռանում:
Այդպես անկեղծ և անվթար թիթեռնիկն է քարանում
Գեղին սաթի շերտերի մեջ: Ա՛լֆ, թող լինի մեզ համար
Մեր առաջին հանդիպումի հիշողությունն այս անմար
Նոր հանդիպման գրավական, բայց ո՛չ այստեղ, այս
կյանքո՛ւմ,

Այլ մեր շիրմի դռնից այն կողմ՝ երանավետ երկնքում...

Հովիտները թող որ մնան հոգիներին երջանիկ,
Իսկ ես այս պաղ պատերի հետ ընտելացել եմ արդեն,
Գոհ եմ բախտից գեթ նրանով, որ աշխարհում կաս դու դեռ,

Որ կարող եմ երեկոյան լսել ձայնդ քաղցրալի:
Այս քարակոփ խցում անգամ, պատերի մեջ մու՛թ ու պաղ
Տառապանքի ու ցավի դեմ ես գտել եմ բուժիչ դեղ.
Մի՛ մտածիր սպանություն, դավի մասին և հաճախ
Այցելիր քո Ալդոնային, հաճախ արի դու այստեղ:

Ա՛խ, եթե դու — լսո՞ւմ ես ինձ — բերել տայիր, տնկելիր
Իմ մենավոր խուցի առաջ լիտվինական ուռիներ,
Կովենական այն հովնոցը եթե այստեղ սարքեիր,
Թե նույն ծաղկունքը ծաղկեին ու... նույն քարը թե լիներ...
Մանուկները, հավաքվելով շրջապատի գյուղերից,
Ե՛վ պսակներ կհյուսեին, և՛ զամբյուղներ՝ ճյուղերից,
Ուռիների ստվերի տակ խաղ կանեին, կերգեին՝
Իբրև ցավին իմ սփոփանք և բալասան՝ վերքերին:
Հայրենական այդ երգերը ցավս հեռու են քշում,
Այդ երգերը ես լսելիս միշտ իմ կիտվան եմ հիշում:
Քանի դեռ կա քո Ալդոնան՝ այդ երգերը թող հնչեն,
Իսկ երբ մեռնեմ՝ թող իմ Ալֆի գերեզմանին ղողանջեն...

Բայց Ալֆն արդեն էլ չէր լսում: Սառցակալած լճափին
Շրջում էր նա աննպատակ, մտածելու անկարող,
Կատաղորեն կտրում-անցնում իր խենթ քայլին խանգարող
Ամեն արգելք: Մի վազք էր դա, որ նման էր խուճապի,—
Նա հանգիստ է ուզում գտնել խենթ ու խելառ այդ վազքում.
Նա նեղվում է, ձմռան բուքին նա քրտնում է ու շոգում,
Ջենք-զրահը դեն է նետում, գցում թիկնոցն իր հագից,
Ամեն ինչ է նա շարտում, բացի անլուր տանջանքից:

Լուսադեմին, արդեն հասած պարիսպներին քաղաքի,
Նա նկատեց ինչ-որ ստվեր, որ իրեն է հետևում,
Բայց և շուտով անհետանում հողաթմբի հետևում:
Լուռթյան մեջ լոկ հնչում է նրա ձայնը գայրագին,
նվ ահավոր «վայ»-ը հետո կրկնվում է եռակի:

Այս լսելով՝ Ալֆը մեկից սթափվում է և իսկույն
Գլխի ընկնում, վայրկենապես շուռ է գալիս շեշտակի,

Շուրջն է նայում՝ լուս գաշտերին, գեռ չգարթնած քաղաքին,
Սալպան՝ ոչ մի կենդանի շունչ — միայն քամին է սգում,
Եվ անտառը ձմաւն քամու մոլեգին ուժն է զգում:
Ալիք հուզված կանգ է առնում, նայում սասած լճափին
Եվ թողնելով բարձունքները, արգեն առանց խաւապի,
Անհաստատ ու երեք քայլով դառնում դեպի աշտարակ՝
Դձպի սիրած իր Ալիոնան:

Արշալույսն է ճառագում:

Նա տեսնում է իր սիրածին այգաբացի լույսի տակ:
«Բարբի օ՞ր քեզ,— կանչում է նա,— քանի՞ տարբի մենք
անվերջ
Հանդիպել ենք (հանդիպել ենք) գիշերային մթան մեջ:
Այնինչ հիմա «բարբի օր» է, ոչ թե «բարբի երեկո»:
Դե, կուհի՞ր, ինչո՞ւ այսօր ես եկել եմ ցեքեկով»:

Արդոնա

Ես կուհե՛ն շեմ ցանկանում: Յառաջանա՛ն: Սիրե՛լի՛ս,
Շո՛ւտ հեռացի՛ր դու այստեղից: Աղաչում եմ ու լալիս,
Գնա՛, թե չէ... լույս է արգեն... կրնկատեն քեզ այտանդ
կրնկատեն, հասկանա՛ւմ ես:

Ալֆ

Ուշ է, շո՛ւտ ուշ է արգեն:
Թե իմանաս՝ ի՛նչ եմ ասում, ի՛նչ է տենչանքը հոգուս...
Նետիր գոնե ծաղկի մի թերթի, թռչնած լինի թող թեկուզ:
Է՛հ, որտեղի՞ց քեզ մոտ ծաղիկ... բայց գու կարող ես նետել
Պատից ինչ-որ ծեփի կտոր, քո հագուստից գեթ մի թել:
Հիշի՛ր, կյանքում հրաժեշտը երկու անգամ չի լինում:
Հրաժեշտի այս վայրկյանին ես մի բան եմ կաժենում,
Մի բան, որին հպված լինես դու քո նրբին մատներով,
Մի բան, որ ես, իբրև հավերժ գրավական քո սիրո,
Հետքս տանեմ, կրճքիս սեղմեմ
Ու մահվան ցավը մեղմեմ:
Կործանումն է ինձ սպասում, եկ կործանվենք միասին.
Տե՛ս, այստեղից երևում է բերդի բուրդից մի պատուռ,

Ես այնտեղից, իմ Ալիո՛նա, նշան կտամ իմ մասին՝
Առավոտյան բուրդի եզրից ես կախ կտամ սև պաստառ,
Երեկոյան հրակնատից միշտ կթարթի լույսը վառ:
Դու հեռակիր իմ նշանին ու թե հանկարծ նկատես,
Եթե տեսնես՝ առավոտյան արդեն չկա սև պատուռ,
Երեկոյան՝ հրեկնատում չի առկաթում լույսը վառ,
Դու հառկացիր, որ ես չկամ... քեզ այլևս չեմ գա տես...
Մնաս բարե...

Ու նա շքեց — ոտնաձայնը հեռացավ:

Իսկ Ալիոնան, սարսափահար, կանգնած տեղը քարացավ:
Սյուպես երա ողջ օրն անցավ. մայրամուտի լույսի տակ,
Նույն երկաթե ցածցի առաջ, համբացածի ետին գիրքով,
Կանգնած էր դե՛ռ՝ ասես խաչված վհատություն քար ձեռքով,
Եվ խաղում էր բռժին նրա հագուստի հետ սպիտակ:
«Վե՛րջ,— նայելով արեգակին, որ կորչում էր պաղ միգում,
Դիմեց Ալիք ծեր Հալբանին և հեռացավ դիտանցքից,
Որտեղից նա ամբողջ օրը, առավոտից իրիկուն,
Հետևում էր Ալիոնային՝ կեղծվելով տանջանքից:—
Հալբա՛ն, ինձ տուր թիկնոց ու թուր, գնամ դեպի աշտարակ...
Թող քո վերջը բարի լինի, իմք... հասնում է արագ:
Դե՛ւ, անբաժա՛ն իմ ուղեկից, լսի՛ր և մի՛ մոռացիր.
Եթե հանկարծ ես ետ չգամ, դու այստեղից հեռացիր:
Եվ—մի վերջին խնդիրք նաև... ա՛խ, ասովա՛ծ իմ, ես
կյանքում,—

Ո՛չ այս անձիր երկնքի տակ, ո՛չ էլ անձիր երկնքում,—
Անգամ հիմա, երբ ինձ արգեն մահն է հսկում դարանից,
Ո՛չ ոք չունեմ, ո՛չ սք՝ բացի քեզանից ու նրանից...
Ուրեմն այսպես. հրակնատից կախ է տրված սև պաստառ,
Թե ետ չեկա՞ այդ պաստառը դու ցած նետիր անպատճառ...
Բայց լսո՞ւմ ես... դուռն են ջարդում...
Նրանք այստեղ են գալիս»:

«Ո՞վ է այնտեղ»,— երեք անգամ դռնապանն է ձայն տալիս
Ի պատասխան՝ երեք անգամ խճովին «վա՛յ»-ն է հնչում:

Չենքի շառաշ, աղմուկ ու ճիշ,— պահակախումբն է ցրված,
Իսկ կատաղի հարվածներից դարբասները ճռնում,
Ընկնում են ցած: Ամբոխն արդեն, շար մոլուցքով
մի տարված,

Ներս է խուժում, վեր բարձրանում աստիճանով գալարուն
Ու Կոնրադի ննջարանը ամեն կողմից բոլորում:
Մոտենում են քայլերն անվերջ, հնչում մոտիկ ու մոտիկ
Ալֆր ներսից դուռն է կողպում երկաթակոփ հաստ նիզով,
Իր մի ձեռքով թուրը բռնած, նա մյուսով թույնով լիք
Գավն է խմում, նորից լցնում, բայց այս անգամ թույլ ճիգով:
«Վե՛րջ: Մերունի՛, իմն ըմպեցի, հիմա հասավ հերթը քո»:
Գունաթափված խեղճ Հալբանը գավը խլել է ուզում,
Չեռքն է պարզում, բայց նույն պահին և թշնամուն է լսում
Սրկու-երեք քայլի վրա զենք են ճոճում մոլեգնած
Եվ ուր որ է ներս կմտնեն: Եվ նա ձեռքը իր մեկնած
Ետ է քաշում:

«Սերո՛ւկ, լսի՛ր, հո չես փրկվի հրաշքով.
Մի՛թե ծանոթ այս ձայները քեզ ամեն բան չեն ասում:
Իմ բաժակը դատարկված է: Քոնը քեզ է սպասում»:

Հալբանը լուռ և հուսահատ նայում է թաց հայացքով.
«Ես դեռ կողբամ մահըդ, որդի՛ս, աչքերդդ ե՛ս կփակեմ:
Չէ՛... Ես մեռնել դեռ չեմ ուզում, ես ապրել եմ կամենում,
Որ դարեդար քո սխրանքը ես իմ երգով հռչակեմ,
Որ տարածեմ հերոսության քո համբավը ամենուր:
Թե ես հոգնեմ՝ իմ փոխարեն երգս կանցնի բերդից-բերդ:
Նա կհնչի խրճիթներում, պալատներում լուսակերտ,
Մայրը կերպի մանկան համար, իսկ գուսանը՝ ասպետի:
Այդ երգը քեզ, իմ նահատակ, անմահությամբ կպատի,
Նույն այդ երգը ծնունդ կտա քեզ պես ուրիշ աշուժի,
Ըր մեզ համար մեր փոխարեն ահեղ վրեժ կլուծի...»:

Պատուհանի գոգին ընկած՝ Ալֆր անթարթ հայացքով
Նայում է փակ աշտարակին, որ Ալֆի սերն է գերել,
Նայում այնպես, կարծես պիտի ինչ-որ անհայտ հրաշքով
Կարողանա անցած օրը կրկին անգամ ետ բերել:

Գրկում է նա ծեր Հալբանին, ու երկուսն էլ հեկեկում,
Ու երկուսն էլ թափանցում են սրտի խորքը մեկ-մեկու:
Բայց մարդկային մոլի ուժը հաղթում է և մետաղին՝
Դուռն է շարժվում և հնչում է նրանց ձայնը կատաղի.
«Մոտ է արդեն օրհասը քո, ո՛վ դու ստոր դավաճան,
Քո օրհա՛սը, որ խաշակիր մեր թրերը բերեցին:
Դե՛, պատրաստվի՛ր մահդ ընդունել — խոստովանի՛ր
երեցին,
Խոստովանիր ծով մեղքերդ, մահից առաջ գեթ զղշա»:

Ալֆր, պատրաստ սրամարտի, քաշում է թուրն ահագին,
Սակայն հանկարծ գունատվում է, ոտքի վրա օրորվում,
Հետո, ընդոտ մի շարժումով, նետում թիկնոցն իր հագի,
Մագիստրոսի սուրբ նշանը շարտում է զայրագին
ու հռհուում.

«Տեսե՛ք՝ ո՛նց են ոտքերիս տակ տրորվում
Սուրբ նշանն ու թիկնոցը ձեր: Սա՛ է մեղքը իմ միակ,
Որ կրել եմ իմ ուսերին ես տարիներ շարունակ:
Թող այդ մեղքը տերն ինձ ների: Հիմա ինքս եմ մահ կանչում,
Ուրիշ ի՛նչ եք ուզում լսել: Թե՛ հաշիվ եք պահանջում:
Խնդրե՛մ, հաշվեք, քանի՛ շեներ դարձան տխուր փլատակ,
Քանի հազար գերմանացի խոր քուն մտան հողի տակ:
Դուք լսո՛ւմ եք, թե ինչպես է ոռնում բուքը ահարկու.
Ձեր զորքերի մնացուկի կործանումն է նա երգում:
Դուք լսո՛ւմ եք, թե ինչպես են շներն իրար գզվառում,
Յրտահարված ձեր լեշերն են նրանք այնպես հոշոտում:

Այս ամենը իմ քրտինքով ու ձեռքով եմ աշխատել,
Բազմազուլիս ձեր հիդրային մի հարվածով գլխատել,
Սամսոնի պես ձեր պալատը ես դարձրել եմ փլատակ,—
Ձեր բյուրի հետ ես էլ, ոչի՛նչ, թող որ մնամ նրա տակ»:

Այս ասելով՝ նա տապալվեց բարդու նման սլացիկ
Եվ ընկնելիս ներքև գցեց այն կանթեղը գեղեցիկ,
Որ պտտվեց երեք անգամ, երեք անգամ շուռ եկավ
Եվ, կարծես թե դիտավորյալ, նրա գլխի մոտ ընկավ:

Բախված յուղի լճակի մեջ հուրը հազիվ առկայծում,
Թարթում է թույլ, աղոտանում,— պատույզն արդեն յուշ
շունի,

Սակայն հանկարծ, իբրև նշան վերջին-վերջին ողջունի,
Բռնկվում է նա նոր թափով, Ալֆի դեմքին լույս գցում
Եվ — վե՛րջ. այստեղ՝ կյանք է կորչում,

այնտեղ՝ կրակն է հանգչում:
Նույն վայրկյանին հնչեց մի ճիշ աշտարակից հեռավոր,
Հնչեց մի ճիշ սարսու՛ռ ազդող, սրտակեղե՛ք, ահավա՛ր...
Թե ո՞վ այդպես աղաղակեց, ձեզ ավելորդ է ասել:
Ո՛չ միայն դուք... այս ամենին անտեղյակն իսկ, թե լսեք
Այդ ահավոր ճիշը հեռվից, նա պետք է որ հասկանար՝
Նման ահեղ ճիշ արձակող կուրծքն ալլևս չի՛ շնչի
Եվ իր այդ սուր աղաղակով վերջին շունչը կփչի:
Նման սուր ճիշ արձակում է ամեն բանդիո ու քնար,
Երբ որ հանկարծ բիրտ հարվածից նրանց լարն է կտրրվում:
Դրան, իբրև երգի սկիզբ, լավ երաշխիք է տրվում,
Բայց ընդհատված երգի վե՛րջը... մեզ անհայտ է նա արդեն:

Ես այսքանով Ալդոնայի երգը դեռ չեմ ավարտում:
Հրեշտակները թող այդ երգը շարունակեն դրախտում,
Իսկ զգայուն լատղները՝ իրենց սրտո՞ւմ ավարտեն...

ՇՈՒՇԱՆՆԵՐԸ

Ո՞վ է սովոր նման բանի.
Սպանում է մարդուն պանին,
Գետակի մոտ, լայն բացատում
Սպանվածին հողով պատում,
Շուշաններ է շուրջը տնկում,
Տնկում, հետև էլ կամաց երգում.
«Աճի՛ր, ծաղիկ, բա՛րձրը այնքան,
Որքան պանը խորն է թաղված.
Որքան պանը խորն է թաղված,
Աճի՛ր, ծաղիկ, բա՛րձրը այնքան»

Եվ մարդասպան կի՛նն անհոգի,
Արյունոտված շորը հագին,
Վազ է տալիս մութ անտառով:
Ճամփան երկար, պատած քարով,
Շուրջը՝ ոչ մի շունչ ու հոգի:
Լոկ քամին է քնկոտ փչում,
Լոկ բվեճն է մեկ-մեկ ճչում,
Եվ ազուպն է կռտում կրկին:

Անտառեզրին, ուր հաճարին
Միտք է անում թեքված ջրին,
Ճգնավոր է ապրում խցում:
Պանին նրա դուռն է ծեծում:
Փութանցիկ է քունը ծերի,—
Դուրս է ելնում՝ մարխը ձեռին:

Տեսիլքի պես կինը դժգույն
Խուց է նետում իրեն իսկույն:

Աչքերն ահից սառած այնպես,
Շրթներն ինչպես զույգ ծանր քար,
Դեմքն սպիտակ՝ կտավի պես,
Նա խնդում է. «Մարդս... չկա»:

«Տերը քեզ հետ, նստիր պանի:
Մեն ու մենակ, առանց բանի,
Ի՞նչ ես փնտրում ու չես գտնում
Այս անտառի մուժ ու մթնում»:

«Տունըս հրեն՝ կաղնուտից դեն:
Բուխալավի կոշով՝ մարդըս
Մի օր կապեց զենք ու զարդը,
Կուրվ գնաց Կիևի դեմ:
Եկավ տարին, տարին անցավ,
Մարդս կովից տուն չդարձավ:
Դըրկիցններն էլ — ջահել՝ ինձ պես,
Դե հանցանքից ոնց խուսափես:
Ու ես ընկա մեծ մեղքի մեջ:
Չէր վերջանա բանը բարով,—
Խիստ է պատժում արքան մեր մեծ,
Մարդս էլ եկավ ողջ ու առողջ»:

Բայց չիմացավ մարդըս ոչինչ:
Տես դանակը, ինքըս՝ արնոտ:
Ես զործեցի ծանր ոճիր,—
Նա... թաղված է գետակի մոտ:
Ես ասացի ինչ կար... Հիմա
Իմ մեղավոր հոգու համար
Ճամփա ցույց տուր: Ես ի՞նչ անեմ:
Իմ հանցանքի քավման համար
Ես ամեն բան լուռ կտանեմ,
Թեկուզև ինձ խարույկ հանեն:

Լոկ մի բան եմ ես փափագում,
Որ ամոթս մնա թաքուն»:

Ճգնավորն է պատասխանում.
«Դու քո մեղքից չես վախենում,
Այլ մարդկային պատժից, պանի:
Բայց քո մեղքը ո՞վ բաց կանի:
Դու հուզմունքը մեղմիր, որդի,
Կնճիռներից դեմքդ հարվիր:
Բարձրյալի վերին կամուրջ
Ամիշտ փակ է հանցանքը քո:
Լոկ քո մարդն էր ի վիճակի...
Բայց ո՞նց ելնի հողի տակից...»

Սրբի վճռից բավարարված՝
Աշնանային մութ անտառով
Պանին մենակ, մտքով տարված,
Դառնում է տուն: Ճանապարհով
Երեխեքը դեմ են վազում.
«Հայրիկն ո՞ւր է»,— մորն են ասում:
Մարսափելի է այդ հարցը...
«Ո՞ր հայրիկը, էն մեռածը,—
Դժվարությամբ մայրն է ասում,—
Գնաց ուրիշ արահետով,
Նա տուն կգա մի քիչ հետո»:

Նրանք գիշերը չեն քնում,
Սպասում են մի օր, երկու,
Բայց երբ շաքաթն անց է կենում,
Մոռանում են, խաղում, երգում...

Միայն պանին չի մոռանում
Իր հանցանքը սարսափելի:
Դեմքից ծիծաղն է հեռանում,
Աչքերին քուն մոտ չի գալիս,
Սիրտն է մարում ու թալկանում:

Գրեցինորք թվում է թե
Մեկն անհյուսիսում ախ է քաշում,
Կամ լավում է ինչ-որ շշուկ.
«Ձեր հայրիկն եմ, եկա արդեն»:

Ախ, չէ՛, պանին չէր մոռացել
Իր հանցանքը ծանր ու թաքուն.
Դեմքից ծիծաղն էր հեռացել,
Ինչ-որ քար էր իջել հոգուհու

«Սմբակներն են դուփում, Հանկա՛ւ:
Շո՛ւտ, բակ իջիր: Այսպես կանուխ
Մեր կամուրջով ո՛վ է հանկարծ
Ձիով սուրում, չեմ հասկանում:
Ի՞նչ ես կտեղեկել, բակ գուրս արի,
Գուցե մեզ մտտ են հյուր գալիս»:

«Երբու հեծվար ահա թռչում,
Մոտենում են մեր տղափիհու
Սեուկ ձիերն են վրնջում,
Շողում նրանց զենքերն հաղի:
Ախ, հիմա եմ ես ճանաչում՝
Իմ տեղերն են»:

Ցած են թռչում

Եղբայրները թաղված պանի.
«Բա՛րև, հարթի՛ր — մղղո՛ւյն, պանի:
Մեր հղբայրը ի՞նչ է անում»:
«Պառկած է նա գերեզմանում»:

«Ե՛րբ է մեռել»: «Տարուց ավել:
Կովի մեջ է նա սպանվել»:
«Ո՞վ է խաբել քեզ այս սուտով:
Ողջ է զենքի ընկերը մեր:
Ետ են դարձել գորբերը մեր:
Հա՛րս, կտեսնես մարդուդ շատով»:

Գունատվում է այստեղ պանին,
Շփոթվում է, նեղվում, լուռ,
Հայացքն ինչ-որ կետի հատում:
Տազնապն ինչպե՛ս սրտից վանի:
«Չէ՛, մեռա՛ծ է», — ասում է նա,
Հետո դանդաղ, ուշքի գալիս:
Չի կարելի չբձևանալ,—
Եվ հյուրերին հարց է տալիս.
«Ո՞ր է մարդըս, մո՛տ է, հեռա՞ս
Երբ կտեսնեմ իմ սիրելուն»:

«Մեկտեղ դարձանք կովից, պանի՞ս
Նա մեզանից ընկավ առաջ,
Որ մեզ պատվով տանն ընդունի,
Քեզ էլ գրկի վայրկյան առաջ
Նա, երևի, շուտով կգա,
Այս կողմերում է թափառում:
Ավիլի հեշտ այլ բան չկա,
Քան մոլորվել խիտ անտառում,
Մենք կսպասենք, չի խանգարում,
Նա, երևի, շուտով կգա»:

Սառանքին ետ ուղարկում,
Ապասում են մեկ օր, երկու,
Բայց մնալը ի՞նչ միտք ունի
Եվ տեղերը տխուր-տրտում
Ելնում են, որ ետ դառնան տուն:
Բայց ճամփան է փակում պանին.
«Օ՛յ, տեղրե՛ր իմ, ճամփան՝ հեռու,
Ցուրտ աշունն էլ գուռն է հասել,
Բուքն է ոռնում անտառներում,
Ինչո՞ւ մի քիչ զեռ շսպասել»:

Ու մնում են: Ձմեռն անցավ,
Իսկ եղբայրք տուն չդարձավ:

Սպասում են և հավատում,
Թե գարնանը կդառնա տուն:
Իսկ նա — վաղուց գերեզմանում,
Իսկ նրա շուրջ թերթ են բանում
Շուշանները՝ այնքա՛ն բարձր,
Որքան պանը խորն է թաղված:
Եղբայրներն էլ հույսով տարված՝
Միտ չեն բերում իրենց դարձը:

Տուն ու տեղը՝ հարուստ ու հին,
Երիտասարդ՝ տանտիրուհին:
Պնդում են, թե տուն են գնում,
Սակայն մնում են ու մնում:
Ամռանն ապրում են միասին
Ու չեն հիշում եղբոր մասին:

Տուն ու տեղը՝ հարուստ ու հին,
Երիտասարդ՝ տանտիրուհին:
Ինչպես մեկտեղ հյուր մնացին,
Այդպես մեկտեղ էլ սիրեցին:
Ամեն մեկը թաքուն հույսով
Ու խանդով է լցնում կյանքը:
Առանց նրա — տառապանք է,
Իսկ նրա հետ — ո՞նց երկուսով:
Երկուսով են սիրում մեկին
Ու նրա դեմ բացում հոգին:

«Հարս, — ասում են, — չբարկանաս:
Դու մեր միտքը կհասկանաս:
Սպասեցինք մենք ապարդյուն, —
Մեր եղբայրը էլ չի գա տուն:
Դու ջահել ես, լի թովչանքով:
Բայց թոչում են տարիքը քո:
Քո կորուստը ծանր է: Հիմա
Եղբորն քնտրիր եղբոր դիմաց»:

Ասում են ու լուռ են կենում,
Հետո, կիզված խանդի հրում,
Մեկն ասում է մի խոսք կծու,
Մեկը՝ մի ծուռ հայացք գցում,
Եվ, անձնատուր մի շար հրի,
Ջեռք են մեկնում նրանք թրի:

Ո՞նց հաշտության խոսքեր ասել
Եվ ի՞նչ անել: Նրանց պանին
Աղաչում է քիչ սպասել
Ու վազում է իսկույն տանից
Դեպի անտառ, ուր հաճարին
Միտք է անում՝ թեքված ջրին —
Ճգնավորի դուռն է ծեծում,
Նրա առաջ սիրտը բացում:

«Ո՞նց հաշտեցնեմ նրանց, ասա՛:
Նրանց սիրում եմ հավասար:
Ո՞ւմ հետ գնամ ես պսակի,
«Ներիր» ասեմ ես ո՞ր մեկին:
Երեխաներ, տուն-տեղ ունեմ,
Կարող եմ ես ապրել մենակ,
Բայց, թե ճիշտը խոստովանեմ,
Այն չէ, ինչ որ մի ժամանակ,
Երբ կանգնած էր մարդըս մեջքիս:

Չէ՛, ես էլ չե՛մ արժանանա
Ամուսնական ուրախ կյանքի:
Սարսափում եմ պատժից ասածու,
Չեմ ազատվի ահից երբեք:
Հազիվ, հոգնած, աչքս եմ գոցում,
Բաց են լինում փակ ու կողպեք,
Սարսափահար վեր եմ թռչում,
Լսում, թե նա ո՞նց է շնչում,
Ո՞նց է շրջում, շրջում անվե՛րջ, —
Ես լսում եմ սպանվածի՛ն:

Նա գտրիս է, թեքում բարձին՝
Արնատ գունակն աջ ձեռքի մեջ,
Հուր է թափում նրա բերեից,—
Անշունչ գիտին այրում է ինձ
Ո՞նց աղոթքով հանդատեա
Սարսափահար իմ խեղճ հոգին:
Ախ, չէ՛, ես չեմ արժանանա
Ամուսնափռն խաղաղ կյանքին»:

«Դա պատիժն է քո հանցանքի,—
Ճղնավորն է ատում:— Պանի,
Սպաղիինիր աստծու կամքին,
Քո զգրումը ես կընդունի:
Ինձ հայտնի է կամքը նրա.
Սպանված է ժարդը թեպետ,
Ես հարություն կտամ նրան,
Եորից կապրես քո մարդու հետ»:

«Ախ, չէ՛, ախ, չէ՛, ի՞նչ ես ասում:
Ես դողում եմ... «Ո՞նց, նրա հե՛տ...
Չէ՛, դանակն է մեզ բաժանում,
Դու հարություն մի՛ տուր նրան:
Մեծ հանցանք կա խղճիս վրա:
Չղջման համար ե քավության
Ամեն տանջանք ես կտանեմ,
Իմ կալվածքը կբաժանեմ,
Կարժանեմ ես ճշմարտի՛
Անտառ կերթամ, կաղրեմ հյուղում:
Եի տե՛ս, թե ո՞նց եմ ես դողում:
Նրա՛ն... հիմա՛... Ե՛ն՝ ի՛նչ արա.
Մար գանակն է մեջտեղ շողում
Ու բաժանում ինձ ու նրան»:

Արցունքն՝ աչքում, ցավը՝ սրտում,
Գերը տեքում հառաչանքից,
Դիմքը ծածկում տառապանքից

Ու մատներն է ցավով ջարդում.
«Գն ի՛նչ, ուրիշ բան չի մնում,
Նոր սիրածիդ մարդու գնա:
Իսկ իր անդուռ գերեզմանում
Սպանվածը հար կմնա:
Քանի նրան դու չես կանչել,
Նա չի կարող գալ քեզ տանջել»:

«Ո՞ւմ հետ գնամ ես պսակի,
«Ների՛ք» ասեմ՝ ես ո՞ր մեկին»:
«Աստծու կամքին դու հավատ»,
Նա ճիշտ ճամփա քեզ ցույց կտա:
Արեգակը հենց որ ծագի,
Նրանց անտառ դու ուղարկիր-
Այնտեղ ծաղիկ թող հավաքեն,
Թող քեզ համար պսակ սարքեն,
Նշան թողեն նրա վրա,
Հետո բերեն դեհն խորան:
Ում պսակը ընտրես, պանի՛,
Նա է սիրուն քո արժանի»:

Պանին անշափ ուրախացավ,
Կատարվում է՝ ինչ ցանկացավ.
Գլխին պսակ պիտի կապի,
Սպանվածից շարսափի:
Չէ՛, մեռածին ես չի՛ կանչի,
Որ գա նորից իրեն ամենչի:

Մերի վեպից բավարարված,
Ինքն իրեն հեա, հույսով տարված,
Նա վազում է խիտ անտառով,
Անցնում ճահճով, անցնում ձորով
Եվ լսում է իր հետևում,
Որ մեկն իրեն է հետևում
Ու շնչում ինչ-որ մի բան:
Խճճվում է, մթնում ճամփան...

Ու թնդում է անտառով մեկ.
«Ըստ քո մարդն եմ, այստեղ եմ, ե՛կ»:

Նա վազում է, ձեռքով անում...
Փախչելու ուժ չի մնացել,
Ահից ծնկներն են թուլանում,
Ասես ոտքերն են քարացել,
Նա ետ նայել սիրտ չի անում,
Եվ թնդում է անտառով մեկ.
«Ըստ քո մարդն եմ, այստեղ եմ, ե՛կ»:

Կիրակի է: Եվ կալվածքում
Արդեն պատրաստ են պսակի:
Արեգակն է հենց որ ծագում,
Եղբայրներն են գնում ծաղկի:
Շրջապատված իր գեղեցիկ
Հարս ու աղջիկ ընկերներով՝
Պանին մտնում եկեղեցի,
Մոտենում է և իր ձեռով
Վերցնում մեկը պսակներից,
Ետ է դառնում տեղը նորից.
«Շուշաններն եմ ընտրում, տեսե՛ք,
Ամուսինս ո՞րն է, ասե՛ք»:

Մեծ եղբայրը առաջ գալիս,
Խնդությունից այրվող դեմքով
Ուրախ-ուրախ ծափ է տալիս.
«Պսակն իմն է, ես՝ մարդը քո:
Տե՛ս, կտորն այս ժապավենի
Իմ ձեռքովն եմ կապել, պանի՛:
Ես եմ կապել, ես եմ քանդում:
Պսակն իմն է և իմն ես դու»:

«Ստում ես դու, է՛յ, անամո՛թ,—
Մոտենում է մյուսն արագ:—
Տեսե՛ք, այնտեղ՝ գետակի մոտ

Կա մի շիրիմ: Այնտեղ ճերմակ
Շուշաններն են արդեն ծաղկել:
Ես եմ, պանի՛, կապել, սարքել
Այս պսակը հարսանիքի:
Պսակն իմն է, եղիր ինձ կին»:
Բորբոքվում է մի թունդ կոխի:
Մեկը՝ մի խոսք, մեկը՝ երկու,
Եվ ձեռքերն են մեկնում թրի,
Վրա վազում ու մեկմեկու
Ձեռքից խլում պսակը թարմ.
«Իմն է»:
«Իմն է, շո՛ւտ, ձեռքդ տար»:

Դուռն է բացում քամին հանկարծ,
Ու հանգչում են մոմ ու կանթեղ:
Ինչ-որ մեկը, ճերմակ հագած,
Մոտենում է, կանգնում այնտեղ,
Ուր սուր էին հենց նոր ճոճում:

Իր շորս բոլոր աչք ածելով,
Ձեռքը մթնում տարածելով,
Ճերմակ հագած մարդն է գոչում.
«Այս պսակը իմն է, պանի՛,
Քաղված է իմ գերեզմանից:
Քսենձ, զուր ես այսօր քանդում
Մեր պսակի երդումը դու:
Իսկ դու հիշի՛ր, մի՛տ բեր, պանի՛,
Օրը ահեղ դատաստանի:
Ես քո այրն եմ,
Ձեր եղբայրն եմ»:

Եղբոր վրա թե եղբայրը
Սուր է քաշում՝ կորցրեց հոգին:
Իսկ այս պսակն իմն է, տիկի՛ն:
Ես քո այրն եմ,
Ձեր եղբայրն եմ:

Արևոտ կողին շուտ վերջ տվեք
Եվ բոլորը ինձ հետևեք:՝
Հանկարծ կիսվեց եկեղեցին,
Կամարները ցած թափվեցին,
Սյուն աւ գերան ներքե ընկան,—
Փլաաակվեց եկեղեցին:
Իսկ նրա տեղ, բա՛րձրը այնքան,
Որքան պանը խորն է թաղված,
Ճերմա՛կ-ճերմա՛կ աւ գեղեցիկ
Շուշաններն են շորս կողմ շաղված:

ՊԱՆԻ ՏՎԱՐԴՈՎՍԿԱՅԱ

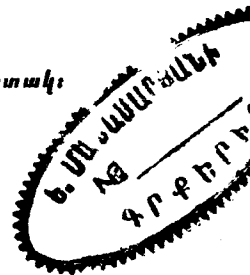
Քե՛ք են անում ազմըկալի-
Ուտում, խմում ու հրճվում,
Զիրխին տալիս, սյար են գալիս,—
Ո՛նց է պանդոկը ճոճվում:

Տվարդովսկին, փաշայի պես
Կանթած ձեռքերը կողքին,
Հռհռում է... «Ա՛յ ո՛վ եմ ես,
Մի՛րտ, քե՛ք արա ու երգիր»:

Տե՛ս, մոտեցավ նա ճղճղան
Մի զինվորի, համարձակ
Խլեց թուրը, ու խեղճ տղան
Փարձավ իսկույն նապաստակ:

Իսկ հիմա էլ դատավորին
Մի շերվոնեց սևջրեց,
Ու նրան էլ, ոնց զինվորին,
Թակույն շեիկ դարձրեց:

Մոտեցրեց նա շուտ կարողի
Գլխին հսկա մի ձագար
Եվ դանցիզյան մաքուր օղի
Քաշեց ամբողջ մի տակառ:

Իսկ երբ օղին խմել ուզեց
Հսկայական իր գավով,
Հանկարծ գավում աղմուկ լսեց,
Նայեց... Դեն է... «Վա՛հ, քավո՞ր»:

Գավաթի մեջ դեր ճարպիկ՝
Գերմանացի իսկական,
Խոնարհ թեքեց մարմինն իր ձիգ,
Գլուխ սվեց, դուրս եկավ:

Նախ՝ սեղանին, հետո՝ ներքև,—
Ու բոյ քաշեց շար ոգին.
Հավի ոտքեր, մեծ քիթը կեռ,
Իսկ ձեռքերը՝ սուր մագիլ:

«Հը՞, պան եղբայր, բարի ողջույն:
Պարտապան ես ախրը մեզ:
Զլինի՞ թե չես ճանաչում,
Դե ծառադ եմ չէ՞ որ ես:

Ցլակաշվի մեր պայմանը
Լերկսարը չի մոռացել:
Բարեհաճի՞ գուցե պանը
Իր հին պարտքը հասուցել:

Դու երգվեցիր — շա՛րքը վկա —
Երկրորդ տարվա վերջերքին
Հոռոմ անցնել հոժարակամ,
Հոգիդ հանձնել դժոխքին:

Բավական է: Ա՛յ բարեկամ,
Երկուսի տեղ — յո՞թ տարի:
Ողջ աշխարհը դու ման եկար,
Հոռոմ հիմա՛ գեթ արի:

Ստացվում է ինչպես պետք է՝
«Հոռոմ» պանդոկի մեջ ես գուռ
Հիմա ընկա՞ր դու մեր ձեռքը,
Գնա՛նք, ձերբդ մեծութուն»:

Հենց որ dictum acerbum-ը
Պանը լսեց, ծլկվեց:
«Իսկ քո nobile verbum-ը՞»,—
Դեր ճամփա շտկեց:

Է՛հ, երևի դևի ճանկից
Պրծում չկա այս անգամ:
Բայց փորձ արեց դուրս գալ տակից,
Եվ ի՛նչ — գլխի՛ նա ընկավ:

«Լա՛վ, իմ խելքից ծուղակն ընկա,—
էս պանդոկն է մեղավոր:
Բայց «պայման»-ում մի կեստ էլ կա,
Հապա հիշիր, բեղավո՞ր:

Ցլակաշվին կարդա՛ հրես.
«Երեք պատվեր դու ինձ տուր»:
Թե երեք բան դու կատարես,
Ծա կլինեմ անձնատուր:

Տե՛ս, դուանը՝ ձիու նկար:
Ես կուզեի՝ ինձ համար
Մարմին առած ներքև նա գար,
Որ հեծնեի հենց հիմա:

Ինձ ավազից մտրակ սարքիր,
Որ նժույզին ես քշեմ,
Եվ անտառում՝ մի տուն կարգին,
Որտեղ նստեմ շունչ քաշեմ:

Տուն՝ բնկուզի միջուկներից,
Բայց՝ Կարպատին հավասար,
Իսկ կտուրն էլ ծածկիր վերից
Մազկի սերմով: Հասկացա՞ր:

Չորս դյուլմանոց մեխ հավաքիր,
Կակաչի սերմ բեր այստեղ,
Մի սերմի մեջ խնդրեմ զարկիր
Նման երեք հսկա մեխա:

Դեր թռավ ու ծափ տվեց,—
Փրթկաց բոց, ծուխ ու կրակ,
Եվ ի՞նչ — վայրկյան իսկ շտեկեց՝
Պատրաստ են ձի, ապարանք:

Պանք հեծավ, ու ձին կրծեց
Սանձը, դոփեց սմբակով:
Քապքը փորձեց, վարզը փորձեց,
Ու հեծյալը մնաց գոհ:

«Կատարեցիր, բան չեմ ասում,
Խոտքը խոտք է, վեճը՝ վեճ:
Օրհնած ջուր է, ա՛յ, էն թասում,
Պիտի մտնես նրա մեջ»:

Ջուր է, սակայն ոչ հասարակ —
Դեկ համար մահացու,
Բայց պանն ասաց, ուստի ծառան
Պիտի մտնի նաև ջուր:

Ինչպես քարը պարտատիկից՝
Դեր թասից թռավ դուրս.
«Ազատվեցի կուպրի տիկից...
Բայց հո իմն ես հիմա դու»:

«Շո՞ւտ է, ա՛յ դե, պայմանում դեռ
Մի կարևոր կետ էլ կա:
Իմ տիկինն է գալիս այստեղ,
Մանոթացի՞ր, բարեկա՛մ»:

Ես ծառայեմ քեզ մի տարի,
Տրվեմ մթին քո ուժին,
Նրա կամքն էլ դո՛ւ կատարիր,
Եղիր նրան ամուսին:

Իմ տիկնոջը պիտի սիրես,
Հլու պիտի լինես դու:
Թե պայմանն այս չկատարես՝
Մեր հին պայմանն ես քանդում»:

Մի ականջով դեր լսում,
Դուրս է նայում մի աչքով:
Տիկնոջ քայլն է լսվում դրսում:
Դեն է նետվում դռան կողմ:

Բայց — հո՞պ-պանք ձեռքն է գցում
Դեի մազերն. «Ամբարի՛շտ,
էդ ո՞ւր...»: Դեր ճշում, գոչում,
Ճեղքն է մտնում և... ընդմիշտ:

ԳԵՎ

(Արևելյան գրույց)

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

I

Տրտմագին 'Դեր' արտաքսման ոգին,
 Ճախրում էր մեղսոտ աշխարհի վրա,
 Եվ լավ օրերի վերհուշն էր կրկին
 Խմբվում նրա դեմ, պաշարում նրան,
 Այն լավ օրերի, երբ որ դրախտում
 Շողշողում էր նա՝ մի լույս քերովքե,
 Երբ որ պիսասաղը՝ սուրալով օդում,
 Սիրալիրաբար նրան էր ժպտում
 Եվ ողջույն առնում ամեն մի բույս,
 Երբ մուժի միջից հավիտենական,
 Ծարավ ու պապակ գիտություն ջրին՝
 Նա հետևում էր տիեզերական
 Անցնող ու դարձող քարավաններին,
 Երբ նա սիրում էր, հավատում խորին,
 Նա՝ անդրանիկը սուրբ արարչության,
 Անգետ կասկածին, առանց շարության,
 Եվ չէր սպառնում դեռ նրա մտքին
 Վհատ դարերի շարանն անպտուղ...
 Շատ բան էր հիշում... Վերհիշում կրկին,
 Ողջը միտ բերել ուժը չէր պատում:

II

Անապատ երկրում վաղուց էր շրջում
 Անապաստարան և առանց մահի.

Դարի ետևից նոր դարն էր թռչում,
 Ինչպես որ պահն է հետևում պահին՝
 Նույն միօրինակ հերթականությունը:
 Առանց հաճույքի՝ սերմը շարության
 Սփռում էր Դեր աշխարհում շնչին,
 Ուր ինքն էր իշխում և ուր ոչնչից
 Չէր էլ սպասում դիմադրություն —
 — Ու նա ձանձրացավ շարության շնչից:

III

Եվ սեզ Կովկասի լեռների վրա
 Դրախտից քշված այդ ոգին թռավ:
 Իր հավերժական սառույցով կապույտ
 Կազրեկն է շողում աղամանդի պես
 Եվ, ամենից ցած, մթին սանդի պես
 Սևին է տալիս ոլորապտույտ
 Դարյալը՝ լեցուն օձերով կույտ-կույտ,
 Եվ առյուծի պես՝ լեռնաշղթային
 Թավ բաշը փռած՝ Թերեքն է թռչում,
 Մոնչում — և ի՞նչ. գազան ու թռչուն
 Խենթ պտտվելով պարում օդային՝
 Նրա ջրերի բարբառն են լսում.
 Հեռու հարավի ամպն էլ հուրհրան
 Չվում է գալիս, ուղեկցում նրան,
 Որ ցատկոտելով հյուսիս է հոսում.
 Եվ խուլ ժայռերը խիտ-խիտ շարքերով,
 Մի խորհրդավոր ու խոր նիրհի մեջ,
 Ներքև խոնարհած իրենց դեմքերով
 Ալիքներին են հետևում անվերջ.
 Մշուշի միջից՝ ժայռերին թառած
 Բերդ ու բուրգերն են նայում ահարկու,
 Ասես Կովկասի դռների առաջ
 Հսկանների պես նրան են հսկում,—
 Ամեն ինչ այստեղ՝ աստժո աշխարհում,
 Չքնաղ է, վայրի,— բայց արհամարհում,

Բայց աստիճ կերտած աշխարհի վրա
Նայում է նա լուկ քամահրանքով,
Եվ սառն ու գոռոզ ճակատք նրա
Զի ցուում անգամ թեթև բերկրանքով:

IV

Վառ գեղեցկության գույներով հիմա
Թրիշ պատկեր է նրա դեմ փոխում.
Լայնորեն բացված գորգերի նման
Պերճ վրաստանի դաշտերն են հեռվում, —
Երջանիկ ու ճոխ եզերքը հողի:
Վերձիգ բարդիններ՝ նման կոթողի,
Ուրախ կարկաշող առվաօկ ու վտակ,
Որ ունեն քարե գույնը գույն հաստակ.
Թփուտներ վարդի,
Սոխակներ անթիվ,
Որ գեղեցկուհուն գովերգ են անում,
Սակայն սիրա դեմ սեր շին ստանում.
Փարթամ շինարի, որ շուքն է փռում՝
Բաղնդի կանաչ պտակը հազին.
Անձալներ, որտեղ կեսօրվա շոգին
Ապաստանում է երկշտ եղջերուն.
Տերևի խշշոց, փափսուկ ու փայլ,
Հազար ձայնների մի համարարարա
Եվ շնչառություն հազար բույսերի.
Եվ տոթ՝ հարավի սարսիտ կեսօրի,
Եվ ցող բուրբուխ, որ ցած է գաղթա,
Գիշերը շոգին մեղմություն ստալթա,
Եվ պայծառ աստղեր, պայծառ՝ աչքի պես,
Սեզ վրացուհու վառ հայացքի պինս...
Սակայն մի սառցն նախանձից քայքի,
Բնութցան փայլը բան չէր հարուցում
Դատարկ կրծքի տակ այն արտաքսվածի —
Ո՛չ նաբ սեւ, նոր հույս, ո՛չ էլ պրտացում,
Ինչ էլ աշխարհում նկատում էր նա,
Կա՛մ արհեստարհում, կա՛մ ստուգ էր նա:

V

Մերուկ Գուդալը դղյակ էր շինել՝
Բարձրաբերձ մի տուն ընդարձակ բակով...
Նրա տան վրա արյուն-արցունքով
Հլու ճորտերը քիչ չէին բանել:
Հենց արեգակը գլուխը հաններ՝
Գիմացի լանջին տան շուքն էր մնում:
Ժայռին փորված են խոր աստիճաններ,
Որ բուրգից դեպի գետակն են տանում:
Թամարը՝ դուստրը Գուդալ իշխանի,
Փաթաթված ճերմակ շաղրայի թողում՝
Այդ աստիճանի վրայով շողում,
Գետափ էր իջնում, որ տուն ջուր տանի:

VI

Մշտապես լսին հովտին է նայում
Մեծ ժայռին թառած այդ տունը մասա:
Բայց այսօր այնտեղ խնդույթ է շատը —
Հոսում է գինին, զուռնան հմայում, —
Գուդալն աղջիկ նշանդրեքին
Քեֆի է կանչել ողջ քնտանիքին,
Գորգերով ծածկված տափակ տանիքին
Նստել է հարսը աղջիկների մեջ.
Երգ ու խաղով է անցկենում անվերջ
Նրանց ժամանցը: Սարի պոռնակին
Թեքվում է արդեն արեգակը պերճ.
Երգում են նրանք ուրախ ու ցնծուն՝
Համաշափորեն հետը ծափ տալով.
Իր դափն է վերցնում ջահել հարսնացուն:
Ահա մի ձեռքի քնքուշ մատերով
Նա իր գլխի շուրջ դափը պատնայվ
Մերթ թռչունի պես սուրտակ է, քայլում,
Մերթ՝ կանգնում, նայում. և նրա հաստակ
Տամուկ աչքերը շողում են, փայլում

Իրենց նախանձկոտ թարթիչների տակ.
Մերթ հոնքն է խաղում, մերթ աչքն է փակվում,
Մերթ, հանկարծ, փոքր-ինչ առաջ է թեքվում,
Եվ աստվածային ոտիկը նրա
Սահում է, լողում գորգերի վրա.
Մանկական զվարթ խնդությամբ լեցուն՝
Ժպիտն է նրան լույսով իր օձում:
Բայց լուսնի շողը, որ մերթ խայտում է,
Վետվետում երեք ջրերի վրա,
Դժվար թե հասնի ժպիտին նրա՝
Վառ, ինչպես կյանքը, ջահելութունը:

VII

Երգվում եմ աստղով կեսգիշերային,
Ե՛վ արշալույսով, և՛ մայրամուտով,
Որ չէր վիճակվել ո՛չ պարսից շահին,
Ո՛չ էլ աշխարհում մեկ այլ արքայի
Համբուրել աչքեր առավել դյութող.
Հարեմի ո՛չ մի ցայտող շատրվան
Եվ ո՛չ մի անգամ ամառվա շոգին
Չէր լողացրել ցողով իր հակինթ
Այսպիսի բարակ ու ճկուն իրան:
Դեռևս աշխարհում հողածին մեկին
Բախտ չէր վիճակվել սիրածի դեմքին
Նման խոպուպիկ քանդել իր ձեռքով.
Ինչ հողը կորցրեց իր եղեմ այգին,
Երգվում եմ, նման գեղեցիկ այլ կին
Չէր ծաղկել երբեք արևի ներքո:

VIII

Վերջին անգամ էր նա ապրում: Ավա՞ղ,
Իշխան Գուդալի ազատ ու անվախ
Ապրած ժառանգին առավոտը վաղ
Խեղճ ստրկուհու բախտ էր սպասում,

Մի բախտ տրտմագին և անմխիթար,
Հայրենիքն արդեն՝ այսուհետ օտար,
Եվ խորթ էր դառնում ընտանիքը սուրբ,
Ու նրա դեմքը լուսավոր ու նուրբ
Հաճախ էր մթնում թաքուն կասկածից,
Նրա շարժումներն այնքա՛ն սլացիկ
Ու լեցուն էին արտահայտությամբ,
Այնքան էին լի թովիչ պարզությամբ,
Որ եթե Դևը այս կողմով թռչեր
Ու նայեր նրա դիմագծերին՝
Դեմքը կշրջեր ու կհառաչեր,
Հիշելով նախկին իր եղբայրներին...

IX

Եվ Դևը տեսավ... Ու նրա հոգին
Մի վայրկյան հանկարծ ինչ-որ անմեկին,
Անհասկանալի հույզով համակվեց:
Սին անապատը նրա լուռ հոգու
Լցվեց մի ձայնով ազնիվ ու մաքուր,—
Եվ նա վերստին սրբության հակվեց՝
Սիրո, բարության ու գեղեցկության...
Երկար հիացավ նա այդ պատկերով,
Եվ նրա նախկին բախտավորության
Երազանքները ձգված շարքերով,
Ինչպես աստղերի մի երկար շարան,
Հառնեցին նորից, պատեցին նրան:
Մի նոր տրտմության նա ծանոթացավ՝
Անտես մի ուժից շղթայված զոռով,
Ու նրա հոգում հանկարծ արթնացավ
Ու խոսեց մի հույզ՝ ծանոթ բարբառով:
Ի՞նչ էր դա, նշան վերածնության՞:
Եվ նա չգտավ ահեղ փորձության՝
Գայթակղության նենգմիտ խոսքերը...
Մոռացո՞ւմ,— բայց դա չէր տվել Տերը,
Համաձայն էլ չէր նա մոռացության...

Տանջելով իր լավ ու խեղճ նժույզին՝
 Գեո մութը չընկած, հարսնախնջույթին
 Հասնել էր սւզում անհամբեր փեսան:
 Ահա և նրանք հաջողակ հասան
 Լույս Արազվայի կանաչ ափունքին:
 Քանկ նվերների ծանր բեռներով,
 Քայլելով հագիվ, հոգնած ու անուժ,
 Ուղտերի շարքն է ձգվում ղեռներով,
 Երևում-կորչում ճանապարհներով,
 Եվ զանգակներն են զողանջում անուշ:
 Նա՛ Սինոդալի տերը պանծալի,
 Հենց ինքն է վարում ճոխ քարավանը:
 Գոտին է պրկում ճկուն իրանը.
 Արևի ներքո թուր ու խանչալի
 Պատյանն է փայլում. պերճ փորագրված
 Գոռ հրացանն է մեջքից կախ արժած:
 Խաղալով կայտառ, արախ երգելով՝
 Քամին է հրճվում շրջանկարված
 Նրա շուփայի երկար թևերով:
 Սանձը զուգված է գունեղ ծուպերով.
 Քամբը մեաաքսե թելով է կարված.
 Եվ ամբողջովին փրփրակալված,
 Սեզ Ղարաբաղի ծնունդը կայտառ՝
 Ոսկեթույր իր ձին չի գազրում խայտալ —
 Նա ականջներն է վտանգ ու ահով
 Խլշտում, փնչում, խենթ նայում դիփից
 Ճերմակ փրփուրին թռչող ալիքի.
 Նեղիկ է ճամփան ու վտանգավոր
 Ձախից՝ ահարկու ժայռերն են ստած,
 Իսկ աչից՝ դատն է խենթ ու վարարած,
 Եվ ուշ է արդեն:— Արևը մարեց
 Այունոտ կատարին. մշուշը թառեց...
 Եվ քարավանն է շտապում առաջ:

Եվ ճանապարհին ահա մի մտառա...
 Այժմ որբացած, կյանքում մեծատուն
 Մի մարդ՝ սպանված քինալից ձեռքով,
 Վաղուց է հանգչում այս ծածկի ներքո:
 Այն օրից, ուր էլ ճամփորդը գնա՝
 Ուրախ խնջույթի թե արնոս: կովի,
 Պիտի որ այնտեղ մի վայրկյան մնա,
 Ջերմեռանդորեն աղոթքի տրվի.
 Աղոթքը նրան փրկում է շարից
 Ու մուսուլմանի թուր ու խանչալից:
 Բայց կտրիճ փեսան... նա արհամարհեց
 Նախնյաց աղաթը — նա աղոթք չարեց:
 Դեք նենգամիտ երազանքներով
 Երիտասարդի միացն էր պղտորում.
 Նա իր մտքի մեջ տաք շրթունքներով
 Հարսին էր մթնում արդեն համբուրում:
 Հանկարծ... առջևում երկու կերպարանք,
 Հետո՝ կրակոց... ա՛յ քեզ բան... Արագ
 Քեքելով փափախն իր թուխ հոնքերին,
 Հենվելով զնգուն ասպանդակներին՝
 Կտրիճ իշխանը բերան շրացեց.
 Թուրքական փողը շողշողաց նրա
 Ջահել ձեռքերում, մտրակը շաշեց,
 Եվ արծվի նման նա առաջ թռավ:
 Նորից կրակոց... Հովիտով թևեց
 Վայրենի ձիւղ, հունը հառաչի,
 Արյունոտ մարտը երկազ շանեց,
 Փախուստ տվեցին վախկոտ վրացիք:

Ամեն ինչ լռեց. սեղմվելով իրար,
 Ուղտերը՝ փոված դիերի վրա
 Սարսափով էին լուռ մտիկ տալիս.

Եվ լուսնի մեջ, հովտում այդ մոռյւ
Զանգակներն էին խլածայն լալիս:
Զարկված-տարված էր քարավանը շոռայւ:
Եվ քրիստոնյա դիերի վրա
Գիշերահավն էր լոկ պտույտ գալիս:
Նրանց դիերը շին գտնի հանգիստ
Սալաքարերի տակ այն խաղաղ վանքի,
Որտեղ հայրերի աճյունն է թաղված.
Եվ այցի շին գա արցունքով շաղված
Նրանց քույրերը, նրանց մայրերը՝
Կարոտը խեղդած շաղրայի ներքո,
Լացով, աղերսով, ողբաձայն երգով՝
Թողած հեռավոր իրենց վայրերը:
Դրա փոխարեն շերմեռանդ ձեռքով
Այստեղ, ճամփեզրի քարածայռի տակ,
Մի խաչ կտնկվի իբրև հիշատակ.
Բաղեղն էլ պիտի կանաչի կրկին
Ու գորովանքով այդ խաչը գրկի,
Այդ խաչը պատի զմրուխտի ցանցով.
Եվ այդ դժվարին ճամփեքով անցնող
Հոգնած ճամփորդն էլ շատ անգամ շոգին
Պիտի հանձնվի աստծո այս շուքին...

XIII

Նժույզն է սուրում, ինչպես մի թռչուն,
Փնչում է, կարծես կովի է թռչում.
Մերթ սլանալիս ետ է ընկրկում,
Քամու ձայնին է ականջը տնկում՝
Իր շեղ ունեցիքը լայնորեն փքած.
Մերթ էլ պայտերի դոփյունով մի կարճ
Քարացած հողին հորդ տարափ տալով,
Գզգզված բաշը ուժգին թափ տալով՝
Պոկվում է տեղից ու թռչում հանկարծ:
Նստած է ձիուն մի մարդ լուսկյաց:
Նժույզի բաշին գլուխը թեքած՝

Երբեմն թամբին նա վեր է ցատկում:
Նա արդեն սանձը թողել է ձեռքից,
Շատ է ներս խրվել ոտն ասպանդակում,
Եվ լայն շիթերով նրա լայն վերքից
Արյունն է ծծվում թամբի շափրակում:
Քո տեր հեծյալին, ո՛վ սուրող դու ձի,
Թռչող նետի պես կովից հանեցիր,
Բայց օսետինի շար գնդակը տաք
Անգամ մթան մեջ տիրող դտավ:

XIV

Հսկա ամբոխ է բախում հավաքված,
Գուդալի տանն էլ՝ լաց ու կոծ, հառաչ.
Այդ ո՛ւմ ձին սուրաց, ասես կրակված,
Ու փովեց քարին, դարպասի առաջ,
Եվ ո՛վ է անշունչ հեծվորն այս ջահելի՝
Կովի տագնապի հետքերն է պահել
Իր կնճիռներում ճակատը նրա:
Արնաշաղախ են հագուստն ու զենքը,
Եվ վերջին անգամ սեղմված ձեռքը
Սառել է ձիու թավ բաշի վրա:
— Կարոտ հայացքով, հա՛րս, շատ էլ երկաթ
Դու շապասեցիր փեսային ջահել.
Նա իշխանական իր խոսքն է պահել,—
Իր հարսանիքին թռավ ու եկավ...
Բայց հազա՛ր ափսոս. երևի նա է՛լ
Ձի նստի իր ձին իշխանավայել...

XV

Աստծո սլափովը շանթի պես փլվեց
Իշխան Գուդալի անհոգ տան վրա:
Թշվառ թամբարը անկողնուն փովեց.
Եվ հեծկտոցը լուռ ցնցեց նրան.

Դա՛ւը արցունքներ — իրար ետեից,
 նա փարթամ կրծքով դժվար է շնչում,
 Եվ մեկ էլ... կարծես մի ձայն է հնչում,
 Մի ձայն է հնչում գրութիչ ու թուփիչ.
 «Մի՛ լար, մանկիկս, մի՛ լար արթոնս զուր»
 Ձի իջնի որպես անմահական ջուր
 Այս լուռ դիակին ծով արցունքը քո.
 Դու միայն պայծառ աչքերդ ես տանջում
 Եվ կույս այտերդ այրում արցունքովդ
 Նա շատ է հեռու, իզուր ես կանչում,
 Եվ գին էլ չի տա թախծիդ խոսքերին.
 Երկնային լույսն է գղվում-ճաճանչում
 Նրա անմարմին աչքերում խորին.
 Նա դրախտային երգեր է լսում...
 Ի՛նչ է այս կյանքի երազանքը սին.
 Եվ հառաչանքը ու լացը կույսի
 Եզեմյան այգու կենվորին ասում:
 Օ, ո՛չ, երկնային իմ՝ կույս հրեշտակ,
 Երբեք վիճակը մահկանացուի
 Չարժե քո թախծի վայրկյանին այս թանկ,
 Մե՛ն մի վայրկյանին, հավասար՝ դու ինձա:

«Օղային լալն օվկիանոսում,
 Անտաղաստ և անդեկ,
 Լող են տալիս, միզում հոսում
 Լուսաառուկեր հրաշեկ:
 Անձիր, դաշտում՝ երկնում անքիճ,
 Առանց հետքի, լուռ ու մեղմ
 Անորսալի թուխս ու ամպի
 Հոտն է շարժվում նրբագեղմ:
 Հանդիպումից, բաժանումից
 Ո՛չ խինդ, ո՛չ ցավ, ո՛չ հուզում.
 Բան չեն ուզում գալիք ժամից,
 Անցյալը չեն ախոսում:
 Դժբախտ օրը երբ քեզ նեղի՝
 Թող երեսն նրանք քեզ.

Երկրայինի հանդեպ եղիր
 Անմաս, անփույթ՝ նրանց պեսա:

«Հենց որ կովկասի գեպի վեր միտված
 Լեռներին գիշերն իր թողը փոխի,
 Հենց որ կախարդիչ խոսքերով գյութված
 Աշխարհը գանդաղ վերստին լոխ.
 Հենց որ սառնաշունչ զեփյուռը լեռան
 Ճոճի ժայռերի խոտերը թառամ,
 Ու վախկոտ ծիտը, պահված այդ խոտում,
 Խնդազին ճախրի միզապաս. օդում,
 Հենց որ խաղողի փարթամ վազի տակ
 Կույ տալով ցողի կաթիլը հստակ՝
 Գիշերվա քնքուշ ծաղիկը բուսնի.
 Հենց որ սակեզույն մահիկը լուսնի
 Լեռան թիկունքից զուլթը հանի
 Եվ գազտագողի քեզ մտիկ անի,—
 Քեզ մոտ կթռչեմ առանց մի խոսքի.
 Քեզ հյուր կմնամ մինչև լուսադեմ,
 Եվ թարթիչներին քո մետաքսաթիլ
 Եաղ կտամ խոր քուն, երազներ ոսկի...»

XVI

Խոսքերը մարում հեռավոր օդում,
 Զայները մեկ-մեկ մեռնում են մոտիկ:
 Նա շուրջն է նայում՝ թռչելով ոտի...
 Ինչ-որ անպատում ահեղ խլրտում
 Եարժվում է արասում.— մի՛ համեմատիր
 Գրան վիշտ կամ վախ, կամ ցնծության կայծ:
 Թուրը հույզերը եռացին հանկարծ.
 Հոգին կարատեց կապերն իր բուրբ,
 Հոտ ու բոց լցվեց նրա արյան մեջ,
 Եվ թվաց, թե այդ հրաաքանչ ու նոր
 Զայնը գեռ հնչում, հնչում է անվերջ:
 Երբ մտածեում էր բույան առավասի,

Աչքին մոտ եկավ քունն էլ բաղձանքով.
Բայց միտքը հուզեց մի երազանքով
Մարգարեական և օտարոտի:
Համր ու լուռ, պատված մշուշի քողով,
Փայլելով ինչ-որ երկնային գեղով՝
Մեկը թեքվել էր Թամարի բարձին,
Նայում էր նրան սիրով մի անձիր,
Տրտում էր նայում Թամարի վրա,
Այնպես, կարծես թե խղճում էր նրան:
Նա աստվածային մի պահպանի՞չ է:
Հրեշտակ չէ, երկնի հար բնակիչ չէ.
Նա գլխին դրած վառ պսակ չունի՝
Հյուսված գույներով վառ ծիածանի:
Նա և դժոխքի ոգի չէր անգուլթ,
Մի արատավոր մեղսոտ նահատակ:
Նա կարծես լիներ իրիկուն հստակ.
Ո՛չ օր, ո՛չ գիշեր, ո՛չ լույս էր, ո՛չ մութ...

ԵՐԿՐՈՐԳ ՄԱՍ

I

«Հայրի՛կ, թո՛ղ հայրի՛կ, էլ մի՛ սպանա.
Քո խեղճ Թամարին էլ մի՛ հայհոյիր.
Նա քեզ աղաչում ու լալիս է նա,
Եվ նոր չի հոսում արցունքն այս, նայի՛ր:
Փեսացուների խմբերն ահագին
Չուր են հավաքվում ու գլուխ տանում...
Ի՛նչ, աղջիկ չկա՞ էլ Վրաստանում:
Ա՛խ, չէ՛, ոչ մեկին ես չեմ դառնա կին...
Հա՛յր, մի՛ նախատիր, մի՛ լինիր դու չոր:
Ինքդ ես նկատել, որ ես օրեցօր
Չար թույնից մաշվում, ձեռքից եմ գնում:
Մի երեզանքով, որ անց չի կենում,
Ծվատում է ինձ ոգին նենգ ու շար:
Ա՛խ, ես կորչում եմ, հա՛յր իմ, ինձ խղճա՛:

Քո գիծ աղջկան, քո խենթ Թամարին
Տար սուրբ մենաստան, տար անխոս դու վանք.
Ինձ կպաշտպանի փրկիչը բարի,
Ես նրան դարդս կանեմ խոստովանք:
Իմ սիրտն աշխարհում էլ խնդում չունի...
Իբրև հովանի սրբության համար՝
Թող մոռյլ խուցը նախապես, հիմա
Դագաղի նման ինձ գիրկն ընդունի...»

II

Եվ ծնողները մի օր վերցրին
Ու տարան նրան մենաստան մի սուրբ,
Մազեղեն կոպիտ զգեստ հագցրին
Այն ջահել մարմնին ու կրծքին այն նուրբ:
Բայց և վանական հանդերձի ներքո,
Ինչպես ծաղկազարդ փափուկ դիպակում,
Առաջվա նման նույն սիրտն էր զարկում
Նույն ապօրինի հին երազանքով:
Խորանի առաջ, մոմի ցուլքի մեջ
Եվ հանդիսավոր սուրբ պատարագում,
Խորունկ աղոթքի խոսքի արանքում
Նույն ծանոթ ձայնն էր նա լսում անվերջ:
Կամարների տակ կիսամութ վանքի
Նույն ծանոթ դեմքը հաճախ մոտ թռչում,
Սահում էր անձայն և անհետ կորչում
Բարակ մուծի մեջ բուրավետ խունկի.
Նա աստղի նման մեղմիկ առկայծում,
Նա հմայում էր, կանչում էր... բայց ո՛ւր...

III

Երկու զովաշունչ բլրի արանքում
Պահվել էր վանքը՝ մի հին մենաստան:
Չինարի, բարդու շարքերն են փակում
Նրան չորս կողմից: Հաճախ, երբ մթան

Սև թևն էր թառում անհաստակ ձորում,
Մառերի միջից
Անարև խցից
Զահել մեղառահու կանթիզն էր ձյուրում:
Նշենինների շուքի տակ փարթամ,
Ուր որպես լոխն պահակ շիրմատան
Տրտում խաչերի շարքերն են հսկում,
Խոչուններն են միշտ ուրախ խմբերգում:
Քարերի վրա ցատկում են, ճշում
Աղբյուրները պաղ ու մաքրակոհակ
Ու, քարափի տակ հավերձ գլխահակ,
Բարեկամաբար միանում կիրճում
Եվ առաջ թռչում ուրախ քրքիչով
Սղյամոտ ծաղկանց, թևերի միջով:

IV

Նրևում էին հյուսիսում սարերս
Մազող լուսաստղի փայլի տակ հրե,
Երբ կապույտ մուժը արևից առաջ
Հովիտի խորքում ծխում է հազիվ,
Եվ դեմքը դեպի արևելք արած՝
Մուկդիններն են կանչում նամագի,
Երբ զանգերն իրենց ղողանջն են ցրում
Աւ քնած վանքը վաղ արթնացնում.
Այն հանդիսավոր ու խաղաղ պահին,
Երբ երիտասարդ սեզ վրացուհին
Երկար սափորը աւին է դնում,
Սարից իջնելով ջրի է գնում,—
Զյունոտ լեռների շարքերն անսահման
Բաց շուշանագույն պարսպի նման
Նկարվում էին հատակ երկնքին
Եվ ամեն անգամ ծածկվում կրկին
Ճափ վերջալույսի քողով սուկման.
Եվ ամենից վեր, բարձր ու ահագին,

Ճեղքելով վերջին ամպերն էլ անդամ,
Փաթթոցը գլխին, շուրջառը հագին,
Կազրեկն էր կանգնում՝ լեռների արքան:

V

Սակայն հանցավոր մտքերով լեցուն՝
Մաքուր բերկրանքին դուռն իր չէր բացում
Թամարի հոգին: Թամարի համար
Մոայլ սովեր է աշխարհին թառում,
Ամեն ինչ այնտեղ ցավ է պատճառում՝
Ե՛վ այզը լուսե, և՛ գիշերը մառ:
Երբ որ գիշերը իր քնաթաթախ
Զովությունով էր երկիրը պատում,
Թամարը իրեն խենթի պես հաճախ
Սրբապատկերի առաջ էր նետում
Ու լալի՛ս, լալի՛ս: Եվ լոխն մթնում
Այդ հեծկտանքը ծանր ու անհատնում
Ճամփորդի սիրտն էր տագնապի մատնում.
Նա միտք էր անում. «Դա լեռան ոգին,
Նա՛ է, շղթայված, տնքում քարայրում»:
Եվ լանչիքը ազամա լարում,
Ասպանդակում էր հոգնած նժույզին...

VI

Հաճախ, կարոտը ու դողը սրտում,
Լեցուն մենավոր մտքերով տրտում,
Պատուհանի մոտ Թամարը նստած
Նայում է հեռու հայացքով իր թաց
Եվ հառաչելով ողջ օրն սպասում...
Նա կգա,— նրան մի ձայն է ասում:
Զուր չէր երազը նրան փայփայում.
Թափիծով լեցուն իր ծով աչքերով
Զուր չէր նա գալիս, Թամարին նայում,
Ի՛մում քնքշալից հրաշք խոսքերով:

Տանջանքն աղջկան վաղուց էր պատել.
Ինքն էլ շգիտեր՝ ինչպե՞ս և ինչո՞ւ,
Նա սրբերին էր ուզում աղոթել,
Բայց սիրտն աղոթքով նրան էր կանչում.
Թե արդեն անզոր ծանր պայքարի՝
Հոգնած պառկում է, որ հանգստանա,
Այրում է բարձը, տոթ է, սոսկալի,
Եվ վեր ցատկելով՝ դողդողում է նա.
Մուժ է աչքերում, հազիվ է շնչում,
Վառվում են ուսերն ու կուրծքը նրա,
Գիրկն ազահորեն հանդիպման տենչում,
Համբույրն է հալչում շրթների վրա...
.
.

VII

Իրիկվա մեզի ծածկույթը խոնավ
Լեռներն է պատում սեզ Վրաստանի:
Իր սովորույթի հմայքին խոնարհ՝
Դեք մոտ թռավ սուրբ մենաստանին:
Բայց երկա՛ր-երկա՛ր սուրբ օթևանի
Հանգիստը խախտել Դեք սիրտ անել
Չէր համարձակվում:— Եղան վայրկյաններ,
Երբ թվաց, թե նա անդարձ կվանի
Միտումն իր դաժան: Եվ աննպատակ
Նա շրջեց բարձր պարիսպների տակ.
Եվ առանց քամու, լոկ նրա քայլից,
Ստվերի խորքում տերնն էր դողում:
Նա վերև նայեց. կանթեղի փայլից
Նեղ պատուհանն է մթան մեջ շողում.
Կույսը վաղուց է սպասում մեկին:
Եվ ահա խորունկ այդ լուսթյան մեջ
Չոնգուրն է հնչում, ուղեկցում երգին,
Որ հոսո՛ւմ, հոսո՛ւմ, հոսո՛ւմ է անվերջ,
Արցունքի նման իրար ետևից:

Այնպես քնքուշ էր այդ երգը լուսե,
Որ երկրի համար անմաքուր ու սև
Երկնքում էին կարծես թե հյուսել:
Վաղուց մոռացված եղբոր հետևից
Հրեշտակն է այդ ցած իջել երկիր,
Որ արտաքսվածին հանդիպի կրկին
Ու նրան պայծառ անցյալից երգի՝
Նրա տանջանքը մեղմելու համար...
Առաջին անգամ և միայն հիմա
Դեն վզաց խայտանքն ու ցավը սիրո.
Սարսափից ուզեց թողնել հեռանալ...
Չկարողացավ թևերը բանալ:
Եվ— ա՛յ բեզ հրաշք. նրա այտերով
Ռանր արցունքն էր ցած պորվեցին...
Մինչև այսօր էլ հենց այդ նույն խցի
Գոների առաջ կա մի քար ձգված՝
Մի անմարդկային արցունքով ծակված,
Արցունքով կիզիչ ու նման բոցի...

VIII

Եվ ներս է մտնում՝ սրտում ծով մի սեր,
Բարության առաջ լայն բացվող հոգով,
Ու միտք է անում, որ ժամն է հասել
Ցանկալի ժամը՝ ապրել նոր կյանքով:
Ե՛վ սպասումի սարսուռը անկամ,
Ե՛վ անհայտության սարսափն անլեզու
Կարծես հանդիպում առաջին անգամ
Եվ Դևի գոռոզ հոգին են հուզում:
Դա ուրիշ բան չէր, քան շար գուշակում,
Մտնում է նա ներս և տեսնում. այնտեղ
Չքնաղ մեղսուհու հսկիչը անքուն՝
Դրախտի դեսպան քերովբեն արդեն
Փայլուն ճակատով ու վառ ժպիտով
Կանգնած է Դևի՝ իր ոտխի դեմ,

Եվ իր թևերով կույսին է ծածկում:
Եվ աստվածային լույսի ճաճանչում
Փակվում են աչքերն անմաքուր Դևի,
Եվ ի՞նչ. փոխանակ քաղցր բարևի՝
Քար նախատինքի խոսքերն են հնչում:

IX

«Ողբի՛ անհանգիստ, ողբի՛ սղծագույն,
Ո՛վ է քեզ կանչել գիշերվա միգում:
Ցայսօր շարն այստեղ չի շնչել բնավ,
Եվ չունես այստեղ դու երկրպագու.
Դեպի սրբութունն ու սերն իմ մաքուր
Հանցավոր ճամփա մի՛ ձգտիր բանալ:
Ո՛վ է քեզ կանչել»:

Չար ողու դեմքին

Իրրն պատասխան նենգ ժպիտ ծագեց.
Հայացքը խանդից սուր փայլատակեց,
Եվ ատելության հին թույնը կրկին
Արթնացավ սրտում ու վառեց հոգին:
«Նա ի՞մն է,— ասաց ահեղ ու մռայլ.—
Թո՛ղ նրան, ի՛մն է, ի՛մն է, իմացի՛ր:
Դու՛ պահապանդ, ուշ երևացիր,
Դատավորն էլ չես ո՛չ իմ, ո՛չ նրա:
Իմ ձեռքով դրված կնիքը ազդու
Հպարտությամբ լի այս սիրտն է կրում.
Ոչ մի սրբութուն էլ չունես աստ դու,
Աստ ե՛ս եմ տիրում
Ու ե՛ս եմ սիրում»:
Եվ հրեշտակը աչքերով տրտում
Նայեց շար Դևի խեղճ զոհի վրա
Ու իր թևերը թափ տալով օդում՝
Երկնքի կապույտ եթերում կորավ:

.

X

Քամար

Օ՛յ, ո՛վ ես: Խոսքերդ ինձ վախ են ազդում:
Դժո՛խքն է ճամփիլ, դրախտի՞ց հասար:
Ի՞նչ ես կամենում...

Դև

Դեղեցիկ ես գու:

Քամար

Բայց պատասխանիր, ո՛վ ես գու: Ասա՛...

Ես նա եմ, որին գիշերվա լուին
Քար լուսթյան մեջ ինքդ էիր լսում,
Ում միտքը հոգուդ շատ բան էր ասում,
Ում դեմքն ես տեսել հաճախ երազում
Ու գուշակել ես թախիծը որի:
Նա, ում հայացքը հույսեր է մարում,
Նա, ում չի սիրում ոչ ոք աշխարհում:
Ես պատուհասն եմ իմ մարդ-ճորտերի,
Արքան գիտության և ազատության,
Ոսոխը երկնի, շարք բնության,
Եվ տե՛ս. փարվում եմ ես ջո ոտերին:
Ես քեզ եմ բերել հուզմունքով անտակ
Առաջին սիրո իմ ազոթքը շինջ
Ե՛վ իմ առաջին արցունքները տաք,
Ե՛վ իմ երկրային տանջանքն առաջին:
Օ՛, գեթ խղճալուց լսի՛ր ինձ, գթա՛՛:
Ինձ նորից բարուն, նորից երկնքին
Կվերագարձնես ջո կենտ մի խոսքով:
Պճնված սիրուդ սուրբ հանդերձանքով՝
Ես կերևայի երկնքում կրկին —

Մի նոր հրեշտակ՝ իր նոր ցուանքով
Մինչև վե՛րջ լսիր, խնդրո՛ւմ եմ, սիրո՞ւմ,
Ես ստրուկն եմ քո, ես քեզ եմ սիրումս
Հենց որ քեզ տեսա, հենց նկատեցի՝
Ինձնից էլ թաքուն հանկարծ ատեցի
Անմահությունն իմ և ուժն աշխարհումս:
Ու ես նախանձով հանկարծ հասկացա
Երկնային կիսատ խնդության գինը.
Քեզ պես շապրելը թվաց հսկա ցավ.
Քեզ հետ շապրելը՝ դժոխք, անգի՛նս:
Արնաքամ սրտում շապասված մի շող
Նորից բռնկվեց մարող բոցի պես,
Եվ հին վերքիս մեջ իմ սիրտը հոշող
Թախիժը կրկին շարժվեց օձի պես:
Առանց քեզ ի՛նձ ինչ հավերժությունը,
Իմ իշխանության անեղրությունը,—
Դատարկահնչուն անարժեք մի բառ,
Առանց աստժո — վիթխարի տաճար:

Թամար

Թո՛ղ ինձ, հեռացի՛ր, օ՛, խարդախ ոգի:
Լռիր, թշնամուն ես շե՛մ հավատում...
Տե՛ր աստված... Ավա՛ղ, ուժս չի պատում
Աղոթել... իմ խեղճ թուլացող մտքին
Ինչ-որ սպանիչ սև թույն է կաթում:
Ինձ կկործանես, լսի՛ր ինձ, լսի՛ր.
Քո ամեն խոսքը կրակ է ու թույն...
Ինչո՞ւ ես սիրում, ասա՛ ինձ, խոսի՛ր:

Դև

Ինչո՞ւ: Ավա՛ղ ինձ, իմ գեղեցկուհի,
Ինքս էլ չգիտեմ: Նոր կյանքով լեցուն՝
Փշերից հյուսված պսակը իմ հին
Իմ մեղսոտ գլխից ես դեն եմ գցում:
Իմ ողջ անցյալը նետել եմ մի կողմ.

Դժոխք ու դրախտ աչքերումն են քո:
Սիրում եմ, բայց ո՛չ երկրային կրթով.
Ինչպես շես կարող սիրել դու, անգի՛ն.
Ամբողջ զորությամբ ու զմայլանքով
Իմ անմահ մտքի ու երազանքի:
Քո պատկերն եմ ես հոգուս մեջ կրում
Այս հին աշխարհի առաջին օրից,
Աչքերիս առաջ այդ դո՛ւ ես նորից.
Եթերի հավերժ անապատներում:
Վաղուց էր հնչում քո անունն էլի.
Եվ հուզում միտքս ու մտքիս հաղթում.
Անցած օրերում իմ երանելի
Պակասում էիր լոկ դո՛ւ դրախտում:
Օ՛, կարենայիր հանկարծ հասկանալ,
Թե ինչ տանջանք է իմ կյանքը համակ.
Առանց ընտրության, դարեր շարունակ
Անվերջ տառապել ու զվարճանալ,
Չարիքի դիմաց գովեստ շատանալ
Եվ ոչ էլ պարզև՛ բարու փոխանակ.
Ապրել ի՛ր համար, ձանձրանալ ուժի՛ց,
Իրենի՛ց և հար մի մաքառումից,
Ուր ո՛չ հաշտվել կա, ո՛չ էլ հաղթանակ:
Ընդմիշտ ափսոսել, բայց չկամենալ,
Ողջը հասկանալ, զգալ, նկատել,
Աշխատել սակայն ամեն ինչ ատել
Եվ արհամարհել ողջը իմանալ...
Հենց որ կատարվեց անեծքն աստժո,
Այն հեռու օրից և մինչև հիմա
Բնության գիրկը շերմությամբ իր ծով
Հավիտենապես սառեց ինձ համար.
Կապտին էր տալիս տարածությունը.
Ես տեսնում էի զուգվածությունը
Ինձ ծանոթ աստղի ու մոլորակի՝
Միշտ հարսանեկան ոսկե պսակով...
Եվ ի՛նչ. չէր անցնում ոչ մեկի մտքով
Ճանաչել իրենց եղբորը նախկին:

Ինձ պես արտաքսված այլոց հս այնժամ
Հուսահատորեն ի տես կանչեցի.
Բայց դեմքը, խոսքերն, աչքերը դաժան
Ավա՛ղ, ես ինքս էլ չճանաչեցի:
Ու ես սաքառափով թեւ շարժեցի
Եվ թռավ—բայց ո՞ւր, և ինչո՞ւ, որ ի՞նչ,—
Ինքս էլ չգիտեմ... Ու ես մերժվեցի
Իմ նախկին բոլոր բարեկամներից.
Ինչպես եղեմը՝ աշխարհն էլ համայն
Համր ու խուզ դարձավ մերժվածիս համար:
Ֆյուպես մակույլը՝ զուրկ առադաստից,
Տրված հոսանքին, անդեկ ու անկայմ՝
Ջրի քմայքով լողում է անկամ
Առանց ուղղության կամ դեթ հանդատի.
Այդպես շանթալից ամպի մի պատառ
Առավոտ կանուխ երբեմն վազում,
Սևին է տալիս երկնքում լազուր՝
Առանց կանգառի, անվերջ-անդադար,
Ե՛վ աննպատակ, և՛ անհետ, և՛ զուր,
Աստված իմանա՛ որտեղի՞ց և ո՞ւր:
Ես մարդկանց վրա շիշխեցի երկար
Փվ մեղքի երկար շուսուցանեցի,
Փառազրկեցի՝ ինչ ազնիվ բան կար,
Ինչ գեղեցիկ էր՝ ժառարանեցի.
Ո՛չ, նրանց հոգում հար չցանեցի
Մաքուր հովատի բացեր ու կրակ...
Ի՞մ նեղութեանն ի՞նչ արժեքն նրանք,
Որ տխմար են լոկ ու լոկ կեղծավոր:
Եվ թաքնվեցի լեռան կիրճերում,
Ստիպված եղա սրպեռ գիտավոր
Խորին գիշերվա մթնում շրջելու...
Եվ ուղեորը խեղճ ու մենավոր՝
Մոտիկ կրակից խաբժեղով՝ Քոչում,
Անդունդի մեջ էր ձիու հետ կորում,
Եվ զուր էր կանչում—բռն խաբհրդավոր
Արյունն էր ժայռի կողերը թրջում...

Մակայն շարութեան խաղերն այս մթին
Երկար դուր շեկան իմ սառած սրտին:
Կոս փոթորկի հետ գոտեմարտելով,
Փռչի հանելով, շաղ տալով աճյուն,
Մատախուղ հազած, զինված շանթերով՝
Ես հաճախ էի ամպերով թռչում,
Որ ապերգքի մեջ այս խոռվալի
Գիւլային սիրոս տրտունջից զրկեմ,
Անխուսափելի խոհեց ինձ փրկեմ,
Մի կերպ մոռանամ անմոռանալին:
Ի՞նչ է մարդկային անցած ու գալիք
Հած ամբողջնեթի ծանր զրկանքը,
Ի՞յուր ազետները և աշխատանքը
Զխոստովանած ու տանջված սրտիս
Վայրկյանի հանդեպ: Եվ ի՞նչ են մարդիկ,
Ի՞նչ է աննշանքը, գործը մարդկային:
Վաղը չեն լինի, իսկ այսօր կային...
Կա հույս, կա արդար ատյան երկնային.
Դատապարտի էլ՝ կարող է ներել:
Ինչ այստեղ է միշտ թախծն իմ հրե,
Եվ նա էլ, ինձ պես, վախճան չի գտնի,
Հանգչելու հույսով շիրիմ չի մտնի:
Նա մերթ գգվում է, խայտում օձի պես,
Նա մերթ այրում է, խայտում բոցի պես,
Մերթ քարի նման իջնում մտքերիս՝
Իբրև անկործան նեղիչ դամբարան
Խորտակված հույսիս, մարած կրքերիս...

Թամար

Իմ պատահական տանջված բարեկամ,
Ով էլ որ լինես՝ անհանգիստ-անքուն
Ես լսում եմ քեզ ակամա անգամ,
Ես քեզ եմ լսում խինդով մի թաքուն:
Բայց թե խառքերը նենք են ու պատիր,
Թե խարում ես գու ու հանկարծ թե կա...
Օ՛, խնայի՛ր ինձ: Ի՞նչ փառք, ի՞նչ պատիվ,—

Քեզ ինչո՞ւ հենց իմ հոգին պետք եկա՞մ:
Մի՞թե երկնքին ես թանկ եմ, քան թե
Նրանք, որոնց դեռ դու չես նկատել:
Նրանք էլ, ավա՛ղ, սիրուն են նույնքան.
Եվ ինչպես իմին՝ ձեռք չի կպել դեռ
Նրանց մահճին էլ, նույնքան կուսական...
Չէ՛, երգվի՛ր, ինձ տուր այնպիսի՛ երգում...
Ասա՛, տեսնո՞ւմ ես՝ ո՞նց եմ կարոտում:
Հապա կանացի երազներն իմ տես:
Սարսափն ակամա փարում ես հոգուդ...
Բայց դու կխղճաս, չես լինի անգութ,—
Չէ՛ որ հասկացար, ամեն բան գիտես...
Երգվի՛ր ինձ... ուխտի՛ր, որ շար ուժերին
Այսուհետ երբեք չես դիմի էլ դու,
Ա՛խ, մի՛թե չկա էլ անդրժելի
Ոչ մի սրբազան խոստում ու երգում...

Դև

Երգվում եմ ես քեզ սուրբ արարչության
Առաջին օրով և վերջին օրով,
Խայտառակության հանցազործության
Եվ հար ճշմարտի հաղթության հրով,
Երգվում եմ անկման ծանր տանջանքով,
Եվ հաղթանակի կարճ անըջանքով,
Երգվում եմ քեզ հետ իմ հանդիպումով
Եվ սպառնացող մեր անջատումով.
Ինձ հար ենթակա իմ շարք—եղբորով՝
Բյուր ոգիների բախտով եմ երգվում,
Իմ ոսոխների՝ անահ ու արթուն
Հրեշտակների թրի շեղբերով.
Երգվում դժոխքով, երկնքով վճիտ,
Երկրի սրբությանը և քեզնով և քո
Առաջին զուլալ ու ջինջ արցունքով
Ու քո հայացքով ամենավերջին,
Քո անշար բերնի տաք շնչառությանը,

Մետաքս մազերիդ ալիքով գանգուր.
Երգվում եմ ցավով ու երանությամբ,
Երգվում եմ նաև սիրով իմ մաքուր,—
Հրաժարվել եմ իմ հին մութ քենից,
Հրաժարվել եմ գոռոզ մտքերից.
Շողոքորթության թույնն այնուհետև
Ոչ մեկի միտքը չի հուզի թեթև.
Ես երկնքի հետ հաշտվել եմ ուզում,
Սիրել, աղոթել, պաշտվել եմ ուզում,
Ուզում եմ բարու հավատքին տիրել:
Ես քեզ արժանի ճակատից իմ այս
Զղջման արցունքով կշնչեմ հիմա
Երկնային պատժի հետքերը հրե.
Աշխարհն այսուհետ թող երկնքի տակ
Ծաղկի առանց ինձ՝ հանգիստ, անգիտա՛կ:
Օ՛, հավատա՛ ինձ. լոկ ես եմ ցայսօր,
Որ քեզ հասկացա, գնահատեցի.
Ես իշխանությունն իմ շար ու հզոր
Քո ոտքերի տակ սիրով նետեցի
Քեզ համարելով իմ սրբությունը:
Քո սերն եմ տենչում իբրև բարիքի,
Եվ կտամ ես քեզ հավերժությունը
Վայրկյանի՛ համար: Հավատա՛, Թամա՛ր,
Ես սիրո մեջ էլ, ինչպես շարիքի,
Հավատարիմ եմ, մեծ եմ ու համառ:
Ազատ եթերի զավակս՝ արդեն
Քեզ տանելու եմ աստղերից էլ դեն,
Եվ դու՛ առաջին իմ ընկերուհի,
Կդառնաս այնտեղ նաև թագուհի.
Դու անափսոսանք, անմաս ու թեթև
Կնայես կյանքին, ուր իրոք չկան
Ո՛չ գեղեցկություն մի երկարատև,
Ո՛չ երջանկություն ու բախտ իսկական,
Ուր լոկ հանցանքն ու պատժն են մնում,
Ուր մարդկանց շնչին կրքերն են տիրել,

Ուր առանց վախի չեն կարողանում
Ո՛չ կարգին ատել, ո՛չ կարգին սիրել:
Թե՛ դու չգիտես՝ ինչ է մարգկային
Քեզ ծանոթ սերը ակնթարթային.
Սոսկ ջահել արյան խայտա՛նք ու եռո՛ւմ,—
Բայց օրն է թռչում—արյունն է սառում:
Ո՛վ է դիմանում բաժանությանը,
Նոր գեղեցկության գերող հմայքին,
Ահեղ ձանձրույթին ու հոգնությանը
Ու երազների անծիր քմայքին:
Օ ո՛չ, իմացի՛ր. բախտով մի վերին,
Իմ ընկերուհի՛, քեզ չի վիճակված
Իբրև նախանձոտ շարության գերի
Թառամել այս գաղջ անձուկում փակված —
Կեղծ բարեկամի և ոստիսների,
Սառն ու խեղճ մարդկանց խմբով օղակված,
Անպտուղ վախի, անպտուղ հույսի
Եվ գործերի մեջ կեղեքող ու սին:
Առանց կրքերի և տրտում այսպես
Չէ՛, դու չե՛ս մարի այս պարիսպներում,
Լոկ աղոթքի մեջ՝ հավասարապես
Հեռու աստծուց և մարդուց հեռու:
Օ ո՛չ, դու չքնա՛ղ, գեղեցի՛կ էակ,
Քեզ վիճակված է ուրիշ դրություն.
Քեզ սպասում է այլ ցավ ու կրակ
Եվ ծով բերկրանքի ուրիշ խորություն:
Եվ թող երբեմնի քո բաղձանքները
Ու խեղճ աշխարհն այս իր բախտին մնան.
Ես իմացության գոռ հորձանքները
Դրա փոխարեն քո դեմ կբանամ:
Քո ոտքերի տակ իրենց կնետեն
Իմ սպասարկու ոգիները միշտ.
Քեզ՝ գեղեցկուհի, կըրջապատեն
Թեթև ու թովիչ հազար մի նաժիշտ.
Թամա՛ր, քեզ համար ես սրտի դողով

Կառնեմ լուսաստղի պսակը բոցի
Ու ծաղիկների գիշերվա ցողով
Այդ ոսկեճաճանչ պսակը կօծեմ.
Ես բուրումնալից ու մաքուր օդով
Քեզ ամեն կողմից կըրջապատեմ.
Ես սքանչելի նվազով անվերջ
Քո լսելիքը կըոյեմ, Թամա՛ր.
Սաթ ու փիրուզից գեղեցիկ ու պերճ
Պալատ կըինեմ՝ նորի՛ց քեզ համար.
Կսուզվեմ ծովի հատակը մթար,
Կսուրամ-կանցնեմ ամպերի ետև,
Ողջ երկրայի՛նը, ամե՛ն ինչ կտամ,
Միայն թե սիրի՛ր...

XI

Եվ նա շա՛տ թեթև
Իր այրող բերնով մեղմորեն դիպավ
Նրա շրթներին զողացող ու պաղ.
Թովիչ խոսքերով հրապուրանքի
Պատասխան տվեց ծով աղերսանքին:
Նա իր հայացքը հզոր ու անհազ
Աչքերին հառեց — Թամարին այրեց,
Ու նրա վրա մթան մեջ փայլեց
Ինչ-որ մի անբեկ-անխուսափ դանակ:
Ավա՛ղ, շար ոգին տարավ հաղթանակ:
Նրա համբուրի թույնը մահացու
Մծվում է իսկույն կրծքի մեջ ջահել,
Եվ տառապալից կույսի ճիչն ահեղ
Խոր լռությունն է հանկարծ սղոցում:
Ամեն ինչով էր այդ ճիչը լեցուն.
Դա ճիչ էր սիրո և տառապանքի,
Վերջին աղերսի ու կշտամբանքի,—
Անհույս հրաժեշտ մի ջահել կյանքի:

XII

Գիշերվա պահակն այդ նույն ժամանակ
Ինչպես միշտ՝ թուշե տախտակը ձեռքին,
Իր սովոր ճամփով, անխոս ու մենակ
Սեպ պարսպի տակ շրջում էր կրկին:
Հասնելով շահել ճգնուհու խուցին՝
Համաշափ քայլն իր դանդաղեցրեց,
Ինչ-որ մի խոռով հոգին լցրեց,
Եվ ձեռքը սառեց ու մնաց թուշին:
Կեսգիշերային լուսթյան միջից
Թվաց, թե լսեց իր ականջներով,
Որ երկու բերան միացան սիրով,—
Հնչեց սուր հառաչ, կարճատև մի ճիչ:
Եվ ինչ-որ մի պիղծ ու մթին կասկած
Ներս սողաց ծերի սրտի մեջ հանկարծ...
Բայց ամեն ինչ է քիչ հետո լուռ,
Լոկ քամին հեռվից տրտունջն է բերում
Փարթամ սաղարթի, և ափի հետ է
Վհատ շնչում լեռնային գետը:
Մերն շտապում է երկյուղը հոգում
Աստվածահաճո սուրբ աղոթքը անել
Եվ փորձութունը շարամիտ ոգու
Մեղավոր մտքից ընդմիշտ դուրս անել:
Մթին կասկածից ալեկոծ կրծքին
Դողդոջ մատներով նա խաչ է հանում,
Եվ ոտքերն շտապ քայլում են կրկին
Ու սովորական լուռ ճամփով տանում:

XIII

Քնած փերու պես սիրուն ու թովիչ՝
Ահա պառկած է նա իր դագաղում,
Նրա ճակատի գույնը նվաղուն
Ճերմակ էր անգամ երեսի քողից:
Փակվել են հավետ կոպերը կույսի...

Օ՛ր երկինք, բայց ո՛վ, այդ ո՛վ չէր ասի,
Որ հայացքն այնտեղ ննջում է միայն
Եվ — հրաշալի՜ — տենչում է միայն
Կա՛մ տաք համբույրի, կա՛մ արշալույսի,
Սակայն շողերը ոսկե ծոպերով
Անօգուտ անցան նրա կոպերով,
Հարազատները վշտի տակ կքված,
Զուր համբուրեցին աչքերն այդ փակված...
Ո՛չ, մահվան դրած կնիքը արդեն
Այլևս ոչ ոք չէր կարող քանդել...

XIV

Իր ուրախության ոսկե օրերին
Զէր եղել երբեք հագուստը նրա
Այսքան բազմագույն և այսքան շուրջ
Առատ ծաղկունքը ծանոթ ձորերի
(Ըստ սովորության հին-հին դարերի)
Իր բույրն էր փռել թամարի վրա
Եվ սեղմվելով ձեռքում մեռնողի՝
Տալիս էր կարծես հրաժեշտ հողին:
Ոչի՛նչ, ո՛չ մի բան նրա երեսին
Բնավ չէր խոսում այն վերջի մասին,
Որ եղել էր կիրք, հրայրք կախարդիչ:
Եվ նրա դեմքի գծերը դեռ թարմ
Հագեցած էին մի գեղեցկությամբ,
Որ մարմարն ունի՝ անարտահայտիչ —
Զուրկ զգացմունքից, մտքին անսովոր,
Ինչպես մահն ինքը՝ հար խորհրդավոր
Մի տարօրինակ ժպիտ էր սառել
Նազիվ առկայծած շրթերին նրա:
Ուշադիր աչքին ժպիտն արդարև
Շատ բան էր պատմում տխուր ու մռայլ
Կար այդ ժպիտում կ'արհամարհանք
Մի ծաղկած հոգու, որ թոշնում է հեշտ,
Ե՛վ վերջին մտքի առկայծում արագ,

Ե՛վ երկրին տված անխոս հրածնչաւ
նախկին կյանքի ցաղքն իզուր էր և սին,—
Դեռ ավելի էր ժարտն այդ մեռած
Աւարտի համար անանց թաշլ հուշի,
Քան թե աշքերը համխոյան մարածու
Այսպեա վե՛հ պահին և վերջալուչսի,
Երբ ասին ծովում իրեն հաշկալ՝
Ճեղքեղա կառքը կորչում է հպարտ,
Սերունկ Կովկասի ձրաները մի պահ
Օրվա կարծրազառ ցաղքը պահելով
Դեռ պլպլում են հեռվում միգապատ,
Բայց կիսակենդան այդ շողը նորից
Ցուք չի հանդիպի էլ անապատում.
Եվ այն կատարից, որ ձրանն է պատում,
Ոչ որի ճամփա չի լուսավորի...

XV

Խմբերով եկան դրկից-բարեկամ,
Որ ճամփու դեմն մեռածին շահել:
Փառելով գլուխն սպիտակահեր,
Կուրծքը ծեծելով՝ մի վերջին անգամ
Իշխան Գուդալը հեծնում է իր ձին:
Քափոտն է շարժվում:— Ամբողջ երեք օր,
Ու երեք գիշեր նրանք գլխիկոր
Իրենց գնացքը շարունակեցին,
Որ պապենական գերեզմանոցում
Պահ տան մեռածին ցուրտ հողի ծոցում:
Գապիբրից մեկը Գուդալ իշխանի,
Որ թաղանում էր ճամփորդներ, շենիք,
Երբ մահճին գամվեց, և զգրման քարի
Ժամերը հասան՝ խոստացալ շինել
Իր հին մեղքերի թողության համար
Մի եկեղեցի՝ լեռան կատարին,
Ուր երգում է լուկ քամին կատաղի
Ե՛վ ուր ճափրում են ցինկրն անհամար:

Ու սաստիցի մեջ ճերմակ Կաղրեկի
Շատով վեր հառնեց մի մեծակ տաճար,
Եվ շարագործի աճյունն անհողի
Այնտեղ թաղվելով լուկ հանդատացալ,
Ճիրմատուն գարնալ մի ժայռ, որ ուներ
Աճալ ու թուխպի հետ հար մտերմություն,—
Մտախի երկեղեցի կարծես շերմություն
Ցուրտ գերեզմանը պիտի ընդուներ...
Կարծես մարդկանցից այսքան հեռացած՝
Մեռածի քունը չի վրդովվելու...
Իզուր է նրան էլ չի՞ թողելու
Մի անցած խնդր, ո՛չ թախտն անցած...

XVI

Անձիք եթերի բիլ հեռաստանում
Ոսկե թևերով մի սուրբ հրեշտակ
Թաչում էր երկրից և գրկում իր տաք
Մի նոր մեղավոր հոգի էր օտարում:
Նա հասաղրաման քաղցրանուշ խոսքով
Ցրում կասկածներ, պարզելում հանգիստ
Ու լվանում էր արցունքի հոսքով
Հեռքը զանցանքի ու տառապանքի:
Ահա և նրանց ականջին հասան
Դրախտից ձայներ,— և հանկարծ կողքից
Կտրելով նրանց ճանապարհն ազատ՝
Վիհից վեր թռալ ոգին դժոխքի:
Նա գոռ մրդի պես հար էր, հուժկու
Ու փայլատակեց կայծակի նման,
Եվ հանդգնությամբ խելագար հողու
Հպարտ բարբառեց. «Նա իմն է հիմա»:
Թշվառ Քամարի հոգին ապական
Խլացնելով սարսափն աղոթքով՝
Իր պահապանին հավեց հավատքով:
Լուծվում էր նրա բախտի ապագան,

Նրա դեմ նորից 'Իսն էր ծառայել,
Բայց, տե՛ր իմ, նրան ո՞վ կճանաչեր.
Նայում է հիմա ի՞նչ շարությունով,
Հայացքն է լեցուն մահացու թույնով
Մի թշնամության, որ վախճան չունի,
Իսկ անշարժ դեմքը՝ մի սառնությունով,
Որ միշտ փչում է միայն անճյունից:

«Չքվի՛ր, կասկածի մռայլ դու ոգի՛,—
Երկնի դեսպանը պատասխան տվեց,—
Քո հաղթանակը բավական տեկեց.
Բայց դատաստանի ժամը մոտ թեկեց,
Եվ վճիռն աստծո բարի է կրկին:
Փորձության օրերն անցան առհավետ.
Անցողիկ կյանքի հանդերձանքի հետ
Չարի կապանքն էլ նրանից ընկավ:
Սպասում էինք, և արդ նա եկավ:
Սա, գիտցի՛ր, ուներ այնպիսի հոգի,
Ում համար կյանքը այլ բան չէ, քան պահ
Մի անտանելի ծանր տանջանքի
Եվ զվարճության անհաս մի ճամփա.
Այդ հոգիները հյուսել է աստված
Մաքուր եթերի կենդանի լարից,
Նրանց համար չէ աշխարհն ստեղծված,
Եվ ոչ էլ նրանք՝ մեղսոտ աշխարհի:
Այն կասկածները, որ կրում էր նա,
Ծանր ու թանկ գնով նաև հատուցվեց...
Նա տառապում էր ու սիրում էր նա —
Եվ սիրո համար դրախտը բացվեց»:

Ու հրեշտակը աղդու հայացքով
Խստորին նայեց գայթակղիչին
Եվ իր թևերի զվարթ սլացքով
Սուզվեց երկնքի ցուլքում պաղ ու ջինջ:
Ու պարսված Դևը հրե խոսքերով
Երազներն իր խենթ անիծեց հոգում

Եվ առաջվա պես մնաց ողջ կյանքում
Առանց խնդության և առանց սիրո...
◆

Քարքարոտ լեռան սարավանդակին,
Կոշտուր հովտի գլխավերևում,
Մինչև հիմա էլ հին ավերակի
Սուր ատամներն են հեռվից երևում:
Երեխաներին սարսափ պատճառող
Շատ բան են պատմում այս բերդի մասին...
Որպես ուրվական, հուշարձանն այս սին՝
Կախարդ օրերի այս վկան լող,
Սևին է տալիս խիտ ծառերի մեջ:
Առվն է ցածում փոված անրջում,
Հողն է կանաչում ու ծաղկում անվերջ,
Անկարգ ձայների աղմուկն է կորչում,
Քարավանները օր ու գիշերով
Անուշ զնգոցով գնում են-գալիս,
Ու մուծի միջից գահավիժելով՝
Գետն է փրփրում ու հորձանք տալիս:
Եվ հավերժ շահել—անանց մի կյանքով,
Չովով, գարունով, վառ արեգակով
Բնությունն ինքը հրճվում է այնպես՝
Կատակ անելով անհոգ մանկան պես:

Բայց բերդի դեմքին թախիծն է պաղել,
Անցել են և՛ կյանք, և՛ շահել տարիք
Այն ծերուկի պես, որ ինքն է թաղել
Ընկեր-բարեկամ, սիրած ընտանիք.
Եվ հին դղյակի կենվորներն անտես
Լուսնի լույսին են միայն սպասում,
Այնժամ է կյանքը ազատ մի հանդես,
Ու նրանք բզլում, շորս կողմ են վազում:
Ծերունի սարդը՝ ճգնավոր մի նոր,
Իր ցանցն է հիմնում՝ ինչպես ամեն օր:
Կանաչ մողեսը մեծ ընտանիքով

Խաղում է ուրախ, վազում տանիքով.
Սվ զգուշավոր օձն է զուրս գալիս
Իր մթին ճեղքից ու կամաց սողում
Հինավուրց վանքի մեծ սալաքարին.
Մերթ՝ հուսպատիկ օգտկվում տեղում,
Մերթ երկարում է, փայլիլում է ջինջ,
Ինչպես մի երկար պողպատե հաստ թուր,
Որ մտացվել է հին մարտադաշտում
Սվ պետք չէ արգեն էլ դոհված քաջին...
Վայրի է ողջը. անցած օրերի
Ո՛չ մի հետք չկա. ձեռքը դարերի
Ավել է երկար ու սրբել՝ ինչ կար,
Սվ արգեն ոչի՛նչ հիշել չի աալիս
Պանծալի անունն իշխան Գուգարի,
Նքա սիրելի չքնաղ աղջկան:

Բայց եկեղեցին ընենագագաթի,
Ուր հողում նրանց աճյունն է պահված,
Սուրբ իշխանաթյան ուժով պահպանված՝
Դեռ կրնում է ամպերում մթին.
Դարպասի առաջ հին պահակներին
Փոխարինում են սև գրանիտե
Շիրմաքարերը, և գրահի տեղ
Սառույցն է վառվում նրանց հագներին,
Ու ձյան թիկնոցն է կրծքները պատել:
Հակա կույտերը ներհող շեղջերի՝
Ահա ջրվեժներ, որ ցրտի ձևով
Սառույց են կտրել՝ ծեփալիրից ամա,
Հոնքերը կիտած կախվել են հիմա
Փշելով փռին պատերից այս հին՝
Պահնորդի նման բուքն է ման գալիս
Սվ կանչում է նա մերթ ժամապահին,
Մերթ էլ մի երկար երգ է ձեռք տալիս.
Հեղվում, սրտեղից արեն է ժագում,
Այս հրաշալի տանտրի մառին
Լուրեր լսելով՝ շտապ միտաին

Յմպերն են գալիս և երկրպագում.
Բայց վաղուց ոչ ոք չի թախծում անգամ
Շիրմաքարերին այս ընտանեկան:
Կովկասի ժայռը մոայլ ու արթուն
Իր թանկ ավարն է հսկում միշտ ագահ,
Սվ էլ մշտական տրտունջը մարդու
Ձի հուզի նրանց քունը մշտական:

ՎԱՐՏԻՔԱՎՈՐ ԱՄՊՐ

(Պոեմ)

Ձեր միտքը,

որ ձեր կակղած ուղիղում երազում է ծուլլ,
Ինչպես գիրացած սպասավորը՝ թախտին ճարպոտած,
ես կուշտ կծաղրեմ, կծանակեմ ես՝ լպիրշ ու կծու,
և կգրգոեմ սրտի պատառով իմ արյունոտած:

Մի սպիտակած-ճերմակ մազ անգամ չկա իմ հոգում,
և ծերունական քնքշանք էլ այնտեղ ես չպեղեցի:
Համայն աշխարհը խլացրնելով ձայնովս ահարկու՝
քայլում եմ ահա— քսաներկամյա,
ինքս էլ գեղեցիկ:

Քընքուշնե՛ր,

սերը դուք սագեցնում եք ջութակի համար:
Կոպիտը սերը հարմարեցնում է միայն ծնծղային:
Իսկ դուք շե՛ք կարող ձեզ շուռ տալ այնպես, ինչպես ես հիմա.
այնպե՛ս, որ դառնաս մի համատարած շրթունք մարդկային:

Նկեք ուսանե՛ք.

կերպասով պատված հյուրանոցներից նայի արի դեռ դո՛ւ,
ո՛վ հրեշտակաց լիզայի շնչին շինովնիկուհի:

Նվ դո՛ւ, որ հանգիստ շրթերդ ես թերթում,
ինչպես թերթում է խոհարարուհին ճաշագիրքը հին:
Ուզո՞ւմ եք՝
լինեմ կատաղի՛ մսից
— և երկընթի պես փոխելով գույներ—
Ի՞նչ է հարկավոր.

ուզո՞ւմ եք՝

դառնամ քնքշանք անբասիր,
ո՛չ թե տղամարդ — ա՛մպ վարտիքավոր:

Ծս շեմ հավատում, թե կան նիցցաներ՝ համակ ծաղկանոց,
Փառաբանվում են իմ կողմից հիմա
մարդիկ՝ պառկոտած, ոնց հիվանդանոց,
և կանայք՝ մաշված, առածի նման:

I.

Ի՞նչ է, կարծում եք, թե զառանցում է ինքը մալա՛րիամն

Այս կատարվել է
և—Օդեսայում:

«Գալու եմ շորսին»,— ասաց ինձ Մա՛րիան:

Ութն է:

Նվ իննը:

Տասն էլ է սահում:

Նվ հեռանալով լուսամուտներից՝
գիշերվա ահ ու զարզանդի մեջ է երեկոն մտնում,
ցուրտ դեկտեմբերյան
երեկոն խոժոռ:

Նվ քըրքըջում են նրա ետևից
ու խրխընջում են գիշերվա մթնում
աշտանակները մանրիկ ու խոշոր:
Չէ՛ին ճանաչի ինձ՝ այստեղ տնկված:
Ջղուտ զանգվածըս

չղաձգվում է,

տներում է,

հագում:

Ի՞նչ կցանկանար նման մի զանգված:

Իսկ այդ զանգվածը շա՛տ բան է ուզում:

Զէ՞ որ քեզ համար փուլթ չէ այն, թե պաղ
բրոնզ ես ինքըդ,
ու սիրտդ էլ՝ ~~կրկնի~~ ~~հարստակալած չի՛~~
Գիշերն ուզում ես ղողանջըդ տալ պահ
~~փնջ~~ ~~որ փառվելուց քան,~~
այն էլ կանացի:

Եվ ահա հսկաս
գիշերվա կեսին
ապակին հալում ճակատիս հրով՝
լուս սապատվում եմ լուսամուտի մեջ:

~~մինչդեռ՝~~ ~~է անքո~~
Արդյոք ինչպիսի՞—
պուճուրի՞կ մի սեր, թե՞ զուցե և մեծ
նման մարմնի մեջ
ինչպե՞ս ես ախար դու մեծ սեր գտնում:
Փոքրի՞կ կրկնի, համե՞տտ մի տերիկ:
Նա ավտոնների շշակից խրտուում,
բոժոժիկներն է սիրում ձիերի:

Կրկի՛ն ու կրկի՛ն,
դեմքըս՝ անձրևի ծաղկատար դեմքին,
խրված ցանցի մեջ նրա ~~թացուցան,~~
սպասում եմ ես՝
թրշված ցայտքերով
քաղաքի հսկա մակընթացության:

Եվ կեսգիշերը, դանակ ~~հոճերով,~~
վազում-հասնում է,
«Տարե՛ք» գոշելով՝
խփում դարանից:

Ժամը տասներկուսն ընկնում է՝
ինչպես
մահապարտյալի գրտին է բնկնում կառափնարանից:
Ապակու վրա ~~խոնջ~~ ~~տանցով~~ կաթիլներն են գորշ

ձեն-ձենի տալիս՝
անվերջ դիզելով ծամածոումին նոր ծամածում,
ասես պայլիկներն ու ճիվաղներն են ոռնում ~~անախարժ~~
Փարիզ քաղաքի սուրբ Աստվածամոր հայտնի տաճարում:

Ա՛խ, դու անիծվա՛ծ:
Ի՛նչ է, մի՞թե քեզ այսքանը բավ չի:
Շուտով, ա՛յ, ճիշից կպատառտովի բերանս բացված:

Լսում եմ.
կամա՛ց,
ինչպես հիվանդը՝ բարձունքից մահճի,
մի նյարդ է ցատկում:
Եվ նախ կարկամած
մի կերպ ման գալիս,
հետո վազում է պարզորոշ
հուզված:
Եվրս ևրկուսը
մոլեգին ղոփում, տեղում են տալիս՝
նրա հետ մեկտեղ մի եռյակ կազմած:

Ներքևի հարկում սվաղն է պոկվում:

Նյարդեր՝
պուճուրիկ
ու մեծ—
բազմաթիվ,
ցատկում են, ոստնում, թռչում մոլեգնած—
և ահա արդեն ծալվում են, թեքվում
ծնկները հոգնած:

Իսկ սենյակիս մեջ գիշերն է անվերջ իր տիղմը թափում,—
ծանրացած աչքըս չի կարողանում իրեն գուրս քաշել
տղմից վատամիտ:

Դռներն են հանկաքճ այնպես կափկափում,
ասես չի բռնում խեղճ հյուրանոցի ատամն ատամին:

Եվ դու ներս մտար
խիստ, ինչպես «մտեք»՝
լիկելով զամշե ձեռնոցըդ:
Եվ դու
ասացիր.
«Գիտե՞ք,
զնում եմ մարդու»:
է՛հ, դե ի՞նչ արած, զնացե՛ք:
Ոչի՞նչ:
Ուժ կառնեմ արագ:
Տեսե՛ք՝
հանգիստ եմ,
հանգիստ եմ... ինչպես մեռածի երակ:

Հիշո՞ւմ եք արդյոք:
Դուք ասում էիք.
«Դրա՛մ,
Ջե՛կ Լոնդոն,
սե՛ր,
կի՛րք, գոհանա՛լ»:
Իսկ ես գիտեի.
դուք՝ Ջիակոնդա—
այն նկարն եք, որ պիտի գողանալ:

Եվ գողացա՛ն էլ:

Նորի՛ց սիրահար՝
հոնքերիս ծալքում ցոլանք ու կրակ,
ես ինձ կնետեմ խաղի մեջ մոլի:
Ի՞նչ արած.
չէ՞ որ նաև այն տան մեջ,
որը դարձել է հրդեհի ճարակ,
երբեմն ապրում է անտուն շրջմուխի:
Դրզուում եք ինձ.
«Ձեր խելառության թանկ զմրուխտները քիչ են ավելի,
քան կոպեկները խեղճ մուրացկանի դատարկ բռանը»:

Հիշե՛ք.
մատնըվեց Պոմպեյն ավերի,
երբ զրգոնցին վեզուով լեռանը:

է-հե՛յ,
պարոններ,
դուք սիրահարներ
սրբապղծությա՛ն,
սպանդանոցի՛,
ծանր հանցանքի՛:
Տեսե՛լ եք արդյոք
ահավորներից մեծ ահավորը,
և գիտեք ո՞րը.
իմ դեմքը,
երբ նա
բացարձակապես լինում է հանգիստ:

Սրտիցս ինչ-որ բան—
և համառաբար—
դուրս գալ է ուզում՝
շատ լավ զգալով,
որ իմ իսկ «ես»-ը քիչ է ինձ համար:

Այդ ո՞վ է խոսում:
Այդ ո՞վ է:
Allol
Դո՞ւ, մամա՛,
մամա՛:

Մամա՛,
ձեր տղան չքնաղ հիվանդ է:
Հիվանդությո՞ւնը:
Կարծեմ սրտային... սրտային հրդեհ:
Ասեք քույրերիս՝
Օլյա-Լյուդային,
որ ինչ անելն իսկ չգիտի արդեն:
Ամե՛ն մի բառը,

և մինչև անգամ իր հանաքները,
որ նա որձկուս է բերան-հնացից,
ճողոպրում են դուրս,
ինչպես մերկանդամ անառակները՝
կրակի տրված պոռնկանոցից:

Երթևեկները իրենց մոռոթներով
հոտոտում են և—
առնում են հոտը ճենճերող մսի:
Ու հավաքում են պսպղուն մարգկանց՝
սաղավարտներով:
Այս հրշեջներին ասեք ա՛յն մասին,
թե քրնքշա՛նք է պետք—
հո չի կարելի վառվող սրտի մեջ՝
սապոզնիբ հագած կոպիտ ոտներով:
Ես ի՛նքըս, ի՛նքըս
իմ արտասովալից աչքերի խորքից
չուր կքաշեմ դուրս տակառ առ տակառ
և վառվող սիրտս ինքս կթրչեմ:
Միայն թե թողեք մարդ իր կողերին կռթնի ու կառչի:
Ես դո՛ւրս կթռչեմ: Ես դո՛ւրս կթռչեմ: Ես դո՛ւրս կթռչեմ:
Նրանք փուլ եկան:
Սեփական սրտից, չէ՛, դուրս չե՛ս թռչի:

Շուրջ բոլոր այրվող իմ դեմքի վրա
ճեղքը շրթերիս
խանձված-ածխացած մի համբույրիկ է ջտալ պոռաքում:

Մամա՛,
չեմ կարող ես երգել հիմա.
սրտիս ժամատան երգչագասին էլ հուրն է ճարակում:

Ինչպես որ վառվող տնից են փախչում խեղճ բալիկները:
այդպես թռչում են հիմա իմ գանգից
բողբոջի այրված խոսք ու թվերի պատկերիկները:
Հենց այսպես ահա սարսափն ստիպեց,

որ «Լուզիտանիա»-ն* վառվող ձեռքերով
կառչի երկնքից:

Դողահար մարդկանց,
նրանց մշտանդորր կացարան-որջի՞ն
նավամատույցից հազար գլխանի մի հրացուր Գ
նետվում ընդառաջ:
Այն մասին, որ ես
այրվում եմ այսպես,
գոնե դարերին արտահառաչիր
դու՛՝ ճի՛շ իմ վերջին,
իմ վերջի՛ն հառաչ:

II

Փառաբանե՛ք ինձ,
թեպետ մեծերին բնավ չեմ սազում:
Ես ամե՛ն բանի, ինչ որ արված է,
դնում եմ «nihil»:

Երբեք ո՛չ մի բան կարդալ չեմ ուզում:
Գրքե՛ր:
Ո՛ւմ են պետք—
նոր լինեն թե հին:

Կար մի ժամանակ, երբ կարծում էի,
թե գրքերն ահա այսպես են սարքում:
պոետը գալիս,
բերանն է բռնում և—ի՛նչ բռն փընտրել.
միանգամից է այդ ոգեշընչված ցանցառը երգում—
համեցե՛ք, խընդրեմ:
Բանից պարզվում է՝
երգելու համար կա ուրիշ պայման.
քայլում են երկար՝

* Մարդասեր շոգենավ, որ տիտահարվեց զեթանակահ սուլանա-
վից և այրվեց ծովում 1915 թ. գարնանը:

մինչև եփ գալուց կոշտուկապատվեն,
և թփրրաալով ներս է ընկըղմում
հիմար տառեխը երևակայման,
ներս է ընկըղմում
սրտի մութ տիղմում:
Քանի հանգերն են անվերջ ճզվըղում՝
ապուր եփելով սիրուց և սոխակ կոշված թըռչունից,
ջղածըզվում է փողոցն անլեզու.
ո՛չ մի ճշալիք, ասելիք չունի:

Մեր գոռոզացած ձեռքով, վերըստին,
սև քաղաքների նոր բաբելոնյան
աշտարակներ են հառնում ու հառնում,
իսկ աստված
կրկին այդ քաղաքներն է վերածում արտի,
բարբառը խառնում:

Փողոցն իր ցավն է հազիվ քարշ տալիս:
Նրա կոկորդից ճիչն է դուրս ցըցվում:
Բրմփրիկ taxci-ներ ու կառքեր լղար
փքվելով գալիս ու բուկն են խցվում:
Ոտնահետքել են կարծես փողոցի կուրծքը բովանդակ,
որ և տափակ է անգամ թոքախտից:

Քաղաքը ճամփան մթով է փակել:

Եվ այսուհանդերձ,
երբ ազատվելով կոկորդի վրա հարձակվող գաղթից՝
նա հաշողում է ողջ հրմըշտոցը հրապարակ թքել,
թվում է, թե ա՛յ,
հրեշտակապետաց երգվող խորալով
աստված,
կողոպտված,
գալիս է ահա պատիժ թափելու:
Մինչդեռ փողոցն է պզգել՝ գոռալով.
«Գնանք լափելու»:

Կրրուշիկները ու կրրուպները
քաղաքի դեմքին գրիմ են դնում՝
ասեղ հոնքերի կնձիռներ դաժան,
իսկ դիակները մեռած բառերի
նեխում են ահա նրա բերանում,
միայն երկուսն են ապրում-գիրանում՝
«բորշշ»,
մեկ էլ կարծես
ինչ-որ մի «խուժան»:

Պոետներ՝
թրշված դառըն փղձուկից ու լացից կերկեր,
փողոցն են իսկույն լքում՝ վազելով,
խոփվ մազերով.
«Այդ երկու բառով ախար ո՞նց երգել
և՛ սեր,
և՛ օրհորդ,
և՛ ծաղիկ՝
վրան անապակ շաղիկ»:

Իսկ նրա պոչից—
հազարներ՝ քուչից.
կապալառունե՛ր,
ուսանող տղե՛րք,
անառակ կանա՛յք:

Սպասե՛ք մի պահ.
դուք մուրացկան շեք,
ինչո՞ւ եք հապա
մուրալ հանգզնում,
է-հե՛յ, պարոնա՛յք:

Մենք՝
առողջներըս,
որ սաժենանոց քայլեր ենք գցում,
պիտի չլսե՛նք, այլ պոկե՛նք նրանց,

որ երկտեղանի մահճակալների արյունն են ծծում՝
կպչելով իրրև ձրի հավելված:

Մե՞նք նրանց հայցենք.

«Մեզ ողորմացեք»,—

հենց ա՛յդ էր պահաս:

Մե՞նք խնդրենք օրհներգ կամ օրատո՛րիա:

Ո՛չ, մենք ենք կերտում հիմնը ապագա՝

ա՛յն ժխորի մեջ,

ուր հոնդում են հազար ֆարրիկա, լաբորատո՛րիա:

Եվ ի՞նչ գործ ունեմ ես Ֆաուստի հետ,

որ շլացուցիչ իր հրթիռներով

Մեֆիստոֆելի առաջնորդութեամբ սահում է անվերջ

պարկետի վրա երկնաօդային:

Ես գիտեմ՝

մեխը իմ կոշիկի մեջ

շատ ավելի է մղձավանջային,

քան թե ֆանտազիան իրեն Գյոթեի:

Ես՝

ամենամեծ ոսկեբերանըս,

ում ամեն բառը

նորածնում հոգի,

հետն էլ մարմին է անվանակոչում,

ես ձեզ եմ գոչում.

ամենամանրիկ փռչին կենդանի

ավելի թանկ է,

քան թե այն, որ այդ ոսկեբերանը

արել է արդեն և պիտի անի:

Հսե՛ք:

Ինքն իրեն գցելով դես-դեն, անելով ախ-վախ՝

արդի ծուռերբան Ջրրադաշտըն է քարոզում հրես:

Մե՞նք,

որ շուրթ ունենք շահի պես կախված

և սավանի պես ճմրթված երես,

մե՛նք՝

բանտվածներըս այս քաղաք կոչված բորոտանոցում,

ուր փողն ու փոշին բորախտ են ցրել,

մենք շա՛տ ավելի մաքուր ենք,

քան թե այն վենետիկյան լազուրը զօծուն,

որին ծովերն ու արևն են մեկեն լա՛վ լվացրել:

Թքա՛ծ, եթե մենք

հոմերների մոտ ու նազոնների

չենք կարող համբել

մեզ նման մարդկանց՝ ժողկատար մրից:

Ես գիտեմ՝

պիտի արևը խամբեր՝

մեր հոգում պահված ոսկեավազ ցուլուն կարմրից:

Ջիդ-մկաններին ես աղոթքներից շատ եմ վստահում:

Ի՞նչ է.

մե՞զ մնաց ժամանակներից շնորհ պոկելը:

Մենք—

ամե՛ն մեկըս—

մեր հնգմատնանի թաթում ենք պահում

բյուր աշխարհների շարժափոկերը:

Հենց այդ էր. որ ինձ

Պետրոգրադում և Օդեսայում, Մոսկվա—Կիևում՝

բռնեց ու դրեց նոր Գողգոթայի՝

ամբիոնի վրա,

և շէին ճարվի գոնե երկուաք,

որ ձայն շրտային.

«Ի խա՛չ հան սրան»:

Բայց ինձ ավելի թանկ եք ու մոտիկ

դո՛ւք, մարդի՛կ.

* Խոսքը հիշյալ քաղաքներում Մայակովսկու ունեցած ելույթներից է վերաբերում:

և դո՛ւք, ումից հասել է
ինձ ցավն ու վերքը:

Տեսե՛լ եք՝
շունը ինչպես է լիզում
իրեն հարվածող ու ջարդող ձեռքը:

Ես՝
ծաղրվածքս արդի սերնդից,
ծաղրված՝
իբրև մի անվայելուչ անեկդոտ երկար,
ժամանակների լեռներից անդին
տեսնում եմ նրան, որին շեն տեսնում,
և որ գալիս է ու պիտի որ գար:

Այնտեղ, ուր մարդկանց պոչատ աչքերի հայացքն է հատվում,
հեղափոխության փշե պսակով,
քաղցած հորդայի գլխով անհատնում
տասնըվեց թիվն է բարձրանում ահա ամբողջ հասակով:

Ու ես եմ ձեր մեջ մարգարեն նրա.
Ես կամ՝ ուր կա ցավ—ամեն տեղ, ամեն՝
արցունքի ամեն կաթիլի վրա
խաշել եմ ես ինձ, ես ինձ եմ գամել:
Ներել ո՛չ մի բան էլ չի՛ կարելի:
Այրել եմ հոգիս,
ուր քընքշանք էին դիտմամբ բուսցըրել:
Եվ սա դժվար է, քան թե ահռելի
հազար ու հազար Բաստիլի տիրել.

Ու երբ,
կանգնելով փրկիլի առաջ՝
հեղափոխության գալուստի մասին
դուք խոսվումթյամբ նրան փողհարիք,
ինքրս
անհառաչ
կպոկեմ հոգիս ու կկոխկըրտեմ

և—տափա՛կ արդեն,
արդեն մե՛ծ դառած՝
կըհանձընեմ ձեզ, որպես արյունոտ մի դըրոշ—
առե՛ք:

III

Ա՛խ, այդ որտեղի՞ց
և ախար ինչո՞ւ
կեղտոտ ու կոպիտ այս բուռնցքների թափ տալն այս
ահա՛
պայծառ ու լուսե խնդուձյան կեսին:

Եկավ,
գլուխն իր կախեց հուսահատ
այս մթին միտքը՝ գժատան մասին:
Եվ ինչպես հսկա դրեղնոտտի խորտակման պահին
հուր ու հեղձուկից շղաձղվելով՝
նավախցերից, նավամիջանցքից
նետվում են դեպի դոնանքն ու լյուկը,
այդպես էլ ահա
իր իսկ սեփական և ճշալու շափ բզկտված աչքից,
ասես խենթացած՝ սողաց Բուռլյուկը*:

Եվ համարյա թև այրելով կոպերն իր արցունքալի՛
դանդաղ սողաց դուրս
ու ոտքի ելավ,
և մի քընքշումթյամբ,
որ գիրուկ մարդուց շես ակընկալի,
ետ-առաջ քայլեց,
ասաց.
«Լավ է, լավ»:
Լավ է, երբ հոգիդ աչքերից օտար
լավ թաքնըված է բաճկոնում դեղին:
Լավ է, երբ գցված կառափնատեղի՛

* Բուռլյուկ — ռուս ֆուտուրիզմի պարագլուխներից մեկը: Նրա մի
աչքը կույր էր:

նրա կատաղի ատամների տակ
հանկարծ գոչում ես ամբողջ ձայնով մեկ-
«Լո՛կ վան Գուտենի կակաոն խմե՛ք»:

Եվ այդ վայրկյանը— բենգելյա՛ն, զնգո՛ւն—
ես շէի փոխի ո՛չ մի բանի հետ,
և ա՛յն բանին էլ...

Իսկ սիգարեթի ծխից թանձրացած,
լիկյաթի գավից՝
խմիչքից մաշված՝
անգույն ու անքուն
իր դեմքն է տնկում
Սեվերյանինը:

Ո՞նց եք հանդգնում դուք պոեա կոչվել
և—գո՛րշ-լորի պես ծվծվալ:
Հետո՞:
Չէ՛, գանգն աշխարհի արդ ձեռն է պետք
միայն կաստետով:

Գո՛ւթ,
որ հուզվում եք միայն մի մտքից՝
«Նո՛ւրբ է ստացվում արդյոք պարածըս»,—
տեսե՛ք, թե ո՞նց եմ ես զվարճանում,
ե՛ս՝
փողոցային խաղախարդախըս ու բողբոջածըս:

Չեզանից,
ովքեր թացվել-թրշվել են սիրաբանելով,
ձեզանից,

* «Լոկ վան Գուտենի կակաոն խմե՛ք»: Մայակովսկին նկատի ունի այն փաստը, ինչի մասին դրում էին այն ժամանակվա լրագրերը, մահվան դատապարտված մեկը համաձայնում է մահապատժի պահին գոչել, «եսմեք վան Գուտենի կակաոն»: Այդ ինքնատիպ ոեկլամի դիմաց վան Գուտենի ֆիրման ղլխաավածի ընտանիքին մեծ դրամագումար էր խոստացել:

որոնց արցունքն է հոսում ձիգ դարերի մեջ
վտակ առ վտակ,
ես կհեռանամ՝
լայնորեն շոված աչքիս դնելով
արևը, որպես միափող դիտակ:

Սաստիկ դուր գալու, կիզելու համար
անհավատալի ինձ զարդարելով՝
կելնեմ ման գալու աշխարհում համայն,
հենց նապոլեոնին առջևս պցած հանգիստ տանելով՝
շղթայված փոքրիկ շնիկի նման:

Կպառկի երկիրն իմ դեմ, որպես կին,
և խաղացնելով մսերն իր բոլոր՝
տրվել կցանկա.
կկենդանանա ամեն առարկա,
առարկաների շրթներն ահագին
կարվարվացնեն,
«Կակա՞... ա՛ո, ա՛ո, կա՞»

Հանկարծ ե՛ր ամպեր,
և՛ ամպոթթոթոթյան սող Վն աղ-երը
երկնում գցեցին մի շտեխված ճոճք ու ճարճատում,
ասես թե ճերմակ բանվորներն են այդ
տարբեր կողմ ուղղում իրենց քայլերը՝
գոռոզ երկնքին հայտարարելով ցասկոտ գործադուլ:

Ամպերի ճեղքից, գազանանալով, շանթը դուրս փովեց՝
հեղա ռունգերից կովարարորեն խնչելով կարգին,
ու երկնի դեմքը մի պա՞ճ ծոճովեց
ծամածրությամբ ահեղ Բիսմարկի:
Եվ ինչ-որ մեկը՝
ամպե ճամփեքում մոլորված նորեն,
սրճարան պարզեց ձեռքերն անոթի՝
և՛ կարծես քնքուշ,
և՛ կանացորեն,
և՛ կարծես իրն սալը հրանոթի:

Ի՞նչ է, կարծում եք,
թե արեգակն է այդպես քնքշալի
սրճարանների այտը քաշքրշում:
Օ, ո՛չ, գեներալ Գալիֆեն* է դա սրարշավ գալիս,
սպասամբնիրին սպանդի քշում:

Է՛յ, զբոսնողնե՛ր,
ձեռքներդ հանեք դուք ձեր գրպանից
ու վերցրեք արկ, դանակ և կամ քար,
խսկ ով գրկված է ձեռք ասված բանից՝
թող գա ու խփվի ճակատով անգամ:

Նկե՛ք, սովածնե՛ր,
հնազանդ-հեղիկ ու քրտնքապատ,
դո՛ւք,
որ լվառատ աղբերի մեջ եք թթվելով կոխվել:

Հավաքվե՛ք եկեք.
արյունով ներկենք ուրբաթ ու շաբաթ,
որ... տոնի փոխվեն:

Թող երկրագունդը—դանակների տակ—իր միտը պահի,
թե ում էր այսպես գոհակացրեց:
Նրկրագունդը,
որ ճարպակալել է, ինչպես սիրուհի
մի Ռոտշիլդի, որ նրան անվերջ քամելով սիրեց:

Որպեսզի ծփան դրոշակները հրաձգության խելագար
տենդում՝
ինչպես վայել է ամեն մի կարգին տոն ու հանդեսի,
է՛լ ավելի վեր խոյացեք օդում
լապտերասյուններ, ալրավաճառներ ցմփորատեսիլ:

Հայհոյեցի՛ կուշտ,
կուշտ պաղատեցի՛,

* Գալիֆե — ֆրանսիական գեներալ, որ դաժանորեն դատաւարան տն-
ով փարեզյան կոմունարների հետ 1871 թվականին:

Թափով հատեցի՛,
և ինչ-որ մեկի ետևից ընկած՝
կողը կրծեցի՛ ատամ մարզելով:

Կապույտ երկնքում, ուժգին սարսելով,
փայտացավ հանկարծ
վերջալույսը՝ բորբ, ինչպես մարսելյոզ:

Նման է արդեն խելագարության:
Ոչինչ դուրս չի գա:

Գիշերը կգա՛,
կկրծի՛,
կուտի՛:

Տեսնո՞ւմ եք՝
նորից հուղայություն է երկինքը անում՝
դավաճանություն
մի բուռ աստղային շաղված արծաթի:

Նկավ գիշերը:
Քաղաքի վրա դրած նստուկը՝
ինչույք է սարքել, որպես նոր Մամայ*:
Գիշերը այս սև,
Սև՝ ինչպես Ազեֆ**,
Աչքերով արդեն շե՛ս ծակի հիմա:

Նվ շարտվելով պանդոկի անկյուն՝
Ահա կուշ գալիս,
Սփռոց ու հոգի գինով եմ թրջում

* Խեղույ՛ է սարսել, որպես նոր Մամայ—խոսքն այն ասպատակիչ-
ների մասին է, որոնք հաղթելով՝ խրախճանք էին սարքում պարտվածնե-
րի մարմիններին զրկած տախտակների վրա: Իրականում այսպես կերու-
թում է արել ոչ թե Ոսկե Հորդայի խան Մամայը, այլ Չինգիզ-խանի այն
զորավարները, որոնք հաղթեցին ուսանների 1223 թվականի Կալայի ճա-
կատամարտում:

** Ազեֆ — Լուսակահ ընդհատակում գործող պրովոկատոր, որի անու-
նը դարձավ դավաճանության հոմանիշ:

Եվ տեսնում հանկարծ՝
Անկյունում տնկված մի աստվածամարդ
կլոր աչքերն է սիրտս մխրճում:

Ինչո՞ւ պարզեել այս պանդոկային ամբոխին գծում
Տափակ շաբլոնով քսմաված փայլոյ:
Չարարար, ավա՞ղ,
Նայի՛ր, թքտված քո գողղոթացուց
գերադասվում է նորոջ Բարավան՞:

Մարդկային խառնակ շիւա-շփոթում
իմ կերպարանքը դիտմամբ է գուցե, որ նոր չէ այնքան:
Սակայն.

Թերևս,
քո զավակների ողջ շրջապատում
գեղեցկագույնը հենց ես եմ որ կամ:

Ուրախության մեջ բորբոսնածներին
դու քո վաղածածմ վախճանը հղիք,
որ մեծանալիք երեխեքն աճեն
ու դառնան այրեր,
տղերքը՝ հայրեր,
իսկ աղջկերքը՝ տիկի՞ններ հղի:

Նորածիններին թույլ տուր թող պատվեն
ճերմակ հարցաստեր Շերքով մոգերի,
որոնք պիտի գան և որոնց ձեռքով
երեխաները պիտի մղկորագեն.
հենց անուններով իմ այս երգերի:

Ո՛ւ, որ Անգլիա ու մեքենա եմ գովում երգերով,
նս—չառարափե՛ս—
գուցե պարզապես

* Բարավա—ըստ ավետարանական ավանդության՝ այն ավազակը,
որին դատապարտեցին Քրիստոսի հետ մեկտեղ, նույն օրը: Ամբոխը որո-
տավորներից պահանջեց Բարավային ներում շնորհել, իսկ Քրիստոսին
խաչել:

ամենքին ծանոթ ավետարանի
մի առաքյալ եմ՝ առասերեքերորդ:

Ու երբ որ ձայնս,
ժամ-ժամի հետքից,
ողջ գիշերները ու ցերեկները
անպատկառաբար զժժում է օդում,
իմ ջահել հոգու անմոռուկները
ինքը Հիսուսն է գուցե հաստատում:

IV

Մա՛րիա, օ, Մա՛րիա,
նե՛րս թող ինձ, Մա՛րիա:
Դրսում չե՛մ կարող:
Դու չե՛ս ցանկանում՝ դուռդ բաց անել:
Դու օպատում ես, որ իմ այտերը փոս ընկնեն
ու ես՝
ամենքի կողմից արդեն ճաշակված,
անհամ-անալի,
գամ
և անատամ սվավացրնեմ,
թե արդ
«ազնիվ եմ ես զարմանալի»:

Մա՛րիա,
տեսնո՞ւմ ես,
իմ մեջքի վրա մինչև իսկ կուզ է սկսում ծագել:

Եվ փողոցներում մաղդիկ կծածի՞ն.
վզուռուցքների եռա-քառահարկ հասուլիկ ճրագուն
ու քառասնամյա մի քաշքշուկով ճմրթված անբուն
աշիկներն իրենց ներքև կհանգնեն
ու կըհոհոհան կրկի՛ն ու կրկի՛ն,
թե ատամներին արանքում
— կրկի՛ն—
մնում է միայն անցած գրգռանքի շոքացած բուզկի՞ն

Մայթերն անձրնն է լացել ու կոծել,
այդ ավազակը՝ ամուր սեղմըված ջրափոսերով,
թաց՝ լափլիզում է փողոցների դին սալարկով փակված:
Իսկ թարթիչներից ճերմակած—
այո՛—
ստոցալուսյի պաղ թարթիչներից
արցունք են անվերջ կաթկթում—
այո՛—
ջրհորդանների աչքերը հակված:

Անձրևի դունչը բուր կողմերից ծեծում է քայլող
հետիոտներին.

Իսկ կառքերի մեջ՝ ըմբի՛շ ու ըմբի՛շ, գեր ու կրակուն.
անհոգ լափելուց մարդիկ են ահա ասես տրաքում,
ճեղքից շոռում է ճարպ ու ճրագուն,
և նույն կառքերից հոսում է անհագ ու անհատնելի,
պղտոր գետի պես հոսում է անվերջ ու չի բարակում
մինչև վերջ ծծված բուլկու հետ մեկտեղ
հսկա ծամվածքը հին կոտլետների:

Մա՛րիա,
այդ ինչպե՞ս ճարպից կիսափակ նրանց ալանջում
մեղմիկ խոսք խոթես:
Օրվա ապրուստը երգով է մուրում ամեն մի թռչուն.
երգում է քաղցր ու բարձրահնչուն,
մինչդեռ ես, Մա՛րիա, մարդ եմ հասարակ,
մի մարդ, որին—տե՛ս—
գորշ Պրեսնյայի* կեղտառատ ձեռքին
այս թոքախտավոր գիշերն է ահա թքել աննկատ:

Մա՛րիա,
ուզո՞ւմ ես այսպիսի մեկին:
Նե՛րս թող ինձ, անգի՛ն,

* Պրեսնյա—Մոսկվայի քաղաքամասերից մեկը:

մատներս ուժգին ջղաձգումով սեղմում են պանդի
կոկորդը երկաթ:

Ա՛խ, Մա՛րիա, Մա՛րիա:

Լայն փողոցների գորշ արոտներն են, տե՛ս, գազանացել
Իրենց մատներով վիզս են ճանկոտել հրմրոցները:

Բա՛ց արա դուռդ:

Ցավում է:

Նայի՛ր,
իմ աչքերի մեջ ծակեր են բացել
կանանց գլխարկի սուր քորոցները:

Ներս թողեց:

Բալի՛կ, դու մի՛ վախենա,
որ ես իմ
եզի
վզին

կրում եմ թաց սարի նման բազում կնիկներ՝
փորով քրտնառատ:

Դա... կյանքի միջով ես քարշ եմ տալիս
միլիոն ու միլիոն կեղտոտ սերիկներ
և միլիոն հսկա սերիք անարատ:

Դու մի՛ վախենա, թե ես վերստին
կփարվեմ հազար սիրունիկների՝
նոր ու հների,

դավաճանության վատ եղանակը հենց որ դարձյալ գա,—
«Մայակովսկուն սիրողնե՞ր»—
ախար դա դինաստիա է թագուհիների,
որ խելագարի սիրտն են դարձրել իրենց համար գահ:

Արդյոք մերկացած անամոթությա՞մբ,
թե՞ երկյուղադին սարսուռով անկամ՝
մե՛կ է—անթառամ քո շրթունքների

ծով հրատույրը շրթներին սփռելու
ես և իմ սիրտը մայիս շենք հասել դեռ ոչ մի անգամ,
իսկ ապրած կյանքում՝ լուկ հարյուր ապրիլ:

Մա՛րիա,
պոետը սանետ է երգում իր Տիանային*,
իսկ ե՛ս
համակ մի՛ս, ամբողջովին մա՛րդ,
ես միայն, նայի՛ր,
միա՛յն մարմինդ է, որ խնդրում եմ արդ,
ինչպես խնդրում է խաչապաշտը միշտ,
«Մեր հանապաղօր
հացը տուր այսօր»:

Մա՛րիա, տո՛ւր:

Մա՛րիա,
ես վախենում եմ հանկարծ անունդ այնպես մոռանալ,
ինչպես պոետն է վախենում հանկարծ միտը շողահել
ձիգ գիշերների տանջանքով ծնված
ինչ-որ բառ կամ խոսք,
որ հավասար է աստծուն՝ մեծությամբ:

Ես չո մարմինը սիրով կպահեմ
ու կփայփայեմ,
ինչպես մարտերում անխիղճ բզկետված՝
այլևս անտեր
և անպետք արդեն
իր միակ օտքն է գինվորը պահում՝
երկյուղածությամբ:

Մա՛րիա,
չե՛ս ուզում:

* Տիանա—Իգոր Սեվերյանիի բանաստեղծություններից մեկում հիշատակվող կանացի անուն:

Չե՛ս ուզում:
Հա՛-հա՛:

Այդ ասել է թե ես նորից ահա,
մթնած ու վհատ,
կվեքցնեմ սիրաս՝
արցունքներիս մեջ նրան թաղելով,
այնպե՛ս կտանեմ,
ինչպես որ շունը
գնացել ատվից իր թաթը հանել
տանում է բույնը:

Սրտիս արյունով կզվաթթացնեմ իմ ճանապարհը՝
բանկոնիս փոշուն ալ ծաղիկների փունջը կհատչի:
Եվ հազար անգամ նորից կպարի արևն իր պարը,
ինչպես Հերովդան*
հատված գլխի շուրջ արդար Մկըբուշի:

Եվ տարեցտարի,
երբ կյանքս հատվի
պարող արևի կիզիչ ոտերով,
իմ հոր տուն տանող հետքը կպատվի
արյան պուտերով:

Գուրս կելնեմ՝
կեղտոտ (չրանցքների մեջ քնելուց՝ հար սև),
իմ կողով նրա հաստ կողին քսված՝
նրա ականջին կթիքվեմ, կասեմ.

— Է՛յ, պարոն աստված.
ո՞նց չեք ձանձրանում
ամեն օր թրջել աչքներիդ բարի
այն շփոթի մեջ,
որ եփվում է միշտ ամպերից լուսն:
Գիտե՞ք ինչ... եկեք

* Հերովդա—բառ Ավետարանի՝ գլխատված Հովհաննես Մկրտչի գլխի շուրջ պարել է ոչ թե Հերովդան, այլ նրա դուստրը՝ Սալոմեան:

բարու և շարի ճանաչման ծառին
սարքենք կարուսել:

Որտեղ պահարան՝
այնտեղ կլինես դու, Ամենակա՛լ,
և մեր սեղանին պետք է այնպիսի՝
գինիներ շարել,
որ մուշլ Պետրոս Առաքյալն անգամ
խենթորեն ցանկա
Կու-կա-պու* պարել:
Իսկ քո դրախտում կբնակեցնենք
Նրամա՛ն տուր ինձ,
և հենց ա՛յս գիշեր անթիվ-անհամար
բուզվարների և բուզվարիկների
սիրունիկներին հավաքեմ իսկույն, բերեմ քեզ համար:

Կուզե՞ս:

Չե՛ս ուզում:

Փռչոտ գլուխդ ես թափ տալիս իզուր,
ճերմակ հոնքերդ ես կիտում: Մի՛ կիտիր:
Քո մեջքին կանգնած այդ թևավորն էլ,
մի՞թե կարծում ես, որ գեթ նա գիտի,
թե ինչ է սերը, թե սերը որն է:

Սա էլ եմ հրեշտակ, մի օր եղել եմ,
շաքարից շինված գառան աչքերով հայացք հեղել եմ,
բայց ես չեմ ուզում մատակ ձիբրին նվեր բաժանել
սեվրոյան ցավից և ոչ թե կավից կերտված վազաներ**
Ամենակարո՞ղ, մի զույգ ոտք ու ձեռք դո՛ւ հնարեցիր,
այնպե՛ս արեցիր,
որ ամեն մեկը գլուխ ունենար,
բայց ինչո՞ւ եղար մի հարցում անփուլթ,

* Կու-կա-պու—այն ժամանակվա էստրադային մոդայական պարե-
րից մեկը:

** Սեվրյան... վազաներ — ֆրանսիական Սեվր քաղաքի ճենապակե
հռչակավոր գործարանի սկահակների մասին է խոսքը:

ինչո՞ւ չգտար կ'ըս մի հնար՝
անտանջանք համբույր, համբույր ու համբույր:

Մի ամենազոր մեծ աստված էի ես քեզ իմանում,
իսկ դու աստված ես թերուս ու պատիկ:
Տե՛ս, կուսում եմ,
կոշիկիս ճիտքից կոշկակարային դանակս եմ հանում,
որ սուր է սաստիկ:

Դո՛ւք, ստահակնե՛ր, որ ունեք թևեր,
ձեր սին դրախտում կո՛ւչ եկեք, ցցե՛ք փետուրիկներդ
սարսափից հսկա:
Քե՛զ՝ խունկի հոտով պինդ ներծծվածիդ, հիմա կձևեմ
այստեղից մինչև... մինչև Ալյասկա՛:

Թողե՛ք:

Մի՛ բռնեք:
Այլև՞ս մեկ է, իրա՞վ եմ արդյոք,
ստո՞ւմ եմ կարգին,—
արդեն չեմ կարող ես հանգիստ լինել:
Տեսե՛ք.
աստղերն են գլխատել կրկին
ու երկինքն էլի սպանդ են շինել:

Հե՛յ դուք,
է՛յ երկինք:
Այդ ես եմ գալիս:
հանիր գլխարկըդ ու տուր ինձ պատիվ:

Խորի՛ն լուսթյուն. զուր է իմ կանչը:

Ողջ տիեզերքը մտել է խոր քուն՝
դրած իր թաթին
շնաճանճերի աստղաբույլերով պատված ականջը:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԳՈՆՄԵՐ

Անհաշտ մտերմութիւն	5
Ուշացած իմ սեր	115
Երգ երգոց	141
Նահանջ երգով	159

ՔԱՐԳՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Ա. ՄԻՑԿԵՎԻԶ	
Կոնրադ Վալլենրոդ	201
Շուշանները	263
Պանի Տվարդովսկայա	275
Մ. ԼԵՐՄՈՆՏՈՎ	
Դէք	280
Վ. ՄԱՅԱԿՈՎՍԿԻ	
Վարտիքավոր ամպը	316

ՊԱՐՈՒՅՐ ՌԱՅԱՑՆԼԻ ՍԵՎԱԿ

Երկերի ժողովածու վեց հատորով
 հատոր III

Հրատ. խմբագիր՝ **Ա. Ս. Քիչոյան**
 Նկարիչ՝ **Տ. Գ. Աֆրիկյան**
 Գեղ. խմբագիր՝ **Մ. Ռ. Սոսոյան**
 Տեխ. խմբագիր՝ **Ս. Մ. Սիմոնյան**
 Վերստուգող սրբագրիչ՝ **Ա. Ս. Միրզոյան**

Հանձնված է արտադրության 14/IX 1972 թ.: Ստորագրված է տպագրության 5/VI 1978 թ.: Թուղթ № 1, $84 \times 108^{1/32}$, տպ. 10,75 մամ. = 18,06 պայմ. մամ., հրատ. 14,6 մամ.+1 գերդիր: Պատվեր 1903: Տպաքանակ 50.000: Գինը՝ 1 ո. 76 կ.:
«Հայաստան» հրատարակչություն, Երևան—9, Տեղյան 91:

★

ՀՍՍՀ Մինիստրների սովետի հրատարակչությունների, պոլիգրաֆիայի և գրքի առևտրի գործերի պետական կոմիտեի Հակոբ Մեղապարտի անվան պոլիգրաֆկոմբինատ, Երևան—9, Տեղյան 91: